

MONOGRAFIES DEL MONTSENY / 35

Han col·laborat en l'edició d'aquestes monografies:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
**Centre de Promoció
de la Cultura Popular
i Tradicional Catalana**

**Diputació
Barcelona**

Diputació de Girona

LIQUATS VEGETALS

Amb el suport de tots els ajuntaments del Montseny

MONOGRAFIES DEL MONTSENY

35

AMICS DEL MONTSENY
2020

Edita: AMICS DEL MONTSENY

Direcció: ÒSCAR FARRERONS VIDAL

Consell de Redacció: ANNA ÀVILA, JORDI BOADAS, AROLA CAMPAÑA, JOAN CAMPAÑA, JULIÀ GUILLAMON, HIGINI HERRERO, JOSEP M. PANAREDA, ANDREU PUJOL MAS, ANTONI PLADEVALL, LLUÍS PAGESPETIT, ANNA PERMANYER

Il·lustració de coberta: Can Soliguer. Dibuix de JOAN MERCÉ

Monografies del Montseny respecta les opinions expressades pels autors però no les comparteix necessàriament.

Drets reservats: AMICS DEL MONTSENY
Avinguda Montseny, 43
17405 Viladrau

Primera edició: maig 2020

ISBN: 978-84-9165-345-5

Dipòsit legal: B 11291-2020

Maquetació i disseny: CENTRE DE PASTORAL LITÚRGICA
Nàpols, 346, 1. 08025 Barcelona

Impressió: AGPOGRAF

Índex

NOTA BIOGRÀFICA.....	11
PRÒLEG	17
Joaquim Forn i Chiariello	
PÒRTIC.....	21
Oscar Farrerons Vidal	
FRANCESC GUINART CANDELICH (1886-1974) PINTOR DELS APLECS DEL BAIX MONTSENY.....	25
Josep M. Abril López	
LA VESPA ASIÀTICA (VESPA VELUTINA NIGRITHORAX) AL MONTSENY (II).....	39
Antoni Armengol	
EL FANTÀSTICVIATGE DE LA PAPALLONA MIGRADORA DELS CARDS (VANESSA CARDUI L.) ENTRE L'ÀFRICA TROPICAL I EL NORD D'EUROPA.....	49
Anna Àvila – Constantí Stefanescu	
EL MASSÍS DEL MONTSENY, PAISATGE SENTINELLA.....	59
Martí Boada - Josep Antoni Pujantell	
DESCOBRINT EL MISTERIÓS LABERINT DE LES AIGÜES DEL MASSÍS AMB EL COMITÈ ASSESSOR D'HIDRÒLEGS PEL PNRB MONTSENY.....	73
Annelies Broekman	

CORPUS BIBLIOGRÀFIC EXCURSIONISTA CATALÀ.....	81
Joan Escalé i Bosch	
ÀNGEL RABAT I GRAUGÉS, APASSIONAT DEL MONTSENY I VILADRAU.....	93
Oscar Farrerons Vidal	
SALVAR LA FAUNA DEL MONTSENY DE LA HIPERFREQUËNTACIÓ.....	107
Virginia Garzón de Albiol	
ALGUNES OBRES DE L'ARQUITECTE RAIMON DURAN I REYNALS A VILADRAU.....	119
Dídac Gordillo Bel	
COM HE ESCRIT "LES CUQUES".....	131
Julià Guillamon i Mota	
REFORMA CATÒLICA I RENOVACIÓ DE LES ESGLÉSIES MEDIJEVALS. CONTEXTUALITZACIÓ HISTÒRICO- ARQUITECTÒNICA DEL RETAULE DE SANT PERE DE VALLCÀRQUERA (1595).....	141
Jaume Oliver i Bruy	
ITINERARIS ROMÀNICS PELS VOLTANTS DEL MONTSENY - V.....	153
Josep Pagès i Rovira	
40 ANYS D'EDUCACIÓ AMBIENTAL AL MONTSENY.....	165
Lluís Pagespetit i Blancafort	
EL PI PINYER ("PINUS PINEA") AL MONTSENY.....	175
Josep M. Panareda – Josep Masnou	
MÉS ENCARA SOBRE SANT SEGIMON.....	185
Antoni Pladevall i Font	
"EL VEL DE MAIA", DE MARIÀ MANENT: DIETARI DE VIVÈNCIES DE LA GUERRA CIVIL DES DE VILADRAU.....	191
Joan Portals Martí	
FLORS DEL MONTSENY.....	205
Joaquim Reberté – Pere Barnola	

LES AROMES I ELS SABORS DEL MONTSENY.....	215
Salvador Riera i Ibern	
XXXVIIè PREMI MONTSENY - CERTAMEN POÈTIC.....	221
Joan Carles González Pujalte, Salvador Obiols Gómez, Marisa Olivera i Torres	
ÍNDIX D'AUTORS DE LES MONOGRAFIES DEL MONTSENY (1986-2020).....	241

Nota biogràfica

JOSEP M. ABRIL LÓPEZ (SANT CELONI, 1963)

Llicenciat en història de l'art per la UAB, és tècnic de Cultura de l'Ajuntament de Sant Celoni. Ha publicat els llibres *Teixidores i tapers. Industrialització a Sant Celoni, 1880-1936* (1998), *A estudi! Les escoles a Sant Celoni de 1857 a 1939* (2004), *L'Abans. Sant Celoni. Recull gràfic 1880-1965* (2009), *L'Abans. Sant Celoni. Recull gràfic 1965-1990* (2018) i *Petita història de Sant Celoni* (2019). És coautor, entre d'altres llibres, de *Sant Celoni, 1925-1935. De la dictadura a la República* (2005) i ha participat en *Alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental (segle XX). Diccionari biogràfic* (2006). També ha escrit el *Catàleg del Patrimoni Històric i Arquitectònic de Sant Celoni* (Inèdit, 1992-1997) i diversos articles i fullets sobre temes d'art i història del municipi.

ANTONI ARMENGOL (SANT CELONI, 1966)

Des de fa 11 anys tècnic en control de plagues a Anura Montseny, empresa homologada pel Departament de Sanitat de la Generalitat de Catalunya. Des del principi centrant tots els esforços al Baix Montseny, per motius de coneixement, d'eficiència i sostenibilitat operativa. La prioritat principal és la prevenció, sensibilització i preservació del medi. Des de fa més de tres anys, portem estudis personalitzats de la Vespa velutina per a tenir-ne millor coneixement del comportament, millorar mètodes de control o trampes, col·laborar amb d'altres empreses, equips de robòtica, apicultors, bombers, i fent formació. Compartim el que aprenem de la Vespa velutina a www.vespavelutina.cat.

ANNA ÀVILA (BARCELONA, 1956)

Doctora en Biologia per la Universitat de Barcelona. Ha treballat de professora d'ecologia a la Universitat Autònoma de Barcelona, i actualment és investigadora del CREAF. La seva recerca es centra en l'estudi biogeoquímic dels alzinars mediterranis, el transport atmosfèric i la deposició de nutrients i contaminants. També investiga sobre el transport de material biològic, com espores, microorganismes, pol·len i papallones. Ha dirigit varies tesis de màster i doctorals i ha publicat desenes d'articles en revistes indexades i capítols de llibre.

PERE BARNOLA ECHENIQUE (SANT CELONI, 1946)

Apassionat de la botànica. Naturalista, coordinador de continguts i fotògraf col·laborador de l'associació Flora Catalana. Ha participat en el "Atles corològic de la flora vascular dels Països Catalans" i autor de l'exposició "Plantes de l'alta vall del Ter". Destaquen les seves aportacions i col·laboracions en diversos estudis botànics.

MARTÍ BOADA JUNCÀ (SANT CELONI, 1949)

Geògraf, doctor en Ciències Ambientals. Investigador i professor de l'ICTA i del Departament de Geografia de la UAB. Ha publicat uns 100 llibres sobre medi ambient, sostenibilitat, socioecologia del bosc del món. Diversos articles científics entre ells estudis d'impacte a l'Antàrtida. Ha estat professor visitant en diverses universitats nord-americanes (Missoula, Montana; Santa Bàrbara, Califòrnia) i de Mèxic (UNAM, UAZ de Zacatecas, San Nicolàs Michoacan) i en moltes altres institucions acadèmiques de Llatinoamèrica. Consultor Unesco. Actualment es responsable científic de les Xarxa Mediterrània de Reserves de la Biosfera, Fundacio Abertis, Unesco, ICTA. Guardonat amb diversos reconeixements: Premi Fòrum Global de les NNUU, Premio Medio Ambiente (Mineco), premi Pau Vila de Recerca (ICE,UB). Premi Medi Ambient IEC. Creu de Sant Jordi. Premi recerca Narcís Sagué, Col·legi de Doctors i Llicenciats. Premi Biodiversitat 2019. Premi Talent 2019. Més informació: www.martiboada.cat.

ANNELIES BROEKMAN (BÈLGICA, 1977)

Enginyera agrícola (Universitat de Bolonya, Itàlia, 2002), Doctora en Economia Agrícola (Universitat de Bolonya, 2007) i Màster en Gestió Integrada de l'Aigua (Universitat de Saragossa, 2008). Des de 2008 és consultora sobre polítiques de gestió de l'aigua i pràctiques de governança participativa a nivell espanyol i europeu, incloent aspectes legislatius, econòmics, ambientals i socials vinculats a la gestió de l'aigua. Des de 2013 és membre de l'equip de recerca d'Aigua i Canvi Climàtic del CREAF, amb qui va desenvolupar diferents projectes sobre la innovació a la governança per a l'adaptació al canvi global.

JOSEP MASNOU CLOPÉS (MONTSENY, 1947)

Fill de pagès, ha fet i fa de pagès, i ara més que mai. Té un especial interès per la botànica i per la recerca de la història d'aquests "ribastos", en especial en relació amb les feines del bosc, del camp i dels ramats.

JOAN ESCALÉ I BOSCH (NAVARCLES, 1960)

Diplomat en Teologia, Mestre i Llicenciat en Geografia i Història. Des de ben menut s'inicià en l'excursionisme en el Moviment Junior de la parròquia de Santa Maria de Navarcles. Al ingressar als Germans de les Escoles Cristianes (La Salle) ha compaginat la seva activitat docent amb l'educativa a través de l'escoltisme i l'excursionisme fundant diversos agrupaments i grups excursionistes arreu. Des de fa 15 anys impulsa el CBEC. Durant 5 anys portà les pàgines de les novetats bibliogràfiques de la revista Vèrtex de la FEEC. Ha fet tots els 3000 dels Pirineus, uns 40 dels 4000 dels Alps i uns 2000 cims diferents d'arreu. Ha escrit un parell de títols de muntanya: *"El Pirineu català per les crestes: De la Mediterrània a l'Aneto"* que està adreçada a gent bregada a la muntanya i que rebé el premi Artur Osona a la millor guia de muntanya publicada el 2019. I un títol pels neòfits: "Els meus primers cims".

OSCAR FARRERONS VIDAL (BARCELONA, 1967)

Arquitecte, doctor en Enginyeria Multimèdia. Professor de la Universitat Politècnica de Catalunya, sotsdirector del departament EGE-UPC. Fundador "Amics Fonts de Viladrau", cofundador "Projecte Fonts del Montseny". Ha escrit una desena de llibres, els dos últims aquest 2020 titulats "Montseny. Rutes en cotxe i a peu" i "Romànic i Montseny". Al 2014 rep el guardó Castanyer de Plata de l'Ajuntament de Viladrau. Ha publicat una quarantena d'articles a revistes, i participat en més de trenta congressos nacionals i internacionals. Membre de la Junta de les associacions Amics Aplec de Matagalls i

Amics del Montseny. Ha format part del comitè científic del *International Conference on Water and Sustainability*. Pertany al grup de recerca d'Enginyeria de Projectes, Aigua i Sostenibilitat. Més informació <https://futur.upc.edu/OscarFarreronsVidal>.

JOAQUIM FORN I CHIARIELLO (BARCELONA, 1964)

Llicenciat en dret, casat i pare de dos filles. Va ser president de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya el 1986. A participat activament en iniciatives socials i polítiques a favor de la nació, la llengua i la cultura catalanes.

Regidor a l'Ajuntament de Barcelona, l'any 2011 va esdevenir primer tinent d'alcalde. Ha estat president de TMB. El juliol del 2017 el president Carles Puigdemont el va nomenar conseller d'Interior del Govern de la Generalitat de Catalunya.

El 2 de novembre de 2017, després de comparèixer davant l'Audiència Nacional, va ingressar en presó preventiva al centre penitenciari d'Estremera, acusat de rebel·lió i malversació. Va ser escollit diputat al Parlament de Catalunya a la llista de Junts per Catalunya a les eleccions de desembre 2017. Va renunciar al seu escó al Parlament al gener 2018. Posteriorment va ser escollit regidor de Barcelona a les eleccions municipals de maig 2019.

Jutjat pel Tribunal Suprem, el 14 d'octubre de 2019 va ser condemnat per sedició a 10 anys i mig de presó i 10 anys i mig d'inhabilitació absoluta.

VIRGINIA GARZÓN DE ALBIOL (BARCELONA, 1975)

Llicenciada en Dret (UPF, 1997), mestratge en Estudis pel Desenvolupament (UAB, 1999), i mestratge en Dret Animal i Societat (UAB, 2018). A l'actualitat treballa com a educadora ambiental. Durant divuit anys ha treballat als departaments de projectes de diferents entitats sense ànim de lucre (Fundipau, Fundación Vicente Ferrer, Educació Sense Fronteres, Oxfam Intermón).

També va treballar un any com a experta a la Delegació de la Comissió Europea a l'Uruguai. Combina el seu amor per la natura, i en especial pel Montseny, amb la seva passió per l'escriptura. Més informació a www.virginiagarzondealbiol.com.

DÍDAC GORDILLO BEL (AMPOSTA, 1965)

Arquitecte per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona i màster en Gestió i Valoració Urbana pel Centre de Política de Sòl i Valoracions, és professor associat del Departament de Representació Arquitectònica de la UPC en l'Escola Politècnica Superior d'Edificació de Barcelona; ha participat en cursos i congressos sobre Patrimoni Arquitectònic i Representació Gràfica, n'ha escrit articles, coordinant la publicació de les actes de les Jornades Internacionals "Fortificacions. Intervencions en el Patrimoni defensiu" amb el COAC i el Ministeri d'Educació, Cultura i Esports d'Espanya; realitza projectes de reforma, rehabilitació, obra nova i planejament urbanístic i redacta informes i dictàmens, alguns de caire patrimonial.

JULIÀ GUILLAMON (BARCELONA, 1962)

Ha escrit els llibres *Uh, Gabirú* (2008), *El sifon de Can Sitra* (2017), *Travessar la riera* (2017) i *El barri de la Plata* (2018), que parlen del Montseny: Arbúcies, on la família va portar molts anys l'Hostal Castell, i els arbres, les flors, els ocells, les serps, els bolets, les suredes i les fagedes. Una part de la seva trajectòria s'ha desenvolupat en el camp de la història cultural, amb estudis i exposicions entre els quals destaquen els llibres *El dia revolt. Literatura catalana de l'exili* (2008) i *Joan Peruchó, cendres i diamants. Biografia d'una generació* (2015), i amb exposicions com *Monzó* (2009), a Arts Santa Mònica, i *Espru. He mirat aquesta terra* (2013), al CCCB.

JAUME OLIVER I BRUY (VIC, 1969)

Actualment viu a la Garriga. És historiador, especialitzat en l'Edat Mitjana, i fa de Tècnic Superior de Cultura, Patrimoni i Turisme a l'Ajuntament de Sant Martí de Centelles. Ha publicat una quinzena de llibres i una seixantena de parts de llibre i articles sobre història i patrimoni a Catalunya i l'estranger. Investigador en diferents grups de recerca de la seva especialitat i, darrerament, en projectes de difusió del patrimoni històric i arqueològic mitjançant recursos digitals. Al Montseny és coordinador del projecte de recerca arqueològica, restauració arquitectònica i museïtzació del conjunt monumental d'Aiguafreda de Dalt.

LLUÍS PAGESPETIT I BLANCAFORT (VILADRAU, 1985)

Montsenyenc i fill de Viladrau, amb avantpassats traguers, rematants bosquerols i comerciants. Amb ganes de d'entendre com aprenem, per millorar les relacions entre les persones i aquestes amb el medi, m'ha portat a estudiar pedagogia i dedicar-me a l'educació i la dinamització cultural. Entenc que d'educadors ambientals tots en som una mica, per això hem de fer-ne a l'escola a les famílies a la política i cada un dels nostres espais laborals i de convivència. Director en el Centre Santa Marta CIEP, Centre d'innovació educativa del parc del Montseny.

JOSEP M. PANAREDA CLOPÉS (SANTA MARIA DE PALAUTORDERA, 1945)

Geògraf per la Universitat de Barcelona, on ha impartit docències de biogeografia, paisatge i cartografia. Va realitzar les tesis de llicenciatura i de doctorat sobre el paisatge del Montseny. És membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Actualment es dedica a tasques de divulgació geogràfica mitjançant cursos i guiatges de camp, i segueix descobrint i estudiant el Montseny.

ANTONI PLADEVALL I FONT (TARADELL, 1934)

Sacerdot i historiador. Exdirector general de Patrimoni Artístic de la Generalitat de Catalunya. És autor de molts llibres i treballs sobre història monàstica, art, poblacions i temes diversos. Col·labora i dirigeix obres de la Fundació Enciclopèdia Catalana. És membre de l'Institut d'Estudis Catalans, de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres i de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts Sant Jordi. Ha estat guardonat amb la Creu de Sant Jordi i la Medalla d'Or de la Generalitat.

JOAN PORTALS MARTÍ (BARCELONA, 1942)

Advocat i llicenciat en Geografia i Història. Amb el treball *"El Montseny, primers testimonis escrits"* va guanyar l'any 1991 el Premi Narcís Sagué, de Vallgorguina. Ha publicat: *El Montnegre, una història de mil anys* (1998); *La Costa del Montseny: entre el Turó de l'Home i la Tordera* (2000); *Montseny: història d'un poble* (2004); *Vallgorguina. La Vall, la parròquia, el poble. Una llarga història* (2011) i *Viure i escriure. Obra completa d'un escriptor catalanista: Joan Portals Presas* (2014). És coautor de *Gualba, la vall de les aigües blanques* (2000) i *Sant Celoni, 1925-1935. De la Dictadura a la República* (2005). Col·laborador de les Monografies del Montseny des de 1994, ho és també de revistes locals com *"La Vall"* o *"L'Aulet"*.

JOSEP ANTONI PUJANTELL ALBÓS (LA SEU D'URGELL, 1984)

Investigador vinculat a d'Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (ICTA) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Doctor en Ciència i Tecnologia Ambientals i llicenciat en Ciències Ambientals. Ha realitzat recerca en l'àmbit del canvi global,

el paisatge i el patrimoni socioecològic en diferents zones de muntanya mediterrània, des del Montseny fins a la serralada de l'Atles marroquí. Ha treballat també en projectes d'anàlisi i dinamització en zones de muntanya amb la Cooperativa l'Arada, principalment a la zona del Cadí Moixeró.

JOAQUIM REBERTÉ I FERRAN (VERGES, 1949)

Neix a la fotografia el 1967. Autodidacta, passa per la majoria d'especialitats i ho comparteix amb la realització de diaporames. 29 treballs multi-visió entre 1976-1998. Ha realitzat 35 exposicions de diverses temàtiques. Participa en concursos nacionals i internacionals obtenint diversos premis. Cofundador de la Galeria TAU (St. Celoni 1976-79) i fundador del grup NADAR, amb 4 edicions de "Mostra de l'Audiovisual a Catalunya" (1981-87). Imparteix més de 30 Tallers d'Iniciació a la Fotografia. Col·labora amb publicacions de natura i divulgació del país, així com revistes i llibres especialitzats. Soci fundador de la AOC i col·laborador en la integració a la ICHN com a GOC. Entre d'altres disciplines, practica la macrofotografia des de 1990.

SALVADOR RIERA I IBERN (SANT CELONI, 1946)

És químic aromista. En la seva faceta de caçador i naturalista, ha col·laborat en mitjans de comunicació (Avui, Presència, Punt Diari, Canal Satel·lite Digital, Catalunya Ràdio, Com Radio) com articulista, conferenciant i tertulià. Ha publicat el llibre "El Triangle Montseny-Corredor-Montnegre" –Quadern de Caça–, finalista del Premi Josep Pla de Narrativa. Més de 50 anys d'experiència en disseny, creació i fabricació d'aromes en empreses catalanes i estrangeres. Ha exercit de professor del Postgrau d'Aromes i Fragàncies de la Universitat Politècnica de Catalunya i en el curs de Ciències Sensorials i Creativitat aplicades a la Gastronomia, organitzat per l'UPC i el Cellar de Can Roca. Actualment treballa d'aromista en una multinacional valenciana de preparats aromàtics per a l'indústria alimentària.

CONSTANTÍ STEFANESCU (BARCELONA, 1964)

Doctor en Biologia per la Universitat de Barcelona. És investigador del Museu de Ciències Naturals de Granollers, i investigador associat del CREAF. Des del Museu coordina la xarxa de seguiment de papallones diürnes de Catalunya (CBMS), que utilitza aquests insectes com a bioindicadors de l'impacte del canvi global sobre la biodiversitat. També està interessat en altres aspectes de l'ecologia de les papallones, com ara el parasitisme i la migració. És coautor del volum de Fauna Ibèrica sobre els ropalòcers i de la guia de les papallones diürnes de Catalunya. Ha publicat prop d'un centenar d'articles en revistes indexades i col·labora regularment amb molts grups de recerca nacionals i internacionals.

Pròleg

JOAQUIM FORN I CHIARIELLO

No puc començar sense agrair els Amics del Montseny per convidar-me a fer el pròleg d'un nou número de les Monografies. Ja en són 35! Gràcies per la vostra feina d'estudi i de divulgació, per ensenyar-nos a conèixer i a estimar aquest ric territori que és el massís del Montseny.

Probablement les meves primeres aproximacions al Montseny, com per a moltes generacions de catalans, són a través de l'excursionisme. Amb els escoltes, amb el meu pare i amb els amics, el Montseny sempre ha estat un objectiu de descoberta i de contacte amb la natura.

Preparant aquest pròleg he recordat algunes anècdotes i vivències que m'agradaria compartir. Jo deuria tenir uns 16 anys, fèiem amb uns amics, la travessa del Montseny. Érem a Riells i no trobàvem el camí que ens havia de dur a Santa Fe. Casualment, quan dubtàvem sobre quina ruta seguir, la primera persona que vam trobar va ser Mn. Pere Ribot que molt amablement ens va indicar amb tota mena de detalls el camí per arribar al nostre destí.

Tampoc em vull oblidar de fer alguna referència familiar que em lliga al Montseny, un oncle del meu pare, Mn. Josep Homar, que va ser rector de la parròquia de La Costa durant més d'una dècada, als anys 20 del segle passat. Un poble que com he pogut llegir en una de les Monografies, en aquell moment comptava amb poc més de 300 habitants.

I evoco també les meves converses amb l'amic Albert Manent, amb la seva prodigiosa memòria m'explicava els seus records, com n'era de feliç malgrat la guerra, malgrat la tragèdia, rememorant la seva infantesa dels dies viscuts a ca l'Herbolari de Viladrau durant la Guerra Civil. Unes vivències que va recollir en el llibre: "Sota els estels de Ca l'Herbolari". Malauradament sempre em quedarà la recança de no haver realitzat junts aquella visita que tantes vegades havíem parlat.

La meva relació amb el Montseny s'intensifica quan aterro a Viladrau de la mà de la meva esposa, ja fa més de 30 anys. Quan amb el meu sogre, Joan Masvidal, entre excursió i excursió o anant a buscar bolets descobreixo nous indrets, fonts, nous paratges desconeguts per a mi fins aleshores. Quan m'explica amb cura i estima la història de la seva família, del poble

i de la seva gent, de tots els qui al llarg de moltes generacions han fet gran i han preservat aquest petit tros del nostre país.

Ell, com molts altres, han estimat la seva terra. L'han sabut conservar i preservar i han transmès aquest amor confiant en les noves generacions. Aquest ha de ser el nostre compromís i és la nostra responsabilitat: fer que els nostres fills i els fills d'aquests també en puguin gaudir, amb el mateix respecte i estimació.

Escric aquestes ratlles des del meu captiveri, a la presó de Lledoners, condemnat per haver fet possible l'1 d'octubre. Pocs dies abans del referèndum recordo que vaig participar en un acte a Viladrau, i recordo també la darrera escapada que hi vaig fer poc després. Sovint donant volts pel pati he tancat els ulls per imaginar-me caminant pel bosc, de la presó estant com enyoro Viladrau!

Deia al començament que estic molt agraït als Amics del Montseny perquè malgrat els ja 28 mesos que sóc a la presó he rebut puntualment les Monografies. Si abans era el senyor Campaña qui me les lliurava en ma quan ens trobàvem al forn de pa o a la plaça, ara heu procurat que algú de la meva família me les fes arribar, a Estremera, a Soto del Real o aquí a Lledoners. Això m'ha permès mantenir viva la presència d'uns paisatges, d'uns pobles i d'una història que formen part de la meva vida. Hi han ajudat, també, les fotografies ampliades que sempre m'acompanyen a la paret de la cel·la, amb les vistes i el paisatge del que gaudia des de casa. Veient-les, molt sovint he evocat els amics, les excursions, les olors, els colors que espero retrobar ben aviat.

No vull acabar sense recordar un poema de Guerau de Liost, el poeta que més ha glossat el Montseny i de qui Bofill i Ferro en destacava: *"Tota la passió dels seus per aquella contrada de fagedes profundes, de penyalars moradencs, de blaves llunyanies, arribava, en Guerau de Liost a resoldre's en pura emoció poètica, en un conjur de paraules noblement, severament harmonioses. La tensió d'aquell amor atàvic a un país, que es transmetia de pares a fills com un tresor i un honor familiar, d'aquella comprensió hereditària per la bellesa d'un país, fou la força que tragué a la llum uns fets de bellesa més indiscutibles de la poesia catalana"*.

El poema que reproduueixo m'ha ajudat a fer volar la imaginació fins i tot en els pitjors moments, quan des de la finestra de la cel·la només veia un paisatge lunar, erm, sense vida i sense cap arbre fins on m'arribava la vista.

He vençut aquesta dura realitat amb l'esperança en el demà, amb la força dels records viscuts i amb la convicció d'un ideal.

El poema diu així:

Mirant el bosc amb persistència
m'esdevé el temps eternitat
i se'm transforma l'existència
en un llarg somni improvisat.
I tot jo quedo obsessionat:
el bosc se'm torna pròpia essència
i de mon jo la consciència
se fon dins l'ample immensitat.
I veig els arbres per dins meu,
i veig les arrels dins la terra,
veig les entranyes de la serra,
veig els cimals sota la neu.
I al fons de tot m'hi veig a mi
guaitant dins meu el bosc lluir.

Gràcies i fins aviat.

Presó de Lledoners, 19 de març de 2020

Pòrtic

OSCAR FARRERONS VIDAL

Pòrtico

Monografies del Montseny arriba als 35 anys de publicació convertida en un veritable corpus bibliogràfic montsenyenc, una col·lecció de llibres d'alta divulgació que acumula quasi 600 articles de més de 320 autors representants de totes les disciplines i sabers del coneixement, entre els que hi ha posseïdors dels més alts reconeixements de Catalunya. Les seves més de 9200 pàgines publicades ens permeten veure d'on venim i sobretot encarar el futur per afrontar els reptes que es plantegen avui al Parc Natural Reserva de la Biosfera del Montseny.

Paraules clau: corpus bibliogràfic, articles, publicacions.

Monografies del Montseny reaches 35 years of publication turning them into a true bibliographic corpus of Montseny. The high standard book's collection disclosures almost 600 articles of more than 320 authors that are the representatives of all disciplines and knowledge, among them are some authors that own the highest Catalonia's recognition. In more than 9200 pages published, we can see the path where we come from and above all, face the future to confront the challenges that arise today in the Natural Park Biosphere Reserve of Montseny.

Keywords: bibliographic corpus, articles, publications.

Presentació de Monografies del Montseny número 34, juliol 2019 a Sant Esteve de Palautordera. (Foto Joaquim Reberté).

Arribar al numeral 35 d'una col·lecció de monografies anuals no sembla pas una data especialment singular, d'aquelles dates rodones, com quan arribes al 10, 20 o al 50, que mereixen un reconeixement explícit. Tot i això, crec sincerament que la feina feta durant aquests darrers 35 anys per Monografies del Montseny és extraordinària. És difícil de trobar al nostre país una col·lecció tan completa referida a ciències humanes, socials, naturals i del medi, de qualsevol massís català, i menys encara del Montseny. La feina feta durant aquests 35 anys ha constituït un veritable llegat montsenyenc en que s'han tractat tot tipus de temes i aspectes, des de les més variades orientacions i presentacions, amb resultats originals d'acord amb els mètodes habituals de treball, tot i que les Monografies del Montseny mai han pretès ser una col·lecció d'alta recerca, sinó d'alta divulgació. Això no treu que molts dels articles presentats portin associada la seva bibliografia i les notes complementàries que siguin necessàries, que si pugui desenvolupar un saludable aparell crític i tot allò per acostar la divulgació científica (en el terme ampli de la paraula) del Montseny.

Des de la primera edició de 1985 comandada per Ramon Bofill Portabella i Antoni Pladevall Font han escrit a les Monografies un total de 324 autors diferents, d'arreu del Montseny, molts de Barcelona, però també de la resta del país, inclòs forans. Podeu consultar-los tots a l'índex actualitzat que publiquem cada any. Entre aquest llarg llistat podem trobar escriptors, poetes, científics, polítics, cineastes, esportistes, masovers, propietaris forestals, arquitectes, professors, fotògrafs, llicenciats, advocats, diplomàtics, historiadors, catedràtics, pagesos, filòsofs, guardes forestals, geògrafs, químics, doctors, pintors... Molts dels autors han comandat importants institucions i associacions del nostre país, força són membres de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts, l'Institut d'Estudis Catalans... i també hi ha autors que són posseïdors de la Creu de Sant Jordi, la Medalla d'Or de la Generalitat, i els més variats reconeixements. Tot i això, des d'un bon principi els fundadors de Monografies del Montseny van voler que les col·laboracions no fossin tancades a ningú, mentre els treballs tinguessin un mínim de solvència i aportessin valor a la col·lecció, independentment del *curriculum vitae* particular. Tots els autors han contribuït de manera desinteressada amb un o més articles a la col·lecció Monografies del Montseny; de fet és normal trobar a l'índex històric autors amb una desena de col·laboracions, però aquí cal destacar que Antoni Pladevall Font ha participat a totes les Monografies amb més de cinquanta escrits. Com a trets curiosos podem trobar tres articles d'autors de finals de segle XIX i principis del XX publicats en versió facsímil.

Monografies del Montseny acumula avui 591 articles, cosa que les converteixen en “la Bíblia del Montseny”, el lloc necessari on acudir per completar qualsevol recerca sobre un tema montsenyenc. Cada volum s’ha publicat amb una mitja variable d’entre 250-300 pàgines, però en algun cas extraordinari hem arribat fins les 400. Cal tenir en compte que des de l’any 1995 les Monografies incorporen un apèndix amb els versos guardonats als premis de poesia Montseny, i les obres guanyadores del premi de fotografia Montseny mentre va durar el certamen (avui extingit). Això suposa que el conjunt de pàgines publicades durant aquests 35 anys arriba a les 9.295.

És important mirar endarrere per saber d’on venim i que hem fet fins ara. Qui vulgui saber-ne més de l’origen de la col·lecció pot consultar l’escrit “Les noces de plata de Monografies del Montseny” que Antoni Pladevall va publicar a la monografia número 25. Però ara hem de mirar endavant i continuar publicant les nostres Monografies, per la gran estimació que la gent té del Montseny, per afrontar els reptes que es plantegen al Parc Natural Reserva de la Biosfera, per mantenir la nostra estimada muntanya i evitar la seva degradació, per fer de les Monografies un volum que confronta idees i tot allò que passa al massís, per crear debats, i la necessària controvèrsia intel·lectual, perquè no hi ha res més útil per preservar el Montseny que conèixer-lo i estimar-lo, i aquí és on els articles dels autors de sempre i els que vindran novells, han d’omplir molts més volums i pàgines. Espero que us agradin els nous articles que presentem en aquestes 35 Monografies del Montseny i, si no ho sou ja, ens ajudeu a continuar publicant noves monografies fent-vos socis de l’associació “Amics del Montseny”, entitat que té cura de la publicació, entre altres activitats de defensa i promoció de la nostra estimada muntanya d’ametistes.

Francesc Guinart Candelich (1886-1974)

Pintor dels aplecs del Baix Montseny

JOSEP M. ABRIL LÓPEZ

*Francesc Guinart Candelich (1886-1974). Painter of the
Baix Montseny's social gatherings*

El pintor Francesc Guinart Candelich va néixer a Sant Celoni l'any 1886 i va morir a Barcelona el 1974. Paisatgista de qualitat i prestigi reconegut, se'l va conèixer com "el pintor de les multituds" pel seu afany de representar paisatges en els quals els grups de gent hi tenen un paper preponderant. Les seves obres van tenir molt d'èxit als anys vint i trenta del segle XX. Va participar a les Exposicions d'Art de Barcelona (1918-1923), a la Internacional de 1929 i a les de Primavera o a Exposicions Nacionals de Belles Arts de Madrid, entre d'altres, i va obtenir diverses mencions i premis. Va reflectir, en molts dels seus olis, paisatges i festes de Sant Celoni i la comarca natural del Baix Montseny. El 1936 va marxar a Argentina i va residir a Amèrica llatina durant 12 anys, on va mostrar, amb bona acceptació, obres de temàtica catalana i paisatges de la zona. Va retornar a Catalunya el 1948.

Paraules clau: Francesc Guinart, pintura costumista, pintura paisatgista, Sant Celoni, Baix Montseny.

Painter Francesc Guinart Candelich was born in Sant Celoni in 1886 and died in Barcelona in 1974. A quality landscaper of recognized prestige, Guinart was known as the "painter of crowds" because he painted landscapes where groups of people play a leading role. His works were very successful in the 1920's and 1930's. He participated in the official Exhibitions of Fine Arts of Barcelona (1918-1923), at the International Exhibition of 1929 and the Spring Exhibitions or at the National Exhibitions of Fine Arts of Madrid among others, and he received several mentions and prizes. He reflected in many of his oils landscapes and celebrations of Sant Celoni and the natural region of the Baix Montseny. In 1936 he went to Argentina and lived in Latin America for 12 years. There he exhibited works of Catalan themes and landscapes of the area which were well accepted. He returned to Catalonia in 1948.

Keywords: Francesc Guinart, customs painting, lands cape painting, Sant Celoni, Baix Montseny.

Paisatgista de qualitat i prestigi reconegut, al celoní Francesc Guinart Candelich se'l va conèixer com "el pintor de les multituds" o "el pintor dels aplecs" pel seu afany de representar paisatges naturals i urbans en els quals els grups de gent hi tenen un paper preponderant. Aquests elements es reflectien en escenes costumistes i de tradicions populars, temes en els quals va excel·lir. La seva pintura va tenir molt d'èxit, especialment als anys vint i trenta del segle passat.

TRETS BIOGRÀFICS I VINCULACIÓ FAMILIAR AMB EL BAIX MONTSENY

Francesc Guinart Candelich va néixer a Sant Celoni el 6 d'octubre de 1886.¹ La seva vinculació baix montsenyenca, però, li ve d'arrel familiar, ja que els seus antecessors provenien de diversos pobles de la comarca natural. El pare, Bonaventura Guinart Campeny, era pintor d'ofici, originari de Sanata, a Llinars del Vallès, i fill de pagès. La mare, Josepa Candelich Jas, havia nascut a Arbúcies també de pare llinassenc i mare arbucienca. Bonaventura i Josepa es van instal·lar a Sant Celoni, on Bonaventura va poder desenvolupar el seu ofici de pintor de parets sense gaire competència. El matrimoni només va tenir un fill: Francesc Guinart Candelich.

El gener de 1912 Francesc Guinart es va casar a Sant Celoni amb la seva cosina Teresa Vilà Candelich, que era d'Arbúcies. El matrimoni va tenir dues filles: Antònia i Teresa, nascudes el novembre de 1912 i el juliol de 1921 respectivament. Al poble, Francesc va començar com a pintor, seguint l'ofici del pare, especialitat a la qual aviat va afegir la de decorador i la de pintor artístic com mostrava al seu anunci de la revista celonina *Vida Nova* de 1917: "F. Guinart Candelich. Pintura decorativa i art. Sant Martí, 22. St. Celoni".² Guinart juntament amb l'esposa i les dues filles van deixar el poble per instal·lar-se a Barcelona en la segona meitat dels anys vint. Així estava més a prop de l'ambient artístic de la capital, tot i que sovint feia estades a Sant Celoni, especialment durant les vacances d'estiu.

Després d'un intens periple de 12 anys per diversos països d'Amèrica llatina, entre 1936 i 1948, per donar a conèixer la seva pintura, el 1948 es va tornar a establir a Barcelona. L'il·lustre pintor celoní va morir a la

1 Tot i que totes les biografies del pintor recullen per error que va néixer a Sant Celoni l'any 1888, en realitat va néixer dos anys abans, el 6 d'octubre de 1886, com consta al Registre Civil de Sant Celoni, llibre de naixements, tom. 13, foli 56, núm. 61.

2 L'anunci comença a aparèixer a la revista *Vida Nova* núm. 12, de l'1 de gener de 1917, i es manté fins a l'últim exemplar de *Vida Nova* que s'ha localitzat, el núm. 143, del 18 de juliol de 1922, tot i que a partir del núm. 89, de 15 d'abril de 1920, hi ha un canvi d'adreça: "Carretera, 48".

Ciutat Comtal el 8 d'abril de 1974, amb 87 anys, després de patir una llarga malaltia.

LA FORMACIÓ COM A PINTOR

Francesc Guinart va seguir l'ofici del seu pare i es va començar a guanyar la vida com a pintor de parets i decorador. Com que tenia habilitat i destresa, aviat va destacar en aquesta especialitat. Per això, quan les cases benestants li feien encàrrecs, pintava escenes decoratives i al·legòriques a sostres i parets, com les que ornamenten alguns sostres de ca l'Oller, a la carretera Vella de Sant Celoni (1913), que representen les quatre estacions i una al·legoria de la música.

Els seus clients de la burgesia, en veure el talent que tenia amb els pinzells, el devien animar a formar-se com a pintor de quadres i a guanyar-se la vida com a artista. Va ser cap a la meitat dels anys deu quan Guinart va estudiar a Llotja, l'Escola de Belles Arts de Barcelona. La seva formació artística, doncs, va ser relativament tardana i va acabar cap al 1918, quan tenia 32 anys. Probablement la pintura *Escolans al campanar*, de format molt gran, va ser l'obra que va presentar al final dels estudis. Va regalar aquesta tela al col·legi dels germans de La Salle de Sant Celoni. La pintura estava a l'escala del centre i molts dels que han passat per l'escola la tenen ben present, tot i que pels volts del 2002 es va traslladar a la Casa Sant Josep de La Salle de Cambrils.

Mercat (Sant Celoni), 1924, Fons d'Art de Sant Celoni. Al fons de la plaça Major destaca l'antic Ajuntament, substituït el 1926 per l'actual, dissenyat per Josep Domènech Mansana. (Foto: J. M. Abril. Reproducció autoritzada pel propietari de la pintura).

ELS ANYS VINT I TRENTA: ÈPOCA DE PLENITUD

Un cop acabats els estudis de pintura, la presència artística de Guinart va ser constant, especialment a les galeries de Barcelona, on va tenir molt bona acollida tant de públic com de crítica entre els anys vint i trenta. El 1920 el pintor tenia 34 anys.

Guinart aviat va trobar un llenguatge i uns temes que el definien. Anomenat per la crítica "el pintor de les multituds", es va caracteritzar per la pintura de grups de gent en escenaris naturals, com aplecs, berenars, trobades... i en festes i tradicions urbanes, com els mercats, balls de gitanes, festes

majors, envelats... on apareixien conjunts de personatges moguts i acolorits en escenes populars i costumistes. Entre els temes pictòrics de Guinart, en destaquen la preferència pel Montseny i les Guïlleries. Va reflectir, en molts dels seus olis, paisatges i festes de Sant Celoni i la comarca natural del Baix Montseny: els mercats de Sant Celoni i Hostalric, l'aplec de Sant Guillem de Campins, els balls de gitanes de Breda o Sant Celoni... Tot i que també va pintar paisatges de Mallorca, la Vall d'Aran, la Costa Brava, l'Empordà, Girona, Amer, etc.

Les primeres mostres que s'han pogut documentar de l'artista corresponen a 1919: una exposició individual a les galeries Laietanes i una altra d'institucional al Palau de Belles Arts de Barcelona. Va participar en aquestes exposicions d'art oficials de la Ciutat Comtal entre els anys 1919 i 1923, a la Internacional de 1929 del Palau Nacional –on va rebre el Diploma d'Honor de segona classe per l'obra *Roser del Montseny*– i a les de Primavera entre 1932 i 1936. També va exposar amb èxit a diferents galeries barcelonines, on pràcticament feia una mostra individual o dues cada any, i va concórrer a les que va promoure el grup Conreadors de les Arts, del qual formava part, entre 1924 i 1930. A més a més, va fer exposicions individuals a ciutats com Mataró (1931), Girona (Ateneu, 1931), Santa Coloma de Farners (1931, 1932), Olot (Sala Vayreda, 1935) o Vilada (1935).

Va participar en exposicions col·lectives a Lisboa (1921), a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Madrid de 1924, de 1930, de 1932 –on va obtenir la tercera medalla de pintura per *Mercat (Sant Celoni)*, tela adquirida per a un museu de la capital– i de 1933 –on va ser guardonat amb la segona medalla–; al IV Saló de Tardor de Madrid (1925), i el 1930 la seva pintura *Ball de Gitanes. Breda* va ser seleccionada per a la Triennal de Venècia. Hi ha obra seva d'aquests anys al Museu de Granollers, a les col·leccions de la Generalitat de Catalunya i a les dels ajuntaments de Barcelona, Madrid i Bilbao.

Encertadament, la crítica va veure en Francesc Guinart l'influx de Joaquim Mir i, fins i tot, reminiscències de l'impressionista Paul Cézanne i de les modes postimpressionistes. Aviat van destacar obres com *Mercat*, tela de 1924 que ara es troba a la Sala de Plens de l'Ajuntament de Sant Celoni, que es va reproduir a la *Gasete de les Arts*³ amb una molt bona crítica, ja que sobresortia especialment entre la resta de pintures dels Conreadors de les Arts. També el diari *ABC*, a Madrid, va reproduir el seu quadre *Ball de Gitanes* present al Saló de Otoño de la capital⁴. Les seves obres

3 *Gasete de les Arts*, any 1, núm. 13, 15 de novembre de 1924.

4 *ABC*, 18 d'octubre de 1925, pàg. 3.

van merèixer elogis molt afalagadors del crític i historiador de l'art José Francés: "La naturaleza tiene en sus cuadros el color y la forma de frondas, cumbres, aguas, valles, por milagro cotidiano de la luz; las ciudades y los pueblos también su acento cromático y sus arabescos exactos; pero, además, el movimiento y la voz de las gentes vivas y agrupadas para un festejo, un mercado, un dolor colectivo o una rebeldía súbita. Por lo tanto, hay que apreciar en Guinart el paisajista y el costumbrista".⁵

Enamorat de les festes populars, tracta les multituds dins dels paisatges de manera diferent a la del seu gairebé contemporani Joan Colom Agustí (Arenys de Mar, 1879-Barcelona, 1969), pintor que el va precedir en el tema i que devia influenciar en el primer Guinart. "Quan fon l'element humà amb el paisatge és quan se'ns mostra més reeixit"⁶ comentaven des de *Juventut Catalana* el 1925, tot reproduint, significativament, dues obres seves: *La Festa Major* i *Les Maleïdes* (Vall d'Aran). També es destacava el puntillisme de la seva tècnica, el gust per escollir els temes, la riquesa dels colors i la traça en barrejar-los, amb un contrast atrevit, i s'afirmava que "és un dels artistes que més verament tracta els quadres representant costums de pobles modestos i els seus rotllos de gent al voltant de la cobla. Les grans multituds de vila en festa són interpretades per en Guinart com pocs saben fer-ho".⁷ Les seves obres donen sempre la impressió de moviment a causa dels grups humans, conjunts movedissos i acolorits que tenen una vibració especial.

Festa Major (Hostalric), 1925 o 1932, col·lecció particular. Vista pràcticament aèria de la plaça dels Bous, amb l'envelat característic de les festes majors i tot de grups que s'hi acosten. (Foto: J. M. Abril. Reproducció autoritzada pel propietari de la pintura).

El prestigiós crític i historiador de l'art Joaquim Folch i Torres, que va ser director general dels museus barcelonins des de 1920 i va crear el Museu d'Art de Catalunya el 1934, va fer el text del catàleg de l'exposició de Guinart de 1927 a les Galeries Laietanes. Folch parlava del caràcter tímid i modest del pintor i elogiava la seva obra. "Estimem en la seva pintura, sobretot, aquells trossos emocionats i vívids, on pampalluguen les

5 Text redactat a Madrid, l'octubre de 1925. Reproduït al catàleg de l'exposició a les Galeries Witcomb, Buenos Aires (Argentina), 1936.

6 *Juventut Catalana*, núm. 49, 19 de novembre de 1925.

7 *L'Esquella de la Torratxa*, núm. 2532, 30 de desembre de 1927.

multituds virolades, movent-se dins l'escenari d'un mercat, a plaça, o al recés d'una ermiteta en festa. Es veu que l'artista estima molt la terra i tots els homes que s'hi belluguen, i es complau a pintar-los a l'hora joiosa de les danses i les fires, els aplecs i les festes majors". Amb bon ull, el definia com a pintor de les multituds i dels aplecs, i defensava la tasca de Guinart com a veritable artista: "Francesc Guinart és dels que compleix molt bé la noble feina que per vocació ha escollida, car en la seva pintura hi ha aquest pampallugueig vital que és el que ens atrau en tota pintura bona".⁸

D'altres crítics, com Màrius Gifreda, destacaven algunes obres però l'advertien del perill del seu decorativisme des de la revista *Mirador*.⁹ Bona part de la crítica coincidia que les seves aglomeracions humanes en el paisatge estaven executades amb mestria i domini de la tècnica. El pintor i tractadista d'art Rafael Benet, des de *La Veu de Catalunya*, també afirmava: "les seves teles sobre temes d'aplec i festes rurals el fan gairebé un pintor costumista que excel·leix en les seves notes de moviment i caràcter. Intensificant-se més cada dia, Guinart demostra amb aquesta exposició haver aconseguit els propòsits que ens manifesta al capçal del Catàleg, on diu que vol endinsar-se fins al pregon de l'ànima dels paisatges i de les festes que pinta".¹⁰

El 1932, la vivacitat de les multituds a l'aire lliure consolidava el seu prestigi, però els seus paisatges sense figures també anaven agafant caràcter: "En els paisatges és on Guinart registra una ascensió més positiva. La paleta se li ha fet més expressiva i dolça, i l'enumeració dels accidents hi és atesa amb més rigor sense destruir la sensació de totalitat".¹¹ En ell es reconeixia una concepció personal del paisatge, de gran originalitat i valor pictòric.

Malgrat la bona acollida artística, als anys vint i trenta Guinart va continuar els treballs de pintor decorador i muralista. Segurament corresponen als anys vint les decoracions murals que va fer per a l'Hotel Montsoriu d'Arbúcies, amb representacions de la dona d'aigua o del castell de Montsoriu.¹² Poden ser d'aquesta mateixa època, o fins i tot anteriors, algunes ornamentacions i murals de cases benestants de Santa Coloma de Farners o les decoracions del mas Parés a Sant Martí Sapresa (municipi de Brunyola, Selva). Pels volts del 1932 va decorar el Teatre Círcol Columbense, de Santa Coloma de

8 Catàleg: *En Guinart exposa les seves pintures del 24 desembre 1927 al 7 gener vinent*. Galeries Laietanes, Barcelona, 1927.

9 *Mirador*, núm. 44, 28 de novembre de 1929.

10 Text de Rafael Benet a *La Veu de Catalunya*, reproduït a *Montseny*, núm. 179, 14 de febrer de 1931.

11 *La Publicitat*, 29 de gener de 1932.

12 COLL I CASTANYER, Jaume, *Breda històrica i actual*. Editorial Montblanc, Granollers, 1971, pàg. 275.

Farners,¹³ i a finals de 1933 va treballar en quatre grans plafons decoratius per ornamentar el Metropol Cinema de Barcelona, inaugurat el gener de 1934.¹⁴

L'ESTADA A AMÈRICA LLATINA, DE 1936 A 1948

La intenció del pintor de recórrer el continent americà per donar a conèixer el seu art ja s'anunciava en un reportatge de 1934: "Francisco Guinart, el pintor de las multitudes, irá a América como embajador del arte pictórico español".¹⁵ Guinart hi volia anar

tan aviat com tingués "unas cincuenta telas de grandes dimensiones, con asuntos interesantes y característicos de Cataluña, Vizcaya y Andalucía, que exhibiré, primeramente, en América del Norte, y seguidamente en las del Centro y del Sur. Quiero que se conozca allí el actual momento de la pintura española". Encara havia de trigar uns mesos a marxar, ja que primer volia anar a Bilbao a pintar algunes teles sobre el País Basc i després a Andalusia. José Gaya Picón, el periodista autor de l'article, destacava

Aplec de Sant Guillem (Campins), cap a 1931, col·lecció particular. L'ermita, enmig d'un paisatge d'aires noucentistes, aplega un grup de gent diminuta al seu redós i té el Montseny al fons. Obra dedicada a Josep Torras el 1931. (Foto: J. M. Abril. Reproducció autoritzada pel propietari de la pintura).

que "Francisco Guinart, con la excursión que prepara por las Américas, prestará un señalado servicio al Arte español, a la pintura española. Su embajada espiritual tendrá, indudablemente, gran resonancia, y pondrá a gran altura el nombre de Cataluña, y con el de Cataluña, el nombre de España".

A mitjan anys trenta l'èxit de vendes de Guinart anava declinant, en part perquè hi havia canvis de modes i joves artistes que s'obrien camí. D'altra banda, el 1936 es respiraven aires convulsos a Barcelona, ja hi havia el clima prebèl·lic que anunciava la Guerra Civil que estava a punt de començar. Aquesta inestabilitat dificultava la vida artística de Barcelona i poder viure de la pintura. Per això Francesc Guinart va decidir anar a Amèrica a buscar nous mercats per a la seva obra.

¹³ *Montseny*, núm. 250, 8 d'octubre de 1932.

¹⁴ *La Rambla*, núm. 215, 29 de gener de 1934.

¹⁵ *Mundo Gráfico*, de Madrid, secció "Reportajes de Mundo Gráfico en Cataluña", 1934.

L'any 1936, abans d'esclatar la Guerra Civil, va marxar amb la dona i les dues filles a Argentina, aleshores tenia 50 anys. Va portar 50 quadres amb temes de Catalunya i d'Andalusia que van tenir molta acceptació, especialment entre els catalans que hi residien, però també entre els argentins. A la revista *Destino* d'octubre de 1948, el pintor explicava que "el 'Aplec de Sant Guillem', Montseny, con su bullicioso y colorido grupo de sardanistas, con los romeros que comen al pie de los altos chopos, de las encinas y castaños, ocupa un lugar de honor en el despacho presidencial del general Perón en la Casa Rosada".¹⁶

Les pintures de Guinart van atreure de seguida el públic català establert a Argentina. Però l'artista aviat va fer seus els paisatges americans. El 1944, des de *Mundo Artístico*, destacaven que "F. Guinart es un pintor que sabe captar con singular acierto los temas donde la multitud pone la nota polícroma y dinámica. Así sus telas playeras y paisajes urbanos bonaerenses. Prensa en muchos casos la pasta con la espátula aumentando todavía de este modo la luminosidad y brillantez colorística de su pintura".¹⁷ Allà va pintar temes de la zona: mercats, places, paisatges... seguint el seu estil.

Va residir a Amèrica llatina fins al 1948, quan tenia 62 anys. També va viure i realitzar exposicions a Colòmbia, l'Uruguai o el Brasil. Bona part de les obres d'aquesta època es van quedar a l'Amèrica llatina i es poden trobar pintures seves en diversos museus americans (Museu Rosa Galisteo de Rodríguez a Sant Fe (Argentina), Museu de Belles Arts de Río de Janeiro, museus de Bogotà, Santa Marta i Cartagena (Colòmbia).

Finalment l'any 1948 va tornar a Catalunya, encara que va viatjar novament a Amèrica en altres ocasions per a exposar-hi. A partir del 1953 va anar a pintar i exposar a Xile, Perú i Colòmbia, i a finals dels anys cinquanta també va estar a Veneçuela.

ELS ANYS CINQUANTA I SEIXANTA, LA DARRERA ETAPA

Quan Guinart va tornar el 1948 a Catalunya es va establir a Barcelona i va intentar de tornar-se a fer un lloc en el món artístic de la capital, però era difícil. La competència era forta, havia estat dotze anys fora i el llenguatge pictòric havia canviat. El mateix 1948 ja va fer una exposició a les galeries Syra, amb nous temes de Catalunya que seguien la seva línia i algunes obres que havia portat d'Amèrica, com *Carnaval en Buenos Aires (Argentina)*. Les mostres a Barcelona es van anar espaiant: la segona de la qual tenim notícies correspon al 1960 i va ser a La Pinacoteca. Hi va tornar el 1963 i el 1966, quan va fer una mostra que reunia algunes

¹⁶ *Destino*, núm. 585, 23 d'octubre de 1948.

¹⁷ *Mundo Artístico*, 15 de gener de 1944.

obres antigues per celebrar el 50è aniversari de la seva primera exposició a Barcelona.

D'aquest període destaca el *Ball de Gitanes del Vallès. Sant Celoni*, pintada el 1955 per participar en un concurs de la Diputació de Barcelona. La pintura es conserva actualment a la Sala de Plens de l'Ajuntament.

La pintura de Guinart en la darrera etapa és més atapeïda, de traç gruixut i basada en taques nervioses que aconsegueixen traslladar una sensació de moviment, gatzara i alegria. La gràcia del seu període de joventut canvia en els anys cinquanta i, molt especialment, en els anys seixanta, i esdevé un conjunt farcit de color i pintura densa que, malgrat tot, també té el seu atractiu i, sobretot, és molt personal. L'economia del pintor, que en aquests temps era més aviat precària, es basava en la venda de quadres, i per propiciar l'adquisició per part dels interessats, va repetir moltes versions de pintures que havien tingut èxit en el seu moment, als anys vint i trenta.

Sardanes. Amer, cap a 1934, col·lecció particular. Guinart va pintar en diverses ocasions festes i mercats a la bella i acolorida plaça porticada d'Amer. Obra dedicada el 1934 a Marcos Redondo, baríton andalús establert a Catalunya. (Foto: J. M. Abril. Reproducció autoritzada pel propietari de la pintura)

El 1965 va ser elegit president del grup d'artistes pintors de l'Agrupació Nacional Sindical de Belles Arts.¹⁸ Francesc Guinart Candelich va morir a Barcelona el 8 d'abril de 1974, després d'una llarga malaltia. Tenia 87 anys i s'estava "en una calleja del barrio de Santa Catalina, en una tienda, sin apenas luz, flanqueada de bares ruidosos y de gente jaranera y extraña".¹⁹

FRANCESC GUINART I LA SEVA EMPREMTA A SANT CELONI

Guinart va col·laborar activament en les manifestacions culturals celonines abans de la Guerra Civil. Com a membre del Centre Popular, va dissenyar la nova decoració de la sala de festes del local (1919), que es va renovar del tot i en la qual sobresortien especialment dues "hermoses teles ornamentals, que representen el ball clàssic i un ball de Mimis i Rodolfo

¹⁸ *La Vanguardia*, 12 d'abril de 1974. PUJOL MAS, Andreu, "Francesc Guinart, pintor oblidat", *L'Actualitat del Baix Montseny*, núm. 246, 29 d'abril de 2011.

¹⁹ *Destino*, núm. 1522, 8 d'octubre de 1966.

a l'aire lliure, sota pomeres".²⁰ També va realitzar diversos decorats per a les obres de teatre que s'hi representaven. Tenen molta importància les decoracions murals que va fer a cases senyoriales del poble, com ca l'Oller (1913), a la carretera Vella, o a can Brunell (1926), al carrer de Sant Josep. A la primera, la més espectacular, hi destaca especialment la decoració dels sostres de dues sales: la de música, amb un grup de geishes tocant instruments en una al·legoria de les arts musicals; i el menjador, amb la representació de les quatre estacions. Per a ornamentar la casa també va pintar dues grans obres sobre tela, que imiten tapissos amb temes extrets de Goya. A can Brunell s'han d'esmentar els dos plafons decoratius de l'entrada, amb paisatges de tema oriental.

Va elaborar dibuixos per a capçaleres de les revistes locals *Vida Nova* (1916-1922), *Montseny* (1927-1936) i *Germinal* (1928-1931). Les dues darreres, a més a més, es van fer ressò dels seus èxits en les exposicions barcelonines o als salons de Madrid, van reproduir crítiques d'altres diaris i van publicar fotografies d'obres, entrevistes i reflexions del pintor, entre les quals destaca "La fesomia dels pobles",²¹ on proposava de convertir Sant Celoni en la granAVINGUDA del Montseny.

Hi va haver altres intervencions de Guinart, més anecdòtiques si es vol, com el pessebre que Josep Torras Gené va fer amb figures de l'escultor Lluís Montané i un fons pintat per Guinart el Nadal de 1928²². L'industrial donava suport als dos joves artistes del poble, i pels volts de Nadal del 1930 els va convidar, amb el seu cotxe, a visitar els pessebres d'Olot amb l'objectiu d'agafar idees per al pessebre de Torras. En el viatge, Guinart va descobrir Amer i la seva plaça, que tantes vegades va pintar més endavant: "De la plaça, tota en fistonada de voltes, se n'enamora en Guinart".²³

El 1924 va fer la seva primera exposició a Sant Celoni, a l'Hotel Suís, amb motiu de la Festa Major²⁴ i el 1926 va inaugurar un estudi al poble amb el seu amic, l'escultor Lluís Montané.²⁵ Dos anys més tard, el 1928, els dos artistes van exposar a la vila, al cafè de can Ponç,²⁶ i a començament

²⁰ *Vida Nova*, núm. 65, 16 de març de 1919. La nova decoració es va estrenar per les festes de Carnaval.

²¹ *Montseny*, núm. 198, 18 de juliol de 1931, i núm. 199, 25 de juliol del 1931.

²² *Germinal*, núm. 7, gener de 1929. La fotografia de la portada correspon al pessebre esmentat.

²³ *Germinal*, núm. 31, febrer de 1931.

²⁴ *La Veu de Catalunya*, any 34, núm. 8815, 1 de setembre de 1924.

²⁵ *Germinal*, núm. 1, juliol de 1928. Reprodueix els discursos inaugurals de Montané i Guinart.

²⁶ *Germinal*, núm. 2, agost de 1928. Amb una fotografia de la mostra a la portada i la crònica a l'interior. Es va clausurar amb un concert del músic celoní Rafael Ferrer, violí, i Narcís Pujol, piano.

dels anys trenta Francesc Guinart va organitzar i dirigir l'efímera Escola Municipal d'Arts i Oficis de Sant Celoni (1931-1932). El 1930 també va participar en una mostra sobre el paisatge del Vallès, organitzada per la Casa del Vallès a l'Hotel Suís.²⁷ Després de tornar d'Amèrica, als anys seixanta va fer dues mostres a Sant Celoni: una a l'Ateneu (1962), promoguda per l'entitat, i l'altra a la biblioteca de la Caixa de Pensions (1969), organitzada per l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle.

El 2019, 50 anys després d'aquesta darrera mostra d'homenatge que se li va fer al poble el 1969, l'Ajuntament va organitzar una exposició de les obres d'en Guinart, una antològica per tornar a posar el seu nom al lloc d'honor que li correspon i donar a conèixer i fer accessible la seva obra a la gent. Aquests han estat els objectius de la retrospectiva *Francesc Guinart (1886-1974). Pintor dels aplecs del Baix Montseny*, que es va fer a la Rectoria Vella els mesos de setembre i octubre de 2019. La mostra va gaudir d'una gran acollida: més de 1.000 persones la van visitar i van poder constatar la vàlua d'aquest artista.

Enramades del Sorral (Arbúcies), 1948, col·lecció particular. El barri engalanat amb banderetes, la sardana de dues rotllanes i el balcons plens de gent en les típiques festes d'Arbúcies. (Foto: J. M. Abril. Reproducció autoritzada pel propietari de la pintura).

L'obra del pintor està molt dispersa, però gràcies al suport de la família de Josep Prat Sibina, un entusiasta del pintor, ja traspassat; de Joan Oller Sibina, un altre ferm defensor de l'artista; i de l'historiador que signa aquest article, es van poder documentar 81 obres a Sant Celoni i els seus entorns, repartides entre 23 propietaris. De totes aquestes obres, a l'exposició hi havia una selecció de 35 pintures. La mostra també va servir per aprofundir en l'estudi de la trajectòria artística de Francesc Guinart mitjançant la recerca en arxius i hemeroteques.

Amb l'objectiu de conservar el record del pintor, des de fa anys l'Ajuntament ha aplegat, per adquisicions i donacions, set obres de Francesc Guinart, bona part de les quals s'exposen a la Sala de Plens. Entre aquestes pintures n'hi ha de tan interessants com el *Mercat* (Sant Celoni), de 1924, o el *Ball de Gitanes del Vallès. Sant Celoni*, pintat el 1955. Ara, Francesc Guinart

²⁷ *Germinal*, núm. 26, setembre de 1930.

torna a ser conegut al poble. Preservar la seva memòria és un repte per a tots els celonins.

OBRES PICTÒRIQUES

Diumenge de Rams (Sant Celoni), 1929, col·lecció particular. Guinart modifica la perspectiva girant una mica la façana de l'església per fer-la frontal, amb l'objectiu de plasmar els esgrafiats barrocs que la decoren. (Foto: J. M. Abril. Reproducció autoritzada pel propietari de la pintura).

Aplec de Farners, 1935, col·lecció particular. Sardanes, grups fent l'àpat al costat de la tartana, infants que juguen, parades... gatzara i bullici davant el santuari de la Mare de Déu de Farners. (Foto: J. M. Abril. Reproducció autoritzada pel propietari de la pintura).

Ball de Gitanes del Vallès. Sant Celoni, 1955, Fons d'Art de Sant Celoni. El balls de Carnaval que donen fama al poble en una plaça plena d'espectadors a les grades i als balcons de les cases. Guinart tenia 69 anys quan va pintar l'obra. (Foto: J. M. Abril. Reproducció autoritzada pel propietari de la pintura).

BIBLIOGRAFIA

- ABRIL, J. M. – Portals, J. (2005), *Sant Celoni, 1925-1935. De la dictadura a la República*, Sant Celoni: Centre d'Estudis i Documentació del Baix Montseny, pàgs. 164 i 167-168.
- AA.VV. (1948), "Catalanes en Brasil. A la sombra del 'Pan de Azúcar'", *Destino*, núm. 585, 23 octubre 1948, pàg. 6; també [en línia] < https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1337679 > [Consulta: abril 2020].
- AA.VV. (1980), *Diccionario "Ràfols" de artistas de Cataluña, Baleares y Valencia*, Volum II, Barcelona: Edicions Catalanes, pàg. 560.
- COLL I CASTANYER, J. (1971), *Breda històrica i actual*, Granollers: Editorial Montblanc, pàgs. 274-275.
- FONTBONA, F. (dir.) – MONTMANY, A. – NAVARRO, M. – TORT, M. (1999), *Repertori d'exposicions individuals d'art a Catalunya (fins l'any 1938)*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LI, pàgs. 173-174.
- FONTBONA, F. (dir.) – MONTMANY, A. – COSO, T. – LÓPEZ, C. (2002), *Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya (fins al 1938)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LIX.

La vespa asiàtica (*Vespa velutina nigrithorax*) al Montseny (II)

ANTONI ARMENGOL

The Asian wasp (Vespa Velutina Nigrithorax) in the Montseny (II)

A Monografies del Montseny/34 feiem una introducció de com va arribar aquí la vespa asiàtica, tot reflexionant de la capacitat actual que té l'home per introduir noves espècies exòtiques invasores. A la zona del nostre estudi, acotada a diversos municipis del Baix Montseny, des de que es va detectar el primer niu, ens permet poder fer un seguiment molt acurat, i disposar de dades que ens acosten més a entendre el comportament d'aquest himenòpter. Com li poden afectar variables com la temperatura o fonts d'alimentació, i millorar sistemes i productes per al seu control. També us explicarem la detecció i seguiment des de fa dos anys, de les primeres vespes velutina nigrithorax, detectades amb un patró de color anòmal a Europa, de com han construït un niu amb cera, i com hem desenvolupat un producte per tractar nius, sense biocides, amb la Mallerenga carbonera com a aliat.

Paraules clau: *Vespa velutina nigrithorax*, Vespa Asiàtica

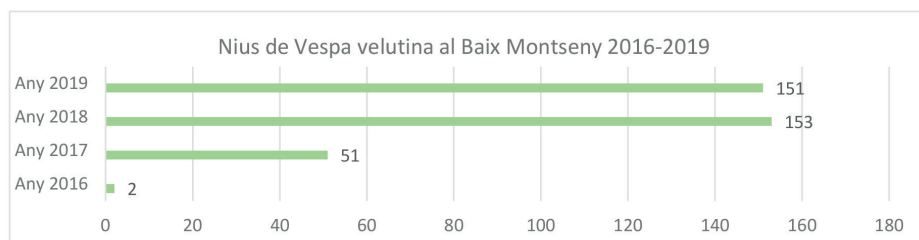
In the edition 34 of "Monografies del Montseny" we explained how the Asian wasp arrived here, all considering the humans current ability to bring in new invasive exotic species. The area on which our study focusses, delimited to several municipalities of the Baix Montseny, from the very moment the first nest was detected, allows us to do a quite accurate follow up so as to obtain such data that will help us to better understand the behaviour of this Hymenoptera. That is to find out in which way different variables like temperature and nutrition can affect them, and improve systems and products for its control. We will also explain the actions we have taken for two years now, in order to detect and follow up the first Velutina Nigrithorax wasps, identified by their uncommon colour pattern in Europe, monitoring how they were making their nest with wax, and developing a product meant to treat nests without biocides, with Mallerenga Carbonera as an ally.

Keywords: *Velutina Nigrithorax wasp, Asian wasp*

INTRODUCCIÓ

Des que l'ésser humà el 2004 va introduir la *Vespa velutina nigrithorax* a França, des del minut zero, aquesta ha lluitat per la seva supervivència, una lluita que l'ha portat a que la cataloguem d'espècie exòtica invasora, mentrestant l'home dedica grans esforços a intentar controlar-la, però actua de manera individual, interessada, sense coordinació, fent accions disperses i moltes sense sentit... en molts casos afegint danys colaterals al medi i altres espècies, que es podrien evitar, i en molts casos afavorint l'expansió, i l'alarma social. Des d'Anura intentem posar una mica sentit comú a l'hora de informar, planificar, tractar, i quina millor manera de fer-ho que estudiant el seu comportament, i explicant-ho a les Monografies del Montseny i a la web vespavelutina.cat

EVOLUCIÓ DELS NIUS A LA ZONA D'ESTUDI EN EL PERÍODE 2016-2019

Gràfica 1. Evolució dels nius de *Vespa velutina* 2016 al 2109 a la zona d'estudi. Les dades del 2018 exposades aquí difereixen de les exposades a Monografies del Montseny/34, ja que després de presentar el treball es varen detectar més nius.

En aquesta gràfica podem observar l'evolució que ha fet la *Vespa velutina* a la zona d'estudi, a partir dels dos primers nius del 2016. Els dos anys següents va tenir un creixement exponencial, però al final el 2019 veiem com aquest creixement s'ha aturat. Aquesta progressió sembla que ens pot suggerir que l'estancament, el podem atribuir a la suma de diverses variables. La primera, pot ser una autoregulació sobre les fonts d'aliment, depredació intraespecífica entre reines i usurpació de nius embrionaris i primaris, incloses les obreres que poden canviar de reina. Pura supervivència, que fa que a mesura que en una zona augmenten els nius i noves reines, augmenta la competència entre elles per aconseguir un equilibri entre nius i fonts d'alimentació. En aquest sentit ja vàrem documentar un niu que ens pot demostrar, la competència intraespecífica entre reines.¹

1 [En línia] <<https://vespavelutina.controldeplagues.cat/2018/08/15/competencia-intraespecifica-entre-reines-de-vespa-velutina-nigrithorax/>> [consulta: abril 2020].

Una segona variable que per nosaltres es la més important i que ha afectat negativament al seu creixement, (tant en nombre de nius, i mida dels mateixos, com en la mida de les pròpies Vespes), han estat les altes temperatures d'aquest estiu, amb pics de 40 graus i clima molt sec per la poca pluja caiguda. Una de les coses que ens ho confirma és que hem pogut verificar per primera vegada com diversos nius primaris, en perfectes condicions, que tenien reina i vàries desenes d'obreres, van morir ofegades de calor dins el mateix niu.²

Aquesta variable de les altes temperatures, ha afectat a l'alimentació de la Vespa, tant per aconseguir proteïna animal i vegetal, com per aconseguir hidrats de carboni, i en aquest sentit ho hem notat en la mida de les vespes a final de temporada, i en la mida dels nius.

Seguint amb els nius, un altra dada curiosa, dos nius embrionaris retirats al més de juliol un el dia 30, amb tant sols unes 20 cel·les, tenia la reina i una sola obrera, acabada de néixer, fins ara embrionaris així els hem vist entre la franja de mitjans d'abril a principis de juny. En quant a la mida dels nius, el 2016 i 2017 hem despenjat varis nius que tenien fins a 13 pisos o galetes, i els de 9 a 11 a finals de cicle, eren habituals fins al 2018. Aquest 2019 un sol niu dels que hem pogut despenjar ha assolit les 10 galetes i la majoria s'ha quedat en 8, i uns quants en 5-6, (tot i despenjar-los al final de cicle). El que no sabem, és si aquesta mida més reduïda dels nius ha afectat a la producció de noves reines.

En quant a les vespes hem tingut nius secundaris a final de temporada, amb mascles i obreres que tant sols feien uns 15-17mm màxim, quan és normal que en facin uns 23-25 i en alguns casos les obreres fins a 30-32mm.

Un altra distorsió important, la tenim als llocs on la Vespa velutina ha triat per fer els nius. Veiem diferències més que importants entre els dos últims anys, les del 2018 són dades molt semblants a altres zones del país on tenen Vespa velutina, i els percentatges tenen poques variacions, però aquest 2019 ha estat un any completament diferent. El més sorprenent de les dades, i on tenim que posar especial atenció, és en els nius que s'han fet al mateix terra, o en qualsevol dels altres llocs a menys de 3 metres d'alçada, aquests son els que realment tenen un risc per a les persones, ja que sense voler, per accident, podem ensopegar-hi, i és llavors quan la vespa al sentir-se amenaçada, es defensarà i ens pot picar. En aquests casos sempre tenim que marcar la zona amb un perímetre de seguretat d'uns 5 metres, avisant del niu, i mirar de gestionar-ne la retirada el més aviat possible.

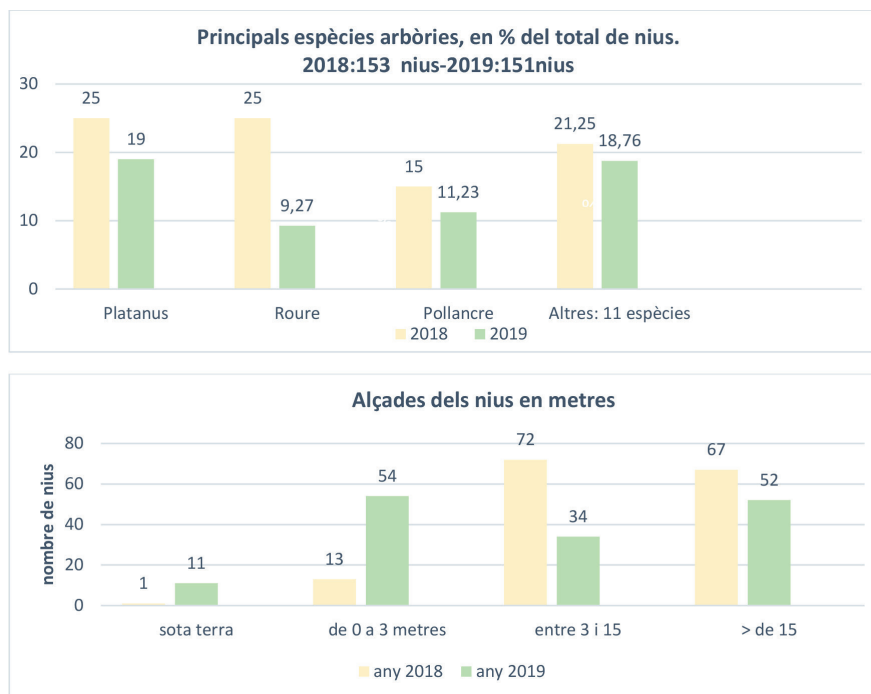
2 [En línia] <<https://vespavelutina.controldeplagues.cat/2019/08/12/nius-embrionaris-i-primaris-morts-per-calor/>> [consulta: abril 2020].

Ubicació	Alçada en metres	Total 2018 Nius - %	Total 2019 Nius - %
Vegetació	0<1	9 - 5,9	2 - 1,4
Frondoses	<15	44 - 28,8	29 - 19,2
Frondoses	>15	64 - 41,8	50 - 33,1
Resinoses	<15	6 - 3,9	5 - 3,3
Resinoses	>15	3 - 1,9	2 - 1,4
Fruiters	<4	2 - 1,3	0
Marges de camins	<2	2 - 1,3	1 - 0,7
Sota terra	0	1 - 0,6	11 - 7,3
Construccions	<3	2 - 1,3	22 - 14,6
Construccions	>3	8 - 5,3	19 - 12,6
Altres	<3	12 - 7,9	10 - 6,6
Totals		153 - 100%	151 - 100%

Quadre 1. Comparativa dels nius entre el 2018 i el 2019.

Veiem com el 2018 un 17% dels nius eren a menys de 3 metres d'alçada, i aquest 2019 han estat el 30,4%. Un increment més que espectacular, i que sols amb dades dels propers anys podrem determinar si això és una tendència, o com creiem, una resposta directa a les altes temperatures i escassa humitat de l'estiu del 2019. Destaquem els 11 nius detectats sota terra, un 7,3% en total, i el global dels situats en construccions, la majoria cases que representen un 27%.

En quant a les espècies arbòries preferides per a fer els nius han estat cada any les mateixes: plàtan, pollancre, roure. La majoria dels nius secundaris, també coincideix amb cursos fluvials, potser pel grau d'humitat més elevat, que per les vespes, fa que sigui més fàcil regular la temperatura interior del niu i tenir-la estable, bàsica per a l'evolució de larves i pupes.

Gràfiques 2 i 3 on podem observar les tres espècies arbòries preferides de la Vespa velutina en percentatge del total de nius a la zona d'estudi, i la comparativa d'alçades de tots els nius.

Els nius detectats en zona de bosc, majoritàriament han estat o en arbres que destaquen dels altres per alçada, o al límit del bosc, propers a apiaris, i donant preferència a tenir un espai obert a tocar del niu, per facilitar-ne l'accés.³

UNA NOVETAT A LA PENÍNSULA: VESPES AMB EL PATRÓ DE COLOR ANÒMAL, DETECTADES AL MONTSENY.

Durant el 2019 vàrem fer una crida a diversos científics, experts en *V. Velutina nigrithorax*, preguntant si teníem algun precedent a la península, de patrons de color anòmal, la resposta va ser negativa.

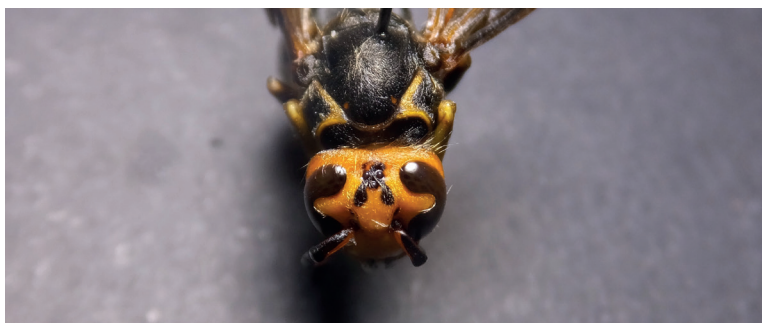
Els primers casos els vàrem detectar al 2018, però llavors creïem que era una qüestió anòmala puntual, sense importància, i sols es va documentar amb fotografies, però al 2019 s'ha repetit i amb molta més freqüència. Primer de tot sabem que les vespes en qüestió son realment la subespècie *nigrithorax*, precisament perquè totes ens varen néixer de trossos de niu que vàrem despenjar i posàrem en captivitat uns dies, de no haver estat

3 [En línia] <<https://vespavelutina.controldeplagues.cat/2020/01/30/vespa-velutina-resum-dels-nius-al-baix-montseny-any-2019/>> [consulta: abril 2020].

així era fàcil pensar que teníem una nova subespècie de *Vespa velutina* a casa nostra.

La subespècie *nigrithorax*, l'anomenem així precisament per a tenir el tòrax completament de color negre (*Villemant et al., 2006*) i les vespes de què parlem, el tenen amb una evident coloració groga als extrems, així com també al cap, on la part superior (entre els ulls i la part del darrera dels mateixos) tindria que ser negra i en aquest cas es del mateix color taronja que la part frontal de la cara, aquesta és l'anomalia principal, que aquest 2019 també ens ha aparegut dins de trampes de captura, quatre mesos més tard de despenjar un dels nius que en tenien. Veient que ja s'ha repetit en dos anys seguits aquesta anomalia segurament seguirà en augment. L'anomalia de color en tòrax i cap s'ha donat en 12 de les 63 vespes nascudes de les galetes de mostra, un percentatge molt alt.

L'altra anomalia de color menys freqüent és la de les franges de color taronja de l'abdomen ampliades en nombre, que li aporta en aquesta zona del cos, molta més semblança a la *Vespa Crabro* que a la pròpia *velutina*.

Imatge 1. Podem observar les anomalies en el patró de color que podrien semblar a d'altres subespècies de *Vespa velutina*, com la *Vespa velutina auraria*, la *Vv. variana*, o la *Vv. flavitarsus*, que a Àsia, comparteixen territori amb la *Vespa velutina nigrithorax*. (Foto A. Armengol).

Tenint la certesa de que estem davant de *Vespa velutina nigrithorax* ara ens cal esbrinar què està passant aquí. Creiem que es massa aviat perquè sigui una adaptació al nou territori, i en aquest cas fariem diferència entre l'anomalia de l'abdomen i la del tòrax i cap, potser serà simplement una anomalia sense explicació, o potser aquesta anomalia la podrem explicar al seu lloc d'origen on coincideixen quatre subespècies de *Vespa velutina*. Tot dependrà en gran part al resultat de l'anàlisi d'ADN que la Dra. Mar Leza del departament de Biologia de la Universitat de les Illes Balears, es va interessar a fer i que al desembre del 2019 li vàrem poder subministrar vespes amb l'anomalia.⁴

4 [En línia] <<https://vespavelutina.controldeplagues.cat/2019/11/23/variacions-en-el-patro-de-color-de-la-vespa-velutina-nigrithorax-al-baix-montseny/>> [consulta: abril 2020].

EVOLUCIÓ DELS TRACTAMENTS PENSANT EN EL MEDI I ELS OCELLS

Aquest el considerem un petit èxit personal, conseqüència de la nostra filosofia de treball de mirar de preservar el medi, de les actuacions amb biocides.

Ja al primer niu del 2016 a Gualba, vàrem observar que la Mallerenga carbonera, detectava quan el niu ja no tenia vespes, i els perforava per menjar-se les larves i pupes que quedaven dins, durant el 2017 vàrem descobrir amb nius en captivitat, que ho fa perquè detecta el soroll que fan les larves amb les mandíbules, rasant les cel·les, com reclamant menjar. Això ens va fer pensar que miràriem de desenvolupar un sistema combinat, home-Mallerenga carbonera, que permetés eliminar les obreres, mascles i reina sense biocida i deixar les larves i pupes a la Mallerenga carbonera, i altres ocells, com Pica-soques blau o la Garsa, (que entre 2017-2018 hem pogut observar en nius de velutina), i així poden aprofitar aquesta quantitat de proteïna i carotens, coincidint amb l'hivern, època més difícil d'aconseguir-ne.

Si la mort del niu ha estat perquè ha arribat al final del seu cicle, pot ser que no quedin larves dins i en aquest casos la Mallerenga no sol aparèixer, en canvi al tractar-lo i tallar l'activitat, solen quedar centenars de larves, que comencen a rascar les cel·les demanant l'atenció de les obreres, i provoquen aquest típic soroll que alerta a la Mallerenga.

Així vam decidir començar a treballar en el desenvolupament d'un producte sense biocida, però com que el camí es preveia que seria llarg, i teníem que donar resposta a neutralització de nius, es va decidir fer servir el mètode Asiatic Wasp Ball que redueix a tant sols uns 20-30 ml de producte la neutralització d'un niu secundari de grans dimensions, i pràcticament sense contaminar les larves.

Aquest sistema ens ha permès per una banda neutralitzar els nius de manera molt eficient i alhora anar desenvolupant el producte, sense biocida.

Durant el 2019 hem tingut l'oportunitat de col·laborar amb la Blanca Monteis, estudiant de Biologia de l'UVIC, que com a TFG, ha fet un estudi de l'eficiència del mètode Asiatic Wasp Ball i l'impacte del biocida utilitzat, per poder determinar quin grau de contaminació pateixen les larves i els efectes que pot tenir en les Mallerengues. Les mostres de larves han estat analitzades mitjançant la tècnica de GC-MS/MS (Cromatografia de gasos acoblat amb espectrometria de masses), al Centro Nacional de Tecnología y Seguridad Alimentaria (CNTA) de Navarra.

El resultat del treball ha estat molt millor, fins i tot del que crèiem des d'Anura Montseny. El resum és que ha determinat que per a que la ingesta

de larves sigui mortal per a una Mallerenga amb un pes de 18 grams, necessitaria ingerir 2.472.572 larves de les que queden contaminades. Amb aquest sistema, sols hi queden les del costat dels vectors (càpsula oberta amb insecticida congelat), que introduïm.

De les primeres proves amb vespes soltes i nius primaris/embrionaris fetes el 2017 i sense resultats positius, hem fet més de 16 variacions en la formulació, desenes de proves, hores, kilòmetres i seguiments, fins que al desembre del 2019 hem aconseguit l'objectiu.

Hem pogut eliminar dos nius secundaris, injectant 20 i 16 ml del nostre producte, l'efecte ha estat immediat, i evidentment la Mallerenga carbonera ja ho han aprofitat. Ara però encara ens queda molta feina durant el 2020, ja que necessitem tractar més nius per a consolidar el producte amb el mètode.⁵

Fotografies 2, 3, 4. On veiem el niu amb activitat, un cop tractat i al final amb la Mallerenga Carbonera *Parus Major*. (Fotos A. Armengol).

En quant a la possibilitat d'utilitzar altres sistemes que no fan servir biocides els hem descartat després de valorar el risc i avantatge. Un dels sistemes, és el de la cremació de nius, no cal dir que en bosc mediterrani, pot ser una irresponsabilitat molt alta anar amb foc dalt una perxa extensible, per cremar un niu penjat d'un arbre. Per fer la feina amb uns mínims de seguretat, s'ha de netejar una mica el sotabosc del perímetre del arbre on actuar, i remullar-lo, cal dues persones per a la perxa, dues més amb una cisterna d'aigua per si es cala foc, i permisos especials. L'altra mètode és la pirotècnia, en aquest cas teníem molt d'interès, i en vàrem fer la formació a Astúries, però tot i l'espectacularitat del mètode i que no deixa rastre del niu, ens implica riscos d'accident per als aplicadors, no baixa costos, i requereix de molts permisos específics per emmagatzematge, transport

5 Niu tractat i la posterior intervenció de la Mallerenga carbonera [en línia], *Anura Montseny* <<https://www.youtube.com/watch?v=AqA0IYYZUmc>> [consulta: abril 2020].

i utilització de pirotècnia, i creiem que pot tenir conseqüències sobretot per a espècies d'ocells. En quant als nius i les vespes, en alguns casos es pot donar la multiplicació de nius, ja que queden moltes vespes fora, i en època de futures reines (octubre-gener) no tenim dades de si en queden fora al moment de la detonació, i per tant suposadament, moltes podrien sobreviure a la eliminació del niu. En aquest cas caldria estudis sobre els ocells i un altra sobre les futures reines. Així doncs per a nosaltres són sistemes que en la majoria de situacions, el risc que suposen, de moment, és molt superior als avantatges que ens aporten.

NIU CONSTRUÏT AMB CERA, ANOMALIA O CAPACITAT D'ADAPTACIÓ?

El material de construcció de la Vespa velutina, està format per cel·lulosa que extreu d'escorça d'arbres, fulles, fusteria de cases, etc. Però hem pogut documentar per primera vegada, com la Vespa velutina intenta construir un niu amb cera. De fet ha aconseguit construir un niu primari amb unes 80 cel·les i el seu recobriment (completament amb cera de bresca i majoritàriament cera estampada), demostrant en cas de necessitat, una gran adaptació, capacitat de cercar nous recursos, i treballar amb materials que mai anteriorment, ha fet servir.

Imatge 5. Veiem la Vespa velutina construint un niu amb cera estampada i cera de bresca. (Foto A. Armengol).

CONCLUSIONS

Els tres primers anys d'afectació de la Vespa velutina, hem tingut un important creixement exponencial, que s'ha aturat el 2019 coincidint amb un estiu extremadament calorós, i amb les dades dels nius morts per les altes temperatures. Els propers dos anys seran determinants per veure la capacitat d'adaptació a una climatologia diferent al seu lloc d'origen, i

quin pot ser el seu l'equilibri natural a la zona, això ens podria donar les pautes per a una estratègia de control adaptada al Montseny.

BIBLIOGRAFIA

- CASTRO, L. – PAGOLA-CARTE, S., "Vespa velutina Lepeletier, 1836 (Hymenoptera: Vespidae), recolectada en la Península Ibérica", *Heteropterus Revista de Entomología* 10 (2010) 193-196.
- ROME, Q. – VILLEMANT, C. (2020), "Le Frelon asiatique Vespa velutina – Inventaire national du Patrimoine naturel", [en línia] *Muséum National d'Histoire Naturelle* <<http://frelonasiatique.mnhn.fr/>> [consulta: gener 2020].
- Vespavelutina.cat (2020), [en línia] <<https://vespavelutina.controldeplagues.cat/baix-montseny/>> [consulta: gener 2020].
- VILLEMANT, C. – HAXAIRE, Jp. – STREITO, Jc., "Premier bilan de l'invasion de Vespa velutina Lepeletier en France (Hymenoptera, Vespidae)", *Bulletin de la Société entomologique de France* 111 (2006).

El fantàstic viatge de la papallona migradora dels cards (*Vanessa cardui* L.) entre l'Àfrica tropical i el nord d'Europa

ANNA ÀVILA - CONSTANTÍ STEFANESCU

*The wonderful travel of the painted lady butterfly (*Vanessa cardui* L.)
between tropical Africa and northern Europe*

La majoria de papallones no fan grans desplaçaments, movent-se des que neixen fins que moren en distàncies normalment inferiors a uns pocs kilòmetres. Però algunes papallones poden fer llargs trajectes migratoris, desplaçant-se milers de kilòmetres d'allí on han nascut. Una de ben coneguda és la papallona monarca (*Danaus plexippus*) que fa una espectacular migració des d'Amèrica del Nord fins a Mèxic, on es concentren milions d'individus en petits fragments de boscos de pi a la Sierra Madre per passar-hi l'hivern. Però en el treball d'aquestes Monografies ens ocuparem del cicle migratori de la papallona dels cards (*Vanessa cardui*), una papallona que freqüentment podem veure al Montseny durant la primavera i la tardor. Com veurem, aquesta espècie fa grans desplaçaments migratoris, fins i tot superiors als de la papallona monarca.

Paraules Clau: papallona migradora dels cards, *Vanessa cardui*, migració d'insectes, vents sinòptics, Magrib.

*Butterflies don't usually travel great distances: from birth to death they typically move around a radius lower than a few miles, but some butterflies can make long migratory journeys, traveling thousands of kilometers away from where they were born. One of the them is the well-known monarch butterfly (*Danaus plexippus*) which makes a spectacular migration from North America to Mexico, where upon arrival, millions of individuals concentrate in small plots of the Sierra Madre pine forests to spend the winter there. We will focus on the migratory cycle of the painted lady butterfly (*Vanessa cardui*), a butterfly that we can often see in spring and autumn in Montseny. As we will see, these species travels big distances even greater than those of the monarch butterfly.*

Keywords: painted lady butterfly, *Vanessa cardui*, insect migration, synoptic wind, Maghreb.

El cicle vital d'aquesta espècie comença quan les papallones ponen uns petits ous verds (de 0,6 mm) a l'anvers de les fulles de plantes nutrícies, com per exemple, de les malves (*Malva sylvestris*), la borratja borda (*Echium vulgare*), i d'una gran diversitat de cards, entre d'altres. Els ous eclosionen en uns set dies. Aleshores, la larva o eruga s'alimenta d'aquestes plantes nutrícies i, a les seves fulles hi construeix un petit refugi de seda que ofereix una certa protecció envers els enemics naturals. La larva s'alimenta durant varies setmanes i passa per cinc estadis abans de completar el desenvolupament en un temps que oscil·la al voltant d'un mes, segons les temperatures (Fig. 1). Llavors, l'eruga deixa la planta i s'amaga entre la vegetació per fer la crisàlide (Fig. 2), i en el període de 1 a 3 setmanes surten les papallones. Poc després de néixer (Fig. 3), les noves papallones ja es troben disposades a volar a distàncies que poden ser molt grans. Així doncs, el cicle de vida de la papallona és de 8 a 12 setmanes, i la seva durada depèn de les condicions climàtiques.

Fig 1. Eruga de *Vanessa cardui* (L.). (Foto Rebeca Izquierdo)

Fig. 2. Crisàlide plena (esquerra) i buida (dreta) de *Vanessa cardui* (L.). (Fotos A. Àvila)

Fig. 3. Adult de *Vanessa cardui* (L.). (Foto A. Àvila)

Al massís del Montseny, aquesta papallona mostra una fenologia ben marcada: després d'una absència pràcticament total des de finals d'octubre fins al març, a la primavera comencen a arribar els migradors africans, amb successius pics d'entrada normalment durant l'abril i el maig. La farigola és particularment utilitzada aleshores com a font de nèctar per part d'aquestes papallones, que entren ràpidament en una fase reproductora. A la tarda és llavors molt fàcil de veure mascles territorials als cims i les carenes (comportament d'encimbellament), perseguint-se acrobàticament entre ells, fins i tot en els punts més alts del massís. La posta, però, es concentra majoritàriament en les zones del Baix i Mig Montseny, on els recursos són abundants (cards com la calciga blanca, el card marià i altres, i malves). Al voltant d'un mes i mig més tard (principis de juny) comencen a veure's amb freqüència papallones d'origen local, és a dir, la progènie dels migradors africans, que destaquen per una coloració molt lluent. Aquestes papallones es poden veure en major nombre a les parts altes del massís, on a començaments d'estiu la disponibilitat de flors és molt major. Tanmateix, el gruix d'aquesta població local desapareix del Montseny en poc temps, perquè ràpidament emigra cap a latituds més nòrdiques, per reproduir-se al centre i nord d'Europa. Per tant, al pic de l'estiu la migradora dels cards es rarifica força al conjunt del Montseny. Malgrat això, a partir de principis d'agost i fins ben bé l'octubre torna a haver-hi un nou increment apreciable en l'abundància de migradores dels cards. Inicialment es tracta de papallones d'origen europeu que han iniciat la migració cap al sud. Algunes d'elles només romanen pocs dies a casa nostra i després prossegueixen la ruta migratòria fins a l'Àfrica, però d'altres es troben en estat reproductiu i fan la posta sobre malves i plantes com *Cirsium arvense*. No és d'estranyar, doncs, que ja entrada la tardor apareguin de tant en tant exemplars altre cop ben nous, que són la descendència d'aquests migradors estivals, i que marxaran ràpidament

cap al continent africà. Haurem d'esperar llavors 4 o 5 mesos fins tornar a gaudir d'aquest insecte als paisatges montsenyencs.

Encara que aquest cicle es manté força constant entre anys, cal dir que les abundàncies de les poblacions al Montseny varien enormement entre temporades depenent de la magnitud de la migració: hi ha anys en què el nombre d'exemplars que arriben a la primavera és molt baix i que contrasten amb anys d'enormes migracions (com el 2003, 2006, 2009 i 2019). Les condicions climàtiques que experimenten les poblacions africanes són les que, en darrer terme, determinen la mida de les poblacions migradores que arriben a casa nostra.

Fa temps que ja s'havia observat el comportament migratori de la migradora dels cards, tant a Europa com a Amèrica del Nord (Williams 1970, Pollard et al. 1998), però no estava clar quin era el cicle migratori, on s'originaven les poblacions que arriben a les nostres latituds cada any, ni tampoc com es realitzaven aquests desplaçaments. El fet de disposar d'un gran nombre de dades gràcies als programes de seguiment de papallones basats en ciència ciutadana (p. ex. la xarxa del Catalan Butterfly Monitoring Scheme o CBMS, <https://www.catalanbms.org>), ha permès aprofundir sense precedents en l'ecologia migratòria d'aquesta papallona i conèixer amb més precisió les rutes migratòries i les condicions en què es donen les migracions. A part d'això, altres fonts d'informació molt valuoses que han utilitzat els investigadors d'aquesta espècie han estat: les dades meteorològiques (per entendre com influeixen els moviments atmosfèrics en els seus desplaçaments), les dades de radar (per identificar el que s'anomenen objectes "entomològics" situats en alçades de 150-1400m), els senyals isotòpics de les ales de les papallones (que informen sobre les latituds més probables on ha tingut lloc el desenvolupament larvari), i tècniques moleculars per identificar el pol·len que porten enganxat els exemplars migradors. A més, el treball de camp a l'Àfrica ha estat cabdal per confirmar sobre el terreny les diferents hipòtesis proposades. Amb tota aquesta informació, en els darrers anys hem pogut anar desvetllant el cicle de migració intercontinental d'aquesta espècie de papallona.

Les migracions a llarga distància d'aquesta papallona no només han estat descrits entre Àfrica i Europa, sinó també entre Amèrica Central i Amèrica del Nord, i entre regions de l'Orient Mitjà i Àsia Central, de manera que es tracta d'una papallona enormement cosmopolita, trobant-se arreu del món excepte a Amèrica del Sud i a Austràlia. El seu gran èxit ecològic pot ser atribuït a la seva polifàgia (capacitat d'alimentar-se d'un rang ample de plantes) i a la seva gran capacitat migradora, que li permet explotar àrees molt allunyades que ofereixen recursos estacionals previsibles.

Com s'ho fa un animal tan petit i fràgil per volar tan lluny? Els entomòlegs havien observat des de feia anys els desplaçaments migratoris d'aquesta papallona a 1-1,5 m d'alçada, amb individus volant a gran velocitat (uns 15 km/h) sempre en línia recta i en direcció nord durant la primavera, motiu pel qual es creia que la migració es produïa a nivell del terra. Però també cabia la possibilitat que la migració s'efectués a gran alçada afavorida per moviments de masses d'aire d'escala sinòptica. Ara fa ja prop de 15 anys, vam proposar per primer cop que les migracions que arriben des del continent africà aprofiten els corrents de vent a gran alçada (STEFANESCU et al., 2007). En aquest treball pioner vam identificar el període en què es donen les migracions de primavera (entre mitjan abril i el començament de juny) i vam estudiar les situacions meteorològiques i les trajectòries de les masses d'aire d'origen sinòptic en els dies de pic de detecció de l'espècie a Catalunya. Vam suggerir que la migració d'aquesta papallona podia tenir lloc majoritàriament en alçada, possiblement entre 500 i 1.500 m, i que gràcies a l'ajuda dels vents, la papallona podia creuar distàncies de fins a 1.500 km en només dos dies. Estudiant la procedència dels vents associats a les arribades migratòries, vam predir que les àrees d'origen de les papallones se situaven al Magrib (entre Tunísia i Marroc) i també a Líbia. En una expedició a una zona del Marroc el març de 2009 vam poder confirmar les prediccions en observar una emergència massiva de desenes de milers d'individus, papallones que posteriorment es trobaran a Catalunya (STEFANESCU et al. 2011). D'altra banda, la hipòtesi dels vols en alçada de la *V. cardui* es va corroborar poc després amb dades de radars entomològics situats a Àfrica i a les Illes Britàniques (CHAPMAN et al. 2010, STEFANESCU et al. 2013).

El treball de Stefanescu et al. (2013) i d'altres posteriors (BENYAMINI 2017, Talavera et al. 2018, SUCHAN et al. 2018) han demostrat que la colonització d'Europa per la migradora dels cards es fa tant seguint un eix occidental (Magrib – Península Ibèrica – França – illes Britàniques i Països Baixos – Escandinàvia) com un d'oriental (Península Aràbiga – Egipte – Israel – Turquia i illes gregues – Europa de l'est – Escandinàvia).

Les papallones viatgeres que trobem al Montseny (i a Catalunya en general), un cop arribades a destinació ponen ous sobre les plantes nutrícies i moren. La nova generació de papallones, que apareix un mes i mig més tard, seguirà migrant cap al nord, movent-se cap el centre i nord d'Europa on, de nou, pondran ous que donaran lloc a una nova generació que emergirà a finals d'estiu. Aquest cicle es tanca amb un canvi de direcció a la tardor (setembre-novembre) moment en què s'inicia el retorn cap al sud i la recolonització del continent africà.

La part del retorn de tardor es desconeixia completament fins les observacions de grans concentracions de migradores dels cards al Magrib durant l'octubre (STEFANESCU et al., 2013). Posteriorment, el seguiment sistemàtic al Marroc durant la tardor ha permès confirmar plenament que aquesta regió és recolonitzada regularment cada any per part de papallones d'origen europeu, que en arribar s'hi reproduïxen massivament (STEFANESCU et al., 2017). Ara bé, el treball recent per part de Gerard Talavera i col·laboradors (TALAVERA i VILA, 2016, MENCHETTI et al., 2019) mostra que la situació és més complexa, i que un gruix molt important de la població migradora no s'atura al Magrib, sinó que segueix cap al sud, creuant el Sahara i el Sahel, per arribar i reproduir-se també a la zona de la sabana subtropical. Això suposa una migració de més de 4.000 km, un aspecte que ha pogut ser confirmat amb l'estudi dels isòtops de l'hidrogen de les ales de les papallones (STEFANESCU et al., 2016). Els isòtops són formes d'un element químic que tenen àtoms amb un nombre de neutrons en el nucli diferent respecte de la forma més usual. Per espectrometria de masses, es poden distingir les masses dels isòtops respecte de les de la forma química usual. En el cas de l'aigua, i depenent de la latitud, es troben diferents proporcions de l'isòtop deuteri respecte de la forma usual d'hidrogen. Aquest senyal isotòpic geogràficament diferenciat es troba en les plantes que han usat l'aigua per créixer, així com en les erugues que s'han alimentat de les plantes i finalment, en les papallones en que es converteixen les erugues, de manera que es pot traçar l'origen geogràfic de les papallones analitzant la relació isotòpica d'hidrogen de les ales de les papallones.

L'ús dels isòtops també ha permès confirmar que durant la primavera, no totes les poblacions migradores a Europa s'originen al Magrib, sinó que alguns exemplars procedeixen del sud del Sàhara (TALAVERA et al., 2018). Això suggereix que el cicle migratori té una extensió més gran del que es pensava inicialment i inclou l'Àfrica tropical durant l'hivern. Aquesta regió seria la darrera etapa que encara faria la migradora dels cards un cop emergeixen a finals de tardor les poblacions que s'originen a la zona subtropical de la sabana saheliana. Hi hauria, doncs, encara un desplaçament fins a la zona tropical, per a la reproducció durant els mesos d'hivern. Les papallones que emergirien cap a finals d'hivern volarien per reproduir-se al Magrib on, com ja hem vist, es desenvolupa el gruix dels exemplars que arriben al Montseny durant la primavera. Així, doncs, la distància anual recorreguda per la mitja dotzena o més de generacions implicades en tot aquest cicle migratori arribaria a ser de 12.000 km!!!

Aquests estudis mostren que aquesta petita papallona pot fer vols de llarga distància, travessant obstacles geogràfics colossals com el desert del Sàhara,

el Sahel, les muntanyes de l'Atlas, el Mediterrani, els Pirineus i els Alps... etc., i anar desplaçant-se a Europa fins al cercle polar. El senyal químic de les seves ales mostra que poden fer desplaçaments de milers de kilòmetres en una sola generació. El fet de volar en alçada els permet aprofitar els vents per arribar més lluny. La migració és una estratègia arriscada, ja que el vent els pot ser desfavorable i pot conduir les papallones, en una mena d'efecte flautista d'Hamelin, a un lloc on no puguin sobreviure. Per què, doncs, aquesta espècie ha desenvolupat l'estratègia evolutiva de la migració a grans distàncies? Una possible resposta és que migrant l'espècie pot evitar atacs massius de paràsits, que l'afectaria si es quedés, en migrar, al lloc d'origen (STEFANESCU et al., 2012). També, gràcies a aquesta estratègia, les poblacions abandonen zones que els extrems climàtics converteixen en hostils en determinades èpoques de l'any i, a més, poden aprofitar recursos nutricionals que es troben en condicions òptimes en les àrees colonitzades (MENCHETTI et al., 2019). Amb tot, és ben sorprenent i meravellós que l'evolució hagi enginyat un cicle migratori consistent en viatges transcontinentals de milers de kilòmetres, tan extens, complex i extraordinari com el de la migradora dels cards, la *Vanessa cardui*.

ADDENDA DE DARRERA HORA: EL PERILL DE DEFENSAR LA NATURA EN ALGUNS INDRETS DEL MÓN

El gener de 2020 es van trobar, amb pocs dies de diferència, els cossos morts de dues persones vinculades a la conservació de la papallona monarca a Mèxic: els senyors Homero Gómez González i Raúl Hernández Romero. El primer era enginyer agrònom de la Universitat de Chapingo i impulsava la conservació de l'espècie a Mèxic i el darrer era guia turístic en els santuaris de la papallona monarca. Tots dos treballaven a la Reserva de la Biosfera de la papallona monarca, projecte anomenat Reserva Monarca en el que s'inclouen tres zones com a nuclis especialment necessitats de protecció a l'estat de Michoacán. Gràcies al lideratge de Homero Gómez es va aconseguir que les comunitats indígenes locals transformessin les seves activitats per tal que poguessin viure del bosc i al mateix temps es conservessin els indrets d'hibernació de la papallona monarca. Però el principal problema de la conservació dels boscos (i la papallona) són uns altres: les grans companyies fustaneres interessades en explotar els boscos de pi i de oyamel (*Abies religiosa*) de la Sierra Madre o de convertir els boscos en explotacions d'alvocats. Ara mateix (febrer 2020), l'esclariment d'aquestes morts està en mans de la fiscalia michoacana que manté totes les línies d'investigació obertes; esperem que s'arribi a identificar els responsables. Des d'aquestes pàgines, ens unim al dolor de les famílies. I volem manifestar el nostre suport als naturalistes i ambientalistes que treballen per defensar aquests boscos, refugi d'una espècie de papallona,

la monarca, que necessita aquests indrets per acomplir un cicle vital fonamentat en la migració. El seu cicle depèn de la hibernació en unes zones que s'haurien de respectar com a absolutament intocables.

BIBLIOGRAFIA

- BENYAMINI, D. (2017), "A swarm of millions of *Vanessa cardui* (Linnaeus, 1758) in winter-spring 2015-2016 in the south-east Mediterranean" - The missing link, *Atalanta* 48, 103-128.
- CHAPMAN, J. W. – NESBIT, R.L. – BURGIN, L.E. – REYNOLDS, D.R. – SMITH, A.D. – MIDDLETON, D.R. – HILL, J.K. (2010), "Flight orientation behaviors promote optimal migration trajectories in high-flying insects", *Science* 327, 682-685.
- MENCHETTI, M. – GUÉGUEN, M. – TALAVERA, G. (2019), "Spatio-temporal ecological niche modelling of multigenerational insect migrations", *Proceedings of the Royal Society B* 286, 2019.1583.
- POLLARD, E. – VAN SWAAY, C.A.M. – STEFANESCU, C. – LUNDSTEN, K.E. – MAES, D. – GREATOREX-DAVIES, J.N. (1998), "Migration of the painted lady butterfly *Cynthia cardui* in Europe: evidence from monitoring", *Diversity and Distributions* 4, 243-253.
- STEFANESCU, C. – ALARCÓN, M. – AVILA, A. (2007), "Migration of the Painted Lady butterfly (*Vanessa cardui* L.) to northeastern Spain is aided by African wind currents", *Journal Animal Ecology* 76, 888-898.
- STEFANESCU, C. – ALARCÓN, M. – IZQUIERDO, R. – PÁRAMO, F. – AVILA, A. (2011). "Moroccan source areas for the Painted Lady butterfly, *Vanessa cardui* (Nymphalidae: Nymphalinae), migrating into Europe in spring", *Journal of the Lepidopterists' Society* 65, 15-26.
- STEFANESCU, C. – ASKEW, R.R. – CORBERA, J. – SHAW, M.R. (2012), "Parasitism and migration in southern Palaearctic populations of the painted lady butterfly, *Vanessa cardui* (Lepidoptera: Nymphalidae)", *European Journal of Entomology* 109 (1).
- STEFANESCU, C. et altri. (2013), "Multi-generational long-distance migration of insects: studying the painted lady butterfly in the western", *Ecography* 35, 474-486.
- STEFANESCU, C. – PUIG-MONTSERRAL, X. – SAMRAOUI, B. – IZQUIERDO, R. – UBACH, A. – ARRIZABALAGA, A. (2017), "Back to Africa: autumn migration of the painted lady butterfly *Vanessa cardui* is timed to coincide with an increase in resource availability", *Ecological Entomology* 42, 737-747.

- STEFANESCU, C. – SOTO, D.X. – TALAVERA, G. – VILA, R. – HOBSON, K.A. (2016), “Long-distance autumn migration across the Sahara by painted lady butterflies: exploiting resource pulses in the tropical savannah”, *Biology Letters* 12, 20160561.
- TALAVERA, G. – BATAILLE, C. – BENYAMINI, D. – GASCOIGNE-PEES, M. – VILA, R. (2018), “Round-trip across the Sahara: afrotropical painted lady butterflies recolonize the Mediterranean in spring”, *Biology Letters* 14, 2018.0274.
- TALAVERA, G. – VILA, R. (2017), “Discovery of mass migration and breeding of the painted lady butterfly *Vanessa cardui* in the Sub-Saharan: the Europe–Africa migration revisited”, *Biological Journal of the Linnean Society* 120, 274-285.
- SUCHAN, T. – TALAVERA, G. – Sáez, Ll. – ROKIER, M. – VILA, R. (2018), “Pollen metabarcoding as a tool for tracking long-distance insect migrations”, *Molecular Ecology Resources*, Doi: 10.1111/1755-0998.12948.
- WILLIAMS, C.B. (1970), “The migrations of the painted lady butterfly, *Vanessa cardui* (Nymphalidae) with special reference to North America”, *Journal of the Lepidopterists’ Society* 24, 157-175.

El massís del Montseny, paisatge sentinella

MARTÍ BOADA - JOSEP ANTONI PUJANTELL

The Montseny massif, a sentinel landscape

El canvi climàtic i el canvi global és un fet demostrat arreu del món, també de manera clara al Montseny, per exemple en la mediterranyització del seu clima, el que comporta d'afeccions molt marcades a flora i fauna. Atesa la singularitat biogeogràfica del Montseny, aquest es converteix en un paisatge excepcionalment sentinella. Els paisatges septentrionals i diverses espècies vegetals i animals que hi tenen el seu límit de distribució meridional més extrem, en són particularment sensibles. Al Montseny el procés d'abandonament del sector primari, accelerat amb la consegüent evolució dels sectors productius secundari i terciari, ha induït importants transformacions a nivell socioecològic, que es manifesten en una transformació dels usos i cobertes del sòl. Aquest procés ha comportat una tendència general a l'aforestació en detriment dels espais oberts.

Paraules clau: canvi global, canvi climàtic, paisatge sentinella, Vallfornès.

Climate and global changes are proven facts throughout the world, and subsequently in the Montseny massif, where the Mediterraneanization of its climate, for example, entails very marked affections on flora and fauna. The biogeographical singularity of the Montseny turns it into an exceptional sentinel landscape. The northern landscapes and various plant and animal species, which have more extreme southern distribution limit, are particularly sensitive. In Montseny, the abandoning process of the primary sector, accelerated after the consequent evolution of the secondary and tertiary production sectors, has induced significant transformations at the socio-ecological level, which are evidenced by a transformation of the uses and coverings of the soil. This process has led to a general tendency towards afforestation at the expense of open spaces.

Key words: global change, climate change, sentinel landscape, Vallfornès.

EL MONTSENY ÉS IMPORTANT PEL QUE ÉS I COM ÉS, PERÒ TAMBÉ PEL QUE INDICA

Hi ha un consens generalitzat, que estableix, que si una cosa caracteritza aquest inici de mil·lenni, es que hi ha una acceleració dels processos, tots, tanmateix en intensitats diferents, un acceleració que respondria a la segona llei de la termodinàmica. Tot va més de pressa.

Canvis en les dinàmiques biofísiques i en les socioeconòmiques. Canvis que s'expressen en el paisatge. Un dels canvis de percepció, fins i tot metodològics, és el que explica que aquest (el paisatge) és una expressió d'història natural i d'història social, és a dir, una formulació que posaria fi a la separació acadèmica clàssica: natura per un costat, cultura per l'altra. Una nova perspectiva que considera que els paisatges ajuden a entendre de manera important aspectes no tant sols de la història natural, sinó també de la història social.

En el cas del Montseny, per la seva situació geogràfica, ubicat en una part important de la denominada tercera corona metropolitana, no es pot sostreure de ser un servei a l'estructura i el servei urbà. Circula la idea de que és un equipament més de l'àrea metropolitana.

Sense obviar aquesta realitat, cal considerar que hi ha un context ampli de crisi del model global planetari, que s'expressa en part, en la denominada crisi ambiental, un crisi que ja no es discuteix, la seva essència rau en el model de creixement demogràfic, model energètic, d'apropiació de recursos, sabem que de continuar en aquest línia, ens direcciona cap un devenir problemàtic.

Una de les manifestacions notòries de la crisi és el denominat escalfament global, altrament conegut com el canvi climàtic. Un procés aquest, tant preocupant, que ha portat a les NNUU a decretar l'Emergència Climàtica. Amb dues estratègies, Mitigació i l'altre Adaptació. Ambdues de gran complexitat d'implantació tant a escala global com a escala local.

Des del món de l'estudi i de la recerca es formula la necessitat de fer passos cap a l'acció, sense renunciar a la independència de la ciència, aquesta no s'hauria d'escapar de contribuir a comprendre la problemàtica, a capacitar per comprendre, a marxar dels tòpics i intentar ajudar a sortir de l'atzucac. Com diu Bellamy, no podem estar tocant el flabiol mentre sens està cremant el bosc.

El canvi global

La relació entre societat i medi ha experimentat un procés de coevolució al llarg de la història, marcat per la creixent capacitat humana de modificar

els ecosistemes i apropiar-se dels recursos naturals, és el que estem contemplant de manera extrema. Les transformacions esdevingudes a partir de la Revolució Industrial, i en especial durant les darreres dècades, han accelerat aquest procés, assolint una magnitud i una velocitat sense precedents en la història ambiental de la Terra. El canvi global es pot definir com el conjunt d'alteracions ambientals en el sistema Terra causades per l'activitat de l'espècie humana, que tot i ser globals tenen manifestacions locals i regionals.

Una manifestació tangible a la zona d'estudi, el Montseny, referida als canvi d'ús del sòl (*Land use*) la trobem en la composició i dinàmica dels seus boscos, les quasi bé 50 mil has de boscos del massís, han estat històricament fornidores de matèries primeres de manera històrica, en forma de fusta, llenya, carbó i d'altres materials forestals.

La producció primària dels boscos montsenyencs és de més de 100 mil tones/any, en forma d'arbre (fusta dreta) i nous arbres, ocupació horitzontal (antigues pastures i conreus). Amb l'arribada dels combustibles fòssils aquesta activitat deixa de produir-se, el primer resultat de la qual és un increment molt gran de superfície forestal, si prenem per exemple l'alzinar, aquest ha augmentat superficialment més d'un 30% en el conjunt de la muntanya. Aquest és un exemple de resposta al nou model energètic, més superfície de bosc, arbres més grans i molts més peus d'arbre per hectàrea.

A escala global, el caràcter multidimensional d'aquest procés és fruit, doncs, de les interaccions constants entre les forces inductores de caràcter biofísic, que tenen el seu origen en elements de la naturalesa, i les forces inductores de caràcter socioeconòmic, les quals tenen origen humà. Els principals components del procés de canvi global són l'alteració dels cicles biogeoquímics, els canvis en els usos i cobertes del sòl i els canvis biòtics (alteració de poblacions, bioinvasions).

El canvi d'usos i cobertes del sòl és responsable de modificacions en els cicles biogeoquímics i en la biodiversitat. A l'escala local els canvis en les cobertes del sòl, a resultes dels canvis d'ús, produeixen canvis molt importants en la composició de la biota, per citar algun exemple, en el massís, són nombroses les espècies de vertebrats que s'han anat rarificant en la mesura que s'han reduït les superfícies de pastures i conreus. Ocells d'espais oberts antany comuns com la guatlla, alàudids com l'alosa o la cogullada. Granívors com el cruixidell, insectívors com el bitxac i el capsigrany, estrígids com el mussol, etc.

Tanmateix en línia de les pèrdues de biodiversitat, molt interessants els estudis internacionals de l'especialista en lepidòpters el montsenyenc Constantí Stefanescu, en els que afirma la relació entre el descens de

papallones i la pèrdua d'espais oberts (conreus i pastures) en el conjunt del massís. De manera conclusiva, l'increment del boscos no representa linealment una augment de la biodiversitat, sinó ben al contrari.

Aquests components són responsables de canvis en el clima global i en la biodiversitat, processos que, alhora, també es poden considerar components del canvi global. En el cas dels nostres boscos permet asseverar que els boscos actuals són literalment diferents, són boscos d'una nova era, la gestió dels quals és complexa, i mereix el màxim d'atenció institucional.

Tanta biomassa acumulada ha derivat cap uns boscos inflamables, dels que no hi ha precedents. Segur que la "intocabilitat" proclamada, per alguns sectors, és tot el contrari a una gestió correcta. Els experts en matèria de focs de bosc, parlen d'incendis de sisena generació, d'extinció impossible, no donen cap bon auguri a l'estat actual del nostres boscos.

Per a l'estudi del canvi global es requereix una perspectiva holística i interdisciplinària, capaç d'integrar la multidimensionalitat del canvi global. Per a fer-ho es parteix dels anomenats sistemes socioecològics, que es defineixen com el resultat de la interacció entre un component humà (socioeconòmic) i un component ecològic (biofísic) que determina un sistema complex i en contínua evolució segons els canvis que s'hi produeixen. El Montseny el podem considerar paradigmàtic al respecte.

Efectes de l'increment de temperatura sobre els biomes

Les dades de temperatura mitjana global a la Terra entre 1880 i 2012 mostren un escalfament de 0,85 °C, relacionat amb l'increment de les concentracions de gasos d'efecte hivernacle a l'atmosfera (IPCC, 2013). Es tracta d'un escalfament d'una velocitat amb pocs precedents en la història de la terra, almenys en els darrers 500 milions d'anys, amb els canvis més ràpids i pronunciats en zones a gran latitud i altitud. En el cas del massís, l'augment de temperatura en els darrers 50 anys és d'aproximadament 2°C.

Els organismes vius responen al canvi climàtic a diferents escales, des del molecular i genètic fins a nivell de comunitats, ecosistemes i el conjunt de la biosfera. Els canvis en la fenologia són una de les respostes més visibles dels organismes a l'actual procés de canvi climàtic. Cal destacar els canvis en el cicle de vida de plantes i animals, amb l'avenç de la primavera biològica i l'endarreriment de la tardor biològica. Diversos estudis han observat avenços significatius en la data de floració i d'aparició de les primeres fulles en arbres, tant en regions mediterrànies com en temperades i fredes, al Montseny la mitjana de brotada del arbres silvestres s'ha avançat uns quaranta dies i les floracions, també en arbres, uns 10 dies. Pel que fa a la fauna, s'han detectat canvis fenològics en insectes, allargant

el seu període d'activitat estival. En el cas d'amfibis i ocells, s'han observat avenços en els períodes de cria i en la posta d'ous com resposta.

Al massís enguany ha nidificat per primera vegada l'oreneta cuarogenca (nord africana). S'han fet algunes observacions excepcionals d'una au mai citada al massís, el trençalòs (*Gypaetus barbatus*).

Ha arribat fins a la vall de Santa Fe un nou amfibi a la regió, el gripau granoter (*Discoglossus pictus*). Una bona notícia ha estat la recuperació de la població de llúdria, la darrera cita documentada del darrer exemplar criant a la conca, va ser el 1983 a la riera d'Arbúcies. Actualment el cens dona uns 15 exemplars repartits entre la riera Major, el Congost, la Tordera. La llúdria representa un indicador diàfan de recuperació de la qualitat dels nostres rius.

Es considera demostrat que durant el segle XX s'han produït desplaçaments latitudinals i altitudinals en els límits de distribució d'un gran nombre de biomes i espècies i en un ampli ventall de localitats geogràfiques, com resposta a l'actual procés d'escalfament climàtic global. Per aquest motiu, les zones muntanyoses amb biomes de diferents regions biogeogràfiques són indrets especialment sensibles a aquests canvis en altitud, permetent la seva mesura i detecció d'una forma més fàcil. Cas del Montseny, tal com s'explica i es documenten la àrees ecotòniques (zona de contacte entre dos habitats diferenciats) del massís de major sensibilitat.

Finalment, alguns estudis preveuen que les dinàmiques forestals es veuran afectades pel canvi climàtic, afectant la seva competitivitat i la distribució, estructura i composició dels boscos de muntanya. En particular afectaran ecotons forestals altament sensibles que respondran amb un ascens altitudinal de la vegetació allà on hi hagi microhàbitats disponibles. La sequera farà augmentar la ignibilitat (capacitat d'encendre) i la combustió (capacitat de cremar).

EL MONTSENY PAISATGE SENTINELLA

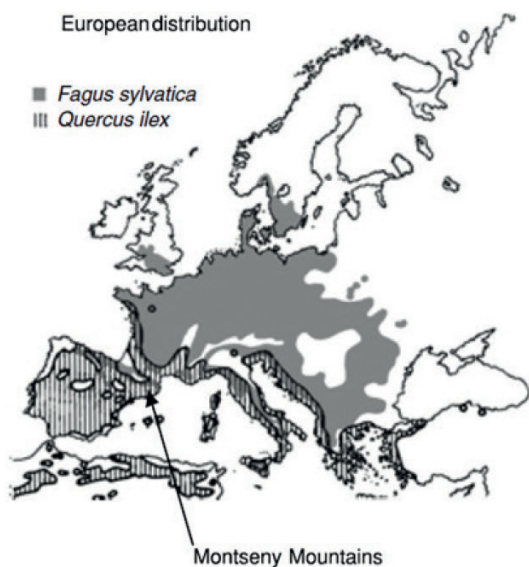
El massís atesa la singularitat biogeogràfica que atresora, altra vegada esdevé pioner almenys en part: és un paisatge excepcionalment sentinella. En metàfora, pot esdevenir semblantment com el canari dels miners gal·lesos. Recordant, al País de Gal·les, els miners de Rhonda Valley, per evitar incidències greus dins la mina, a causa de l'aparició sobtada de bosses de grisú i/o de monòxid de carboni, portaven un canari en una gàbia, en avançar, si apareixia el gas nociu, el canari els advertia de risc.

El Montseny és un indicador excepcional del canvi global i de les manifestacions del canvi climàtic, els organismes i sistemes que si

desenvolupen poden esdevenir d'una finor i d'un rigor superior que les mitjanes climàtiques convencionals per avançar-nos a episodis i manifestacions del canvi climàtic.

Per situació latitudinal i altitudinal i per pròpia història evolutiva del paisatges del massís, com s'ha dit abastament, el massís en part és una síntesis paisatgística d'alguns dels grans biomes europeus. Són diversos els paisatges septentrionals i diverses espècies vegetals i animals que hi tenen el seu límit de distribució meridional més extrem. La situació extrema o d'estrès els fa particularment sensibles.

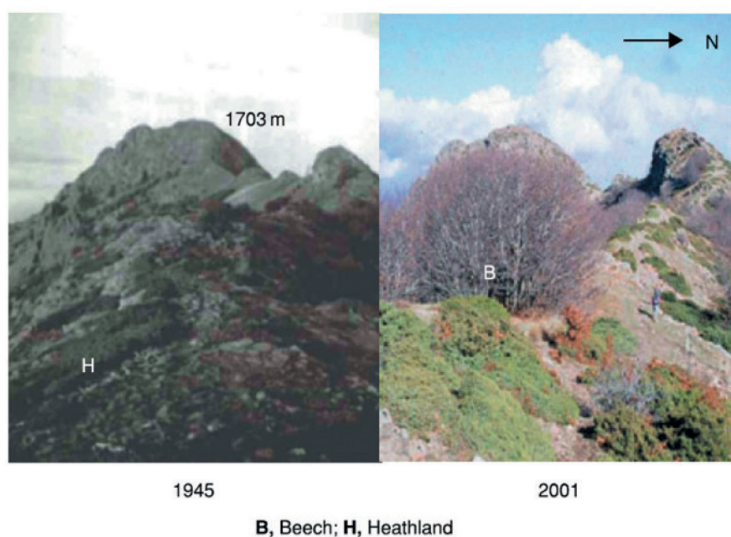
Aquesta alta sensibilitat, des de fa unes dècades ha captat l'atenció dels experts en canvi global al massís (Peñuelas, Paermesan, Stefanescu, Jump, Ogaya, Bartolomé, Plaixats, Saurí, Broncano, Boada etc.), són diversos els exemples. Estudis i publicacions diverses. Un dels primers treballs d'impacte fou publicat al 2003 en el Global Change, on mostraven com amb l'increment de la mitjanes tèrmiques, havia produït un lent i progressiu augment de cota dels boscos de component mediterrani tipus alzinar, en detriment dels boscos centreeuropeus, tipus fagedes.

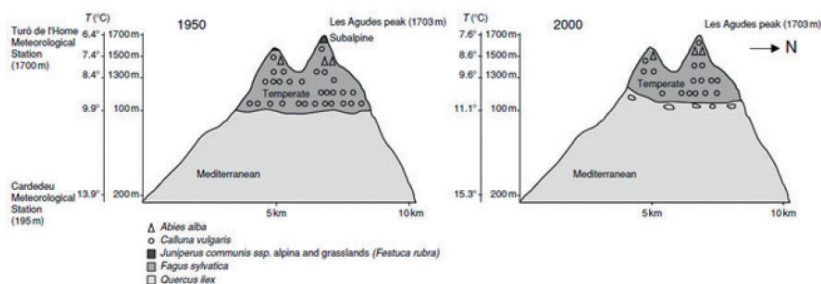
Distribució europea de la fageda (*Fagus sylvatica*) i de l'alzinar (*Quercus ilex*), amb la localització del Montseny indicada amb una fletxa. (Font: Bolòs i Vigo, 1990, publicat a Peñuelas i Boada, 2003).

En anteriors estudis al massís del Montseny s'ha observat un procés de mediterranyització de les cobertes que es manifesta sobretot en les zones ecotòniques. Les franges d'ecotò són zones de transició amb capacitat indicadora davant els canvis de les comunitats vegetals com a conseqüència de variacions socioecològiques. Així, aquests processos són

atribuïbles al canvi d'usos, que es suma a l'increment de temperatures detectat en l'àrea d'estudi. La roureda de roure de fulla gran de Ridaura (*Quercus petraea*), situada entre 800 i 1000 metres, constitueix un altre exemple de les conseqüències del canvi d'usos en una zona ecotònica amb una elevada sensibilitat al canvi global. Altres estudis sobre canvi global al Montseny han detectat el fenomen de processos bioinvasors cap a les zones supraforestals protagonitzats per algunes de les espècies introduïdes, especialment pel pi roig i l'avet de Douglas.

Ascens altitudinal de la vegetació a la zona de les Agudes (faig, B, i landes i matollars, H) entre 1945 i 2001. (Font: M. Boada).

Ascens altitudinal de la vegetació al sector de les Agudes i el Turó de l'Home (1950-2000). (Font: J. Peñuelas, M. Boada).

Las recerques s'han sustentat amb diferents tesi de grau (unes trenta), màster i doctorat. Aquesta sensibilitat al canvi global a gran escala, es pot observar en zones de contacte entre grans biomes, com la Costeu (alta

vall de Gualba), vall del les Illes (esqueis de Bovilar), vall de Picamena-Ussà. A la obaga de la riera de Collformic aquestes serien algunes de les zones d'alta sensibilitat a l'augment de les mitjanes tèrmiques i el descens pluviomètric, en la que s'ha realitzat la recerca.

Per obvies raons d'espai, seleccionem una zona sentinella més aparent: Vallfornès, on en una espai relativament reduït, coexisteix un bosc mixt de faig, amb alzines i un bosc vestigial d'avets acompanyats de teix i boix grèvol, és sens dubte un paisatge exquisit, els avets disposen d'una taxa de reclutament realment elevada. Per singular, esmentem a l'obaga de la Cornera. Pont de l'Àliga, excepcional comunitat d'alzinar muntanyenc amb nabiu.

Vallfornès un exemple de sensibilitat al canvi global

Salvador Llobet en la seva tesi "El medi i la vida al Montseny", als anys quaranta, va remarcar la troballa d'una població vestigial d'avetosa a la capçalera d'aquest vall. En els darrers anys s'ha desplegat un treball de seguiment de les manifestacions del canvi global al paisatge sentinella de la vall de Vallfornès.

Com s'ha dit anteriorment, per les seves singulars característiques biogeogràfiques el massís del Montseny té una especial sensibilitat als canvis que el converteix un paisatge sentinella del canvi global. Entre les manifestacions del canvi global al massís cal destacar el canvi d'usos i cobertes del sòl, les plantacions de coníferes i els processos bioinvasors i els processos de mediterraneització dels biomes. El periglaciariisme explica l'existència d'espècies vegetals i animals pròpies de les regions eurosiberiana i boreoalpina, relict de les períodes glacials, com seria el cas del faig i l'avet. La zona d'estudi inclou la localització més meridional d'avet (*Abies alba*) de la Península Ibèrica i una de les més meridionals d'Europa occidental, així com una localització meridional força excepcional, de faig (*Fagus sylvatica*), és el cas de la localitat de Vallfornès.

L'estructura forestal de l'àrea d'estudi, mostra diferències notables entre les zones de continent de fageda, on aquesta és l'espècie dominant, i les zones aïllades, on hi ha una major diversitat d'espècies i on l'alzina hi té una presència més destacada. Els resultats de reclutament obtinguts per al faig mostren diferències importants entre zones continentals i aïllades, mentre que en el cas de la senescència (envelliment) no hi ha diferències significatives. La població d'avets està formada per 81 individus adults, que mostra un bon estat a nivell de senescència. La supervivència dels individus adults no sembla amenaçada a curt termini.

Nucli d'avets localitzat a la part alta de Vallfornès (1100 msnm), en contacte amb l'alzinar. (Foto: Pujantell, Boada i Barriocanal).

Qi alzina, *Quercus ilex*
 Fs faig, *Fagus sylvatica*
 Aa avet, *Abies alba*
 C Continent
 P Península
 I Ínsula

Procés d'insularització a Vallfornès, on es distingeixen les zones continent i les zones aïllades de fageda. (Font: Pujantell, Boada i Barriocanal, inèdit).

En el conjunt del massís, el procés d'abandonament del sector primari, accelerat a partir de la segona meitat del segle XX, amb la consegüent evolució dels sectors productius secundari especialment terciari i dels patrons de poblament i ocupació del territori, ha induït importants transformacions a nivell socioecològic, que es manifesten en una transformació dels usos i cobertes del sòl. Aquest procés ha comportat una tendència general a l'aforestació en detriment dels espais oberts,

vinculats a les activitats primàries tradicionals. En el cas del Montseny, l'abandonament de les activitats productives amb uns set-cents masos tancats o convertits en cases de menjar o segones residències. Vallfornès ha estat una vall essencialment forestal, amb quasi nul·les construccions humanes, la reducció de les activitats productives del sector primari, tenen mes a veure amb la practica desaparició de l'activitat forestal i de pastureig.

La hipòtesi de treball de la recerca és que l'increment de temperatura de les últimes dècades, juntament amb el canvi en els usos i cobertes del sòl, ha afectat la distribució de les comunitats vegetals a l'àrea de estudi, provocant la regressió dels biomes centreeuropeus (fageda i avets, principalment) al límit de la seva distribució, en favor dels biomes mediterranis (alzinar).

ÀREA D'ESTUDI

En aquest apartat es descriu l'àrea d'estudi del present treball. La vall de Vallfornès es localitza a la part meridional del sector de la Calma, dins el massís del Montseny. Administrativament forma part del municipi de Tagamanent (Vallès Oriental, Barcelona). L'àrea d'estudi té una superfície de 89,29 ha i inclou el sector NE de la capçalera de la riera de Vallfornès: el sot dels Avellaners i el sot dels Avets.

Figura 1. Curs fluvial del Sot dels Avets. (Foto J. Pujantell).

La zona d'estudi comprèn altures entre els 900 i els 1250 metres sobre el nivell del mar. La zona més baixa correspon al sot dels Avellaners, mentre que la part mes alta es localitza al pla dels Trèmols. El límit d'aquesta àrea transcorre des d'aquest punt cap a una petita elevació propera a la Casanova de Vallforners i descendeix per la carena que separa la capçalera del sot dels Avellaners de la soella de Vallforners, més al SE. Seguidament descendeix fins arribar a un petit tram en que coincideix amb la pista forestal d'accés a aquesta zona des de Cànoves (actualment tancada al trànsit). Un cop arriba al sot dels Avellaners travessa aquest curs fluvial i segueix en direcció N per una zona de gran pendent. Un cop arriba a la carena, la segueix en un petit tram abans d'arribar al Turó del Pla dels

Emprius (1196,5 msnm). Des d'allà segueix la carena fins arribar al Turó de la Primavera (1233,8 msnm). Més endavant segueix fins a creuar-se amb un sot procedent de la Casa Nova del Bellit. El límit descendeix per un vessant suau fins a creuar-se de nou amb el curs del sot dels Avellaners, on gira cap al SE fins a enllaçar amb el punt inicial d'aquesta descripció.

Es tracta d'una zona amb un pendent considerable i amb predomini de la orientació nord, fet que li permet mantenir unes condicions d'humitat i temperatura específiques. Pel que fa a la vegetació, predomina l'alzina (*Quercus ilex*) als vessants assolellats i amb orientació sud, mentre que els sectors més obacs acullen boscos propis de la regió eurosiberiana, concretament boscos de fageda acompanyats puntualment per individus d'abet de caràcter relictual, així com per espècies de caràcter eurosiberià entre les quals destaca el roure de fulla gran (*Quercus petraea*), la blada (*Acer opalus*), la moixera blanca (*Sorbusaria*), l'avellaner (*Corylus avellana*) i el trèmol (*Populus tremula*). La zona d'estudi té un elevat interès biogeogràfic, en acollir la localització més meridional d'abet (*Abies alba*) de la Península Ibèrica i d'Europa occidental, així com una localització meridional de fageda (*Fagus sylvatica*), al límit de la distribució d'aquesta espècie.

RECAPITULANT

Les dades climàtiques analitzades permeten observar un increment de temperatura de 2 °C per al període 1976-2001, significatiu estadísticament. Pel que fa a la precipitació, la tendència no és clara, però mostra una major irregularitat interanual en les últimes dècades.

A nivell d'estructura forestal, l'estrat arbori

Figura 2. Vista general de l'àrea d'estudi. (Foto: J. Pujantell).

de les zones continentals de fageda està format molt majoritàriament per individus d'aquesta espècie, amb valors de 1.300 peus per hectàrea i 61,58 m²/ha d'àrea basal, representant en ambdós casos més del 95 % del total

A les zones aïllades de fageda s'observa una major diversitat d'espècies. A nivell d'àrea basal per hectàrea el faig és l'espècie arbòria dominant amb el 50 % del total, seguit de l'alzina, l'abet i el roure de fulla gran. Altres

espècies presents són la moixera, la blada, l'avellaner i el trèmol. A nivell de nombre de peus per hectàrea, l'alzina supera al faig (750 i 589 peus per hectàrea respectivament).

El boix grèvol és la principal espècie arbustiva en les zones aïllades, on també es troben el ginebre i l'arç blanc. La presència del ginebre i els seus elevats valors mitjans de senescència, indiquen una transformació cap a zona forestal d'antigues zones de pastura i matollars.

El reclutament del faig és 10 vegades menor en zones aïllades (65,44) que en zones continentals (772,33). En el cas de l'alzina no hi ha reclutament en zones continentals, malgrat la presència d'un reduït nombre d'individus adults en una de les parcel·les.

La població d'avets de l'àrea d'estudi està formada per 81 individus adults. Aquesta xifra indica que s'ha mantingut estable o ha augmentat respecte els primers testimonis de la seva existència: Llobet (1947) citava l'existència de 10-12 exemplars adults. Oriol de Bolòs (1983) no donava xifres concretes, però afirmava que la seva impressió era que la població ha augmentat.

La població d'avet mostra un bon estat a nivell de vigor, que obté un valor mitjà de 0,26 en el conjunt dels 81 individus d'avet inventariats. Pel que fa al reclutament, només se n'ha detectat en una de les 5 parcel·les aïllades on està present aquesta espècie. Els resultats mostren que la supervivència dels individus adults no sembla amenaçada a curt termini, tot i les condicions límit en què es desenvolupen.

BIBLIOGRAFIA

- BOADA, M., "La descoberta del periglacialisme al Montseny. Una aportació 'viva' de Salvador Llobet al coneixement de la geografia ambiental del massís", *Documents d'Anàlisi Geogràfica* 30, 1997, 139-148.
- BOADA, M., *Manifestacions del Canvi Ambiental Global al Montseny*, Tesi doctoral, Bellaterra: Departament de Geografia (Universitat Autònoma de Barcelona), 2001.
- BOADA, M. – SAURÍ, D., *El canvi global*, Monografies de Media Ambient, Barcelona: Rubes 2002.
- BRONCANO, M.J. – VILÀ, M. – BOADA, M., "Evidence of *Pseudotsuga menziesii* naturalization in montane Mediterranean forest", *Forest ecology and management*, 2005, 211 (3): 257-263.

- CAMARERO, J. J. – GUTIERREZ, E., "Plant species distribution across two contrasting treeline ecotones in the Spanish Pyrenees", *Plant Ecology* 162, 2002, 247-257.
- COLWELL, R. K. – BREHN, G. – CARDELÚS, C. L. – GILMAN, A. C. – LONGINO, J. T., "Global warming, elevational range shifts, and lowland biotic attrition in the wet tropics", *Science* 322, 2008, 258-261.
- GÓMEZ, F. J. – BOADA, M. – SÀNCHEZ, S., "Anàlisi de los processos de canvi global: el caso del robledal de Ridaura (Parque Natural del Montseny. Barcelona)", *Boletín de la A.G.E.* 47, 2008, 125-141.
- JUMP, A. S. – HUNT, J. M. – PEÑUELAS, J., "Climate relationships of growth and establishment across the altitudinal range of *Fagus sylvatica* in the Montseny Mountains, northeast Spain", *Ecoscience* 14, 2007, 507-518.
- LLORET, F. – PEÑUELAS, J. – ESTIARTE, M., "Experimental evidence of reduced diversity of seedlings due to climate modification in a Mediterranean-type community", *Global Change Biology* 10, 2004, 248-258.
- MEYER, W. B. – TURNER II, B. L., "Human Population Growth and Global Land-Use/Cover Change", *Annual Review of Ecology and Systematics* 23, 1992, 39-61.
- OTERO, I., *The rural-urban socioecological transformation of Mediterranean mountain areas under global change. Local studies in Olzinelles and Matadepera (Barcelona Metropolitan Region)*, Tesi doctoral. Programa de Doctorat en Ciències Ambientals. Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (ICTA). Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), 2010.
- PEÑUELAS, J. – FILELLA, I., "Responses to a warming world", *Science* 294, 2001, 793-794.
- PEÑUELAS, J. – BOADA, M., "A global change-induced biome shift in the Montseny mountains (NE Spain)", *Global Change Biology* 9, 2003, 131-140.
- PEÑUELAS, J. – OGAYA, R. – BOADA, M. – JUMP, A. S., "Migration, invasion and decline: changes in recruitment and forest structure in a warming-linked shift of European beech forest in Catalonia (NE Spain)", *Ecography* 30, 2007, 830-838.
- PUJANTELL, J. – BOADA, M. – BARRIO CANAL, C., *Manifestacions del canvi global sobre els biomes al Parc Natural i Reserva de la Biosfera del Montseny. El cas d'estudi de la vall de Vallfornès. Informe*, Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (ICTA), Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) (inèdit).

- SÀNCHEZ, S., *Anàlisi socioecològica a la vall de Santa Fe (massís del Montseny). La transformació del paisatge a través de la història ambiental*, Tesi doctoral. Programa de Doctorat en Ciències Ambientals. Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (ICTA), Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), 2010.
- STEFANESCU, C. – PEÑUELAS, J. – FILELLA, I., “Effect of climatic change on the phenology of butterflies in the northwest Mediterranean Basin”, *Global Change Biology* 9, 2003, 1491-1506.
- TURNER, B. L. – MEYER, W. B. – SKOLE, D. L., “Global Land-Use/Land-Cover Change: Towards an Integrated Study”, *Ambio* 23 (1), 1994, 91-95.
- VITOUSEK, P. M., “Beyond Global Warming: Ecology and Global Change”, *Ecology. Ecological Society America* 75, 1994, 1861-1876.

Descobrint el misteriós laberint de les aigües del massís amb el Comitè Assessor d'Hidròlegs pel PNRB Montseny

ANNELIES BROEKMAN

Conversations with the Advisory Board of Hydrologists for the Montseny National Park and Biosphere Reserve: discovering the mysterious labyrinth of water flows

Dins del marc de del projecte LIFE TRITÓ coordinat pel PNRB Montseny, es va crear un grup d'experts per a consultar com es podria protegir millor el hàbitat del tritó: els torrents del massís. El PNRB del Montseny va promoure un cicle de trobades on es va poder compartir els avanços obtinguts fins ara i les necessitats d'informació que van sorgir per una correcta gestió dels recursos hídrics. Els investigadors van indicar quins aspectes de la seva recerca poden donar resposta a les preguntes presentades, i quins aspectes s'haurien d'estudiar millor per tal d'entendre millor la dinàmica hidrològica del massís del Montseny. Es conclou que es tracta d'una tasca gens fàcil i que els gestors necessiten de la implicació dels investigadors, dels sectors econòmics i de la ciutadania en general per aconseguir-ho.

Paraules clau: Hidrologia, tritó, aqüífers, extraccions d'aigua.

Within the framework of the LIFE TRITÓ project coordinated by the PNRB Montseny, a group of experts was created to consult how the newt habitat could be better protected: the torrents of the Massif. The Montseny PNRB promoted a series of meetings where it was possible to share the advances made so far and the information needs arising from the proper management of water resources. The researchers indicated which aspects of their research could answer the questions presented, and which aspects should be studied better in order to better understand the hydrological dynamics of the Montseny Massif. We conclude that this is an easy task and that managers need the involvement of researchers, economic sectors and the general public to achieve it.

Keywords: Hydrology, newt, aquifers, water withdrawals.

ANTECEDENTS

L'Oficina Tècnica del Parc Natural i Reserva de la Biosfera del Montseny (PNRB Montseny) té el repte de vetllar per la salvaguarda de la qualitat ecològica del parc i gestionar la convivència entre la realitat socioeconòmica de la zona amb la conservació de la naturalesa. En aquest sentit actualment es disposa de tot un seguit de mesures de gestió i actuacions dissenyades per tal d'abordar aquesta fita. En particular, el Pla de Conservació del Parc Natural i Reserva de la Biosfera del Montseny conté mesures pels diferents àmbits (biòtic i abiòtic) amb l'objectiu de millorar les condicions dels hàbitats de les diferents espècies protegides del parc.¹ És amb aquesta mateixa finalitat que es va desenvolupar el projecte LIFE Tritó Montseny, que s'enfoca particularment a millorar les condicions dels torrents on viu aquesta espècie endèmica.² Tanmateix, el projecte promou diferents mesures que volen incidir sobre la recuperació de la dinàmica hidrològica necessària per mantenir aquest hàbitat tan peculiar.

El projecte LIFE TRITÓ Montseny va crear un comitè d'experts per tal d'assessorar als tècnics que estan implementant el projecte sobre la cinquantena d'accions previstes executar. Arrel de la primera trobada del comitè d'experts del projecte LIFE TRITÓ Montseny va sorgir la necessitat de crear un grup de treball tècnic específic per estudiar la hidrologia del PNRB Montseny. Per tal de permetre el treball es va organitzar un procés participatiu dirigit a investigadors i experts amb l'objectiu de caracteritzar i entendre millor la dinàmica hidrològica del massís del Montseny i dibuixar una estratègia per fer-ne un seguiment.

EL CICLE DE TROBADES

Caracteritzar i entendre millor la dinàmica hidrològica del massís va implicar dedicar uns esforços específics en trobar els investigadors i experts que poguessin compartir els coneixements rellevants i disponibles actualment. L'equip de CREAf va desenvolupar un mapa d'actors amb un total de 37 persones que van declarar voler participar en el grup d'hidròlegs pel PNRB Montseny i rebre la informació relativa al procés. En cada una de les 3 trobades van participar uns 20 investigadors i experts provinents d'una desena d'entitats.

Per l'altra banda, el PNRB del Montseny va poder compartir amb el comitè assessor de Hidròlegs el marc del projecte LIFE TRITÓ, presentant l'estat

1 [En línia] <<https://parcs.diba.cat/web/montseny/pladeconservacio>> [consulta: abril 2020].

2 [En línia] <<http://lifefritomontseny.eu/>> [consulta: abril 2020].

de la qüestió de la implementació del projecte, els avanços obtinguts i les necessitats d'informació que van sorgir per promoure una correcta gestió dels recursos hídrics.

En l'àmbit d'aquest context, el PNRB del Montseny va presentar preguntes als experts, reflectint els reptes als que s'enfronta la gestió: a) conèixer millor la dinàmica natural de les aigües al massís, b) avaluar els impactes i les pressions de les activitats humanes sobre als nivells del freàtics i els torrents, c) adaptar les pràctiques de gestió de l'espai natural amb les necessitats de conservació del cicle de l'aigua local, d) definició d'una xarxa de seguiment a mig i llarg termini de l'estat de les aigües del Montseny.

Els investigadors van indicar quins aspectes de la seva recerca poden donar resposta a les preguntes presentades, i quins aspectes s'haurien d'estudiar per tal d'entendre millor la dinàmica hidrològica del massís del Montseny. El procés va generar 22 propostes de recerca recollides segons l'àmbit d'estudi: massís del Montseny, conca de la Tordera o aspectes transversals relacionats a la conscienciació de la ciutadania.

CONEIXEM PROU BÉ LA HIDROLOGIA DEL MONTSENY?

S'han fet moltíssims estudis sobre la hidrologia del Montseny, no obstant, segons els assistents, la dinàmica hidrològica del massís es molt complexa i falta molta informació per a poder-la caracteritzar exhaustivament. Tot un repte, donat que es diu que el Montseny es com una esponja! Hi ha molts fluxos diferents que es connecten entre si. En un lloc les aigües dels torrents alimenten les subterrànies, aquestes es desenvolupen per totes les entranyes de la muntanya, algunes molt profundes, altres superficials, fins que en un altre lloc surten de la boca d'una font... un laberint misteriós de l'aigua del Montseny!

Els treballs presentats pel investigadors provenen des de disciplines molt variades (hidròlegs, geòlegs, ambientòlegs, ecòlegs, geomorfòlegs, zoòlegs...), i hi ha punts en comú, però s'apropen a l'estudi de l'aigua amb perspectives, enfocaments, objectius d'estudi i escales de treball (des del punt de vista espacial i temporal) diverses. Per exemple, L'ACA té dades generals disponibles (balanç hídric i caracterització de les masses d'aigua segons els protocols de la UE), i els centres de recerca tenen molts estudis locals i específics (nutrients, isòtops, cabals, fons, fractures, geologia,...), així com estudis hidrològics per subconques. En molts casos els estudis s'han fet ja fa uns anys i s'haurien d'actualitzar les dades amb nous mesuraments. Donada la magnitud dels sistema i la seva complexitat, no es tracta d'una qüestió menor.

ELS AQÜÍFERS

La part que menys es coneix són les descarregues profundes dels aqüífers (flux cap a fora del sistema de l'aigua subterrània molt profunda), que és molt àmplia en el Montseny. Per saber-ne més, s'haurien de complementar estudis globals del balanç hídric amb altre tipus de monitoreig (i.e. amb piezòmetres multinivell) que analitzin fractures concretes (esquerdes en el subsòl per on flueix l'aigua). Per completar la tasca, caldria també conèixer millor els fluxos verticals ascendents que suposen una descàrrega cap a les rieres, les connexions laterals entre zones (mesurant els valors de conductivitat hidràulica, porositat eficaç i emmagatzemament específic) i les connexions de tipus riu-aqüífer (mesurant els valors de conductàncies).

Sobre els fluxos que entren al sistema, existeix informació sobre els temps i dinàmica de recarrega de tots els aqüífers del massís. Per exemple, s'ha vist que per a determinats aqüífers termals profunds que descarreguen a la comarca de la Selva, la zona de recàrrega preferent és probablement la zona de Viladrau, Sant Hilari, i la capçalera de la riera d'Arbúcies.

Per poder tancar el balanç hídric del massís, l'àmbit de l'estudi no s'hauria de delimitar al parc si no més enllà, generant un mapa piezomètric a escala global que pot esbrinar cap a on van els fluxos.

ELS TORRENTS

Per a la conservació del tritó és fonamental protegir els torrents on viu. Els aspectes indicats en relació als aqüífers són fonamentals també per tal d'entendre millor el règim de cabals dels diferents torrents del PNRB del Montseny. Per estudiar aquesta relació entre fluxos subterrànies i superficials s'hauria d'incloure un seguiment en continu d'isotopia i hidroquímica. S'han fet molts estudis en detall d'alguns trams, però seria impossible fer-ho per a tots els trams del massís.

A l'hora d'avaluar el règim del cabal del torrent, tenint en compte les variacions en el temps del cabal històriques, durant l'any i comparar entre anys permetria avaluar el canvi global del torrent al temps. És importat tenir present l'estacionalitat, entendre el règims registrats, i no basar-se en mitjanes anuals.

Tanmateix, és molt important tenir en compte les condicions meteorològiques i considerar el microclima, incloent aspectes com a la ubicació la litologia i la vegetació, i amb una visió més àmplia de la zona circumdant el torrent en estudi.

USOS I EXTRACCIONS

Igual que els aquífers profunds, no es coneixen les extraccions reals, necessaris per fer un balanç general del sistema. Les administracions tenen solament les dades relatives a les concessions, però aquesta informació no indica quins són els volums extrets realment.

Es considera que qualsevol captació directa del riu determina un impacte sobre els cabals i l'habitat del tritó. Hi ha trams on les captacions deixen el torrent completament sec, altres on el règim natural està alterat. Ara bé, la sensibilitat de les diferents espècies a interrupcions del cabal superficial és molt variada. Pel tritó per exemple, entre certs límits no representa un problema i és capaç de sobreviure en petites fractures al subsòl.

Quan s'avalua l'impacte d'una captació no solament s'ha de mirar el volum extret sinó també el moment de l'extracció, tenint en compte el diferent impacte que pot tenir segons el règim del torrent.

En quan a les captacions d'aigua subterrània, poden tenir un impacte molt gran segons com es fa. Per exemple, si la captació es fa en un medi fracturat i a molta profunditat, el torrent pot canviar la seva dinàmica i en un determinat tram podria passar de ser influent (l'aigua superficial càrrega la subterrània) a ser efluent (l'aigua subterrània alimenta la superficial).

Sobre l'impacte de les embotelladores no hi ha consens: segons Nestlé Water segurament l'impacte és mínim donat que les quantitats extretes son mínimes respecte el volum total d'aigua subterrània que circula al sistema. Per l'altre cantó, els científics indiquen que des de un punt de vista hidrològic, aquestes extraccions suposen un impacte important sobre la resta de la conca perquè els punts d'extracció estan localitzades en zones de recàrrega preferent. També es remarca que cal tenir en compte el temps de resiliència de l'aigua subterrània respecte a les superficials. Pot ser que l'efecte de les captacions es vegi després de molt de temps.

Per l'altre costat, per veure l'impacte de les activitats humanes en els llocs de mostreig es poden fer analítiques de les aigües, inclòs compostos orgànics, fosfats i nitrats, i comunitats microbianes. Està demostrat que en algunes zones del Montseny hi ha un fons hidroquímic anòmal i la presència d'algunes substàncies. Es tractaria de fer un anàlisi geoquímic del llit del torrent per determinar el contingut metàl·lic absorbit a la fracció fina dels sediments. Això permetria saber on està la font origen de la contaminació.

Un fet estrany és que el tritó habita justament en zones que presenten aquestes anomalies, i no hi ha consens científic sobre la sensibilitat del tritó a la hidroquímica. Per una banda el tritó s'alimenta de macro invertebrats

que tenen una gran sensibilitat als metalls, i per l'altra, als aquaris de cria s'utilitza aigua de l'aixeta i es desenvolupen molt bé... un altre misteri per resoldre!

USOS DEL SÒL

L'efecte del bosc sobre la dinàmica hidrològica del Montseny és molt important i es pot estudiar de diferents maneres. Una metodologia seria basada en dades històriques, relacionant l'evolució de les fonts amb l'evolució del bosc (últims 100 anys). És previsible es pugui relacionar l'augment de la massa forestal del Montseny amb l'asseccament de les fonts.

Un altra metodologia seria actuar amb gestions forestals pilot, elaborant escenaris per a petites conques i veure quina es la relació entre boscos i aigua dins d'aquest àmbit (anàlisi amb isotopia). Aquests estudis ens poden dir quin serà el futur de les espècies forestals amb un clima canviant.

Quina vegetació seria més adient promoure per al tritó depèn de la cadena tròfica més que ecològica, per exemple la dieta del tritó es basa en organismes que s'alimenten de fullaraca tendre (avellaner, freixes, fagedes,...) i al contrari, no podrien haver-hi pins, plataners o arbres molt grans. En quan a la gestió de les riberes doncs, es podria fer una geomorfologia a la carta, adequada a l'objectiu de conservació del tritó, i fixar reptes lligats al que volem descobrir. El comitè ofereix referències de guies per als gestors i experiències de bones pràctiques per al manteniment i gestió dels boscos de ribera en aquest sentit.

L'efecte de la gestió pot ser tant o més important que el canvi climàtic. De fet, hi ha una relació directa entre el bosc de ribera i l'aigua de la riera, i els efectes de canvis d'usos del sòl són molt grans sobre el cabal. Es necessari, doncs, veure com afectaria a futur el canvi climàtic al regim hidrològic tenint el compte la cobertura i fer bona gestió del bosc de ribera.

MILLORAR LA XARXA DE MONITORITZACIÓ

Es considera que la xarxa de monitorització es podria millorar per tal d'obtenir més dades per fer un seguiment exhaustiu del massís, però es va remarcar un aspecte realment important: si no hi han programes per finançar la gestió i anàlisi d'aquestes dades, no es podrà millorar el coneixement. Tanmateix, s'haurien d'analitzar més i millor les dades que ja es tenen i centrar els esforços en zones concretes del massís que tinguin un dèficit manifest o determinen una amenaça per les espècies protegides. Els estudis haurien de tenir un horitzó a llarg termini i gent que s'hi pugui dedicar per tal de donar resultats qualitativament satisfactoris.

Per tal d'obtenir informació sobre la dinàmica hidrològica dels torrents s'haurien de combinar l'ús d'instruments d'aforament (xarxa instrumental) amb l'observació directa (ciència ciutadana – xarxa d'observadors). Amb el LIFE TRITÓ s'està treballant amb unes fitxes per recollir les observacions de la presència o no d'aigua als torrents en estudi al projecte. Per exemple, per avaluar els impactes dels usos sobre els nivells freàtics les fonts poden ser punts de mostreig idònies, donat que existeix una gran riquesa de dades històriques i actuals dins i fora del parc.

A més a més, recuperar les fonts té un gran valor etnogràfic, recuperant l'enllaç amb la història del territori inspirant literatura diferent. Es clau per el PNRB Montseny de recuperar les fonts i la xarxa d'observació de manera que aquesta informació serveixi per complementar les dades científiques. Per això es voldria invertir en realitzar programes de ciència ciutadana que involucrin la xarxa d'observadors.

CONCLUSIONS

El treball amb el Comitè d'Assessors ha permès posar de relleu la importància que la ciència pugui donar suport a la resolució dels reptes de gestió, especialment en espais tan importants com el Montseny.

Participants a la segona jornada presencial a Masia Mariona. (Foto PNRBM).

Hi ha consens de que no hi haurà una solució única, en alguns llocs la solució podrà plantejar-se i en un altre es necessitarà una combinació de solucions; en funció del règim de cabals es podran trobar les millors solucions per a cada cas.

Per afavorir que el sistema no es deteriori més del que està, s'han de protegir les zones de recàrrega preferent. En aquestes zones actualment s'ubiquen les grans captacions perquè són zones on hi ha més facilitat d'extreure cabals.

Per tal de poder gestionar bé les demandes d'extracció d'aigua i reduir els seus impactes es necessària una major coordinació entre administracions. Tots els sectors són responsables de mantenir un Montseny ple de vida i s'han d'adaptar els usos per tal que no comprometin l'habitat del tritó.

El comitè continuarà treballant i està buscant fons específics per portar a terme els estudis identificats amb el cicle de tallers. Tanmateix, remarcar la invitació a tota la ciutadania de contribuir amb els programes de ciència ciutadana i a la xarxa d'observadors, perquè conèixer millor el nostre entorn és el primer pas per poder-ho protegir entre tots.

Corpus Bibliogràfic Excursionista Català

JOAN ESCALÉ I BOSCH

Catalan Trekking Bibliographic Collection

L'excursionisme ha produït una quantitat ingent de material documental a través dels seus cent quaranta-quatre anys d'existència. El Corpus Bibliogràfic Excursionista Català nasqué amb la intenció de facilitar-ne la conservació, la catalogació i l'estudi. En aquest article podreu conèixer el CBEC i alhora disposar d'un exemple concret del seu treball amb l'estudi de la bibliografia excursionista primerenca del Montseny.

Paraules Clau: Excursionisme, Bibliografia, Història excursionisme, biblioteca.

A huge amount of documentary material on trekking has been produced throughout its one hundred and forty-four years of existence. The "Corpus Bibliogràfic Excursionista Català" was born with the aim of facilitating its conservation, cataloguing and study. This article is meant to introduce you to the CBEC and to provide you with a concrete example by way of the study on the first Montseny trekking bibliography.

Keywords: Trekking, Bibliography, Trekking History, Library.

Mostra del material del Montseny. (Foto J. Escalé).

El Corpus Bibliogràfic Excursionista Català CBEC, és una entitat cultural que té com a objectiu aplegar les publicacions que l'excursionisme ha generat des dels seus orígens fins a l'actualitat.

Seu del CBEC a Barcelona. Secció de les guies de muntanya. (Foto J. Escalé).

Per una banda disposa d'un fons físic (biblioteca-arxiu) que es posa a l'abast de tothom que hi estigui interessat podent consultar els exemplars directament a la seva seu. Per altra banda ha creat una base de dades que aplega totes les publicacions detectades –més enllà del seu fons físic– pel CBEC. Per aquest motiu des de l'octubre de l'any 2012 fins a l'agost del 2013 es va procedir al registre de totes les publicacions d'interès pel Corpus de la

Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya l'entitat pionera de l'excursionisme català.

Malauradament, temps després, aquesta gran biblioteca, que és la millor després de la del SGIM (Servei General d'Informació de la Muntanya de Sabadell), va ser cedida a la Biblioteca de Catalunya, on la seva consulta ara resulta molt més difícil i lenta que quan estava al CEC.

Aquest fons i base de dades es va actualitzar setmanalment, tant per la incorporació de nous materials al seu fons com per la troballa o identificació de publicacions en altres biblioteques públiques o de particulars, afegint així la seva fitxa bibliogràfica a la seva base de dades. Evidentment es procura també d'anar-hi incorporant totes les novetats que van sorgint. Les editorials

Secció de la història de l'excursionisme. (Foto J. Escalé).

Alpina, Cossetània, Sua, Monteditorial i el Servei Cartogràfic i Geològic de la Generalitat de Catalunya ens fan arribar puntualment les seves noves publicacions.

De cara a un futur seria desitjable que aquesta actualització es dugués a terme de manera àgil i participativa amb el concurs dels autors, editorials, estudiosos, col·leccionistes i interessats.

Un segon objectiu és que faciliti i generi, debat i cultura dins l'excursionisme científic i esportiu, i indueixi al diàleg d'aquests amb altres estudiosos d'altres àmbits relacionats: geògrafs, historiadors, folkloristes, botànics, cartògrafs...

APARTATS DEL CORPUS

Publicacions no periòdiques: llibres i fulletons (amb la inclusió de manuscrits o obres inèdites, tot i que no en són els objectius primers).

A desembre de 2019, se'n tenen registrades unes 6.000 en la base de dades del Corpus.

Publicacions periòdiques: revistes, anuaris, butlletins i circulars informatives. És un apartat difícil d'inventariar per la diversitat de publicacions, la distribució local, la difusió efímera en força casos. Però molt rica i interessant alhora. Està molt avançat l'estudi que està duent a terme en Carles Capelles del SGIM Servei General d'Informació de la Muntanya de Sabadell. Per aquesta raó el Corpus Bibliogràfic no ho recull en la seva base de dades de forma sistemàtica, encara que sí que les incorpora a la seva biblioteca física.

Mapes i llibres que tracten sobre cartografia d'interès excursionista. A desembre de 2019 se'n tenen registrats un miler.

Agraïm poder comptar amb la col·laboració de l'Editorial Alpina, de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya i de Mont editorial per seguir conformant aquest apartat. Esperem la incorporació d'altres editorials en un futur.

El CBEC també recull en el seu fons altres materials sorgits de la vitalitat productora de l'excursionisme o que han estat del seu interès com: cartofília (més de 2450 postals, el 95 % antigues en blanc i negre, editades pels centres o de llocs d'interès excursionista), segells, cartells, goigs (de Sant Bernat de Menthon patró dels excursionistes i d'altres d'editats pels centres, uns 80), punts de llibre, calendaris..., paper en general i de forma més puntual banderins (uns 700 exemplar un 90 % d'activitats dels centres excursionistes) i insígnies i medalles.

ABAST

El conjunt d'aportacions bibliogràfiques i documentals de l'excursionisme català que inclourien:

A.– Les publicacions de totes les entitats excursionistes de Catalunya. Tant si són d'activitats excursionistes de caire esportiu (muntanya, alpinisme, escalada, senderisme...), com si són de l'excursionisme científic (etnografia,

geografia, d'història local, botànica, de l'estudi del patrimoni...), o d'altres temàtiques i activitats que aixoplugin en el si de l'entitat.

B.– Les publicacions excursionistes de les marques editorials catalanes: Editorial Alpina, Cossetània Edicions, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Editorial Piolet, Arola Editors, Editorial Montblanc Martín, Farell Editors, Ediciones RM, Editorial Juventud..., tant si han publicat obres en el marc geogràfic català com fora d'ell.

C.– Les obres d'autors catalans de temàtica excursionista, tant si tracten de llocs de Catalunya com de fora: expedicions, guies...

D.– Les publicacions sobre temàtica excursionista que inclouen, en el seu contingut, bona part o la totalitat del marc geogràfic català (principalment del Principat de Catalunya, Franja de Ponent, Andorra i Catalunya Nord sense menystenir la resta dels territoris dels Països Catalans) editades per autors o editorials foranes.

E.– Totes aquelles temàtiques clàssiques d'interès per l'excursionisme (excursionisme científic).

CONTINGUTS DE LA BASE DE DADES

A.– La fitxa bibliogràfica* de totes les publicacions acompanyada d'una imatge de la portada, índex o alguna altra part significativa de la publicació. Aquestes dades de la fitxa es poden ordenar indistintament a través del suport informàtic on estan bolcades, podent-se fer recerques per autor, temàtica, centres excursionistes, editors-editorials, àrees geogràfiques...

B.– Valoració global sintètica de l'aportació bibliogràfica excursionista de cada tema per part d'un especialista o personalitat autoritzada en la matèria: guies, cartografia, esquí, raquetes, BTT, botànica, escalada, fotografia, patrimoni, espeleologia, etnografia...

C.– Notes biogràfiques dels autors.

D.– Valoració de les obres.

E.– Un apartat amb informació de les grans biblioteques públiques o d'entitats excursionistes del país que disposen de fons importants i de particulars que no es vulguin mantenir en l'anonimat.

* Títol, autor, qui publica, any i lloc d'edició, col·lecció i núm., idioma, pàgines, temàtica, il·lustracions, mapes, enquadernació original, mides, ISBN, biblioteca on es pot consultar, imatge de la portada i una breu valoració de l'obra quan s'escaigui.

TEMÀTIQUES

Les temàtiques són molt variades doncs, el fenomen excursionista ha aixoplugat en les seves entitats gent amb inquietuds culturals molt diverses, però amb el fil conductor de les sortides pel territori.

1.-HISTÒRIA

- 1-0.- Història de l'excursionisme català
- 1-1.- Biografies
- 1-2.- Història dels centresexursionistes
- 1-3.- Congressos i federacions
- 1-4.- Refugis
- 1-5.- Cròniques i memòries d'excursions i expedicions

2.- EXCURSIONISME, ALPINISME, SENDERISME

- 2-1.- Manuals
- 2-2.- Guies d'excursions, muntanyisme i alpinisme
- 2-3.- Alta Ruta Pirenaica (HRP)
- 2-4.- Guies de senderisme. Camins senyalitzats: G·R, P·R, S·L
- 2-5.- Excursions a llacs
- 2-6.- Excursions pel litoral, camins de ronda i platges

3.-ESCALADA EN ROCA

- 3-0.-Història de l'escalada
- 3-1.-Manuals
- 3-2.- Guies de vies

4.- BICICLETA DE MUNTANYA O BTT

- 4-0.-Història de la bicicleta de muntanya
- 4-1.-Manuals
- 4-2.-Guies d'itineraris

5.-ESPORTS D'HIVERN

- 5-0.-Història dels esports d'hivern

5-1.-ESQUÍ DE MUNTANYA

- 5-1-1.-Manuals
- 5-1-2.- Guies d'itineraris

5-2.-RAQUETES DE NEU

- 5-2.-1- Itineraris

5-3.-ESQUÍ NÒRDIC

- 5-3-1.-Manuals
- 5-3-2.-Guies d'itineraris

5-4.-ESCALADA EN GEL

- 5-4-1.-Manuals
- 5-4-2.-Guies: Cascades, corredors, vies

6.-VIES FERRADES

- 6-1.-Manuals
- 6-2.-Guies de vies

7.-GORGES I BARRANCS

- 7-1.-Manuals
- 7-1.-Guies de descensos

8.-CÓRRER PER MUNTANYA

- 8-1.-Manuals
- 8-2.-Guia d'itineraris

9.-CURSES D'ORIENTACIÓ

- 9-1.-Manuals

10.-ESPORTS A MAR

- 10-1.-Caiaç
- 10-2.-Submarinisme
- 10-3.-Esnòrquel

11.-ESPELEOLOGIA

- 11-1.- Història

11-2.- Manuals

11-3.- Guies de cavitats

12.- EN COTXE PER LA MUNTANYA

12-1.- Guies d'itineraris

13.-EXCURSIONS EN FAMÍLIA

13-1.- Manuals

13-2.- Guies d'excursions

14.-ALA DE PENDENT

14-1.- Manuals

15.-ESPORTS D'AVENTURA

15.- Guia d'esports d'aventura combinats

16.-SUPERVIVÈNCIA

16-1.- Manuals

17.-CÀMPING

17-1.- Manuals

17-2.- Catàlegs de materials

18.- MARXES, CAMINADES POPULARS

19.- APLECS I CAMPAMENTS

20.- ESCOLTISME

20-1.- Història

20-1-1.- Història d'agrupaments

20-2.- Manuals

21.-ESPIRITUALITAT

21-1.- Assaig

21-2.- Guies

21-3.- Camí de Sant Jaume

21-4.- Camí Ignasià

22.- GEOGRAFIA

22-1.- Glaceres

22-2.- Geologia

23.- METEOROLOGIA

24.- FAUNA I FLORA

24-1.- Itineraris de natura

24-2.- Fauna

24-3.- Botànica i vegetació

24-4.- Arbres monumentals

24-5.- Boscos i silvicultura

26.- PARCS NATURALS

26-1.- Guies

26-2.- Itineraris

26-3.- Fotogràfics

25.- FONTS

26.- ART I PATRIMONI

26-1.- Ermites

26-2.- Castells

26-3.- La masia

26-4.- Construccions en pedra seca

26-5.- Arquitectura popular

26-6.- Pous de glaç

26-7.- Molins

26-8.- Creus de terme

26-9.- Art

27.- FOTOGRAFIA

27-1.- Història

27-2.- Concursos

27-3.- Llibres d'imatges

27-4.- Calendaris

28.- CINEMA

29.- TOPONÍMIA

30.- ETNOGRAFIA

30-1.- Tradicions

30-2.- Llegendes

30-3.- Els pastors

31.- MÚSICA

31-1.- Història

31-2.- Cançoners

32.- CARTOTECA

32-1.- Història

32-2.- Mapes

33.- HEMEROTECA

33-1.- Anuaris

33-2.- Butlletins i revistes dels
centres

33-3.- Revistes comercials

34.- LITERATURA DE CREACIÓ

34-1.- Antologies i reculls

34-2.- Novel·la

UTILITATS

Font de consulta per a tots els amants de l'excursionisme i les seves publicacions, pels cercadors d'un títol i la seva vàlua, per conèixer la bibliografia històrica d'una zona (comarca, massís...) o temàtica. Per incentivar l'estudi de diferents temàtiques. Per interconnectar investigadors i estudiosos. Per incentivar l'estudi. Per als col·leccionistes. Per poder contextualitzar obres i autors. Per construir una visió global de l'aportació bibliogràfica de l'excursionisme. Per localitzar llocs de consulta. Per a ser ferment de noves publicacions. Per a acollir en línia (online) una gran quantitat de materials relacionats amb el Corpus, i ara dispersa i difícil de consultar: ressenyes bibliogràfiques escampades en diferents revistes, biografies o estudis sobre l'obra de diferents autors aparegudes arreu en publicacions periòdiques de caire erudit o en les mateixes revistes de les entitats com el CEC (Centre Excursionista de Catalunya-Revista Muntanya) o la FEEC (Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya-Revista Vèrtex) i en moltes d'altres, algunes de gran vàlua, tot i ser d'àmbit comarcal o local.

Suport Informàtic: Base de dades informàtica que permeti la consulta oberta (web) i l'aportació simultània de diferents persones, de tal manera que se sumin sinèrgies i pugui esdevenir una obra col·lectiva de l'excursionisme català comandada per un equip que vetlli per la fidelitat al projecte i per la qualitat de les diferents aportacions.

ESTAT ACTUAL DEL PROJECTE

Ens trobem en la fase de recollida de dades, tot confeccionant les fitxes bibliogràfiques (per sobre de les 7000), i dels materials d'interès del CBEC (ja esmentats com postals, segells, pòsters,... que superen amb escreix els 10.000 elements). Procés de redefinició del perfil del projecte i de recerca

34-3.- Poesia

34-4.- Contes

34-5.- Teatre

34-6.- Humor

34-7.- Descripció de paisatges

34-8.- Còmic

34-9.- Concursos literaris

35.- ASSAIGS-PENSAMENT**36.- CUINA****37.- DICCIONARIS TEMÀTICS**

d'institucions i persones que li donin continuïtat, amb personal que s'hi pugui vincular de manera regular i vetlli pel projecte.

Recerca de col·laboradors que hi puguin dedicar algun temps a arxivar, endreçar, fer les fitxes bibliogràfiques, escanejar... i de personalitats que puguin fer-hi aportacions puntuals però meritòries.

El Corpus Bibliogràfic Excursionista és una entitat que acaba de complir el seu 15è aniversari, doncs començà a recollir publicacions dels pioners de l'excursionisme català l'any 2004. D'aleshores ençà no ha parat d'ampliar els seus fons, ja sigui amb la compra de materials, la donació de particulars (part de la col·lecció d'en Francesc Beato del CEC) o amb la col·laboració de centres excursionistes i editorials (ja esmentades). Actualment forma part de l'entitat que organitza la Fira del Llibre de Muntanya de Vic, doncs aquesta ha assumit en els seus estatuts els objectius del CBEC.

Doncs bé –ja ho sabeu–, si voleu posar-vos en contacte amb nosaltres per donar-nos un cop de mà, per visitar, consultar, o per a fer algun estudi o publicació i els nostres fons; ens trobareu al barri de Gràcia de Barcelona, Plaça del Nord, 14. Molt aprop de la plaça i la parada de metro de Lesseps. També podeu posar-vos en contacte a través del correu jescale@lasalle.cat i del telèfon mòbil 607715158, demanant per en Joan Escalé i Bosch. Estarem encantats d'atendre-us.

LES PRIMERES PASSES DE LA BIBLIOGRAFIA EXCURSIONISTA DEL MONTSENY

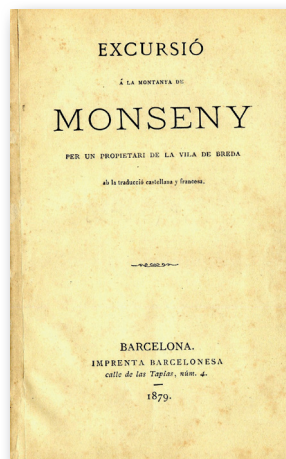
Tot seguit us fem un petit tast de la bibliografia montsenyenca vuitcentista.

El Montseny té el privilegi de tenir la primera guia excursionista editada a Catalunya: *Excursió á la montanya de Monseny per un propietari de la vila de Breda*. Fou editada l'any 1879 per Artur Osona i dedicada a la primera entitat excursionista del nostre país: l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques que s'havia fundat l'any 1876 i l'autor en formava part. Artur Osona era fill de Barcelona però tenia una casa a Breda a passar-hi l'estiu. Aquesta modesta guia, ens aporta 3 itineraris en 18 pàgines –en realitat 12 de guia– i després ens hi afegeix la traducció en castellà i francès. En total són 40 pàgines i un mapa 1:154.000 a 3 tintes, interessant però poc aprofitable a nivell excursionista. Aquesta obra donà el tret de sortida a la descoberta del Montseny per part de l'excursionisme, esdevenint durant molts anys el lloc més estimat per l'excursionisme barceloní. Com a curiositat comentarem que ens dóna les distàncies amb passos. Hem trobat algun exemplar que corregia a mà els passos que indicava l'autor, això vol dir que ell també ho havia comptat?! No me'n ser avenir d'això de comptar les distàncies per passos. De fet en les següents edicions ja no fa servir aquesta manera de comptar les distàncies i ens hi posa el temps.

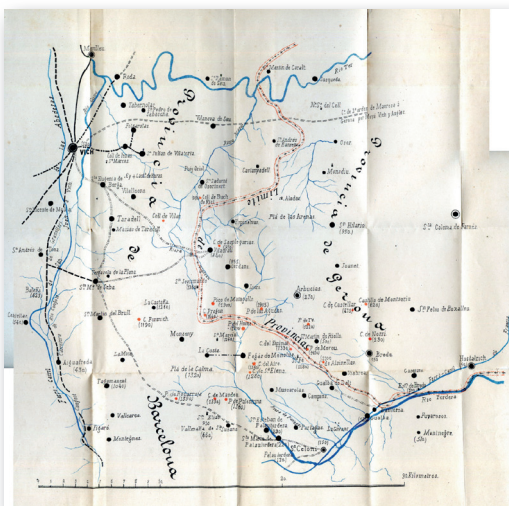
D'aquesta obra el Centre Excursionista de Catalunya el 1979, l'any del centenari de la seva publicació, en feu un doble edició facsímil, una en paper ordinari i mida 9,8x15,5 cm –igual que l'original– i una altra en paper de més qualitat i d'una mida més gran 14,5x20,5 cm. Fou una manera d'homenatjar el seu antic soci; doncs l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques al unir-se l'any 1891 amb l'Associació d'Excursions Catalana formaren el CEC.

Quan l'autor morí l'any 1901 deixà la propietat de les seves guies al CEC, per tal que amb els guanys de la seva venda es dugués a terme la construcció d'un refugi al Turó de l'Home que alhora servís d'observatori. De fet feia uns anys que bregava per aconseguir-ho –des del 1880– però no se n'havia sortit. El Centre no acceptà la propietat de les guies perquè no veíé viable la construcció del refugi amb el beneficis que poguessin generar. Com es sabut aquest projecte fou reprès per l'eminent meteoròleg Eduard Fontserè i l'executà amb l'ajut de la Generalitat republicana l'any 1932. El CEC posà una placa en l'observatori en el seu honor l'any 1995, amb motiu del 125è aniversari del seu naixement.

Qui havia de dir que aquest menut fullet seria el preludi de la prolífica bibliografia que aportà l'autor a l'excursionisme de finals de segle XIX. No és fàcil determinar quines foren totes les seves obres perquè reeditava els títols ampliant-los amb noves excursions. A més a més, les zones que descriu s'encavalquen entre elles. O sigui que hi ha parts de les obres que surten en més d'un títol. El millor estudi sobre la seva producció la trobem en la biografia de Josep Iglésies i Fort: *Artur Osona. L'autor de les primeres guies excursionistes de Catalunya*. Es publicà l'any 1983 per la Unió Excursionista de Catalunya de Barcelona en la seva col·lecció: *Arxiu Bibliogràfic Excursionista*, núm. 23.

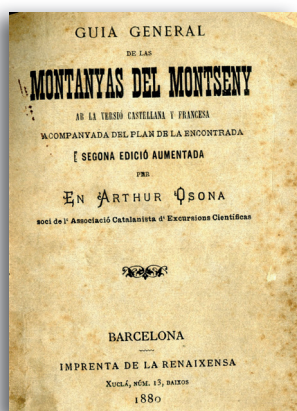
Portada de la primera edició: *Excursió á la montaña de Monseny per un propietari de la vila de Breda*.

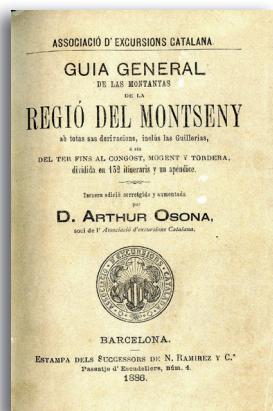
Mapa que aparegué a la primera i segona edició.

Estudiant amb detall la seva obra podem dir que sumarien 29 publicacions de guies-itineràries i 7 d'altra temàtica. Quatre de cròniques d'excursions fora de Catalunya: Selva Negra i Alps (amb dues edicions cadascuna) i tres més de treballs sobre alguns dels guies que l'acompanyaren en les seves excursions: En Jaume de Can Valent (2) i en Patata. Pel que fa a les guies, en publicà dotze títols, però que es corresponen en realitat amb tan sols nou obres, perquè alguns d'aquells són fragments d'altres edicions.

Tornant a la guia pionera direm que un any més tard el 1880, en tragué una 2a edició: *Guia general de les muntanyes del Montseny*. Conté 26 itineraris, 48 pàgines de text en català i la seva traducció al castellà i al francès, constituint un llibret de 132 pàgines i el mateix mapa que la primera edició. Editat en una mida més gran 12,5x19 cm. El pròleg era el mateix que el de la primera edició. En aquesta les tres excursions que sortien en la primera guia les trobem incloses amb molt poques variacions.

TAULA	
	Pàg.
1. Balenyà & Sant Segimon...	7
2. Aigua Freda & Tagamanent...	8
3. Palau Tordera al Pla de la Calma...	9
4. Sant Segimon & Balenyà...	14
5. Sant Segimon & Vilobí...	15
6. Palau Tordera & Sant Miquel...	16
7. Sant Miquel & Viladran...	17
8. Palau Tordera & Santa Fè, ab carro...	18
9. Palau Tordera & Santa Fè, ab mulo...	19
10. Sant Celoni & Santa Fè, ab mulo...	20
11. Sant Celoni & Santa Fè, ab carro...	21
12. Guilla & Santa Fè...	22
13. Breda & Santa Fè per Font de Corta...	23
14. Breda & Santa Fè per Riella...	26
15. Breda & Santa Fè per Pignera...	28
16. Hostalrich & Arbúcies...	30
17. Arbúcies & Santa Fè...	32
18. Arbúcies al Castell de Montorio...	33
19. Arbúcies & Coll de Castellà...	35
20. Del Castell de Montorio & Santa Fè...	36
21. Santa Fè & Sant Miquel...	37
22. Santa Fè al Turó del Home y Agrudas...	39
23. Sant Miquel & la Creu de Mitgall...	43
24. Sant Segimon & Viladran...	44
25. Viladran & Arbúcies...	45
26. Sant Miquel & Arbúcies...	47

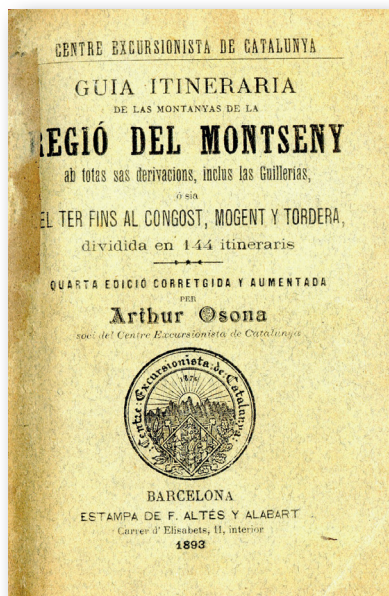
Portada i index de la segona edició així com la portada de la tercera edició de la *Guia general de les muntanyes del Montseny*.

A les noves excursions les distàncies les marca ja no amb passos, sinó amb el temps que s'hi triga. Les següents edicions ja no portaven la traducció al castellà i al francès.

L'any 1886 arribà la 3a edició: *Guia general de las montañas de la región del Montseny ab todas sas derivaciones, inclús las Guillerías, del Ter fins al Congost, Mogent y Tordera*. Té 132 itineraris, més 8 amb numeració romana i 174 pàg. Librerías "Paris-Valencia S.L." en publicà edicions facsímils els anys 1994 i 2004.

En el catàleg *Exposición del libro de montaña* de maig-juny de 1953, publicat pel Club Muntanyès Barcelonès en motiu del seu cinquantenari,

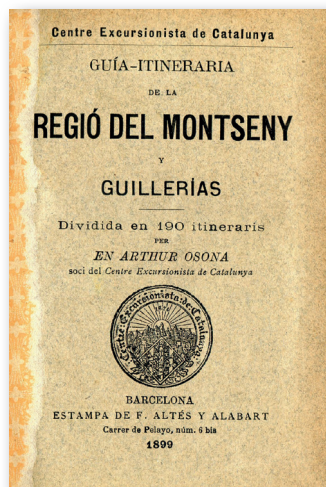
ens informa d'una edició de l'any 1882 que no hem vist mai en cap altre lloc. Ni a la biblioteca del CEC, ni a la Biblioteca de Catalunya... Creiem que es deu tractar d'un error.

Portada i mapa desplegable de la quarta edició.

La 4a edició arribà l'any 1893: *Guia itineraria de las montañas de la región del Montseny ab totes sas derivacions, inclús las Guillerías, ó sia del Ter fins al Congost, Mogent y Tordera*. Disposa de 144 itineraris i 248 pàg. Conté un mapa del Montseny a 1:200.000 fet pel coronel d'enginyers de l'exèrcit francès Mr. Prudent. En el mateix mapa posa escala 1:200.000 a dalt i a sota 1:280.000. En la següent edició posa 1:200.000 a dalt i a baix, creiem doncs que aquesta és l'escala correcta.

En el catàleg *Exposición del libro de montaña* de maig-juny de 1953, ja esmentat, informa d'una altra edició de l'any 1898 amb el mateix títol però suposem també que deu ser fruit d'un error.

Portada de la quinta i última edició.

La 5a i última edició “de la mateixa obra” arribà l’any 1899: *Guía-itineraria de la Regió del Montseny y Guillerías*. Té 190 itineraris i 278 pàg. Conté 2 mapes, un del Montseny a 1:200.000 i un altre de les províncies de Girona, Barcelona i Lleida a 1:500.000, ambdós fets pel coronel d’enginyers de l’exèrcit francès Mr. Prudent.

Aquesta última edició es publicà dos anys abans de morir l’autor. Durant els 21 anys que separen la primera de l’última de les seves guies (1900), no parà de resseguir camins i de publicar. Cobrí una àrea extensíssima, que poques persones deuen haver superat encara fins avui. Integra en elles ressenyes de 33 de les 42 comarques actuals de Catalunya. Les més significatives que no queden recollides en les seves obres, són les de les Terres de l’Ebre, la Vall d’Aran i el Baix Empordà. Són guies molt elementals i senzilles però obriren els horitzons de l’excursionisme incipient i ens ha deixat un llegat toponímic ben interessant.

A part d’aquestes guies i fullets publicà 6 articles de l’àrea del Montseny en el Butlletí de l’Associació d’Excursions Catalana entre el 1882 i el 1883.

En futures Monografies del Montseny, si els Amics del Montseny ens conviden a participar-hi, podrem anar desgranant l’extensa bibliografia excursionista del massís.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. (1953), *Exposición del libro de montaña*, Barcelona: Club Montañés Barcelonés, Catàleg, 111 p.
- FERRÁNDEZ I RUBIÓ, J. (2001), *Diccionari de l’excursionisme català. Més de 125 anys d’història*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 254 p.
- IGLÉSIES I FORT, J. (1983), *Artur Osona: L’autor de les primeres guies excursionistes de Catalunya*, Barcelona: UEC Arxiu Bibliogràfic Excursionista de la Unió Excursionista de Catalunya núm. 23, 131 p.
- VILASECA BASCO, D. (2016), *Rere els passos d’Artur Osona. Per les muntanyes del Bisaura i els seus voltants*, Sant Quirze de Besora: Associació Cultural Gombau de Besora, 54 p.

Àngel Rabat i Graugés, apassionat del Montseny i Viladrau

OSCAR FARRERONS VIDAL

Àngel Rabat i Graugés, a passionate of Montseny and Viladrau

Àngel Rabat és un apassionat del Montseny pertanyent a una família històrica de Viladrau. A casa seva eren constructors i tenien l'oficina telefònica del poble, fet que va propiciar viure la Guerra Civil a Viladrau d'una manera diferent, i acabar estudiant als salesians de Mataró. L'Àngel de jove va ser un vehement jugador de futbol i un gran expert en la disciplina motorista, va construir gran quantitat de les torres d'estiueig que han configurat el poble, i amb els anys ha esdevingut un reverenciat col·leccionista de cinema; però la seva passió ha estat sempre Viladrau i el Montseny, col·laborant en l'organització de l'Aplec de Matagalls, i aixecant i restaurant fonts per tot Viladrau.

Paraules clau: Viladrau, estiueig, cinema, fonts.

Àngel Rabat is a Montseny passionate belonging to a historical family from Viladrau. They were a builder's family with the town's telephone office which led to live the Civil war differently. He finished studying at the Salesians school in Mataró. When Àngel was young he was a passionate soccer player and a great expert on the motorist discipline. As an adult, he built a large number of Summer houses which shaped the village. Over the years he became a revered film collector; but his passion had always been Viladrau and Montseny, he collaborated in the organization of l'Aplec de Matagalls adding and restoring water springs throughout Viladrau.

Keywords: Viladrau, Summer houses, film collector, water springs.

Un moment de l'entrevista amb l'Àngel Rabat. (Foto Rosa Pasaret).

Molts matins em creuo amb l'Àngel, caminant des de casa seva fins a l'estanc de Viladrau a comprar el diari. Quasi sempre cobert amb la gorra de l'Aplec de Matagalls acompanyat pel seu bastó, tot i que camina força bé. L'Àngel és un home apassionat del Montseny i Viladrau, que ens rep a casa seva una tarda d'estiu a més de 30 graus de xafogor. Des del jardí s'albira una majestuosa vista de les Tres Maries, Matagalls, coll Pregon i coll Sesportadores, i a la llunyania, en un segon pla, les Agudes. A primer terme destaca el bonic campanar de Viladrau. Anem al seu estudi, a la part posterior del jardí, on ens diu *"estarem més fresquets, i us explicaré la meva història"*.

CAN RABAT DE VILADRAU

L'Àngel va néixer a Viladrau el 9 de febrer de 1931 a Can Rabat, al carrer Rectoria, fill de Josep Rabat Masnou (de família originària de Sant Feliu de Pallerols que arribà a Viladrau al 1702) i Leonor Graugés Camprodon (nascuda a l'Estany, que era cosina-germana del bisbe de Girona, i germana del gran poeta Felip Graugés que sortirà més endavant en aquest article). L'Àngel és el setè dels nou fills que el matrimoni va tenir: Martina, Francisco, Felip, Margarita, Josefina, Mariona, Àngel, Josep, Rosa Maria.

Quan li pregunto com és que el seu pare es va casar amb una noia de l'Estany, L'Àngel ens explica que *"el pare i el meu tiet eren constructors, i havien treballat molt per la família Bofill Gallés de Viladrau; un cop els van enviar a restaurar el castell de Rocafort de l'Estany, que també era una possessió seva, i allí van conèixer al tiet Felip i la que seria ma mare"*.

INFANTESA

Al cinc anys d'edat l'Àngel va veure iniciar la Guerra Civil, però des de la infantesa d'un nen de Viladrau el conflicte militar era una cosa llunyana. Lo que recorda més el nostre protagonista és que durant la guerra hi havia dos carabiners¹ *"que vivien a can Esgudós"*² sempre vigilant a casa seva, ja que Can Rabat era l'oficina telefònica del poble, en un moment en que qui dominava el telèfon controlava la comunicació. Viladrau va ser un punt important durant la guerra, en aquest poblet montsenyenc si van refugiar els arxius de la Generalitat i moltes persones il·lustres (com hem pogut llegir a bastament a les Monografies del Montseny); també hi van fer

1 Cos de policia de caràcter militar que es va mantenir majoritàriament fidel a la República, i per això mateix després de la Guerra Civil va ser desmantellat per la dictadura franquista.

2 La torre de l'antic carrer de Vic, avui carrer Verdaguer cantonada amb la carretera.

cap alguns alts càrrecs republicans, com el general Perea³ (que va portar la seva família a Can Soliguer per protegir-la del atacs aeris a Barcelona) i finalment el president Negrín durant la retirada republicana.⁴

L'Àngel va començar l'escola al Patronat de Viladrau, no a l'immoble del carrer Sant Segimon que encara ara es pot veure, sinó al vell edifici del carrer Rectoria. Allà va aprendre del mestre Sentís i de mossèn Domingo *"les regles bàsiques i jugava amb els amics, com en Fusteret"*. Anys més tard mossèn Adjutori Vilalta,⁵ instaurà tardes de cinema pels nois que anaven a *"doctrina cristina"* amb una màquina Eumig de 9.5 que van pagar els estiuejants,⁶ i així va agafar l'afició al cinema. L'Àngel matisa que *"l'encarregat de fer servir la vella màquina de cinema era en Quico de Can Pagès"*.

COMERÇ ALS SALESIANS DE MATARÓ

El director dels salesians de Mataró, *"que casualment havia estat mestre dels fills del general republicà Perea"*, va facilitar als Rabat anar estudiar el peritatge mercantil al 1942 al col·legi Salesià Sant Antoni de Pàdua de Mataró. L'Àngel ens diu que aleshores *"era el germà més dolent de la casa"* i el seu pare va enviar-lo allà a ell d'entre tots els germans Rabat perquè poses seny. No va ser l'únic noi de Viladrau que va anar internat als salesians de Mataró *"hi van anar també en Peret Pagès Morera, Joan Serra, Miquel Basset Soler, i Jacint Blancafort Codina"*.

Mentre estava estudiant a Mataró, al 1944 es va morir el seu pare. El van cridar perquè tornés a Viladrau i, quan baixà de l'estació de Balenyà, el seu tiet Felip Graugés l'esperava per acompanyar-lo a Viladrau i pel camí li va dir la trista notícia, *"a l'enterrament hi havia molta gent"*.⁷ L'Àngel va perdre el seu referent patern però *"el pare va nomenar per a quan ell faltés com a tutors meus el Sr. Bofill i en Felip Graugés"*.

A Mataró, l'Àngel va conèixer la que seria la seva esposa, la Rosa Maria Bas Fortí, germana d'un dels seus companys de promoció, n'Emili Bas

3 Juan Perea Capulino (1890 - 1967) va ser un destacat militar espanyol que va participar en la Guerra Civil espanyola defensant la República contra l'aixecament feixista. Va arribar a general sent original de l'escala de la tropa i va manar l'Exèrcit de l'Est en la fase final de la guerra.

4 Juan Negrín López (1892 - 1956), reconegut metge i president de govern de la Segona República entre 1937 i 1945 (a l'exili).

5 Després traslladat a Tagamanent, on esdevindria un estimat mossèn de la parròquia de Santa Eugènia de Congost, i un important compositor de sardanes inspirades del Congost, Tagamanent i Viladrau.

6 No queda clar si la màquina que van adquirir les estiuejants era una Eumig o una Belle Hovell.

7 El pare de l'Àngel havia estat tinent d'alcalde, i també jutge de pau.

Fortí, una família d'Argentona, que també va començar a pujar alguns dies festius a Viladrau.⁸ L'Àngel i la Rosa es varen casar a la dècada dels

Peritatge mercantil als Salesians de Mataró.
Curs 1947-1948.

50 a l'església de la finca del Baró de Viver d'Argentona, però la cerimònia la va oficiar mossèn Anton Cuatrecasas Boquet, rector de Viladrau, *"ens va acompanyar amb el seu cotxe negre l'Arxé."*⁹ El poema del tiet Felip era sobre el Montseny, i per dinar hi havia pollastre a la papillot, entre d'altres coses". Un any després va néixer en Josep Rabat Bas i quatre més tard l'Oriol Rabat Bas.

MILI I FUTBOL

L'Àngel va fer la instrucció militar durant tres mesos a Sant Climent Sescebes, i després anà destinat a Figueres, al castell de Sant Ferran *"on hi havia molta tramuntana"*. Un dia es va presentar un comandant i *"dos senyors de la junta"* del Club de Futbol Figueres: demanaven si algun dels reclutes era futbolista, i l'Àngel va alçar la mà: *"havia jugat a segona divisió amb el Badalona"*, així que va ser fitxat primer pel Figueres i més tard pel Peralada, i la mili se li va fer molt més senzilla al nostre home de Viladrau, des d'aleshores *"assistent d'un alferes, i sols preocupat per jugar a futbol amb el Figueres"*.

Però com havia anat a parar l'Àngel a jugar a futbol al Badalona? L'Àngel havia jugat primer al Viladrau. Ens explica que el Sr. Badosa, estiuellant a Viladrau, era l'amo dels autocars ABC (Autocares Badosa Calpe) que transportaven els jugadors del Club de Futbol Badalona, coneixia la família Rabat, i quan l'Àngel vivia a Sant Andreu, el Badalona el va fitxar *"i amb el miler de pessetes de la fitxa que em van pagar em vaig comprar la meua primera moto"*.

CONSTRUCTOR D'OBRES DE VILADRAU

Quan el pare de l'Àngel va morir, va deixar d'usufructuària la mare i *"la societat la portaven els meus germans Paco i Felip, però a la llarga no*

- 8 La família Bas Fortí, seguint les preceptes de l'època, sols va enviar a estudiar als fills barons, però la dona de l'Àngel es revelarà d'aquesta injustícia un cop casada, quan es matriculà a Barcelona als estudis de gemmologia.
- 9 Fa referència a Ramon Arxé Surroca, que va ser alcalde entre 1954 i 1972. L'Àngel va ser tinent d'alcalde tres vegades: durant el mandat de Ramon Arxé de 9 de febrer de 1971 a 2 de maig de 1972, durant el mandat de Pere Bellvehí Esquís de 2 de maig de 1972 a 3 d'abril de 1979, i durant el mandat de Josep Pagespetit de 3 d'abril de 1979 a 8 de maig de 1983.

es van avenir". L'Àngel va començar a treballar a l'empresa dels seus germans, *"primer de paleta, per aprendre l'ofici"*. També va estudiar tres anys per aparellador a l'acadèmia Donoso Cortés (a la Rambla Catalunya de Barcelona). Tot i que no va acabar la carrera, va aprofitar per treballar en obres de Barcelona, gràcies als contactes que la família Bofill li va facilitar *"aquells anys vivia a casa d'una tieta meva al barri barceloní de Sant Andreu de Palomar, i anava amb tròlei de Sant Andreu fins a plaça Catalunya, i d'allà cap a Construcciones Conca"*. L'Àngel recorda que la primera casa en que va participar en la seva construcció estava al carrer Anglí 46, *"era una torre pel cunyat dels Bofill, en Portabella"*.

L'Àngel estimava massa Viladrau per quedar-se a Barcelona per això tornà a Viladrau per muntar la seva pròpia empresa constructora, però els principis van ser *difícils "sort en vaig tenir de treballar amb en Massanes, que era molt bon paleta"*. Mica en mica va guanyant clients, entre la congregació de monges Dominiques de Viladrau, la família Polo, etc... La primera torra que construeix és per la família Masriera (de la joieria homònima de Barcelona, l'amo de la qual també era arquitecte).¹⁰

Li pregunto a l'Àngel com era la burgesia que pujava a Viladrau, i quin tipus de torres demanaven de construir, i ens explica que *"era gent de molts diners, no sols de Barcelona, sinó també de Sabadell, Terrassa, inclús alguna estrangera, i fèiem cases de molts metres quadrats i amb bonics jardins"*.

"Construccions Àngel Rabat S.A." ha configurat en gran mesura el patrimoni construït de Viladrau com a mínim en la darrera meitat de segle XX, amb gran quantitat de cases i torres *"més de 100"* afirma l'Àngel. Quan li pregunto quina de les cases que ha construït és la que més li agrada, l'Àngel no pot quedar-se sols amb una i en cita com a mínim tres: ca l'Arnau, cal Llobet i can Roviralta, i ens comença a explicar les vicissituds de cada una de les torres.

Apleguista de Matagalls

L'amor a Viladrau de l'Àngel sols es comparable al que professa per l'Aplec de Matagalls *"jo ja vaig pujar a la primera edició de l'Aplec que es va fer el 1950"*. Els primers aplecs es va pujar per Viladrau i Bordoriol, i el foc de camp era un dels moments més esperats, que es portava a terme la nit abans a coll Pregon. Però quan al 1956 es va començar a pujar per coll Formic, i el foc de camp es va traslladar al pla de la Barraca, l'Àngel va deixar de pujar a l'Aplec. Anys més tard l'Aplec tornarà a fer l'acampada

¹⁰ Joieria d'art modernista amb influències Art Nouveau, des del darrer terç del segle XIX fins al primer terç del segle XX. Les joies Masriera destacaren per la fusió entre dona i natura, d'on neixen les populars dones d'aigua.

a coll Pregon, i l'Àngel renovarà la seva col·laboració en l'organització: d'una banda amb la conducció fins ben amunt del seu jeep¹¹ per portar el Sr. bisbe de Vic i gent gran, i de l'altre amb la construcció de vàries fonts,

El bisbe de Vic entrega un reconeixement a l'Àngel Rabat durant el 23è Aplec. (Foto Xavier Valls).

com aviat veurem. Al 1972, durant el 23è Aplec, el Sr. bisbe farà entrega d'un guardó a l'Àngel per les seves ajudes a l'organització apleguista.

Per celebrar el 25è Aplec de Matagalls, l'any 1974 es va erigir davant la Creu una gran taula d'orientació que faria les vegades d'altar durant l'Aplec. Un grup d'apleguistes volia homenatjar al pare Faustí Illa¹² per aquesta onomàstica, però sabent que el fundador de l'aplec no acceptaria una honorança personal en forma de medalla, o quelcom similar, van decidir aixecar un gran pedró on es retrià tribut. Més de trenta persones van col·laborar amb feina i aportacions en metàl·lic per fer les obres, i l'Àngel fou l'encarregat de gestionar la compra de la gran llosa polida i marcada amb les inscripcions.

Àngel i el seu germà Felip el dia de la inauguració de la taula de Matagalls. (Foto associació Amics Aplec de Matagalls).

Al 2012 va rebre el guardó que l'acredita com apleguista que ha pujat 50 vegades a l'Aplec, la màxima distinció fins aquell moment, però el nostre entrevistat ha pujat moltes més vegades al seu estimat Matagalls. L'Àngel va rebre molt content el pergamí que l'acredita de mans del bisbe Romà Casanova *"sempre he estat molt feliç amb els companys de la Junta*

11 "Un jeep americà de la guerra de Corea que havia comprat l'Antoni Zanini" aclareix l'Àngel.

12 Faustí Illa Salvia, claretià, impulsor de l'Aplec de Matagalls des del seu origen fins a la seva mort.

de l'associació Amics Aplec de Matagalls, i sempre he intentat col·laborar en tot el que he pogut”.

L'Àngel recorda que l'any 1947 la Creu de Matagalls va caure per un llamp. Una creu de ferro que pesa 240 quilos havia estat abatuda per les inclemències del temps. En aquells mesos l'Àngel treballava en una construcció de Sant Marçal, i aviat varen pujar amb part dels seus treballadors¹³ per arranjar la Creu (i aprofitar per posar un parallamps, que encara avui funciona), *“obres que foren pagades per l'amo de la Vila, que ens aquells moments n'era el propietari”.*

L'any 2006, en commemoració del 57è Aplec de Matagalls, l'Àngel va patrocinar el bonic indicador a Bordoriol de les fonts que trobem al camí de Matagalls. Li preguntem quina és l'etimologia correcta: “Borderiol”, “Bordoriol” o “Buc de Riol” com ell va fer gravar a l'indicador i ens contesta *“Buc de Riol és com es deia antigament, ja que fa referència a l'ocell oriol, un animaló que abans abundava a Viladrau”.*

MOTORISTA DEL MONTSENY

Viladrau ha tingut una forta vinculació amb totes les facetes i modalitats de l'esport del motor des de fa més d'un segle, com es pot apreciar a l'exposició “Viladrau, 100 Anys de Motor”, situada a l'Espai Montseny.¹⁴ Va ser inaugurada el 31 de gener de 2016, coincidint amb el centenari del pas de la Volta a Catalunya (en moto i cotxe). En aquesta exposició es pot veure l'Àngel en una foto històrica pilotant una moto Ossa al seu pas per Vic, ja que ell va ser el primer pilot oficial que va tenir Viladrau, inicialment amb aquesta marca i després amb Montesa, molt lligada a la història de Viladrau. La crítica del món del motor va considerar el nostre home de Viladrau un pilot segur i polivalent, tant en modalitats de carretera com de muntanya. L'Àngel afirma que *“mai havia caigut, en cap prova ni durant els dos anys que vaig participar en les 24 hores de Montjuïc. Allà vaig estrenar una Nervo¹⁵ i l'escuderia em van demanar que sobretot no caigués perquè era un model molt nou, i com que ho vaig aconseguir em van convidar al restaurant Can Leopoldo”.* Per l'Àngel avui l'esport de les motos ha canviat ja que abans *“quan sortíem sempre ens donaven un got amb un rovell d'ou i conyac”.* A l'Àngel li agradava tot tipus de competició de motos *“un cop vaig saltar en trampolí més 17 metres amb l'Ossa oficial”.*

13 En opinió de l'Àngel *“en Joan Izal i Bayés (que havia estat alcalde de Viladrau entre octubre 1936 i gener 1937) va ser un dels que va treballar més bé en els complexos treballs de reconstrucció”.*

14 Antic Centre Cultural Europeu de la Natura, avui oficina de Turisme de Viladrau i Punt Informatiu del Parc Natural del Montseny.

15 Model de Montesa que no va tenir sortida comercial.

Quan l'Àngel va ser tinent d'alcalde, va impulsar el creixement del Critèrium Montseny, una prova del motor mítica del nostre país. Un cop *"es presenta un tinent i dos membres de la guàrdia civil per 'sellar' els cotxes de matricula estrangera, per ordre governativa, i com que aleshores era alcalde accidental, vaig dir que em feia responsable, i tots els vehicles van poder participar"*. També va ser membre fundador del Moto Club Viladrau.¹⁶

FONTS DE VILADRAU

L'Àngel ha construït un munt de fonts al poble de Viladrau i a l'entorn de Matagalls. Algunes de noves on sols hi havia un mulladiu i d'altres recuperant antigues fonts que estaven molt perdudes. Moltes d'aquestes fonts foren patrocinades per "Construccions Àngel Rabat S.A."

Si li preguntem quina és la que més li agrada de totes les fonts que va construir, sens dubte ens contesta que la font de Felip Graugés, que va aixecar al 1973 i tenia que ser un homenatge en vida al seu tiet poeta de Santa Maria de l'Estany i Viladrau, gran amic de Jaume Bofill i Mates, però malauradament Felip Graugés morí tres dies abans de la inauguració oficial, el dia de l'Aplec de Matagalls. Al pedró de la font conté el poema "Camins del Montseny".

La font de l'Atlàntida *"fou el meu fracàs, ja que vaig construir la font una mica més enllà de la deu original, amb uns tubs i uns dipòsits a darrera, i a vegades s'obturava el canó o el sobreexidor"*. Aquesta font de 1978, fou construïda en commemoració del centenari de l'immortal poema verdaguerià; es troba a cinc minuts d'un trencall a la dreta del camí que puja al Matagalls des del Coll de Bordoriol, poc després de passar la font de Pastors. Malgrat "el fracàs" que diu l'Àngel, avui en dia la font encara raja.

Una altra font que li agrada molt a l'Àngel és font de Llops, situada en una densa fageda a 95 minuts caminant a un bon ritme des de la Plaça Major.¹⁷ Arranjada al 1986, la llegenda diu que rep el nom pels últims llops abatuts al Montseny a finals del segle XIX.

La font de Mosquits *"potser va ser una de les més difícil de construir"*. Al 1988 va ser dedicada al Mil·lenari de Catalunya en motiu del 39è Aplec de Matagalls; és situada al vessant nord del Matagalls, a 1320 m d'altitud.

16 118 socis van fundar el Moto Club Viladrau el 11 d'abril de 1977, amb la junta directiva formada per Antoni Zanini, Josep Capella, Àngel Rabat, Jordi Granell, Josep Lluís Rabat, Aman Barfull, Emili Canals, Albert Trias i Joan Sallés.

17 Sols 20 minuts de camí planer des de coll de Joan, una mica més amunt de Bordoriol.

“La font de Gomara és la que té la millor aigua de tot Viladrau, ho se perquè quan construïa una font sempre feia analitzar l’aigua a la farmàcia Ylla de Vic” ens explica. Al 1991 aquesta font va ser dedicada al doctor Antoni Ariet i Barberís (1872-1951), alcalde de Viladrau durant 14 anys i metge del poble durant 55. L’Àngel va conèixer personalment al doctor Ariet, al que qualifica com un home *“molt seriós i respectable”*.

“La que més em va costar va ser la font dels Enamorats, primer vaig haver de demanar permís a la Soliguera, perquè estava situada a la seva propietat”.¹⁸ Avui, per arribar fins a la font hem de pujar l’escala de ferro al final del carrer Vernets que ens farà vorejar una casa pel darrere. El camí segueix un antic canal de reg fins que s’enfonsa a buscar una ensotada clariana que ens dóna la benvinguda. L’any 1992 va ser arranjada amb motiu del 42è aplec del Matagalls i dedicada al pare Francesc Coll i Guitart (1812-1875), fundador de les Dominiques de l’Anunciata, beatificat al 1979 i proclamat sant al 2009.

L’actual font de la Beguda va substituir una altra amb aquesta mateixa denominació que era més propera a Bordoriol, a la peça d’en Crous, i que va ser destruïda en fer l’actual carretera de Sant Marçal. En aquesta primitiva font hi havia un abeurador per animals, i d’aquí li venia el nom. Aquesta nova font que va patrocinar l’Àngel fou inaugurada al 1998 en motiu del 49è Aplec del Matagalls, dedicada al pare Clotet.¹⁹

L’Àngel ens explica com va construir la font de Pastors. (Foto O. Farrerons).

Abans del seu arranament al 2002 la font de Pastors era un biot on els pastors de la zona es trobaven, i allà va ser on l’Àngel va decidir construir la font. Dedicada durant el 53è Aplec al Matagalls al centenari de la mort de Mn. Cinto Verdaguer (1902-2002). Es troba al camí que puja al Matagalls des del coll de Bordoriol, a un trencall a la dreta. La font està en una clariana al bosc; té un pedraplè i el broc de ferro per on raja tranquil·lament l’aigua, i a sobre un pedró commemoratiu recull la dedicatòria i un poema de Felip Graugés del llibre *“Els poetes de la meva terra”*.

18 Es refereix a la propietària de Can Soliguer, mansió clàssica d’estil noucentista obra de l’arquitecte Raimon Duran i Reynals, construïda al 1930.

19 Jaume Clotet i Fabrès (1822-1898), cofundador dels claretians i gran treballador en pro dels sordmuts.

Al 2005 l'Àngel va construir la font del Salt del Boc *"la que més em complau"*. Situada al Sot de la Casanova, que porta les seves aigües a la riera d'Arbúcies, és emplaçada a 600 m de Bordoriol en direcció Sant Marçal; hem de prendre una pista molt deteriorada que baixa aproximadament 100 m per sota de la carretera travessant un bonic alzinar, presidit per una portentosa alzina just a l'entrada de la pista. La font fou inaugurada en motiu del 56è Aplec, dedicada a Santiago Bofill i Pascual,²⁰ i incorpora un pedró commemoratiu amb un divertit vers d'en Llorenç Gomis.²¹

L'Àngel en sap un munt d'antigues fonts, com la Bundosa, la del Perdigot, la Batadella, de Cortils, de Cassola... moltes d'elles avui ja no ragen. Quan hem anat amb ell a veure alguna d'aquestes antigues deus, al acostar-nos a un munt d'esbarzers l'Àngel ens diu *"allà hi havia la font"* però el nostre protagonista encara en recorda la seva freda aigua i anècdotes relacionades.

LA MÀGIA DEL CINEMA

L'Àngel és un dels col·leccionistes més importants del món del cinema del nostre país. La seva col·lecció té més de 500 aparells de projecció d'arreu del

La màgia del cinema. Col·lecció Àngel Rabat (foto MEMGA).

planeta (Edison, Pathé, Krupp, Cine Nic, Bauer, Eumig, Siemens, Kodak, Canon...) *"i totes les màquines funcionen"* ens aclareix l'Àngel, cosa que comprovem quan el nostre amfitrió engega la Pathé Baby de 9.5 mm que té en aquell moment a la taula i veiem un bon tros de la pel·lícula *"Los pescadores de Islandia"*. L'Àngel afirma que té recanvis originals de totes les màquines, i per totes les caixes que va obrint i mostrant-nos bombetes i bobines explicant-ho amb passió ens ho creiem del cert. Els estudiosos del cinema que han tingut accés a la seva col·lecció afirmen que mostra de manera fefaent l'evolució del cinema, des de les tècniques precinema (teatre d'ombres, praxinoscop, zootrop...) passant pel primers aparells cinematogràfics del segle XX, els projectors de cine sonor... fins els aparells de principis dels anys 80. Però com va tenir tantes màquines l'Àngel? *"Al principi algú me'n regalava*

20 Tercer marquès de Pascual-Bofill, que al 1949, sent propietari de gran part de la muntanya de Matagalls, farà donació de 100 m² al voltant de la Creu de Matagalls a la parròquia de Viladrau.

21 Llorenç Gomis Sanahuja (Barcelona, 1924-2005) famós escriptor, poeta i periodista català.

una que havia trobat a les golfes, i després he comprat a col·leccionistes de Bilbao, Vitòria, Badajoz, Madrid, Sevilla, inclús d'Alemanya. També trucava al sr. Mallol (que va vendre l'exposició de màquines)".

Quan li pregunto a l'Àngel perquè vol tantes màquines em sorprèn quan afirma *"tinc més de set-centes pel·lícules clàssiques: de 8 mm, 9.5 mm, 16 mm, 28 mm, 35 mm i super 8, per a totes les màquines. Mai he comprat cap aparell que no tingués una pel·lícula per poder visionar"*. I quan l'interpel·lo quina és la pel·lícula que li agrada més comença un llistat que no acaba mai, i entre els títols que aconsegueixo escriure mentre ell continua el seu llistat interminable apareixen *"Lo que el viento se llevó", "Siete novias para siete hermanos", "Cantando bajo la lluvia", "Los últimos de Filipinas", i molts d'altres, sempre explicant-me quin són els protagonistes.*

L'Àngel confessa que no té les pel·lícules ordenades, i que a vegades li costa trobar un títol en concret *"però totes les cintes estan en lloc sec i ben conservades, totes es poden visionar sense cap problema, eh!"*. També sap anècdotes de moltes de les cintes que conserva, i ens aclareix que *"la pel·lícula 'Embrujo' de 1947 esta rodada entre el restaurant Els Cargols i la Rambla de Barcelona, amb Lola Flores i Manolo Caracol de protagonistes"*. Es nota que li apassiona el cinema.

Del 21 d'abril al 3 de juny de 2012 va exposar la seva magnífica col·lecció de màquines al Museu Etnològic del Montseny (Arbúcies). El realitzador David Batlle va presentar un curtmètratge titulat *"Tarda de cinema amb l'Àngel Rabat"*, patrocinat pel mateix museu i pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional de la Generalitat de Catalunya. *"També he exposat la meua col·lecció a Vic, Viladrau, Torre de Barà, Artesa de Segre, i a casa han vingut molts estudiosos que sempre els he obert la porta, inclús han vingut francesos i alemanys"*.

Quan l'antic cinema Viladrau va tancar, l'Àngel, juntament amb Ramon Pagès i Miquel Basset van fundar la companyia RAMIAN,²² per obrir una nova sala comercial. La societat va ser finançada amb un crèdit de la Caixa per comprar un solar²³ i construir un edifici modern de tres pisos, amb el cinema als baixos. Recorda que *"van caldre uns fonaments molt profunds"*. La sala va ser un èxit a la comarca, amb capacitat per 250 persones, i sempre amb els darrers èxits comercials amb sessió doble, *"jo era l'encarregat de triar les pel·lícules, però la Metro no portava les cintes més modernes i vaig haver de pressionar molt per aconseguir les ultimes novetats"*. El cinema va obrir el Nadal de 1972, i l'Àngel recorda que s'acostava el dia de la inauguració i tenien tots els rètols de la cartellera però no arribaven els

22 Acònim format per la primera síl·laba del nom cada un dels tres amics.

23 *"On hi havia una antiga ferreria"*, al passeig de la Pietat n. 5.

permisos per estrenar la sala *“així que vaig anar a parlar amb el governador civil de Girona i després amb el Sr. Anguera, aleshores arquitecte municipal de Viladrau, per aconseguir un permís provisional per inaugurar. La primera pel·lícula va ser una molt famosa protagonitzada Warren Beatty”*.²⁴ Deu anys més tard l'aparició del vídeo va obligar a tancar el cinema Viladrau, com tantes sales de Catalunya.

Ens acomiadem de l'Àngel, mentre ell aprofita per posar-se la seva gorra de l'Aplec de Matagalls, agafa el seu bastó i també surt a caminar, ara fins voltar can Bancells, on prop hi té el seu petit temple dedicat al cinema. Quina pel·lícula mirarà aquesta tarda?

Rebent el premi Castanyer de Plata, entre altres guardonats, l'alcalde i la regidora de cultura. (Foto Ajuntament de Viladrau).

EPÍLEG

L'entrevista principal, que va tenir lloc una tarda de mitjans d'agost 2019, va ser gravada amb un mòbil, de la que es disposa de tres hores llargues d'enregistrament. Aquesta entrevista va ser completada amb quatre petites converses informals mantingudes amb l'Àngel fins a finals de setembre, per aclarir alguns dubtes i posar en ordre tot el deversall de records que el nostre protagonista ens havia confiat. Al 29 d'octubre de 2019 l'Àngel va rebre el premi Castanyer de Plata de l'ajuntament de Viladrau, per la seva col·laboració en l'Hivern de Cinema, per la seva tasca d'arranjar i construir fonts, i altres beneficis pel poble de Viladrau.

²⁴ Tot i l'extraordinària memòria de l'Àngel, no acabem d'esbrinar de quina pel·lícula es tracta. Podria ser McCabe & Mrs. Miller, dirigida per Robert Altman al 1971, estrenada a Espanya amb el títol «Los vividores».

BIBLIOGRAFIA

- ASSOCIACIÓ AMICS APLEC DE MATAGALLS (2012), *La màgia del Cinema d'Àngel Rabat i Graugés*, 63è Aplec de Matagalls, pàgs. 93-95.
- BALCELLS, D. (2015), "Viladrau, un siglo de estrecha vinculación con el mundo del motor" [en línia], *La Vanguardia*. 10/12/2015 <<https://www.lavanguardia.com/motor/actualidad/20151210/30712396867/exposicion-viladrau-100-anys-motor.html>> [consulta: gener 2020].
- BATLLE, D. (2012), *Tarda de cinema amb l'Àngel Rabat*. Curtmetratge patrocinat pel MEMGA [en línia], <<https://etnologia.blog.gencat.cat/2012/05/11/tarda-de-cine-amb-angel-rabat/>> [consulta: gener 2020].
- FARRERONS VIDAL, O. (2013), *El paradís del Montseny. Les fonts de Viladrau* (Llibres de Muntanya, 32), Sant Vicenç de Castellet: Farell.
- FARRERONS VIDAL, O. (2017), *Matagalls. La Muntanya i l'Aplec* (Llibres de Muntanya, 48), Sant Vicenç de Castellet: Farell.
- FARRERONS VIDAL, O. (2019), *Històrica taula d'orientació a Matagalls*, 70è Aplec de Matagalls, pàgs. 1-4; [en línia] <<http://hdl.handle.net/2117/143189>> [consulta: gener 2020].
- FELIU, M. – LÓPEZ, I. – LÓPEZ, X. – PAGESPETIT, LL. (1993), *Viladrau*, Quaderns de la Revista de Girona, Diputació de Girona – Caixa de Girona.

Salvar la fauna del Montseny de la hiperfreqüentació

VIRGINIA GARZÓN DE ALBIOL

Save Montseny's wildlife from hyperfrequency

El Parc Natural del Montseny compta amb una excepcional diversitat biològica i uns extraordinaris valors paisatgístics. Per aquest motiu s'ha intentat protegir des de finals del segle XIX. A la pràctica, però, la hiperfreqüentació que pateix el Montseny qüestiona l'existència de benestar animal al Parc i, en conseqüència, alerta sobre la futura pèrdua de biodiversitat. Cal treballar per garantir el benestar de la fauna. Això no implica prohibir l'accés al Parc, sinó regular-lo i garantir-ne un ús racional que sigui respectuós amb el medi, animals inclosos. Per això es imprescindible la implicació dels poders públics, la col·laboració de l'administració pública i el compromís de la ciutadania. Només així es podrà garantir la supervivència del Montseny i el seu gaudi per les generacions futures.

Paraules clau: fauna, hiperfreqüentació, dret animal

Montseny's Natural Park has an exceptional biological diversity and some extraordinary landscape values. For this reason since 19th century people have been trying protect it. But the human hyperfrequency that suffers the Montseny questions the existence of animal welfare at the Park. And as a consequence it alert us of the future loss of biodiversity. It is necessary to work to guarantee the welfare of the wildlife. It doesn't mean to ban the access to the Park, but to regulate it and to guarantee a rational use that respects the natural environment, animals included. Therefore, it is indispensable the implication of the public powers, the collaboration of the public administration and the commitment of the citizenship. Only in this way will be possible to guarantee the survival of the Montseny and its enjoyment for future generations

Keywords: wildlife, animal rights

INTRODUCCIÓ

El massís del Montseny és un espai natural que compta amb una excepcional diversitat biològica i uns extraordinaris valors paisatgístics. Per aquest motiu s'ha intentat protegir des de finals del segle XIX amb l'adopció de diverses figures, com la declaració del Parc Natural del Montseny l'any 1987. A la pràctica però, hi ha forts indicis que qüestionen l'existència de benestar animal al Parc i, en conseqüència, alerten sobre els efectes que això pot tenir sobre la fauna i sobre la biodiversitat del massís.

L'ÉSSER HUMÀ I L'ESPAI NATURAL: UN DIFÍCIL EQUILIBRI

L'ésser humà sempre ha interactuat amb el medi natural on viu i que l'envolta. La presencia d'activitat humana pot ser positiva, com reconeix la Directiva Hàbitat 92/43/CEE del Consell, de 21 de maig de 1992, sobre la conservació d'hàbitats naturals i la fauna i la flora silvestres. Aquesta inclou com a hàbitats semi naturals els creats o mantinguts per l'activitat humana, com per exemple els cultius o les pastures. En molts casos, si deixessin d'existir, aquests sistemes desapareixerien.

Malaauradament, l'impacte d'algunes de les activitats que du a terme l'ésser humà està posant en perill la biodiversitat dels espais naturals protegits. D'una banda, ens trobem amb la cada vegada més habitual hiperfreqüentació, també coneguda com a massificació humana físico-recreativa i que consisteix en l'ocupació sobtada i multitudinària d'un espai natural amb finalitats d'oci. D'altra banda, també ha augmentat l'ús esportiu del medi natural, en particular a la muntanya. Segons dades recopilades per EUROPARC-Espanya, es registren cada any al menys 984 activitats col·lectives i organitzades en espais naturals protegits, amb una xifra de participants superior a 246.000 persones i una mitja de 356 persones per prova.¹ Catalunya és, amb diferència, la comunitat autònoma on es realitzen més proves d'aquest tipus.

Donada la rellevància social, econòmica i ambiental del fenomen, és fonamental la regulació per evitar impactes no desitjats. Amb aquest objectiu es va elaborar la *Guía de buenas prácticas para el desarrollo de carreras por montaña en espacios naturales protegidos* (EUROPARC-España, 2016). A Catalunya existeix també un altre manual, el *Codi de bones pràctiques per a curses de muntanya* de la Fundació Món Rural i el Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya

1 Anuario 2016 del estado de las áreas protegidas en España. [en línia] EUROPARC-España (2017). pág. 92 <http://www.redeuparc.org/system/files/shared/Publicaciones/Anuario_2016/anuario_2016_euparc-espana.pdf> [consulta: gener 2020].

(2017). Malauradament, tot i estar carregats de bones intencions, cap d'aquests dos manuals són d'obligat compliment.

La hiperfreqüentació té un impacte sobre la fauna que viu al medi natural. Per saber si aquest és perjudicial i fins a quin punt cal recórrer a la ciència. Avui en dia ja se sap que els animals vertebrats (mamífers, amfibis, rèptils, peixos i aus), i fins i tot alguns invertebrats (cefalòpodes) són capaços de patir dolor. Ho demostra la presència en els seus organismes de nervis nociceptors, que emeten senyals de dolor al sistema nerviós central. Però els animals no només pateixen dolor físic. Hi ha situacions que els hi provoquen un profund malestar, fins el punt de posar-los en perill. Segons la Organització Mundial de Sanitat Animal, s'entén per *benestar animal*: “La manera en què un animal afronta les condicions en les quals viu. Un animal està en bones condicions de benestar si (segons indiquen proves científiques) està sa, còmode, ben alimentat, en seguretat, pot expressar formes innates de comportament i si no pateix sensacions desagradables de dolor, por o desassossec”.² El nivell de benestar animal respon doncs a criteris científics que contemplen tres elements: el funcionament biològic, les emocions i el comportament. Si manca qualsevol d'aquests elements, no es pot parlar de benestar animal.

HIPERFREQUËNTACIÓ I FAUNA AL MONTSENY: UNA RELACIÓ TÒXICA

El Montseny acull diàriament un gran nombre de visitants que s'acosten a aquest espai protegit per a gaudir del seu privilegiat entorn natural. La recopilació de dades sobre la quantitat de visitants del Parc es realitza bàsicament a partir del nombre de persones que visiten els centres d'informació del Parc, i dels vehicles estacionats en algunes àrees d'aparcament, dels que circulen en determinats punts i dels estacionats de manera dispersa. Na Joana Barber, antiga directora del Parc Natural del Montseny, calcula que l'any 2016 el total de visitants va ascendir a un milió de persones.³

Cada vegada tenen major importància les activitats esportives al Parc Natural del Montseny. L'any 2015 se'n van registrar setanta-dos. Les més conegudes son *l'Aplec de Matagalls*, la *Travessia Matagalls-Montserrat* i la *Marató del Montseny*, que és sens cap mena de dubte una de les carreres més populars del massís. Té lloc a la tardor i té un recorregut de 45,5

2 Article 7.1.1. del Codi Sanitari Terrestre [en línia] <http://www.oie.int/fileadmin/Home/esp/Health_standards/tahc/2011/es_chapitre_1.7.1.pdf> [consulta: gener 2020].

3 Barber, J. *Conservación y desarrollo del territorio, P.N. y R.B. del Montseny*. Jornada técnica de debate y reflexión sobre conservación y desarrollo del territorio. Ronda, 29/07/17.

quilòmetres. Passa pels llocs més emblemàtics del Parc, com són el cim del Matagalls, Les Agudes i el Turó de l'Home. En 2017 va comptar amb 390 participants i 250 voluntaris.

A l'important nombre de visitants que rep el massís del Montseny, cal afegir la seva desigual distribució temporal i espacial al llarg de l'any. La majoria de visites tenen lloc a la tardor, però també a la primavera i a l'hivern quan

Font: Bosch, Rosa M. (2016). "El difícil equilibri del turisme al Montseny", *La Vanguardia*, 16/05/2016 <<https://www.pressreader.com/spain/la-vanguardia-catala/20160516/281496455507618>>.

hi neva. Pel que fa a les zones més massificades, també conegudes com a *hotspots*,⁴ són la Vall de Santa Fe (només en un dia pot arribar a registrar 500 cotxes i més de 2.000 persones), els cims del Turó de l'Home i de Matagalls, Coll Formic, Fontmartina i Riells del Montseny.

Aquesta hiperfreqüentació al Parc té un impacte negatiu sobre la fauna, com reconeix el darrer Pla de Conservació, que data del 2014. En aquest document s'identifiquen 4.576 espècies d'animals que viuen al Parc i s'estableix una llista d'espècies animals amb interès de conservació. Per fer-la,

⁴ Font: Fernández, M; Martín, A.; Mayo, S.; Villa, M. (2003). *Impactes en les àrees d'hiperfreqüentació del Parc Natural del Montseny. Diagnosi ambiental al Parc Natural del Montseny*. Diputació de Barcelona. Pàgines 153-158.

es van tenir en compte, per cada espècie, la seva distribució, abundància i preferències d'hàbitat. D'aquesta manera, es van determinar que tenien un alt interès de conservació 50 espècies d'animals invertebrats i 28 de vertebrats.

TAULA I. INTERÈS DE CONSERVACIÓ ESPÈCIES ANIMALS EN EL PARC NATURAL DEL MONTSENY				
		Número de espècies identificades	Espècies interès de conservació	Espècies alt interès de conservació
Invertebrats		4.330	203	50
	Insectes	3.671	164	36
	Altres artròpodes	400	29	10
	No artròpodes	259	10	4
Vertebrats		246	76	28
	Peixos	12	4	2
	Amfibis	13	7	4
	Rèptils	22	3	2
	Aus	141	45	11
	Mamífers	58	16	9
TOTAL		4.576	279	78

Font: Pla de Conservació del Parc Natural del Montseny, any 2014.

Potser l'espècie del massís considerada com a més amenaçada, és el tritó del Montseny (*Calotriton arnoldi*). És una espècie endèmica del massís i l'amfibi més amenaçat de l'Europa Occidental. Malauradament, no és l'única espècie en perill d'extinció. Cal recordar, però, que aquest llistat de fauna amb un alt interès de conservació ja té uns anys. Caldria una actualització, així com un anàlisi acurat de les mesures dutes a terme per la conservació d'aquestes espècies amenaçades, així com dels resultats obtinguts.

Quin impacte té la hiperfrequentació del Parc Natural del Montseny sobre la seva fauna silvestre? Tot i que existeixen pocs estudis específics sobre aquest tema, coincideixen a determinar l'impacte en funció del tipus d'activitat dut a terme:

- Senderisme: una de les activitats més freqüents i descontrolades, que afecta el medi físic (erosió i compactació del sòl), medi biòtic (aparició d'arrels per l'erosió dels camins, desaparició o deteriorament de la coberta vegetal), canvis en la composició florística (aparició de vegetació ruderal), i a la fauna (soroll, invasió de l'hàbitat, per-

secució fotogràfica). A títol d'exemple, s'ha descobert que un dels patògens trobats al tritó del Montseny ve del calçat dels excursionistes.⁵ Es practica per tot el massís, però especialment en els senders senyalitzats d'accés als cims.

- Carreres de muntanya: fragmentació de l'hàbitat, compactació del sòl i danys a la fauna (sorolls i invasió de l'hàbitat).
- Escalada, intensa en determinats llocs com la zona de les Agudes i els Castelletes. Pot degradar la roca, espatllar la vegetació i produir molèsties a la fauna, especialment als ocells rapaços (soroll, fugida).
- Barranquisme: es practica en la riera i gorgs de Gualba durant la primavera, la qual cosa interfereix amb la reproducció d'algunes espècies de fauna.
- Activitats d'hivern (esquís, trineus i raquetes de neu): possible contaminació hidrològica per culpa dels residus i pertorbació de la fauna (soroll, invasió de l'hàbitat).
- Trànsit de bicicletes de carretera i tot terreny (BTT): activitat molt popular al Parc i amb impactes similars als del senderisme, encara que amplificats, i als quals cal afegir l'atropellament de fauna. Es practica per totes les carreteres, molts camins i pistes forestals.
- Circulació de vehicles de motor: per carreteres i pistes asfaltades, però també sense asfaltar malgrat la prohibició existent de circular-hi (contaminació atmosfèrica i acústica, que a més pertorba a la fauna, atropellaments de fauna, compactació del sòl i/o d'aigües, i pèrdua de l'horitzó orgànic).
- Estacionament de vehicles: contaminació de l'aigua per pèrdues de líquids, erosió i compactació del sòl, pèrdua de l'horitzó orgànic, desaparició coberta vegetal, aparició d'espècies ruderals, contaminació acústica, augment de residus, escombraries i fogueres. Cal assenyalar que els impactes són encara majors si els vehicles s'estacionen fora de les zones habilitades.
- Bany: es produeix en hàbitats aquàtics, en general molt sensibles. Els banyistes incrementen els sòlids en suspensió de l'aigua i produeixen molèsties a la fauna (invertebrats, peixos i amfibis). A més, a l'estiu contaminen puntualment l'aigua amb la utilització dels productes químics provinents de les cremes solars.

5 Espai Terra (2017). *Seguim el projecte de conservació del Tritó del Montseny* [en línia] TV3. 18/04/2017 <<http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/espai-terra/seguim-el-projecte-de-conservacio-del-trito-del-montseny/video/5662444/#>> [consulta: gener 2020].

- Activitats educatives i d'interpretació: efectes similars al senderisme, encara que poden causar major degradació per la concentració de persones en un punt concret.
- La caça i la pesca, que són activitats regulades, i que afecten el medi biòtic i, a més de perjudicar directament els seus objectius, pertorben a la resta de la fauna.
- Pernoctació i pícnic: soroll, fogueres, compactació del sòl, desaparició de la coberta vegetal i molèsties a la fauna.
- Mascotes: realitzar activitats amb les mateixes pot suposar alteracions o molèsties a la fauna i als sistemes aquàtics.
- Activitats de recol·lecció, especialment massives i concentrades en determinades èpoques de l'any. A la tardor, castanyes i bolets. També llenya, pinyes i herbes.
- Restauració: excessiva oferta de restaurants al Parc, responsable d'impactes sobre la fauna, la flora, el sòl i el paisatge mitjançant la contaminació atmosfèrica, acústica i de l'aigua, increment del consum d'aigua, foment de la presència humana, generació d'escombraries i risc d'incendis.

Finalment cal assenyalar que, associada a totes aquestes activitats, es troba l'acumulació de residus, que alimenta i danya, encara que sigui de manera involuntària, a determinades espècies de fauna, a més de contaminar el medi natural. El grau de deixadesa dels visitants i dels punts de recollida és important, doncs sovint s'hi troben escampats pel terra fragments de vidres trencats, llaunes i plàstics.

L'impacte de la hiperfreqüentació és més gran quan té lloc en les estacions de l'any en que els animals són més vulnerables. Aquestes són diferents per cadascun dels cinc grups d'animals vertebrats. En primer lloc, els peixos són especialment vulnerables a la primavera, època de reproducció que implica molt moviment dels seus individus, així com a l'estiu, perquè l'aigua escasseja i es concentra en gorgs de torrents i rius, llocs freqüentats per banyistes.

També és especialment sensible l'època de cria dels amfibis, que comença a la fi d'hivern, quan els adults es desplacen del seu hàbitat d'alimentació als llocs de reproducció i quan les larves i joves espècimens depenen totalment del nivell aquàtic i de la qualitat de les seves aigües. Durant la primavera els punts d'aigua estancada i embassaments s'omplen de postes d'ous que fan eclosió i omplen de larves els ambients aquàtics. Moltes espècies acaben la fase larvària a la fi de l'estiu, mentre que unes

altres continuaran així fins a l'any següent. Ara bé, existeixen espècies, com la salamandra, que només estan actives quan la humitat ambiental és superior al 90%, moment en el qual tenen lloc els aparellaments. Al Montseny aquesta època coincideix amb la tardor i el principi de l'hivern, èpoques de gran afluència de visitants.

Els amfibis troben en l'ambient de la vall de Santa Fe un hàbitat magnífic per a completar el seu cicle vital. Les fagedes i l'abundància de punts d'aigua d'elevada qualitat biològica, fan que aquest sector sigui especialment idoni per a la presència abundant de determinats grups de fauna, com la salamandra comuna, el gripau comú o la granota vermella. Malauradament, la situació estratègica de la carretera BV-5114 interromp contínuament el trajecte migratori dels amfibis des del seu hàbitat d'alimentació fins als punts de cria. De totes les carreteres de Catalunya, aquesta és la segona amb registres més alts d'atropellaments d'amfibis. En especial el tram comprès des del quilòmetre 19,7 al 23, i en el qual es troba la zona de Santa Fe.⁶

Pel que fa als rèptils, la seva vulnerabilitat es concentra a la primavera i tardor, ja que són èpoques de màxima activitat i desplaçaments. Aquests, igual que els amfibis, són ectodèrmics i no tenen la capacitat de regular la seva temperatura corporal. Per aquest motiu hivernen de novembre a febrer i, quan desperten, necessiten espais oberts per a regular la seva temperatura, sent les carreteres espais ideals per a fer-ho, la qual cosa augmenta el risc d'atropellament.

La vulnerabilitat dels ocells està molt lligada a les molèsties als nius durant la primavera, època en la qual les cries encara no saben volar, que és el principal sistema de defensa de les aus.

Finalment, cal assenyalar que l'època més vulnerable per als mamífers voladors és diferent de la dels terrestres. En efecte, per als primers és a l'hivern, quan les seves colònies d'hibernació són molestades, obligant-les a volar i així consumir l'energia que necessiten per a passar els mesos freds d'hivern en els quals no consumeixen aliment. No obstant això, també corren perill a la primavera, quan les cries encara no són capaces de volar i escapar de les possibles agressions. Aquesta època resulta també perillosa per als mamífers terrestres, perquè és l'època reproductiva, així com la tardor, en la qual es dediquen a recol·lectar fruits i altres aliments per a sobreviure a l'hivern.

6 *Millora connectivitat i passos d'amfibis a la BV-5114 PK 19+700 al PK23+000. Fogars de Montclús-Arbúcies* (2018), Unitat d'Estadística i suport cartogràfic de l'Àrea d'infraestructures, Urbanisme i Habitatge, Diputació de Barcelona.

Com es pot veure, la hiperfreqüentació és un problema que afecta de forma greu la fauna del Parc Natural del Montseny. Si bé els diversos impactes de l'ús públic d'aquest espai natural no tenen perquè suposar una amenaça per la supervivència d'una espècie determinada, sí que poden comportar l'extinció de la població local, amb les corresponents nefastes conseqüències per l'ecosistema.

PROTEGIR LA FAUNA DEL MONTSENY: UNA RESPONSABILITAT COLLECTIVA

Un cop identificada la hiperfreqüentació com a amenaça per la fauna del Montseny, cal posar fil a l'agulla i buscar solucions que en redueixin l'impacte. No és un tema senzill, doncs el Parc Natural del Montseny és l'únic espai natural de Catalunya i d'Espanya gestionat per dues diputacions, la de Barcelona i la de Girona. En aquesta tasca també hi participen una Oficina Tècnica i divuit municipis.

El nostre ordenament jurídic reconeix el dret a gaudir d'un medi ambient adequat pel desenvolupament de la persona, així com el deure de conservar-lo. Els poders públics estan obligats a garantir la utilització racional dels recursos naturals i a conservar la biodiversitat que viu en estat silvestre, podent imposar sancions administratives i, si s'escau, penals. A l'actualitat però, la fauna del Montseny es troba desprotegida, doncs no hi ha una normativa que tipifiqui, classifiqui i sancioni les accions incíviques envers els animals que viuen al Montseny.

D'altra banda, és imperatiu revisar la gestió del Parc. Per començar, és urgent controlar i reduir l'accés dels vehicles privats. Des de fa un any es promou l'ús del transport públic per arribar al Parc mitjançant un servei combinat de RENFE i autobusos. Tot i que aquesta mesura és una opció més ecològica que els mitjans de locomoció privats, cal assenyalar cert escepticisme a l'hora de considerar que es tradueixi en una reducció significativa del nombre de vehicles o de visitants. Aquesta no pot ser l'única mesura a implementar, atès que no redueix la massificació de la zona, com tampoc soluciona el problema dels atropellaments de fauna.

Un altre punt qüestionable és la escassa difusió que es fa de la fauna del Parc. Així, la plana web del Parc menciona la recol·lecció de castanyes, fruits de grèvol, bolets o herbes medicinals, recomanant en uns casos que s'agafin amb moderació i sense danyar el medi natural (castanyes i bolets), així com recordant en uns altres la prohibició de la seva recol·lecció (grèvol). Però cal associar aquests fruits als animals, explicar les conseqüències que té per als mateixos la usurpació del seu aliment, i també parlar dels

animals que són trepitjats sense descans durant la tasca de recol·lecció (aranyes i coleòpters).

Pel que fa al desplegable de benvinguda al Parc, no inclou cap consell per a no molestar la fauna, ni perjudicar-la, o què fer en cas de trobar-ne algun exemplar. També és força inquietant el text: “Aproveu-lo al màxim. Fer-ho serà fàcil, tant si es tracta d’un passeig improvisat com si preferiu una estada repleta d’activitats programades. El parc posa al vostre abast una xarxa d’equipaments i programes que us permetran conèixer-lo millor i gaudir de tot el que ofereix”. Efectivament, des de l’Oficina Tècnica del Parc s’ofereixen passejades guiades i rutes teatralitzades. I fins i tot s’ha posat a disposició de la ciutadania una aplicació mòbil que posa “el Montseny a les vostres mans”, però on no hi ha dades sobre fauna. Això, sumat a les consideracions anteriors, planteja l’interrogant sobre si el Montseny és un parc recreatiu, i no un espai natural protegit.

També és important dotar de més pressupost les tasques de conservació. És imprescindible afavorir la investigació i el seguiment de la fauna per poder-ne conèixer el seu estat real de risc. Tot i que en el cas dels atropellaments d’animals l’amenaça és un fet, en altres casos calen més dades. Es podria implementar una ecotaxa, consistent en cobrar una petita contribució econòmica als visitants per reinvertir-la en accions de manteniment i protecció del Parc. Aquesta mesura ja s’està aplicant des de fa temps a diversos espais naturals que, com en el cas del Montseny, estan a mans d’ajuntaments petits amb escàs pressupost. Així ho han fet l’Ajuntament de Campdevàrol i l’Ajuntament de les Planes per protegir l’equilibri mediambiental del gorg de la Cabana i dels gorgs de les Planes d’Hostoles.⁷

D’altra banda, cal coherència en les accions que s’implementen. No s’entén que des de l’administració municipal es fomenti la fragmentació de l’hàbitat en zones especialment sensibles per la fauna, com la carretera Illes-Sant Marçal, la pista de can Riera de Ciuret o la de can Rovira a can Satanàs.

Finalment, és imprescindible la participació activa de la ciutadania. No es pot aparcar el vehicle a qualsevol indret, ni llençar les escombraries fora dels punts habilitats. Tampoc malmetre el medi per aconseguir-ne més fruits, com passa cada tardor, quan es trenquen nombroses branques de castanyers. És imperatiu tenir present en tot moment que el Montseny és

7 Bagué, G; Carreras Girona, J. (2018) *Protecció per als espais Naturals hiperfrequentats*. [en línia] *Diari Ara*, 24/05/2018. <https://www.ara.cat/comarquesgironines/Proteccio-als-espais-Naturals-hiperfrequentats_0_2020597931.html> [consulta: gener 2020].

l'hàbitat de milers d'espècies animals i vegetals que no cal pertorbar ni perjudicar.

Treballar pel benestar de la fauna silvestre del Montseny no implica prohibir-ne l'accés, sinó regular-lo i garantir-ne un ús racional que sigui respectuós amb el medi. Per això es imprescindible la implicació dels poders públics, la col·laboració de l'administració pública i el compromís de la ciutadania. Només així es podrà garantir la supervivència del Montseny i el seu gaudi per les generacions futures.

BIBLIOGRAFIA

- Anuario 2016 del estado de las áreas protegidas en España*, EUROPARC-España (2017).
- BOADA, M. – SÁNCHEZ, S. – PUJANTELL, J. – VARGA, D. (2010), "Indicadores de cambio global en la Reserva de la Biosfera del Montseny, España", *Reservas de la Biosfera. Su contribución a la provisión de servicios de los ecosistemas. Experiencias exitosas en Iberoamérica*, UNESCO.
- BAGUÉ, G. – CARRERAS GIRONA, J. (2018), "Protecció per als espais Naturals hiperfrequentats" [en línia], *Diari Ara*. 24/05/2018 <https://www.ara.cat/comarquesgironines/Proteccio-als-espais-Naturals-hiperfrequentats_0_2020597931.html> [consulta: abril 2020].
- BARBER, J. (2017), "Conservación y desarrollo del territorio, P.N. y R.B. del Montseny", Jornada técnica de debate y reflexión sobre conservación y desarrollo del territorio, Ronda.
- BOSCH, R.M. (2016), "El difícil equilibrio del turismo al Montseny" [en línia], *La Vanguardia*. 16/05/2016 <<https://www.pressreader.com/spain/la-vanguardia-catala/20160516/281496455507618>> [consulta: abril 2020].
- ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE SANITAT ANIMAL (2011), Codi Sanitari Terrestre. Fundació Món Rural i Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya (2017). *Codi de bones pràctiques per a curses de muntanya*.
- Directiva Hàbitat 92/43/CEE del Consell, de 21 de maig de 1992, sobre la conservació d'hàbitats naturals i la fauna i la flora silvestres.
- ESPAI TERRA (2017), *Seguim el projecte de conservació del Tritó del Montseny*. TV3. 18/04/2017.
- FERNÁNDEZ, M. – MARTÍN, A. – MAYO, S. – VILLA, M. (2003), *Impactes en les àrees d'hiperfrequentació del Parc Natural del Montseny. Diagnosi ambiental al Parc Natural del Montseny*, Diputació de Barcelona.

EUROPARC-España (2016), *Guía de buenas prácticas para el desarrollo de carreras por montaña en espacios naturales protegidos*.

Unitat d'Estadística i suport cartogràfic de l'Àrea d'infraestructures, Urbanisme i Habitatge, Diputació de Barcelona (2018), *Millora connectivitat i passos d'amfibis a la BV-5114 PK 19+700 al PK23+000. Fogars de Montclús-Arbúcies*.

Pla de conservació del Parc Natural del Montseny. Reserva de la Biosfera (2014). Diputació de Barcelona [en línia] <<https://parcs.diba.cat/web/montseny/inici>> [consulta: gener 2020].

Algunes obres de l'arquitecte Raimon Duran i Reynals a Viladrau

DÍDAC GORDILLO BEL

Some Raimon Duran i Reynals architect's works in Viladrau

La transformació en el llenguatge arquitectònic d'en Raimon Duran i Reynals es farà palès a Viladrau, on es troben algunes obres seves molt poc conegudes, totes habitatges unifamiliars, començant amb un període en que treballa seguint un noucentisme de caire neo-renaixentista que evoluciona fins arribar a una estètica racionalista continguda, amb reminiscències d'arquitectura tradicional, emprant la pedra i la fusta com materials d'acabat exterior, sempre mantenint un ordre i un equilibri en la composició que deixen entreveure un noucentisme subjacent en els seus projectes, amb uns detalls concrets que s'han anat mantenint al llarg del temps en la seva obra.

Paraules clau: Noucentisme, composició, proporció, evolució.

We can see the transformation of the architectural language of Raimon Duran i Reynals in Viladrau. Here there are some of his little known works, all single-family dwellings. This begins with a period in which he works following a neo-renaissance noucentisme, evolving and reaching a contained rationalist aesthetic, reminiscent of traditional architecture. He uses stone and wood as exterior finishing materials, always maintaining an order and balance in the composition that hint at a noucentisme underlying in his projects, and revealing specific details that are constant throughout his work.

Keywords: Noucentisme, composition, proportion, evolution.

INTRODUCCIÓ

És sabut que en el terme municipal de Viladrau hi ha un ingent patrimoni arquitectònic, de diverses èpoques i tipologies, i entre aquestes un nombre molt important de grans habitatges unifamiliars d'alta qualitat arquitectònica construïts a inicis del segle XX, obra de diversos arquitectes que mostren en aquell moment una composició acurada en la projectació dels edificis, que va tombant d'un modernisme a vegades poc evident, amb una decoració continguda, cap a un estil que es convertirà en noucentista, on al principi es va perdent la decoració per a guanyar en línies simples, i després fer-se més palès a mida que s'avança cronològicament en les primeres dècades de la centúria.¹

En aquells primers anys del segle XX tant Viladrau com altres poblacions situades a l'entorn del massís del Montseny reben el flux dels primers estiuiejants, que en fer més regulars les seves estades de temporada comencen a bastir noves residències, i donada la classe social a la qual pertanyen, l'alta burgesia, aquestes seran de caire senyorial tant en la mida com en els acabats. Aquest corrent continuarà encara durant el primer terç del segle, quant el Noucentisme és ja dominant, amb la seva estètica cada cop més classicitzant.

Com a exemple d'aquestes edificacions es troba l'obra de Josep Puig i Cadafalch, que en l'any 1900 construïa Can Torra en l'actual Passeig de Ramon Bofill, i en el 1905 el conjunt de les conegudes com Cases de la Sanitat, que ordenades de dalt a baix segons la seva ubicació en el terreny són l'antiga Can Riera (ara Casa Gran de la Sanitat), Can McCrory i Can Boeufvé (també coneguda com Xalet Miquel o Can Ròmul),² ubicades entre el carrer de les Ametistes i el Passeig de Ramon Bofill, sent uns edificis que segueixen uns patrons clars de construcció i decoració, si més no, exteriorment. De fet, les tres darreres tenen un cert paral·lelisme en la composició, seguint la darrera de totes un patró quasi calcat al de la Casa Muntadas, que havia fet feia pocs anys a Barcelona, tret del frontispici de la mateixa, que no segueix de forma tan evident les línies noucentistes que la caracteritzen.

També cal destacar l'obra construïda de Lluís Planas i Calvet, que havia treballat durant els seus primers anys com a arquitecte en el despatx d'en Puig i Cadafalch. En l'any 1910 construïa l'antigament conegut com Xalet Cortès (actualment "La Masia del Montseny", tenint modificacions

1 Canals, M. (2000) "L'efímer noucentisme", Monografies del Montseny 15, Viladrau: Amics del Montseny, pàg. 48.

2 Bofill, R.; Zamora, J.E. (2005), "Els inicis de l'estiuieg a Viladrau", Monografies del Montseny 20, Viladrau: Amics del Montseny, pàg. 62.

importants durant el 1948) i la Casa Mestres, les dues situades davant per davant al Passeig de la Pietat; l'any 1915 feia l'edifici de les antigues Escoles i Ajuntament, cap al 1920 construïa l'edifici nou de Can Gat, ampliat i modificat posteriorment cap al 1950 per Josep Maria Pericas i Morros, que anteriorment, en l'any 1917, havia dissenyat un rellotge solar en l'edifici nou del Mas Molins.³ Per últim, cap a l'any 1925 projectava Can Balcells, situat davant de l'edifici de les Escoles i Ajuntament.

Posteriorment en el temps, dins d'aquest corrent edificatori que continuarà al llarg del segle XX es troben algunes de les obres de l'arquitecte Raimon Duran i Reynals, titulat l'any 1926, que tindrà una evolució en el seu llenguatge compositiu, quan passarà d'un llenguatge classicista neobrunelleschià, evident en el Palau de les Arts Gràfiques de Montjuïc a Barcelona, construït en la dècada dels anys 20, cap a un racionalisme pur, fent servir, però, els dos llenguatges al mateix temps, depenent de l'obra que projecti,⁴ el que es veu en la Casa Cardenal i la Casa Espona, ambdues construïdes l'any 1935 en el carrer de Roger de Llúria de Barcelona, per tornar a un llenguatge més academicista després de la Guerra Civil Espanyola i al mateix temps, en alguns projectes d'habitatges unifamiliars, inspirat en l'essència de l'arquitectura tradicional sense caure, però, en els tòpics. Aquest ús de llenguatges variats, tot i que connectats, serà evident en obres posteriors, i es farà palès també en la seva obra a Viladrau.

CLASSICISME DE DURAN I REYNALS A VILADRAU

L'edifici que potser representa millor el classicisme neobrunelleschià de Duran a Viladrau és la casa de Can Soliguer,⁵ construïda l'any 1930, edifici unifamiliar senyorial a mode de vil·la clàssica situada en l'extrem d'un planell del Pla de Montfalcó, en un estrep d'un turonet enfront del nucli antic de Viladrau que baixa suaument cap a nord, est i sud, separat del nucli per la Riera Major. La casa està formada per dos cossos, el principal i el de garatge, quedant al davant del conjunt encara quelcom de l'enjardinament original, sembla que projectat originalment per Nicolau Maria Rubió i Tudurí, tot i que desenvolupat pel paisatgista jardiner Josep Batlle i Gras,⁶ amb murets baixos de jardineria, murs de contenció de pedra d'una altura menor al metre, que s'adaptin al desnivell del terreny, i la bassa, amb

3 Catasús, A.; Claparols, J.M. (2019), *Josep Maria Pericas i Morros. 1881-1966. Arquitecte*, Vic: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, pàg. 244.

4 González, A.; Lacuesta, R. (1997) *Barcelona guía de arquitectura 1929-1996*, Barcelona: Editorial Gustavo Gili, pàg. 32.

5 Feliu Portabella, M.; López Martínez, I.; López Vázquez, X.; Pagespetit, L. (1993). *Viladrau*, Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona, pàg. 53.

6 Falgàs, J.; Vidal, M. (2010). *La casa noucentista: arquitectura unifamiliar a Catalunya* Girona: Fundació Masó i Úrsula Llibres, pàgs. 177-183.

forma de mitja el·lipse situada en un replà a migdia del garatge. En un altre replà a ponent de la casa, i separat d'aquesta, es va construir un frontó.

Can Soliguer. (Foto D. Gordillo).

El cos principal és un prisma de planta rectangular de dues plantes, generant-se en la cantonada nord-oest de la planta alta una galeria recollida per la composició de les cobertes que coronen l'edifici. En el costat nord s'afegeix una tribuna en planta baixa i en el seu costat

nord-est un cos prismàtic, tancat en planta baixa i obert en alta. A més de les dues plantes sota les cobertes es generen uns espais de golfes que aïllen les plantes principals de l'exterior, i en canvi, a sota de tot hi ha un petit soterrani que ocupa l'espai sota del rebedor de l'accés posterior de l'edifici.

La composició de les façanes segueix un patró ordenat, amb un ritme clar de forats emmarcats amb elements de terracota d'estètica clàssica, que destaquen del fons de paret blanca i contrasten amb el color verd fosc de les fusteries i les persianes de llibret amb lamel·les. La façana principal, a oest, té l'accés en el centre, situat sota un frontó clàssic, de terracota, on el seu interior hi ha la figura d'un àngel i la inscripció "ANY MCMXXX", emmarcant la planta baixa mitjançant un sòcol corregut arrebossat, amb peces cantoneres imitant pedra, fetes de terracota, igual a com també ho són els ampits de la galeria superior, que s'allarga per tota la façana com una cornisa prima enquadrant la planta baixa. A l'esquerra de la porta hi ha tres finestres rectangulars emmarcades amb motllures de terracota, i a dreta dues finestres de mides diferents. En planta alta sobre les finestres de l'esquerra es situa la galeria amb columnes i arcada, coberta amb volta d'aresta, amagant la teulada, amb uns capitells que recorden lleugerament els corintis i unes bases emmotllurades de terracota de caire clàssic, trobant-se a la dreta una finestra similar a les de la planta inferior, així com un conjunt de tres més, que visualment són una de sola de proporció rectangular horitzontal amb dos matxons interiorment, coronada per una llinda de fusta correguda, un tipus de finestra que es veurà en altres obres seves posteriors, ja dins d'una estètica racionalista tardana.

La façana sud és la que es comunica amb la coberta del cos de garatge mitjançant un pont suportat amb arcs de mig punt i interiorment amb volta d'aresta, donant pas des de la façana principal a la terrassa interior en planta baixa. L'accés al pont des de la casa és una balconera amb matxó central i acabat amb llinda de fusta. La resta del pany de paret es compon amb una sèrie d'obertures de diverses mides, rectangulars o quadrades, harmòniques en el seu conjunt, emmarcades per peces de terracota, havent finestres i balconeres, aquestes amb arc de mig punt, ritme que continua en la façana oest, amb la diferència que aquí es produeix l'accés posterior i hi ha el cos sobresortint acabat superiorment en galeria amb pilars de secció quadrada i llindes de fusta correguda que suporten la coberta, visible des de sota en aquesta galeria, tenint en planta baixa un conjunt de tres finestres que actuen com una de sola amb dos matxons intermedis, però acabats superiorment amb una cornisa prima de terracota que les unifica.

En la façana nord continua l'ampit de la galeria situada a oest convertida en una cornisa prima, que separa les dues plantes, amb dues finestres en planta alta recolzades en la mateixa i una tercera quadrada exempta, havent en planta baixa una finestra de planta rectangular i una tribuna de planta semi-octogonal amb tres finestres acabades en arc de mig punt, també emmarcades amb peces de terracota. Cal destacar que les cobertes de l'edifici tenen un ràfec que vola una mica més de mig metre, i que es juga amb les altures de la mateixa, estan més aixecada la de part de la façana principal, la que cobreix la galeria a nord-oest.

Interiorment l'edifici principal s'estructura a partir d'un doble espai al qual s'accedeix des de l'entrada principal, des d'on s'arriba en planta baixa a les estances més públiques, com la sala menjador, situada a nord, que connecta amb els cossos adossats a nord i est del cos principal mitjançant arcs carpanells que obren els murs de càrrega, fent més espaiosa la sala. Per accedir a la planta alta s'empra una escala de dos trams en escaire. Aquest doble espai està parcialment envoltat per una galeria que dona accés a les cambres privades de la casa. Les obertures interiors a aquest doble espai des de la planta superior són fetes amb arcs de mig punt, i el seu passadís parcialment perimetral cobert amb voltes d'aresta, partides amb arcs seguint el ritme les obertures cap al doble espai. Des de l'accés posterior s'accedeix a la cuina, que duu a estances de servei, a la sala principal i a una escala secundària que comunica totes les plantes des del soterrani fins a les golfes. La distribució de la casa està pensada ja d'origen també per fer-se servir com a hotel si la propietat decidia traure un rendiment econòmic.

El cos de garatge es desenvolupa en planta baixa com un rectangle allargat, sent la part davantera el garatge pròpiament dit, amb l'obertura principal en forma d'arc escarser, així com una entrada lateral a nord encarada a l'accés principal de la casa. Al darrera hi ha un espai de traster amb dues obertures més seguint el model de les de la casa. Però la façana sud del garatge, una façana que no estava prevista de ser vista, tapada per la vegetació i de cara al desnivell del terreny, ja és purament utilitària, amb obertures sense cap mena de decoració exterior, igual a les obertures de la masoveria, situada sota de la terrassa del darrere del garatge, un habitatge semisoterrat amb només dues façanes, sense cap interès especial.

EVOLUCIÓ DE L'OBRA DE DURAN I REYNALS A VILADRAU

L'any 1940 Duran construeix la casa La Magnòlia Blanca, un edifici aïllat situat en l'avinguda de Marcos Redondo, on deixa de banda el classicisme neobrunelleschià però sense oblidar l'estètica noucentista, que tot i ser de línies més simples no deixa de ser ordenada en la composició, com en tota l'obra de Duran al llarg del temps. Però l'accés a la parcel·la des de l'exterior és pel sud, de manera que s'arriba tangencialment a la façana principal, situada a oest, que recorda la típica de les masies, amb l'ús dels arcs de circumferència en algunes de les obertures i en altres unes obertures rectangulars. L'edifici es situa en una parcel·la que s'adapta a la topografia, fent-ho mitjançant la creació de terrasses. Des del vial d'accés, en pendent, puja un mur que allotja estances auxiliars, sobre de les quals es genera el planell on es troba la casa, que està a l'altura de l'accés a la

La Magnòlia Blanca. (Foto D. Gordillo).

parcel·la des del carrer, en l'aterrament del mig se situa la piscina i la pista de frontó de la parcel·la, i mitjançant una doble escala, clàssica en la forma, s'arriba al nivell superior, el més allunyat de l'accés, a partir del qual es pot pujar al terreny natural

fins a arribar a la partició amb la finca veïna. Aquest desnivell es fa palès quan es puja per un carreró estret que guanya altura mitjançant escales, situat a nord de la parcel·la, des d'on s'accedeix a portes secundàries peatonals de la parcel·la i d'altres veïnes.

L'edifici s'estructura a partir d'un cos rectangular de planta baixa i dos plantes altes, amb la façana principal a l'oest, de cara a un jardí que a sota té estances auxiliars amb accés des del carrer. Al cos principal se n'adossen dos més en planta baixa a nord i sud, i un cos de planta baixa, pis i golfes en el seu costat est, de cara al desnivell del terreny i la terrassa on es troba la piscina. Interiorment l'estructura és a base de murs de càrrega i cabirons, i per generar un gran espai de sala s'obren arcs carpanells en els murs interiors, similar als de la sala principal a Can Soliguer, tret del mur d'on surt la tribuna a oest, que s'obre amb una llinda recta. Les cobertes de l'edifici, amb teula àrab, emfasitzen els volums del conjunt, sent aquests a dues aigües a tot arreu, tret d'algun element auxiliar, amb coberta a un vessant.

De fet, tret de la decoració clàssica neobrunelleschiana, la composició de les obertures recorda també en part Can Soliguer, on bastants de les finestres són de proporció quasi quadrada vertical, i on se combinen en algun cas finestres rectangulars de mida gran i petita. També hi ha la reminiscència a les masies típiques, amb les finestres trífores de les golfes, o la porta principal, amb arc de mig punt de pedra que destaca sobre l'arrebossat de la façana, estètica recuperada de l'estil noucentista general en altres arquitectes en anys anteriors, com Puig i Cadafalch o Planas i Calvet.

L'any 1942 Duran i Reynals construeix Can Badó Pelleric, un habitatge unifamiliar entre mitgeres de dues plantes situat al carrer de la Rectoria, acabat en la seva façana principal amb paredat carejat. L'edifici ja no té les línies academicistes de l'autor, sinó que insinua una arquitectura que es comença a lligar amb la tradicional, emprant peces de pedra que actuen com arcs de descàrrega. Com a reminiscència del classicisme decoratiu només es veu exteriorment els ampits motllurats de les finestres. La façana posterior, en canvi, com que no es veu, és arrebossada, disposant d'un balcó corregut que va de mitgera a mitgera. Aquí ja s'entreu un llenguatge d'arquitectura moderna com a evolució d'un noucentisme que ha anat simplificant línies, on no es deixa de veure el ritme i l'ordre en la composició de les façanes.

Can Badó Pelleric, façana a carrer Rectoria (foto D. Gordillo).

ÚLTIMES OBRES DE DURAN I REYNALS A VILADRAU

L'any 1957 es construeix Can Vicenç Ysamat, que no es va acabar en façana fins l'any 1967, havent ja mort Raimon Duran i Reynals. En aquest cas es tracta d'un habitatge aïllat en el centre de la parcel·la, on fa servir plenament una arquitectura inspirada en l'arquitectura tradicional⁷, sense caure en els tòpics, lligat a una arquitectura moderna continguda, on no es deixa de veure el ritme i l'ordre en la composició de les façanes, però on encara hi ha el gest directament noucentista clàssic en el rellotge solar de la façana principal. La casa s'adapta a la topografia mitjançant un anivellament just on es troba. La resta de la topografia original no ha estat tocada, tret del camí d'accés que va pujant fins davant de la casa.

L'evolució de l'obra de Duran i Reynals es palesa en aquesta casa, com a canvi cap a un llenguatge modern de la seva arquitectura, però amb un element noucentista romanent, el rellotge solar de forma el·líptica vertical, amb la superfície enfonsada uns centímetres respecte del pla de façana i un acabat esgrafiàt de color terrós clar que conté el dibuix d'un sol somrient i dos àngels, junt amb uns carrols de raïm i la inscripció "LES HORES DEL MATÍ NO SÓN FETES PER MI" i "ANY 1967", a més de les hores. En les façanes la forma i distribució de forats segueixen un patró compositiu ordenat, que té el seu origen en el llenguatge clàssic emprat per l'arquitecte cap als anys 30 del segle XX, i que va continuar fent servir al llarg de tota la seva carrera professional.

Can Vicenç Ysamat. (Foto D. Gordillo).

La casa és un edifici de dues plantes cobert a dues aigües amb teula àrab i el carener paral·lel a la façana principal. Les façanes de l'edifici són fetes amb pedra calcàrea o de pissarra, com ho són els emmarcaments de portes i finestres en general, però d'un to

més clar i de gres. La planta és rectangular tenint la façana principal de cara a sud-oest, on hi ha una espècie d'era acabada amb gespa a partir de la que el terreny va descendant seguint la topografia, adaptada per a situar el camí d'accés. Des de la façana nord-est el terreny va pujant seguint el

7 Tarrús, J. (1980), "Duran i Reynals, clàssic i eclèctic" (Quaderns 150), Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, pàgs. 33-34.

desnivell natural. La façana sud-oest té la porta d'entrada quasi centrada, amb una finestra petita de proporció vertical en el seu costat esquerre, el que es repeteix en la façana oposada. A esquerra i dreta hi ha dos grans finestrals de proporció rectangular. Cal destacar que les obertures de planta baixa de les dues façanes orientades a oest tenen a sobre un arc de descàrrega dins del mur sobre els seus emmarcaments. Sobre la porta d'entrada es troba el rellotge solar. Les finestres de la planta alta són quasi quadrades i emmarcades amb peces de pedra. Cal destacar que les obertures més grans tenen llinda de fusta, similar a unes existents a Can Soliguer, i el balcó situat a l'esquerra, que recorda llunyanament la galeria esquerra de la façana principal de Can Soliguer en quant a ubicació de forats i composició general.

A l'any següent de la construcció de Can Vicenç Ysamat, el 1958, es construïa La Soleia. L'edifici ja ha superat el noucentisme previ de l'autor, simplificant-lo una mica més en comparació de la casa que havia fet l'any anterior, de disseny molt semblant en el cos principal.

La casa de La Soleia es situa en una parcel·la que s'adapta a la topografia, fent-ho mitjançant la creació, un altre cop, de terrasses. La superior es troba al nivell del carrer, on es troba la casa, l'última del carrer abans de convertir-se en camí que s'endinsa en el bosc. De fet, la façana nord de la casa és el tancament de la parcel·la cap al carrer. En el seu costat oest es produeix un desnivell que arriba al nivell del soterrani, regularitzat exteriorment en una altra terrassa, on se situa la piscina.

Compositivament la casa és un edifici amb dos cossos adossats, coberts a dues aigües amb teula àrab i els

La Soleia. (Foto D. Gordillo).

careners paral·lels al carrer, el principal de dues plantes destinat a habitatge principal i quasi bessó a l'edifici de Can Vicenç Ysamat, i l'auxiliar de planta baixa, destinat originalment a habitatge del servei de la casa. Les façanes de l'edifici són acabades, també com a Can Vicenç Ysamat, amb pedra carejada, igual a com ho són els emmarcaments de portes i finestres en general, però d'un to més clar, de gres. La façana sud, la principal, s'obre a un gran jardí particular que es manté a nivell del carrer en el seu costat més oriental i en el seu costat més occidental, el terreny va baixant a través

de dues terrasses fins al nivell on se troba la piscina. Les obertures més grans se produeixen a sud, on torna a haver-hi finestres quasi quadrades verticals i algunes de grans dimensions de proporció horitzontal, i aquí en aquestes finestres les llindes són de fusta, en comparació amb les altres finestres, emmarcades amb peces de pedra. Com a element singular cal destacar al costat de la porta d'accés de la casa un porxo sustentat per dos pilars quadrats de pedra i una encavallada de fusta, i per sota d'aquest s'obre el soterrani.

REFLEXIONS FINALS A L'OBRA DE DURAN

Veient l'obra de Duran i Reynals a Viladrau es cospa bona part de la seva evolució estilística com a arquitecte, i per extensió, es pot veure l'evolució en l'estil arquitectònic imperant en cada moment. Malgrat canviar de llenguatge, el que es veu és que feia servir en essència les mateixes tècniques constructives, a partir de murs de càrrega i bigues que suporten els forjats. En els cassos que feia falta foradar aquests murs de càrrega per a aconseguir espais més generosos interiors i més ben il·luminats s'empraven arcs carpanells o més tard ja, jàsseres.

De fet, al llarg de la seva obra, en aquests habitatges unifamiliars, combina les obertures quasi quadrades, de proporció vertical, emmarcades amb pedra o amb terracota, amb obertures horitzontals de certa llargada, i en aquest cas sempre amb una llinda de fusta que ho recull, actuant conceptualment com una sola finestra encara que formada realment per tres independents separades de matxons. També és general la ubicació de finestres de mida petita al costat d'altres més grans com a element compositiu en façana. I sempre emprava uns ràfecs que cobreixen i protegeixen les façanes, seguint la tradició constructiva al Montseny.

Com s'ha fet notar, en totes les seves obres Duran cuida la composició formal de les façanes, independentment del material final, arrebossat o acabat amb pedra, ordenant els buits en el ple de les parets, i això es veu també en les seves obres viladrauenques. Potser cal posar en valor aquest patrimoni construït i promoure tant la figura de Duran i Reynals com la d'altres arquitectes noucentistes que han deixat una obra tan notable en la vila, malgrat en algun cas alguns edificis hagin tingut modificacions que els desfiguren. Si ja és prou conegut Viladrau pel seu Patrimoni Arquitectònic, amb aquests exemples construïts pot ser encara més un punt de referència i un lloc on se pugui estudiar l'evolució estilística en l'arquitectura del darrer segle o segle i mig.

BIBLIOGRAFIA

- BOFILL, R. – ZAMORA, J.E. (2005), “Els inicis de l'estiueig a Viladrau”, *Monografies del Montseny* 20, Viladrau: Amics del Montseny.
- CANALS, M. (2000), “L'efímer noucentisme”, *Monografies del Montseny* 15, Viladrau: Amics del Montseny.
- CATASÚS, A – CLAPAROLS, J.M. (2019), *Josep Maria Pericas i Morros. 1881-1966. Arquitecte*, Vic: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.
- FALGÀS, J. – VIDAL, M. (2010), *La casa noucentista: arquitectura unifamiliar a Catalunya*, Girona: Fundació Masó i Úrsula Llibres.
- FELIU PORTABELLA, M. – LÓPEZ MARTÍNEZ, I. – LÓPEZ VÁZQUEZ, X. – PAGESPETIT, L. (1993), *Viladrau*, Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona.
- GONZÁLEZ, A. – LACUESTA, R. (1997), *Barcelona guía de arquitectura 1929-1996*, Barcelona: Editorial Gustavo Gili.
- TARRÚS, J. (1980), “Duran i Reynals, clàssic i eclèctic” (*Quaderns* 150), Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

Com he escrit “Les cuques”

JULIÀ GUILLAMON I MOTA

How I wrote “Les cuques”

Explica la gènesi del llibre *Les cuques*, una aportació al gènere del Nature Writing des del Montseny, a la manera de *The Philosophy of Composition* d'Edgar Allan Poe o de *Comment j'ai écrit certains de mes livres* de Raymond Roussel: l'escriptura, els referents literaris i cinematogràfics i la relació que l'autor ha mantingut amb els insectes en diferents èpoques. Presenta el carrer del Castell d'Arbúcies com el microcosmos on es produeix la descoberta del món. Recorre diferents indrets d'Arbúcies i Viladrau. I explica l'impacte emocional d'una malaltia neurològica i del procés de rehabilitació, que priven una família de viure en contacte amb la natura. La idea del temps hi és present a través de l'obra de Salvador Espriu i d'Ingmar Bergman, que es barreja amb l'observació minuciosa d'escarabats i papallones i amb la manera de veure el món de la gent de pagès.

Paraules clau: Nature Writing, Insectes, Rehabilitació neurològica.

This article explains the genesis of the book “Les cuques”, a contribution from Montseny to the genre of Nature Writing in the manner of “The Philosophy of composition” by Edgar Allan Poe or “Comment j’ai écrit certains de mes livres” by Raymond Roussel: writing, the literary and cinematographic references, and the author’s relationship with insects at different periods of his life. The book portrays Castell d’Arbúcies street as a microcosm where the discovery of the world takes place. It moves through different sites of Arbúcies and Viladrau. And it explains the emotional impact of a neurological illness and the rehabilitation process, which deprive a family of the pleasures of life in contact with nature. The idea of time is present through the works of Salvador Espriu and Ingmar Bergman, along with the close observation of beetles and butterflies and the way people who live in the countryside see the world.

Keywords: Nature Writing, Insects, Neurological rehabilitation.

Les cuques és un text, entre el llibre de contes i la novel·la, que Anagrama publicarà el juny del 2020. Està organitzat al voltant de tres personatges –un home, una dona i un fill– que en els diversos moments de la història tenen diferents edats. El que canvia més és l’home, que de vegades és un nen, de vegades un adolescent, un jove, un jove aparellat, un jove separat, un home madur i un home gran. Quan la noia entra en acció fa temps que festegen. Ella comença a pujar a casa d’ell: ja no tenen vint anys. Al llarg del llibre veiem com el nen creix fins a ser un jove. La història es desenvolupa en tres escenaris principals: Arbúcies, al Montseny; Llançà amb les muntanyes que l’envolten, i El Poblenou de Barcelona, amb un parell d’episodis italians i una anècdota d’un viatge a Caracas. També hi ha una referència a Toga, un poble de la comarca de l’Alt Millars, que apareix també en el meu llibre *El barri de la Plata* (2018).

L’argument està muntat a partir de seixanta històries, organitzades en tres estius, amb un capítol final de conclusió. En la segona part, em vaig obligar a seguir unes normes d’escriptura. La primera és que a tots els textos hi ha de sortir, com a mínim, una cuca. De vegades és la protagonista de la història i, molt més sovint, un pretext per veure en acció els protagonistes i els personatges secundaris que interactuen amb ells. En el primer estiu les cuques hi tenen un paper més important. És gairebé un bestiarí. Tot són coleòpters, tret de la *Palomena prasina*, el berrat pudent, que és un pentatòmid. En la segona part, les bèsties són la gent: és un bestiarí humà. El tercer, que té una estructura més lineal, amb els textos una mica més llargs apunta al desenllaç: un retorn a la muntanya, després de la malaltia de la dona, que ha patit un vessament cerebral. Aquest retorn esperat no s’acaba de produir. De fet és un llibre sobre les il·lusions, sobre la capacitat de crear-se il·lusions i les dificultats per assolir-les. La segona norma és que d’un text a l’altre no es pot repetir ni l’època ni l’escenari. Això és especialment visible al segon estiu, que és la part més llarga de les tres que formen el llibre: quaranta-cinc dels seixanta-un textos. El lector ha d’anar reconstruint la seqüència, a partir de les escenes que es van succeir i que el fan anar amunt i avall del temps i de l’espai. D’aquesta manera, el relat és una summa de discontinuïtats que dibuixa la discontinuïtat de la vida.

Vaig engegar, l’estiu del 2017, sense cap idea concreta. Va ser la primera vegada que, amb la Cris i en Pau, vam passar l’estiu a Barcelona. La Cris havia patit el vessament cerebral al mes de desembre i fins al juliol va estar ingressada, primer a l’Hospital de Sant Pau i després a l’Institut Guttmann. En aquell moment seguia fent-hi teràpia, de manera ambulatoria, unes hores cada dia, en sessions de matí i tarda. Ens havíem canviat de pis, perquè no podíem pujar a casa amb la cadira de rodes, i la casa nova ens semblava un hotel. Amb la nostra neboda Anna i amb en Pau, havíem establert un

sistema de torns: ens repartíem els dies que calia pujar a la Guttman, al costat de can Ruti, a Badalona, dinar amb la Cris entre les sessions de matí i les de tarda, i tornar a baixar amb l'ambulància. Jo aprofitava els dies que no l'havia d'acompanyar per escriure els darrers capítols d'*El barri de la Plata* que, després d'una llarga interrupció, inesperadament, em sortien a raig. Fa anys que escric una columna a *La Vanguardia* el dijous. Les del mes d'agost les dedicava sempre a temes allunyats de l'actualitat. Eren les columnes més literàries i les que més m'agradaven de fer. En l'ambient distès dels diaris a l'estiu, ningú no trobava que m'extralimités per aquella llicència poètica. Un any vaig escriure una sèrie de declivis (*Declivi de la barra del bar*, *Declivi del topless*, *Declivi dels gourmets*), un altre any una sèrie sobre quatre peces de roba (un jersei, una samarreta, una camisa, una dessuadora). El darrer estiu que vam poder anar a Llançà vaig escriure un bestiar, que és un precedent directe de *Les cuques*. Aquestes tres sèries es van publicar en el llibre *El sífon de can Sitra* (2017).

Érem a casa la darrera setmana de juliol i em va venir al cap una escena de molts anys enrere: els nens que juguen al carrer i, cada tant, troben un escarabat rinoceront mig mort, al mig del pas o en una vorera. Era una escena que es repetia en uns dies molt concrets del mes de juliol: era el moment just en que passava i aquell any no hi seríem per veure-ho. Jo era, en certa manera, l'escarabat rinoceront: un animal ferit, atropellat per la vida: sempre li faltava una pota, o més d'una, a penes es movia i no aconseguia aixecar el vol. No és casualitat que aquell primer estiu parlés gairebé només de coleòpters: em volia blindar i volia volar, amb el vol una mica pesat dels escarabats. Vaig escriure un text sobre l'ambient del carrer del Castell d'Arbúcies i els insectes que apareixien als vespres, mentre la gent prenia la fresca. Hi havia un record, que no era immediat. Feia anys que al juliol no anàvem a Arbúcies. La Cris sospirava per la platja i, des del 1998 o 1999, passàvem els estius a Llançà. L'Hostal fa anys que no existeix: el van tirar a terra i hi van construir pisos: només en queda la façana. Era, doncs, la recreació d'un món desaparegut, que m'aportava un sentiment de benestar, barrejat amb una mica de recança, en un moment molt estrany de la meua vida. Vaig pensar que podia escriure una sèrie de quatre textos sobre escarabats i publicar-los al diari, per fer passar aquell mes d'agost atípic. Així van sortir els primers textos de *Les cuques*, dedicats a l'escarabat rinoceront, l'escarabat de la patata, el berrat pudent i l'escarabat dels verns (*Agelastica alni*). A mesura que anava passant l'agost vaig veure que el tema tenia més recorregut i va sortir la idea de fer-ne un llibre. De dia escrivia *El barri de la Plata* i de nit, *Les cuques*. A més de l'article que publicava a *La Vanguardia* en feia algun altre, no gaires més, que reservava per al llibre. Quan va venir el setembre i va començar

a refrescar, la inspiració se'm va tallar de cop. Suposo que el que estava escrivint tenia un component psicoanalític. En el moment que les cuques retiren, no me'n va sortir cap més. Vaig ser molt respectuós amb aquest sentiment i no vaig forçar-me gens.

Un *Lucanus cervus* que ha perdut una pota. Coll de Te (Arbúcies), estiu de 2008.

(Foto J. Guillamon).

Vaig pujar al pis de dalt i vaig buscar una taula enretirada. Al cap d'una estona, ja tenia *L'escarabat de les atzavares*. Va venir d'improvís, sense cap premeditació. Els dies immediatament posteriors, em va agafar la febrada d'escrivre. De vegades, empalmava tres o quatre dies seguits escrivint una cuca. D'altres vegades alternava un dia si i un dia no. Aleshores feia un dia o dos de festa i tornava a arrencar amb una nova tongada. Escrivia a primera hora del matí, amb el cap desentelat. La primera redacció era bastant bona i havia de retocar

Quan era petit, amb la meva teta, Quimi, a la font de Can Salau, Arbúcies. (Arxiu J. Guillamon).

Per això, quan al cap d'un any vaig tornar a tenir ganes d'escriure sobre cuques, vaig tenir clar que, si volia fer-ne un llibre, m'havia d'imposar una disciplina: sabia que només podria escriure'n si feia calor. Vaig reprendre el projecte un dia de finals de juliol de 2018. Estava treballant en l'estudi de disseny d'Albert Planas, al Poblenou. Al migdia, enlloc d'anar a dinar amb el meu amic, una mica melangiós per haver de passar un altre estiu sense millores significatives, vaig baixar per l'avinguda del Bogatell fins a la Biblioteca Xavier Benguerel. Vaig pujar al pis de dalt i vaig buscar una taula enretirada. Al cap d'una estona, ja tenia *L'escarabat de les atzavares*. Va venir d'improvís, sense cap premeditació. Els dies immediatament posteriors, em va agafar la febrada d'escrivre. De vegades, empalmava tres o quatre dies seguits escrivint una cuca. D'altres vegades alternava un dia si i un dia no. Aleshores feia un dia o dos de festa i tornava a arrencar amb una nova tongada. Escrivia a primera hora del matí, amb el cap desentelat. La primera redacció era bastant bona i havia de retocar molt poc. Enllestia i em dedicava a altres coses. Per facilitar-me la feina, feia servir la plantilla de les columnes de *La Vanguardia*. Entrava al sistema informàtic del diari, i en la maqueta de l'article del dijous, escrivia. Així controlava que el text no quedés curt ni massa llarg. Em va semblar que eren uns textos personals que no tenien sentit al diari: un cop fets, els despenjava i me'ls guardava per mi. I dimarts o dimecres, quan tocava, escrivia una columna sobre qualsevol altre tema. Va ser en aquest moment d'escriptura contínua, que vaig establir la norma d'haver de saltar d'escenari i d'edat, com si fos una *contrainte* de l'Oulipo. Aquella alternança evitava que em deixés portar per un to o per un estil.

Els personatges del llibre som nosaltres: jo, la Cris, en Pau, la meva mare, la meva àvia, els tiets, els veïns del costat, el senyor Casas, que era client de l'Hostal Castell, en Lluís del Marcús, que era un noi de la meva edat nebot dels amos que ajudava al menjador, l'Angelina perruquera, un personatge molt característic del veïnat del Castell, i altres persones del nostre entorn. No som nosaltres exactament, és clar. Són personatges literaris inspirats en nosaltres. El tema del llibre és el temps. I els personatges són titelles exposades al pas del temps. L'escenari principal és la placeta que hi ha al final del carrer del Vern i al començament del carrer del Castell, a Arbúcies, on hi havia l'hostal que van portar molts anys els meus avis i la meva mare. Quan treballava en l'exposició *Salvador Espriu. He mirat aquesta terra* al CCCB, em va impressionar l'escenografia que Josep M. Subirachs va construir per a l'espectacle *Primera història d'Esther* (1961): un casalot que reproduïa la casa del bisbe Català, a Arenys de Mar, on Espriu havia passat els dies feliços de la infantesa, amb els balcons i els portals, i un rellotge de sol amb la frase lapidària: *Vulnerant omnes, ultima necat*. Conscient o inconscientment, he transformat el veïnat de quan era petit en un escenari similar. Al centre, al capdamunt de la pujada, hi ha la font de la bomba, que presideix el conjunt. El braç de la bomba és el pèndul que fa moure el temps. Al darrere hi ha la perruqueria de l'Angelina, can Salau, can Soms, on hi ha el banc on juguen els nens i parlen els grans. Baixant el carrer hi ha la terrassa de l'hostal i can Torrent, una casa de pagesos rics que ha començat la decadència. La placeta de l'Hostal Castell és el centre del món de *Les cuques*, que s'escampa per diferents indrets del Montseny, de Llançà i de Barcelona, per tornar, un cop i un altre, a la font de la bomba, on tots els nens de la família i tots els nens del veïnat han bombat, han vist rajar l'aigua, s'han esquitxat i s'han deixat xops la samarreta, els pantalons i els calçotets. És un petit món on hi és tot. Les papallones, els escarabats, les formigues, l'animen. Si per Dalí les formigues són la mort, per a mi els insectes representen la vida. D'aquí el final del llibre, quan les mosques es posen sobre la cara i les mans dels protagonistes mentre fan teràpia a la Rectoria Vella de Sant Celoni, perquè no poden pujar a Arbúcies i volen ser a prop del Montseny: són un símbol de renovació. Aquesta darrera part connecta i és la continuació de *Travessar la riera* (2017), el llibre que vaig escriure sobre l'experiència de sortir del coma i el primer any de teràpies de la Cris, fins que va fer moure per primer cop la cama esquerra.

Els referents estan escrits i, de vegades, explicats en el llibre: manuals de camp universitaris de papallones, escarabats i aranyes, els llibres de J.H. Fabre sobre l'instint dels insectes, publicats als anys vint per Espasa Calpe, la versió castellana del llibre de Roger Callois sobre la pintura de camuflatge, la disfressa i la fascinació en la natura, *Medusa y Cía*. (1958),

a més del volum dedicat als Artròpodes (1986) de la *Història Natural dels Països Catalans*, dirigida pel meu amic Ramon Folch (els directors d'aquest volum, el número 9, són Joan Armengol i Marina Blas). Seria inexacte dir que ha estat material de consulta. Són llibres que formen part de la nostra vida i que ens sabem de cor.

La idea d'escriure de la muntanya ve de lluny. Cap a 1996 o 1997, mentre estava encallat amb la novel·la *La Moràvia* (2011), vaig tenir la idea de començar un projecte paral·lel, una altra novel·la, inspirada en Yvain ou *Le chevalier du lion de Chrétien de Troyes*, el llibre del segle XII. Havia començat a sortir cada tarda a la muntanya i hi veia l'oportunitat de, tot parlant del bosc, reflectir el sentiment de solitud i l'estranyesa respecte al món contemporani. Els personatges de Chrétien de Troyes embogeixen, s'allunyen de la societat i viuen com bèsties, fora de la civilització. Pensava que es podia adaptar aquest argument als temps d'ara. En vaig escriure una part, que és una caminada des d'Arbúcies fins a la casa del Vilar, on en aquella època hi havia la cadena que barrava el pas dels cotxes. La carretera era propietat d'en Liro, Emili Garolera Bohils, l'alcalde d'Arbúcies als anys setanta. El protagonista va pensant sobre els errors de la seva vida, com el feréstec Yvain, i aquest allunyament, i l'observació de la natura, li ofereixen elements per pensar sobre el món. És un punt de vista radicalment diferent del panteisme de Maragall, de les visions tètriques o plenes de gallerets del modernisme o del transcendentalisme de Perejaume, que connecta amb la religiositat de Verdaguer. A *Les cuques* hi ha un homenatge a Espriu, que també en aquest punt ha estat un referent, al conte "Una tarda a la muntanya", publicat a *Aspectes* (1934), que explica una excursió per la muntanya en la qual el protagonista, filosofant a la manera de Maragall, es fot de lloros. És una excursió fins a l'ermita de Sant Cristòfol de Cerdans, que és una de les meves rutes predilectes: l'Espriu hi pujava des de Viladrau i jo des d'Arbúcies. Els dos camins es troben sota la gran alzina del Serrat, a sota de la font de l'Aigua de Viladrau. Espriu havia viscut la infantesa a Viladrau i va perdre la casa quan el pare va morir, després de la guerra. No hi va voler tornar mai més. Aquesta experiència em va commoure i un dia, mentre treballava a l'exposició del CCCB, vaig pujar especialment amb la Cris des d'Arbúcies a veure la casa, com si fos una promesa. Vaig fer moltes fotografies dels arbres i dels elements de la decoració del jardí que quedaven de la infantesa d'Espriu. Poc em pensava que, al cap de no gaire temps, jo també seria un desterrat de la muntanya.

És a dir que, d'una banda, volia transmetre una idea contemporània de la natura, d'una manera semblant al que estava fent a *La Moràvia* amb el món industrial. I al mateix temps m'arrepentava en un distanciament científic. És a dir: volia fer servir la literatura científica, els manuals i tot allò que

El camí d'anada cap al xalet Espriu de Viladrau en una postal dels anys vint i el mateix camí, de tornada, en una fotografia del 2014. (Arxiu J. Guillamon. Foto J. Guillamon).

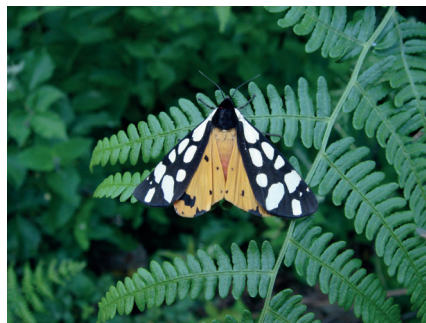
em permetés millorar l'observació de la natura. És un trencament amb la tradició que va de Verdaguer a Irene Solà. El llenguatge que s'ha fet servir per descriure la muntanya m'interessava, el feia servir per agafar musculatura i poder escriure després jo el que em semblés. Un llibre del qual n'he après bastant ha estat la *Guia Excursionista del Centre Excursionista de Catalunya* de Joan López i Cortijo dedicada al Turó de l'Home, les Agudes i el Morou (1990), on he après a narrar el que feia, les descripcions dels cims i dels corriols. També vaig fer servir l'antologia *La Muntanya* (1992) de Josep Camps i Àngels Jubany Clau, on hi havia molts textos breus, amb descripcions detallades de boscos i camins. M'interessava Prudenci Bertrana, aquell conte de *Proses bàrbares* (1911), que explica un passeig desvagat per les arbredes al voltant de l'empalme de Maçanet. I també Ruyra, les descripcions de *Marines i boscatges* (1903), quan descriu una sureda vella que xerrica o una mongetera que s'enfila per les canyes i fa com una pagoda. També m'agradava el Pla de *Las horas* (1953) i d'*Els pagesos* (1952). Però aquesta passió per Pla, pels ritmes de les estacions i la manera de parlar refistolada de la gent de pagès, em va venir una mica després, quan ja havia canviat de personatge: ja no era Yvain, assilvestrat per les pistes forestals. M'agradava anar a veure els pagesos i parlar amb ells. Quan vaig començar a escriure articles al diari explicant les coses que veia a la muntanya tenia l'obsessió que el que escrivia ho pogués explicar als meus amics bosquerols –que ho poguessin llegir– que no s'hi fessin un tip de riure.

Em sembla que la tria del tema, les cuques, és significativa. No són ocells, ni arbres, que han estat els motius tradicionals de la literatura boscana. Hi ha una mirada infantil, de nen que mira les cuques i de pare que mira les cuques amb el fill. Hi ha una relació tàctil amb l'escriptura: descriure de la manera més precisa possible la vida que et corre per la mà. Al bestiar d'estiu d'*El sifon de can Sitra*, que és el precedent de *Les cuques*, hi ha descripcions molt treballades dels moviments de les vespes i dels

Tymarcha tenerbica, *Papilio machaon*, *Melitaea cinxia* i *Cerambyx scopolia* la mà d'en Pau i a la meva mà. (Fotos J. Guillamon).

pregadéus. Vaig estar dies prenent notes, fent fotografies i petits vídeos de les vespes que anaven a beure a la font de Puig d'Esquers, sota la gran pedra blanca. Recordo que quan vaig tenir l'article fet, el vaig llegir a la Cris i a en Pau, que també han vist moltes vespes, per comprovar si havia afinat en la descripció. Ho vaig llegir a la sobretaula i va ser un acte d'exultació col·lectiva. *Les cuques* representen un pas més, respecte al bestiar, perquè no tinc els insectes al davant. És una evocació *in absentia*. El record d'unes

Arctia villica. Can Torrent (Arbúcies) juny de 2006. (Foto J. Guillamon).

cuques que vaig veure un dia, d'una cosa que va passar, d'una fotografia que vaig fer. Són hores i hores de contemplació dels insectes que donen lloc a pàgines de filigrana. L'absència del model és un valor afegit. Hi ha, també, una part de revelació, com quan després d'una bona estona de marejar-la, la papallona de nit obre les ales anteriors que li tapen el cos, com un abric de fantasia i deixa veure el vestit delicat que porta a sota.

Mentre anava donant forma al projecte del llibre i anava passant de la idea de quaranta textos a quaranta-dos, quaranta-sis, quaranta-vuit, cinquanta-quatre i, finalment, seixanta, a mesura que m'anava agradant com pensava que podria ser, explicava als amics que un dels referents de *Les cuques* era *Maduixes silvestres* (*Smultronstället*) de Bergman. Jo no he estat mai un gran admirador del cinema de Bergman: m'avorreixen les històries de gent que es vol separar. Però em va impressionar aquella escena en la qual el vell doctor, que es dirigeix a un acte oficial que culmina la seva trajectòria, atura el cotxe i entra a la casa on va ser jove, que ara és una casa tancada. En el lloc on la seva cosina agafava maduixetes per regalar-les a l'avi, pel seu sant, torna a veure la noia i es veu ell mateix, quan era noi: intenta seduir-la i la noia se'n malfia. Jo no sóc un vell pedant i misantrop, no tinc setanta-vuit anys, ni sóc a punt d'arribar al jubileu doctoral, no sóc el fals gran amic de la Humanitat, inflexible en els meus criteris. Però com el professor Borg, he recordat els anys que anàvem a collir maduixes. M'agrada la manera com Bergman passa del passat al present i com retrata les relacions familiars: els fantasmes del passat, tangibles i intangibles, i les relacions entre les generacions. I no em costaria sortir jo mateix al prat per cridar, en nom de Borg, la seva cosina Sara, que s'ha de casar amb un germà seu. M'agrada la idea d'espia la pròpia vida. Tot i que la conclusió de *Les cuques* és exactament oposada a la de *Maduixes silvestres*. Jo o, més ben dit, el personatge que fa de mi, no pateix la pena de la solitud. Està acompanyat en tot moment. No sent, com Isak Borg, que es vol dir una cosa a ell mateix que no vol saber: que és mort encara que sigui viu. Ben al contrari: se sent viu encara que sigui mort. Se sent viu perquè és capaç de recordar per poder escriure.

L'home vell que torna al lloc on va ser jove a *Smultronstället* (1957) d'Ingmar Bergman.
(Fotograma de la pel·lícula).

Maduixes silvestres és una pel·lícula del 1957. Quan es va estrenar jo no havia nascut. Encara durava la moda psicoanalítica. Hi ha somnis, premonicions de mort. Però, sobretot, hi veig visualitzacions. És un element fonamental de la teràpia. Quan hi ha un moviment que no es pot fer, un membre que no es pot bellugar, els terapeutes et demanen que t'imaginis que el mous. És el que passa molts cops a *Les cuques*. Hi haurà lectors que diran que és un llibre que mira al passat. Jo penso més aviat que *visualitza* el futur. Són escenes imaginades del que un dia passarà: tornarem a casa i podrem explicar la vida que hem tingut. Els membres immòbils tornaran a bellugar, perquè als prats l'*Hoplia coerulea* estirarà les potetes, agafada a una flor, com si mandregés al llit, i un berrat prudent travessarà l'aire en una diagonal perfecta.

A casa ja no hem estat pagesos, però hem tingut molta relació amb gent de pagès, pel fet de passar els mesos d'estiu a l'Hostal d'Arbúcies i tractar amb noies que servien el menjador i que feien habitacions, que venien de masos més o menys separats del poble. Una de les dèries de la meva àvia i de la meva mare, eren els cucs. Sobretot a finals d'estiu i a començaments de la tardor, quan afluixava la feina de l'Hostal i es podien dedicar a les seves coses. Les pomes tenien picades, feien una rodella marró que anava podrint la fruita. Els bolets i les castanyes tenien cucs. De vegades abandonaven la cua o el barret d'un carlet o d'una lleterola i rondaven pel taulell estirant-se, contraient-se, avançant cap a una banda o altra: un cuc blanc amb un punt negre a la punta. O a les castanyes, que no es torraven al mateix dia o l'endemà: s'obria un forat perfectament rodó i en sortia un cuc botit, acordonat, amb la cara torrada, que es cargolava enmig de pols de castanya, al bol on s'anaven assecant. Quan menjàvem les castanyes torrades n'hi havia sempre més d'una de corcada, perquè eren castanyes que collíem al bosc, no com les castanyes del mercat que no es corquen mai. I anàvem vigilant de separar les castanyes corcades abans de ficarnos-les a la boca. La canalla patíem pensant que no ens en adonaríem i que ens menjaríem el cuc, que no havia estat a temps de sortir. Havia anat processant les fècules i el sucre de la castanya i els havia convertit en serradures. Miràvem la nostra mare, amb cara de sofriment. I la mare repetia la frase genial del nostre avi, que havia nascut a Viladrau i havia conviscut molts anys amb els paràsits dels arbres. Quan menjava cireres, collides del cirerer, no mirava prim. I si algú li preguntava què passaria si es menjava un cuc, deia, carregat de raó, serè i traient-hi ferro: "tot és la mateixa bèstia". I penso que aquest llibre és un cistell de cireres corcades, i que les cireres i els cucs són fets amb la mateixa polpa de present, passat, tendresa i esperança.

Reforma catòlica i renovació de les esglésies medievals. Contextualització històrico-arquitectònica del retaule de Sant Pere de Vallcàrquera (1595)

JAUME OLIVER I BRUY

*Catholic Reform and renovation of the medieval churches.
Historical and architectural context of the altarpiece of Sant Pere de
Vallcàrquera (1595)*

A l'església de Sant Pere de Vallcàrquera, al municipi actualment anomenat Figaró-Montmany, es troba un retaule renaixentista restaurat entre els anys 2005 i 2012. Aquest article té com a objectiu la contextualització d'aquest retaule en el marc més ampli del desplegament local de les directrius del Concili de Trento i els seus efectes en els edificis religiosos, la seva arquitectura i ornamentació.

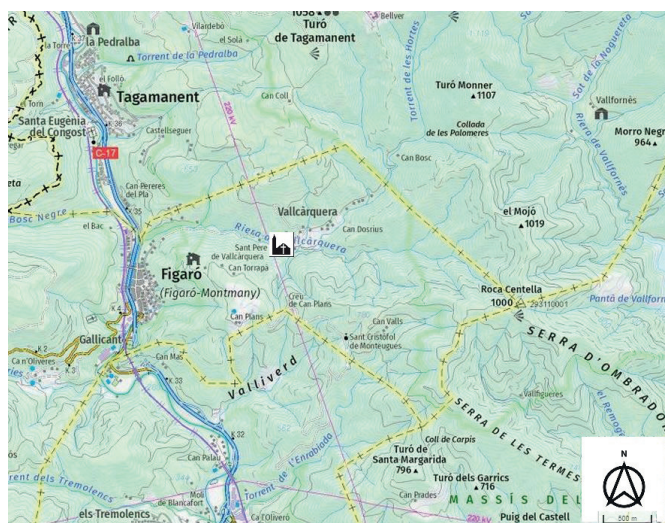
Paraules clau: Reforma Catòlica, edíficia històrica, iconografia religiosa, Figaró-Montmany

In the church of Sant Pere de Vallcàrquera, in the municipality now called Figaró-Montmany, there is an altarpiece restored between 2005 and 2012. This article aims to contextualize this altarpiece in the broader context of the local deployment of the guidelines of the Council of Trento and its effects on religious buildings, architecture and ornamentation.

Keywords: Catholic Reform, Building History, Religious Iconography, Figaró-Montmany

INTRODUCCIÓ

L'església de Sant Pere de Vallcàrquera va ser fundada possiblement al primer terç del segle X, per bé que no se'n té notícia certa (*"parrochia Sancti Petri de Valla Carcera"*) fins als anys 1060-1108, 1074 i 1139 (OLIVER, 2000: 39). La parròquia va rebre el nom de la vall que sembla tancada, empresonada (llatí *carcera*), quan s'hi accedeix des de la vall del Congost. A més de la vall, la demarcació parroquial incloïa els contraforts occidentals del Montseny fins a les rodalies de Gallicant, on termenava amb la parròquia de la Garriga. Des del segle XIX és una capella en perdre la funció parroquial en benefici de Sant Rafael, situada al nucli del Figueró al fons de la mateixa vall del Congost.

Localització de l'església. Elaboració pròpia a partir de base ICGC.

EL CONCILI DE TRENTO EN UNA PARRÒQUIA DEL MONTSENY

Per adaptar la institució eclesiàstica al nou ordre sorgit de la crisi dels segles XIV-XV i, sobretot, per fer front a l'amenaça plantejada per les esglésies reformadores, el Papat va convocar a la ciutat italiana de Trento un concili que es desenvolupar en tres sessions consecutives: 1545-1547, 1551-1552, i 1562-1563. El seu resultat fou una renovació de l'Església catòlica, tant en la seva organització interna com en la relació establerta amb els fidels (PUIGVERT, 2001). A partir del seu caràcter combatiu contra el protestantisme, aquesta renovació també coneguda com a Contrareforma.¹

¹ La bibliografia sobre el Concili de Trento és molt àmplia. Vegeu VON GREYERZ (2006) i, per una revisió general, TERUEL (2010). D'altra banda, per a l'evolució de l'Església a llarg termini, ARMENGUAL (2018).

Pel que fa a l'àmbit local, Trento es va concretar en la confirmació de la parròquia com a marc d'enquadrament bàsic i en el reforçament de la figura del rector, que després del Concili fou obligatori que sortís del seminari diocesà per tal de convertir-se, en tant que persona formada, en referent de la comunitat. La seva posició es va refermar amb l'ensenyament de la doctrina o l'obligatorietat del sermó dominical i de les prèdiques de Quaresma i Advent. Paral·lelament, el concili va intentar posar fi a l'absentisme dels rectors, un mal endèmic que s'arrossegava des de la Baixa Edat Mitjana, ja que de poca cosa servia formar els preveres i desenvolupar mecanismes de control social si llavors els responsables de la parròquia no hi eren. La situació a Vallcàrquera a principis del segle XVIII, en què els respectius rectors es trobaven sempre "presens et residens",² a diferència del que succeïa a principis de l'Època Moderna (OLIVER, 2000: 65-72), és, probablement, un dels resultats més aconseguits del concili a nivell local. En tot cas, per assegurar el tret es va reforçar la presència dels vicaris per tal de servir millor els sagraments i les misses, complement encara més necessari a les parròquies com Vallcàrquera, on el principal nucli de poblament que ja era el Figueró es trobava lluny de l'església parroquial (OLIVER, 2013). L'any 1607, el visitador pastoral va manar-hi la presència d'un vicari

atès que en dita parròquia hi a tres esglésies y les cases dels habitants estan molt separadas y la terra tan fragosa y de mal trastegar de manera que és cert que lo rector sol com ara estant sens vicari a molts dells és privat de poder oir missa en los dies de obligació; y atès també que nos consta que en altres temps acostumaven de estar en dita parròquia rector y vicari.³

De fet, les mateixes visites pastorals d'origen medieval es van reforçar a partir de Trento, que en la seva sessió XXIV va establir un model de visita "ideal" (PUIGVERT, 2003; SOLÀ, 2008). En primer lloc, van esdevenir mecanismes per neutralitzar la circulació d'idees herètiques, complementats amb el Tribunal del Sant Ofici o el Tribunal del Breu Apostòlic que es centraven en els crims considerats més greus, com ara la bruixeria. L'heretgia era una possibilitat certa, donada la immigració de gascons, gavatxos o francesos des de finals del segle XV, els quals, tot i ser catòlics, podien haver tingut contacte amb el protestantisme.⁴ Tot i que a la veïna parròquia de Sant Pau de Montmany la presència de francesos es documenta des de l'any 1605, a Vallcàrquera no se'n troba rastre epigràfic fins a l'escut de Can Ferrer Vell,

2 Arxiu Diocesà de Barcelona (en endavant ADB), Visites Pastorals (VP), Vallcàrquera, vol. 76, f. 665, any 1737.

3 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 63, f. 171.

4 L'estudi clàssic sobre la immigració francesa a Catalunya és el de NADAL & GIRALT (1960), seguit de nombrosos estudis locals. Entre els més recents, el d'AMENGUAL-BIBILONI & PUJADAS-MORERA (2016).

al veïnat del Figueró, amb la llegenda “Ramon Masacs 1673”;⁵ tanmateix, des de 1600 sí que s’hi aplica la disposició establerta en visita pastoral que

tots los diumenges après de vespres [el rector] fassa senyal ab una campana y convoque son poble al qual ensenye la doctrina christiana segons stà ordenat per nostro synodo diocesano.⁶

El reforçament de les visites va suposar una represa de l’interès per la moral sexual, darrera fase en el procés plurisecular de implantació del matrimoni al rerepaís, del qual Trento també va fer la seva definitiva formulació canònica en la sessió conciliar XXIV (REYNOLDS, 2016). Tot i que generalment la resposta a l’interrogatori a laics i eclesiàstics per part del visitador era que a Vallcàrquera tot estava “bene”, en alguna ocasió sí que es descobrien pràctiques il·lícites. Fou arran d’aquests interrogatoris que el rector Paulí Tabor, l’any 1600, fou comminat, segons les ordres “contingudes en lo sagrat concili de Trento”, a deixar

la amitat que té ab la viuda Noguera del carrer de la Garriga, de la qual ne està informat [el visitador] y que en dit carrer de la Garriga no y vaja tant sovint com y va, y quant y anirà per altres coses que no puga parlar ab la dita viuda ne veuras ab ella sota de un cubert.⁷

Trento, finalment, també va renovar l’interès pel control de les finances parroquials. Per això no és estrany trobar, ja des del darrer quart del segle XVI, referències a amonestacions, com la que l’any 1586 va fer que els parroquians Rafael Figueró i Antoni Xicola anessin a Granollers amb els comptes de l’administració del Ciri de la capella de Sant Rafael del Figueró. El 1609 el visitador també va manar “a tots lo qui degan a la iglesia paguen dins dos mesos pròxims” i, el 1625, que els encarregats de l’obra de la parròquia paguessin a Gabriel Parera “per lo que té gastat per la capella de Sant Rafel”.⁸

Tal vegada la novetat més vistosa introduïda per Trento a la parròquia foren les confraries, articulades entorn dels sants de devoció i encarregades de l’organització d’oficis, processons, absoltes, i la gestió dels diners recaptats per aquestes activitats (FROESCHLÉ-CHOPARD, 2006; GUTTON, 2004). La parròquia de Vallcàrquera en va arribar a tenir tres. La primera fou la del Roser, fundada el 31 de maig de 1609 pel rector Paulí Tambor i reorganitzada de vell nou el 1680 arran del mal estat en què el rector Josep Pujols va trobar els llibres. Ell mateix, amb Pere Antic Puig, Miquel

5 Vegeu la fitxa corresponent del Mapa del Patrimoni Cultural de Figaró-Montmany [en línia], *Diputació de Barcelona* <<http://patrimonicultural.diba.cat/?fitxa=8000063>> [consultat: 05 març 2020].

6 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 58, f. 125.

7 Íd.

8 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 48, f. 169 i vol. 52, f. 282, 405.

Vilanova, Jaume Pereres dit del Camp, i el fadrí Antoni Pereres, “y molts de altres confreres de dita confraria... congregats y ajuntats en lo fossar de la dia parrochial iglésia en lo qual lloch se acostumen y és pràctica se congregan quant se ha de tractar alguna cosa tocant al bé, utilitat, regiment y bon govern de dita parrochial iglésia y servey de nostra señor”, amb el permís del degà del Vallès i del bisbe Rafael de Rovirola, van establir els nous estatuts de la confraria.⁹ La confraria es trobava a la capella del Roser que es documenta l’any 1583 al costat Nord de l’església.¹⁰

L’altra confraria fou la de Sant Llop, creada amb posterioritat a una indulgència plenària papal del 14 d’agost de 1679 adreçada als fidels que en fundessin. El 1680 es parlava de la confraria com que ja estava “erigida o que pròximament se esperaba erigir y fundar” i aquest mateix any, de fet, el rector Josep Pujol va presentar les ordinacions per a la seva aprovació. Aquesta es va fer efectiva a Barcelona el 2 de gener de 1680.¹¹ L’altar de Sant Llop es trobava a la paret sud de l’església de Sant Pere.

El 1816 els motius de les devocions per a cada confraria es trobaven ben diferenciats:

El objeto de la confradía del Rosario consiste para gozar de las muchas indulgencias que hay concedidas por los sumos pontífices; el objeto de la confradía de St. Lobo es para la conservación y aumento tanto spiritual como corporal.¹²

Com que les confraries van ser una institució adreçada a l’enquadrament dels fidels a través de la seva implicació en els afers parroquials, també van donar cabuda a col·lectius que tenien vedat l’accés a altres institucions locals, com les dones, certs oficis o els forasters. En el cas de les dones de Vallcàrquera, la confraria que va fer aquesta funció fou la vinculada a l’altar Santa Maria ex *devotione* o de la “devoció de les dones dels ous” (“devotio mulierum dels ous”). El seu altar es documenta el 1636¹³ i la confraria rebia el seu nom dels ous que les dones venien per aplegar els diners per fabricar el ciri de Nostra Senyora, que cremava durant la festa de la Mare de Déu. Més enllà de la utilitat concreta que justificava la seva existència, la confraria constituïa un instrument per incorporar el sector femení de la comunitat en uns anys de manifestacions de bruixeria o de temptacions més mundanes derivades de l’allotjament de soldadesca, de moviment de mercaders pel camí ral del Congost, etc.

9 Arxiu Episcopal de Vic (en endavant, AEV), Vallcàrquera, Roser 1.

10 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 47, f. 23.

11 AEV, Vallcàrquera, Sant Llop.

12 ADB, VP, vol. 88 bis, Vallcàrquera, f. 77.

13 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 71, f. 87.

L'OBREERIA PARROQUIAL, L'AMPLIACIÓ DE L'ESGLÉSIA I EL RETAULE DE SANT PERE

En els seus orígens medievals, les obrereries foren una iniciativa de la comunitat parroquial organitzada per controlar els béns del temple i del culte, davant de la deficient gestió duta a terme per molts rectors, per incapacitat, desídia o simple absentisme. Cal recordar que molt sovint les rendes parroquials, i en primer lloc el delme, estaven en mans de senyors laics i que ni la tradicional tercera part d'aquesta renda destinada a la fàbrica del temple es trobava, sovint, en mans dels preveres.¹⁴

Les obrereries no foren qüestionades pel Concili de Trento, però aquest va imposar l'obligació de dur un llibre de comptes que s'havia de presentar a l'ordinari diocesà, sovint durant la visita pastoral. El 1739, l'obra de Sant Pere de Vallcàrquera disposava des de feia temps d'una caixa amb dues claus per guardar els diners i els obrers duïen un llibre amb les entrades i sortides de diners ("que lo resto de la obra y demás administracions en les definicions de comptes se depose en una caxa de dos claus y que esta se tinga guardada o en la rectoria o en la iglésia, com millor aparxerà per la seguretat, aportant compte especial de entrada y axida, conforme queda manat en lo decret apposat en lo llibre de la obra").¹⁵ En tot cas, l'escassetat crònica de mitjans per part de les obrereries les va dur a cercar fonts de finançament com ara repartiments, compres i vendes de censals, promoció de les deixes testamentàries, etc. El 1816, es documenta una taxa anual de 7 sous per casa per al manteniment de l'obra de l'església "y de lo que se recoja de las cestas de la Virgen del Rosario",¹⁶ segurament originada en els segles anteriors. Pel que fa a les deixes, són casos exemplars a Vallcàrquera el testament de Jaume Pereres de Tagamanent, que va deixar 3 sous a l'obra de Vallcàrquera, 5 sous a la confraria del Roser i diverses misses a l'església parroquial, el 1633. El 1681, Joan Vendrell també va llegar 4 sous al "gloriós Sant Llop", 4 sous a l'obra, i 4 sous a la confraria del Roser.¹⁷

L'Obra de la parròquia de Sant Pere de Vallcàrquera es documenta per primera vegada el 1691, any que consta gravat en el banc de l'Obra que actualment es conserva al Museu Episcopal de Vic. Però era sens dubte anterior i cal pensar que la seva tasca fou de gran importància en el context de la renovació material del temple, tant arquitectònica com de la seva ornamentació litúrgica, endegada a partir del darrer quart del segle XVI. Tot

14 Per a la Marca Hispànica, cal citar el treball sobre la introducció del delme de PUIGVERT (1992) i per a a dates més tardanes el de MALLORQUÍ (2011)

15 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 77, , f. 80.

16 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 88 bis, f. 77.

17 Arxiu patrimonial de Can Busquets de la Garriga, Registre, núms. 56, 57.

i que el llibre de l'Obra amb els treballs, el seu finançament i altres detalls de summa importància no s'ha pogut localitzar fins avui, aquesta implicació necessària apareix reflectida en les intervencions successives contingudes en les actes de les visites pastorals a partir de 1581. Aquestes referències permeten situar el retaule en un conjunt de treballs d'ampliació i embelliment de l'església. La reconstrucció de les esglésies parroquials i de les capelles preexistents,¹⁸ o la construcció de capelles pròpies dels masos que en tenien,¹⁹ foren, en efecte, el contrapunt material de la renovació institucional. En el cas de Sant Pere de Vallcàrquera, a partir de l'any 1581 es documenta que els successius visitadors van ordenar fer obres tant a l'interior com a l'exterior del temple. Aquestes li van atorgar la seva fesomia definitiva, ben diferent de la de l'església dels segles XI-XII.

Sant Pere de Vallcàrquera, avui.
(Foto J. Oliver)

La primera actuació va consistir en eliminar el mur de migdia i ampliar la nau per aquella banda ("paries que est intus ecclesiam a parte meridiey ut latius latet amplitudinis"),²⁰ treballs que s'havien de fer en el termini de tres anys ("infra tres annos").²¹ Acabada l'ampliació, l'any 1588 es va ordenar que "que sia feta una paret entorn de la iglesia conforme està termenat per a fer las professons los diumenges conforme està tractat entre los

18 L'any 1581 fou objecte de reformes la capella de Sant Rafael del Figueró ("quod dicta capella reparetur in necessariis") i el 1586 es van ordenar obres a Sant Cristòfol de Monteugues, sufragània de Vallcàrquera, per fer un paviment nou ("que dita iglesia se haia de enreiolar de racola o de llosas"; ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 48, f. 169) i possiblement altres obres, perquè el 1628 els pagesos havien de pagar un vintè de la collita (collits los fruits o batut) per sufragar-hi treballs (vol. 52, f. 565).

19 La capella de Can Xicola, adossada a l'església parroquial, ja existia l'any 1581 i es considerava "bene ornatam" i, per tant, que "non indiget reparacionem" (ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 48, f. 169). La capella es trobava l'any 1600 "en lo pati o axida de la casa" (vol. 58, f. 125). Si la casa era prou gran, aleshores una de les cambres podia fer aquesta funció, amb l'afegit de la imatge del sant objecte de devoció. Així era a Can Pereres del Bac, on va morir el 1681 Joan Vendrell "en la cambra dita la capella de las ditas cases del mas" (Arxiu patrimonial de Can Busquets de la Garriga, Registre, núms. 56, 57).

20 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 45, f. 137.

21 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 47, f. 23.

parrochians del lloch".²² En clara referència al que preveien els estatuts de les diferents confraries, aquesta paret circumdant encara hi és, igual que la porta que la va tancar, documentada a partir de l'any 1607.²³

En la mateixa visita de l'any 1588 es va ordenar que "que sia fet la hobra del cap del altar de la iglesia".²⁴ Aquesta referència parla, sens dubte, dels treballs preparatoris de la instal·lació del retaule acabat l'any 1595. La renovació arquitectònica dels temples, en efecte, també va anar acompanyada d'una millora de les decoracions que tenien funcions litúrgiques, destacant entre elles els retaules dels altars majors o els de les capelles que aleshores es construïen arran de l'ampliació dels edificis, com és el cas de l'església de Sant Pere. Pel que fa a l'altar major, les visites pastorals permeten documentar-hi un retaule dedicat al sant patró des de l'any 1508 (OLIVER, 2000: 77) que estava cobert amb un pal·li de vellut burell. Cal pensar que d'aquest retaule provenen unes pintures sobre fusta del segle XV conservades al Museu Episcopal de Vic.²⁵

El retaule de Sant Pere abans de la restauració l'any 2002. (Foto J. Oliver)

Aquest retaule anterior fou substituït al darrer quart del segle XVI pel que ens ocupa i que es tracta d'una obra que, pels elements arquitectònics i ornamentals utilitzats i la seva disposició estructural, es pot considerar plenament renaixentista. Es tracta d'un retaule construït amb fusta d'àlber, combinada amb pi per dotar-lo de major resistència estructural, i pintat seguint la tècnica d'oli sobre taula i fusta, amb abundant presència de

22 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 48, f. 169.

23 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 63, f. 171.

24 ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 48, f. 169.

25 MEV 16246.

daurat. Les seves característiques formals el situen plenament dins del programa del concili de Trento, en la sessió XXV del qual (any 1563) es va encomanar expressament als bisbes la cura de les imatges representades, en bona part, en els retaules. Tot i que es va deixar molt marge per implementar la recomanació a cada bisbat (MÀLE, 2002: 15),²⁶ la norma general de fer evident una jerarquia celeste que legitimava, a través de la iconografia, la quotidiana jerarquia terrenal en què l'Església, amb altes dosis de dirigisme i centralisme, tenia un paper central.

Al capdamunt de la fornícula destinada al sant patró –l'actual és una reproducció moderna de l'original desaparegut– consta, pintada, la data "1595". Descoberta durant els treballs de restauració dels anys 2004-2007, aquesta data situa l'acabament del retaule entre els rectorats de Joan Pau Gual i Paulí Tambor, documentats respectivament els anys 1593 i 1599.

Cal dir, en el mateix sentit, que altres retaules coetanis del de l'altar major es conserven fragmentàriament al Museu Episcopal de Vic,²⁷ indicis de l'abast que va tenir el programa d'intervenció endegat l'any 1581.

CLOENDA

El retaule de Sant Pere de Vallcàrquera és una primera culminació de les obres d'engrandiment de l'edifici i d'embelliment del seu interior que es documenten per escrit a partir de 1581.²⁸ Juntament amb el propi edifici de l'església que l'acull, el retaule de Sant Pere és un testimoni de primer

AMB EL PROJECTE DE DESENVOLUPAMENT LOCAL, QUEDARÀ L'ENTORN I EL RETAULE, COM CAL.

Detall de l'Auca de Vallcàrquera de l'any 2006. Encara s'hi pot veure l'any 1600, data d'atribució aproximada abans del descobriment de la inscripció de 1595.

26 A partir de Trento també es produeix una potenciació de la Setmana Santa (LOPEZ TORRES, 2017), a la qual es vinculen els monuments com el de Vallcàrquera del segle XVIII que es conserva parcialment al Museu Episcopal de Vic (MEV 17032); es trobava probablement a la paret Nord del temple, on encara són visibles uns orificis que en serien els punts de fixació.

27 MEV 16252

28 El 1628 hom ja ordenava que els obrers de Vallcàrquera "adobian las capellas estan en perill de caure" (ADB, VP, Vallcàrquera, vol. 52, f. 565), que eren les mateixes, possiblement, que el 1600 es deia que "han moviment" i havien de ser vistes per "dos experts mestres de casa" (vol. 58, f. 125). L'església també presenta la data "1679" a la llinda de la porta, que també sembla referida al campanar de torre.

ordre del desplegament local de les directrius del Concili de Trento, tot just una generació després de la seva clausura el 1563, en una vall reclosa del Montseny.

La restauració de l'altar es va iniciar en el marc d'un projecte de valorització del patrimoni de Vallcàrquera coordinat entre 2005 i 2009 per l'autor d'aquest article. Els primers treballs de diagnosi i neteja els va dur a terme

la restauradora Esther Turà. La restauració va acabar el 2012 mercès a l'esforç definitiu dels Amics dels Sants Patrons i Festa del Pi i el treball dels tècnics del Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya.

El retaule de Sant Pere restaurat l'any 2012.
(Foto J. Oliver).

La contextualització del retaule feta en aquest article s'ha fet atenent als plantejaments del "Mètode sistèmic per a la intervenció en edificis històrics" (ONECHA et al., 2018). Aquest mètode permet estructurar les operacions necessàries per a la intervenció en un edifici a través de tres cicles d'aproximació al mateix: un cicle inicial de coneixement, un cicle de reflexió i decisió, i un cicle d'actuació. Tot i que l'article està desvinculat d'un eventual projecte de rehabilitació de

Sant Pere de Vallcàrquera, el Mètode ha estat útil per situar el retaule –la construcció del qual no es conserva en cap documentació escrita d'època– en el context general de la renovació de l'edifici, aquesta sí –encara que escassament– documentada per escrit i, sobretot, actualment visible en l'obra del temple.

BIBLIOGRAFIA

- AMENGUAL-BIBILONI, M. & PUJADAS-MORA, J.M. (2016), "Orígens i destins de la immigració francesa a l'àrea de Barcelona (1481-1643). Aportacions a partir de la Barcelona Historical Marriage Database", *Manuscripts. Revista d'Història Moderna* 34, pág. 35-61.
- ARMENGUAL, J. (2018), "El concili de Trento, la reacció catòlica a la Reforma. ¿Contrareforma?", *Revista de Menorca* 97, pág. 71-94.
- FROESCHLÉ-CHOPARD, M-H. (2006), *Dieu pour tous et Dieu pour soi. Histoire des confréries et de leurs images à l'époque moderne*, Paris: Harmattan.
- GUTTON, J-P. (2004), *Dévots et société au XVIIe siècle. Construire le Ciel sur la Terre*, Paris: Belin.
- LÓPEZ TORRES, M. (2017), "Historia, tradición e iconografía tras el concilio de Trento", dins *Compendio de estudios históricos-artísticos sobre Semana Santa: ritos, devociones y tradiciones*, Córdoba: Asociación "Hurtado Izquierdo", pág. 222-235.
- MALLORQUÍ, E. (2011), *El Llibre Verd del bisbe de Girona (1362-1371). El delme i l'estructura feudal de la diòcesi de Girona al segle XIV*, Girona: Diputació de Girona.
- MÀLE, E. (2002), *El arte religioso de la Contrarreforma. Estudios sobre la iconografía del final del s. XVI y de los ss. XVII y XVIII*, Madrid: Encuentro Ediciones.
- NADAL, J. & GIRALT, E. (1960), *La population Catalane de 1553 a 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: S.E.V.P.E.N.
- OLIVER, J. (2000), *Figaró quan no ho era. Història de Figaró-Montmany*, Figaró-Montmany: Ajuntament de Figaró-Montmany.
- OLIVER, J. (2013), "Orígen i desenvolupament dels veïnats de camí ral de la vall del Congost: el Figueró i Gallicant (segles XIV-XVIII)", *Monografies del Montseny* 28, pág. 142-162.
- ONECHA, B. et al. (2018), *Las claves de la rehabilitación y restauración arquitectónica. Volumen 1: El método sistémico aplicado a la intervención en edificios existentes*, Madrid: Autor-Editor.
- PUIGVERT, J.M. (2001), *Església, territori i sociabilitat (segles XVII-XIX)*, Vic: Eumo.
- PUIGVERT, J.M. et al. (2003), *Les visites pastorals dels orígens medievals a l'època contemporània*, Girona: CCG edicions.

- PUIGVERT, X. (1992), "La introducció del delme a la Marca Hispànica", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 13, págs.117-125.
- REYNOLDS, PH. L. (2016), *How marriage became one of the sacraments: The sacramental theology of marriage from its medieval origins to the council of Trent*, Cambridge: Cambridge University Press.
- SOLÀ, X.S. (2008), *La reforma catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: Els bisbats de Girona i Vic 1587-1800*, Girona: A.H.R.C.G.
- TERUEL GREGORIO DE TEJADA, M. (2010), "Revisión historiogràfica del Concilio de Trento", *Pedralbes. Revista d'història moderna* 30, págs. 123-206.
- VON GREYERZ, K. (2006), *Religion et culture. Europe 1500-1800*, Paris: Cerf.

Itineraris romànics pels voltants del Montseny - V

JOSEP PAGÈS I ROVIRA

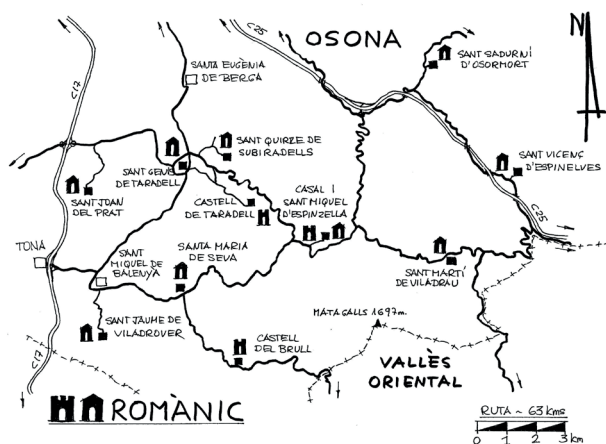
Romanesque itineraries through the Montseny - V

Es presenta un itinerari romànic pel Montseny que comença al terme municipal del Brull, on hi trobarem les restes del seu Castell. Anirem fins a Seva, on hi ha l'església de Santa Maria, i abans d'arribar a Sant Miquel de Balenyà, visitarem el temple de Sant Jaume de Viladrover. Seguirem fins a Taradell on hi trobarem, dintre del seu terme municipal, l'església de Sant Genís, el Castell, les capelles de Sant Joan del Prat i de Sant Quirze de Subiradells. Anirem cap a Viladrau, primer visitarem el Casal d'Espinella i la capella de Sant Miquel, i a la població l'església de Sant Martí. Seguirem cap Espinelves, on hi ha l'església de Sant Vicenç, i acabarem el nostre itinerari a Sant Sadurní d'Osona.

Paraules clau: Romànic, Osona, església, castell.

We are presenting a Romanesque itinerary through the Montseny that begins in the township of Brull where we will find the remains of its castle. We will go to Seva where the church of Santa Maria is. Before we arrive at Sant Miquel de Balenyà, we will visit the temple of Sant Jaume de Viladrover. We will continue to Taradell, where we will find the church of Sant Genís, the Castle, the chapels of Sant Joan del Prat and Sant Quirze de Subiradells. After the visit, we will go to Viladrau where we will visit the country home of Espinella, the chapel of Sant Miquel and in the town the church of Sant Martí. In Espinelves we will visit the church of Sant Vicenç. Our itinerary will finish at Sant Sadurní d'Osona.

Keywords: Romanesque, Osona, church, castle.

Plànol de l'itinerari (J. Pagès)

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

El principi de l'itinerari romànic el farem al municipi del Brull, dintre d'aquesta població i, en front de l'església de Sant Martí, trobarem les restes del castell. Continuem per la BV-5301 direcció a Seva, on hi trobarem l'església de Santa Maria. Després, agafarem la BV-5305 direcció Taradell i, abans d'arribar a Sant Miquel de Balenyà, prenem un trencall a mà esquerra que ens portarà fins l'església de Sant Jaume de Viladrover.

Tornarem a la BV-5305 fins a Taradell, primer visitarem l'església de Sant Genís, després agafarem la BV-5306 direcció a la C17 i, abans del PK4, trencarem a l'esquerra per una pista asfaltada que ens durà fins a la capella de Sant Joan del Prat. Retornem a Taradell, agafarem la B-520 direcció Viladrau, i a la sortida de Taradell, a mà esquerra i, pel carrer del Pirineu i després pel de Santa Julita arribarem a la capella de Sant Quirze de Subiradells. Retornem a la BV-520 i, passat el PK7 hi ha un trencall a mà dreta que ens portarà per una pista forestal fins a un lloc, on amb uns 15 minuts a peu, arribarem al Castell de Taradell.

Retornem a la BV-520, la qual, després de l'encreuament amb la BV-5303, és converteix amb la GI-520, passat el PK7, a mà esquerra hi ha un trencall que ens portarà fins el Casal d'Espinzella i la seva capella de Sant Miquel. Seguirem per la mateixa carretera GI-520 fins a Viladrau, on visitarem l'església de Sant Martí. Seguirem per la GI-543 fins l'encreuament amb la GI-544, amb direcció a Espinelves, on hi trobarem l'església de Sant Vicenç. Sortirem d'aquesta població per la GIV-5441 direcció a Sant Sadurní d'Osona, on podrem admirar la seva església romànica.

CASTELL DEL BRULL

Les restes que ens han pervingut del castell del Brull es drecen dalt d'un turó que hi ha a ponent de l'església romànica de Sant Martí. De la primitiva estructura es conserva avui només l'angle de tramuntana-llevant, un fragment del mur de tramuntana, on s'observa una finestra molt destruïda i algunes filades arranades. La planta formava un pentàgon bastant regular, apuntat al cantó de migjorn amb reforçaments cilíndrics als angles i al centre del mur de tramuntana. Aquest reforçaments consisteixen en un cilindre massís d'un metre de diàmetre, construït amb el mateix aparell que els murs.

En un moment no determinat, però dins l'època romànica, els murs del castell foren realçats i aleshores hom procedí a doblar aquest cilindre amb la construcció d'un mur concèntric que arrenca amb un sòcol senzill i que segueix més amunt del reforçament massís. La superposició d'aquestes dues estructures i l'alçada original del reforç són perfectament visibles en

el mur exterior de doblat de la torre, el qual en la seva part baixa manca de parament intern, que apareix al sector sobrealçat.

L'aparell de la part més antiga és de carreus de pedra, ben tallats en formes regulars, disposats en filades uniformes. Per contra, la part recrescuda ha estat construïda amb carreus de pedra vermella, ben tallats i polits, gairebé com carreus de mides regulars.

L'estat actual de les restes del castell del Brull, fragmentàries i mal conservades, no permet aventurar cap hipòtesi sobre l'estructura i la cronologia de la seva construcció. Amb tot, sense gaires garanties, hom podria situar les dues etapes de construcció detectables en el segle XII i el XIII.

SANTA MARIA DE SEVA

L'actual església de Santa Maria presenta moltes modificacions d'èpoques tardanes, l'edifici és un temple amb planta en forma de creu, de la qual la part més llarga de la nau, corresponent a l'extrem de ponent, és la que conserva vestigis romànics, així els murs mostren un aparell d'època romànica, molt semblant al del campanar, exteriorment el mur de migjorn de la nau mostra un fris d'arcuacions cegues entre lesenes i apareix clarament visible que la teulada de la nau fou sobreaixecada.

La construcció de l'església romànica es remunta a la segona meitat del segle XI, aquest edifici ha arribat als nostres dies amb modificacions i afegits, en els segles XVII – XVIII, s'aixecà la teulada i construí un comunidor al mur

Santa Maria de Seva. (Foto J. Pagès).

de ponent, se suprimí l'absis i s'allargà el cos de la nau. L'any 1915 li fou adossat un portal neoromànic a la façana de ponent.

Indubtablement, el campanar que es dreça davant nostre és l'element romànic més important de l'església de Santa Maria. Està adossat al costat de tramuntana i té planta completament quadrada. Té sis nivells d'obertures, a més de la planta baixa. El primer nivell presenta una finestra d'una esqueixada a cada cara, estructura que repeteix idènticament el segon nivell. El tercer mostra una finestra d'una esqueixada només als costats de tramuntana i migjorn. El quart nivell rep en canvi una finestra allargada amb arc de mig punt a cada façana. Finalment, el cinquè i sisè

nivells reben una finestra geminada de doble columna a cada costat de la torre. Aquest campanar es caracteritza per l'absència de decoracions llombardes, ja que no hi són presents ni arcuacions ni frisos. Es tracta d'una construcció romànica única del segle XII, però amb tipologia pròpia del segle XI. Té una alçaria de 26,50 m.

SANT JAUME DE VILADROVER (EL BRULL)

L'església de Sant Jaume de Viladrover és un edifici que conserva les característiques bàsiques de la seva època primitiva romànica, conformada per una nau amb arcs torals, tancada per un absis i completada per l'esmentada torre-campanar. Sobre el mur meridional hom pot observar encara la primitiva porta d'entrada i una finestra de doble esqueixada. Al

Sant Jaume de Viladrover. (Foto J. Pagès).

mur de ponent i damunt una porta oberta al XVII hi ha una finestra en forma de creu. L'església romànica primitiva correspon a una construcció de principi del XII. Al segle XVII la volta es trobava en estat ruïnós, fou substituïda per una altra (de l'original romànica només es conserva una part que permet aguantar el campanar). Fou tapada la porta d'entrada

primitiva i s'obrí una de nova sota el mur del campanar. L'absis està decorat exteriorment amb un fris de dents de serra, just sota el ràfec, i un seguit d'arcuacions cegues agrupades per bandes llombardes. Ben centrades entre aquestes bandes s'observen tres finestres de doble esqueixada que il·luminen l'interior de l'absis. Però aquesta part del temple és de fet una construcció neoromànica, tot i que molt acurada, realitzada als anys 1916-1919. Aneu amb compte, perquè la seva acurada execució podria fer-la passar als ulls més inexperts com una construcció romànica original.

El campanar és el tret més remarcable del conjunt romànic de l'església de Viladrover. Aquesta torre-campanar descansa sobre la volta que se situa a l'exterior oest de la nau del temple. De planta sensiblement romboïdal, té tres pisos d'alçada, que podem recórrer visualment de dalt a baix. Observem que al tercer pis foren eliminades les finestres romàniques dels costats est i oest, substituïdes en època barroca; tanmateix, les finestres dels costats nord i sud són les originàries. El segon nivell presenta unes finestres geminades a cada costat que, tot i estar actualment tapades, romanen encara visibles. Al primer pis veurem unes finestres d'arc de mig punt a cada costat. Remarquem que sobre les finestres, i actuant com a separació

dels cossos, són presents arcuacions i fris de dents de serra. Aquesta torre és una construcció romànica llombarda de principis del segle XII.

SANT GENÍS DE TARADELL

El campanar romànic és l'únic element que es conserva de l'antiga església de Sant Genís. Aquesta torre-campanar de base quadrada té actualment cinc pisos, separats per un fris de dents de serra i amb repartiment uniforme d'arcuacions. El primer pis correspon a la base i està decorat exteriorment amb arcuacions i lesenes. El segon té la mateixa decoració que el precedent, però entre lesenes hi ha una finestra a cada cara que no presenta decoració. Ja al tercer pis observem una decoració semblant a l'anterior, però amb finestres geminades de doble arcada; es tracta de la finestra típica dels campanars llombards. Al seu torn, el quart i cinquè pis són iguals a l'anterior, però amb finestres triforades. Les vicissituds del darrer cos, el sisè, són notables. Fou afegit al segle XVIII però al seu torn fou substituït entre al 1950 per un cos d'estil neoromànic. Es procurà que formés una unitat amb el cinquè, evitant que existís separació entre ells exteriorment. D'aquí que sembli un sol pis allargat, segurament per encabir-hi l'esfera del rellotge. Afegim-hi que tota la construcció es corona amb una cornisa i un bordó i que es cobrí amb una teulada d'estructura piramidal. L'alçada total de la torre és d'uns 34 metres. Esdevé un notable exemple dels campanars llombards del segle XI.

Sant Genís de Taradell. (Foto J. Pagès).

Quan a l'església de Sant Genís, de l'edifici construït el segle XI, aviat comença a sofrir reformes i afegits, en els segles XIII i XV. Durant el segle XVIII hom construí la nova església que havia de substituir la romànica, deixant únicament dempeus el campanar de torre.

SANT QUIRZE DE SUBIRADELLS (TARADELL)

La capella de Sant Quirze es trobava dins l'antic terme del castell de Taradell, a la vall de Subiradells, i l'any 1967 quan fou restaurada pels propietaris de la urbanització propera a la capella i cedida a la parròquia de Taradell.

Aquesta petita església consta d'una sola nau amb un absis semicircular obert vers llevant, cobert amb volta semiesfèrica, la nau és coberta amb volta de canó de mig punt. L'entrada a la capella és al cantó de migjorn, per una porta que és coronada amb un arc de mig punt rematat amb dovelles, sense timpà i sense cap decoració.

Sant Quirze de Subiradells. (Foto J. Pagès).

L'absis és totalment llis i té una finestra de simple esqueixada amb arc de mig punt, oberta vers l'interior. Aquesta finestra i una altra que s'obre al mur de ponent i la porta són les úniques entrades de llum a la capella. A l'extrem de la façana de ponent i damunt del mur, modernament fou erigit un campanar de cadireta amb dues finestres.

Es tenen notícies d'una església erigida dins la segona meitat del segle X, però a finals del XI es degué de refer l'edifici perquè es trobava derruït, amb la construcció de l'actual església.

SANT JOAN DEL PRAT (TARADELL)

La capella de Sant Joan és un senzill edifici d'una nau capçada vers llevant per un absis semicircular, coberta amb una volta de canó seguit a la nau i d'una volta de quart d'esfera a l'absis, amb els interior enguixats i arrebossades les parets dels paraments exteriors de llevant, migjorn i tramuntana. La construcció sembla refeta parcialment, segurament quan caigué la volta, ja que al mur de tramuntana, a part dels tres contraforts afegits, hi ha parets amb senyals d'haver estat adobades.

Hi ha una única finestra d'una sola esqueixada a l'absis, descentrada cap a la dreta donant a migjorn, i indicis des de l'exterior d'haver-hi existit una porta orientada a migjorn, amb senyals d'haver estat tapiada. La façana de ponent, que no està arrebossada, té un aparell romànic força ben conjuntat. L'absis descansa sobre un gran sòcol també semicircular de 1,2 m d'alt, el qual sobresurt uns 40 cm, cobert amb lloses de pedra. A la façana de ponent hi ha una portalada de brancals i llindes de pedra, així com un campanar de cadireta que ja correspon a una època més tardana.

CASTELL DE TARADELL

També conegut com castell de Can Boix, és situat en un cim de grans balmes, que hi ha al costat de llevant de la població de Taradell. La fortalesa

té un assentament realment espectacular, ocupant un planell format per una roca situada en voladís a l'extrem de la serralada amb la qual s'uneix per una estreta carena. El castell té una forma molt irregular, amb els seus murs construïts a frec de la penya, de la qual són gairebé, una prolongació vertical.

Al cantó de tramuntana s'ha identificat, en el curs d'una neteja i prospecció arqueològica portada a terme al 1985, la base d'una torre de planta circular, al costat de la qual hi havia la porta, moderna, del recinte. Al costat d'aquesta hi ha un pany de paret, d'uns 7,25 m de llarg, perfectament diferenciat de la resta de murs per una cantonada a l'extrem de llevant que, juntament amb la torre, són les restes més vistents del castell primitiu. Aquests dos elements han estat construïts amb un aparell de lloses planes, disposades regularment, embegudes en abundat morter de calç, hom aprecia al pany de mur una filada d'*opus spicatum* i una finestra i el brancal d'una altra, d'una sola esqueixada. La resta dels murs del castell han estat construïts amb carreuons, en treballs desbastats i disposats en filades, les quals tendeixen irregularment a l'horitzontalitat.

Sembla molt clar que el nucli primitiu del castell era format per una torre i una edificació situada a llevant, de la qual resten el pany de mur ja esmentat i el que li fa cantonada, formant la porta. La construcció del nucli primitiu, per l'estructura de l'aparell, pot ésser situada entre final segle X i començament segle XI. És molt possible que la torre i aquesta edificació fossin els elements bàsics, construïts en pedra, d'una estructura castellerà, feta amb materials menys durables, com fusta, tàpia, que devia ocupar tot el planell, i que posteriorment fou refeta, donant-li la forma actual.

SANT MIQUEL D'ESPINZELLA (VILADRAU)

La capella de Sant Miquel del casal d'Espinzella és un edifici d'una nau coberta amb volta de canó seguit de mig punt que arrenca amb un àbac per tot el perímetre de la capella. L'absis situat vers llevant, precedit per un arc en degradació, és cobert amb volta semiesfèrica, i al seu centre hi ha una finestra de doble esqueixada i coronada per una arc de mig punt adovellat que es troba situada sota l'àbac. Una altra finestra, d'ídèntiques característiques que la de l'absis, oberta a la façana de ponent, queda sobre la línia de l'àbac.

A la planta inferior d'aquesta nau i mig soterrada hi ha una notable nau també coberta amb volta de canó de mig punt amb un absis de volta semiesfèrica amb parets molt gruixudes, amb una única entrada pel sostre de la volta. Aquesta segona nau podria haver estat un magatzem, una cripta o una presó.

L'exterior de l'absis, com la resta dels murs de la capella estan mancats d'ornamentació. És remarcable l'aparell en què està construït l'edifici, amb carreus ben col·locats, d'un característic color vermell fort. Sembla talment com si la porta d'entrada a la capella hagués estat arrencada, a la mateixa façana hi ha un campanar d'espada. Tot l'edifici té una textura molt homogènia, que palesa una construcció romànica del segle XII.

CASAL D'ESPINZELLA

El casal d'Espinzella inclou un conjunt d'edificacions bastides en tres etapes ben destacades, si bé totes elles es mantenen dintre del recinte emmurallat. Corresponen a l'obra romànica del segle XII, les muralles i la capella de Sant Miquel. El fragment més complet de la muralla correspon al cantó de migjorn, on presenta un marcat talús i s'hi ubica la porta principal fortificada que donava entrada al pati interior del recinte. Els murs de la muralla segueixen a la cara de llevant, on coincideixen amb l'absis de la capella. Mentre que en època posterior fou aixecada la construcció gòtica del gran casal (segles XIV-XV). A la fi del XIX hom obrí la porta de l'antic mur i finestrals de tipus neoromànic, completats més tard amb elements gòtics, com el gran finestral de punt ametllat del mur de tramuntana del casal.

SANT MARTÍ DE VILADRAU

L'església primitiva era un edifici romànic del segle XI, d'aquesta època correspon la nau central i dues arcades, que podrien correspondre a l'estructura d'un atri o galilea. L'església actual consta de tres naus. La nau central possiblement correspongui al temple original romànic, és coberta amb volta apuntada, i està prolongada per un absis recte amb volta de llunetes. Les naus laterals, més curtes, amb volta nervada ogival, estan separades de la central per dos arcs formers de mig punt. Adossat al mur de migjorn hi ha un campanar neoclàssic, de base quadrada, amb un cos superior vuitavat. El temple es va construir sobre el primitiu al segle XVI i és va refer al XVII, en època barroca.

De l'església antiga romànica només resten evidents dues arcades, que es troben a mà dreta de l'entrada actual, dins el temple. Es tracta de dos arcs de mig punt, amb un rebaix, recolzats en dues columnes bessones centrals. Les columnes tenen base, canya i capitells trapezoidals esculpits amb ornamentació vegetal. La pedra és de un color vermellós i l'aparell ha estat fet amb carreus ben carejats i de mides molt regulars.

Per la seva configuració, aquesta peça pot correspondre a l'estructura d'un atri o claustre, del qual no ens han pervingut altres restes. Només una exploració sistemàtica del subsòl de l'edifici, podria aclarir la seva

veritable funció original. Pel seu aparell i la seva tipologia és una obra clarament construïda al segle XII.

SANT VICENÇ D'ESPINELVES

L'església d'Espinelves és un edifici de dues naus, cobertes amb volta de canó i capçades cadascuna d'elles amb un absis semicircular al cantó de llevant. Cada absis té una finestra de doble esqueixada. A més, a la nau n'hi ha dues d'identiques a la paret de migdia i una més al fons de cada nau. L'absis menor presenta exteriorment un fris d'arcuacions, mentre que en el major dues lesenes reparteixen el fris d'arcuacions en tres grups. Per altra part, la porta actual d'entrada al temple és situada al mur de migdia, i està configurada per una arquivolta interior llisa i adovellada i una altra exterior en forma de bossell i amb dues impostes i dos capitells.

La restauració de 1977 posà al descobert que no es tractava d'una església d'una sola nau amb un pòrtic o atri al migdia. A Espinelves l'espai cultual comprenia una nau i un absis del segle XI i, adossada, una segona nau amb un absis del XII, que fou la que rebé la torre-campanar també al XII. La comunicació interior entre una i altra es practicava per una porta situada al mur mitger, que fou descoberta igualment amb la restauració al 1977. Està formada per un arc de mig punt que descansa sobre dues impostes amb dues arquivoltes decorades que recolzen sobre pilars. No té timpà ni llinda.

Sant Vicenç d'Espinelves. (Foto J. Pagès).

En un extrem de la nau que conforma l'església de Sant Vicenç, al cantó de tramuntana i encimbellat sobre la volta, s'alça un campanar sustentat per un arc toral. S'estructura en tres nivells i presenta una conformació robusta, tot i que alhora esvelta i ben proporcionada. Tot i que en el primer nivell s'hi obrí només una sola finestra, observem que el segon rep en canvi dues finestres geminades, separades per una columna amb capitell. Les mateixes que presenta el tercer nivell, tot i que són de factura posterior. Per sobre observem un remat amb teulada a quatre vents. Cadascun dels

nivells es marca de manera indiscutible, ja que aquests s'assenyalen amb arcuacions, damunt de les quals s'hi disposà un fris de dents de serra. Observeu especialment les mènsules de les arcuacions en el primer i segon nivell, ja que estan ornamentades amb petits caps esculpits, trets que demostren que es tracta d'una obra del segle XII avançat.

Aquest edifici ha estat molt condicionat per la radical restauració que fou objecte del 1965 al 1972, realitzada per la Diputació de Girona, amb un criteri potser excessivament arqueologista. En aquesta restauració hom construí de bell nou l'absidiola i fou unificat en massa zel el seu aspecte extern, la qual cosa pot provocar dubtes per a la correcta lectura del seu procés constructiu.

SANT SADURNÍ D'OSORMORT

És un edifici d'una sola nau, cobert amb volta de canó, amb una capella lateral al costat de tramuntana afegida en època gòtica. Exteriorment, la nau presenta un fris d'arcuacions cegues tot al llarg del mur de migjorn, amb alguns fragments al mur de tramuntana. L'absis ha rebut, perfectament

Sant Sadurní d'Osormort. (Foto J. Pagès).

centrada, una finestra de doble esqueixada, que és idèntica a les que veiem en el mur de migjorn. L'entrada actual al temple es troba a la façana de ponent, a la mateixa base del campanar.

A l'extrem occidental de l'església i sobre la volta de la nau s'alça un campanar torre de tres nivells. De planta quadrada, està cobert amb teulada a dos vessants. Tot i tractar-se d'un campanar amb aparell molt uniforme, s'observa que les obertures han estat modificades. Així, en el primer nivell, trobem una finestra geminada als costats de tramuntana, de migjorn i

de ponent (amb un fris de dents de serra a la part superior) mentre que el costat de llevant rep una petita espitllera. En el segon nivell es repeteixen les finestres geminades a migjorn i tramuntana, però a ponent hi ha dues obertures rectangulars i a llevant tres espitlleres. Finalment, al tercer nivell

observem una obertura més o menys quadrada a cada costat del campanar. Es tracta en tot cas d'una construcció romànica de la primera meitat del segle XII.

L'estructura del temple correspon a les característiques romàniques de finals del segle XI, anterior per tant al campanar que fou afegit, com hem dit, durant la primera meitat del XII. L'edifici romànic sofrí diverses reformes, sobretot durant el segle XVIII, que se li afegiren dues capelles laterals, una per banda, l'interior fou decorat a l'estil barroc. En els terratrèmols que hi hagué al segle XV va caure un part de campanar i tot que es va reparar tot seguit, es va fer de manera barroera sense respectar les antigues obertures romàniques.

BIBLIOGRAFIA

- BARRAL I ALTET, X. (1981), *L'art pre-romànic a Catalunya. Segles IX-X*, Barcelona: Edicions 62.
- CARBONELL, E. (1980), *L'art romànic a Catalunya. Segle XII*, Barcelona: Edicions 62.
- COMAS I DURAN, P. (1984), *Esglésies i ermites del Montseny*, Cardedeu: Casal de Cultura Dr. Daurella.
- ERRA, A. – OCAÑA, M. (1992), *Esglésies romàniques, 118 testimonis arquitectònics de la història d'Osona* (Guia Patrimoni Comarcal 11), Figueres: Carles Vallès.
- JUNYENT, E. (1972), *Catalunya Romànica. L'arquitectura del segle XI*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JUNYENT, E. (1980). *Catalunya Romànica. L'arquitectura del segle XII*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- AA.VV., *Catalunya Romànica*, volums II i III, «Osona», (1984), VIGUÉ, J. – PLADEVALL, A. (dir.), Fundació Enciclopèdia Catalana.
- Mapa Cartogràfic de Catalunya* (2018), Institut Cartogràfic de Catalunya.

40 anys d'Educació Ambiental al Montseny

LLUÍS PAGESPETIT I BLANCAFORT

40 years of environmental education in Montseny

Montseny és sinònim per a molta gent d'educació ambiental. Qui de nosaltres no ha anat amb els companys de l'escola o amb la família a gaudir d'una activitat educativa al Parc Natural? En el text del Pla Especial que creà el Parc l'any 1977, en la definició d'espai natural protegit s'inclou la referència explícita a l'interès educatiu. Aquesta funció educativa apareix clarament expressada en els seus objectius, un dels quals és que el parc natural del Montseny ha d'esdevenir una àrea idònia per establir un programa pedagògic i d'informació adreçat als escolars i als públic visitant. Per adonar-nos de la dimensió de l'ús educatiu del Montseny des del 1978 al 2015, els diferents equipaments d'EA gestionats pel Parc varen acollir a uns 710.000 alumnes i professorat dels que 251.000 varen anar a l'escola de Natura Can Lleonart. Si hi sumem els que reben els equipaments de gestió privada, sobrepassariem de llarg el milió d'usuaris de serveis educatius en aquests primers 40 anys.

Paraules clau: Educació, Parc Natural, conservació, acció humana.

For many people, the Montseny Natural Park is synonymous with environmental education. Who has not visited it with schoolmates or family to enjoy an educational activity in the Natural Park? In the text of the Special Plan elaborated by the Park entity in 1977, the definition of protected natural area includes the explicit reference to educational interest. This educational function is clearly stated in its objectives, one of which is that the Montseny Natural Park should be an area ideal for establishing a pedagogical and information program aimed at schoolchildren and the visiting public. To better realize the scope of the educational use of the Montseny Park in the period from 1978 to 2015, the different EA managed by the Park hosted some 710.000 students and teachers, of which 251.000 went to the Can Lleonart Nature School. If we also add those hosted by the private management equipments, than the number of users of educational services in these first 40 years would exceed one million.

Keywords: Education, Natural Park, conservation, human action.

En la definició d'espai natural protegit s'hi inclou la referència explícita a l'interès educatiu. En el cas del Montseny, aquesta referència és present des que Jaume Bofill i Mates, el 8 de febrer del 1922, va utilitzar com a arguments cabdals per defensar la seva moció que proposava la protecció del Montseny, la seva representativitat “amb una nitidesa didàctica” de les diverses zones de vegetació de Catalunya i el seu caràcter de “veritable parc muntanyenc de la capital de Catalunya”, amb un rerefons pedagògic.

En el text del Pla Especial que creà el Parc l'any 1977, aquesta funció educativa apareix clarament expressada en els seus objectius, un dels quals és que el parc natural del Montseny ha d'esdevenir una àrea idònia per establir un programa pedagògic i d'informació adreçat als escolars i al públic visitant.¹

Als anys seixanta, Antoni Jonch va formular la creació d'una xarxa “d'aules de natura”, que anomenava Escola de Natura, mitjançant l'adquisició d'indrets escollits pel seu interès natural, que s'haurien de dedicar a activitats educatives. Els seus objectius eren la defensa de l'entorn i l'educació sobre i a favor de l'entorn. Volia crear un circuit anomenat Circuit Cultural de les Tres Ermites. Un circuit basat en centralitzar, en una part del PNM, totes les activitats de caire cultural i els equipaments necessaris.

A la Conferència Intergovernamental d'Educació Ambiental convocada per la UNESCO, en col·laboració amb el PNUMA, que es va celebrar a Tbilissi (Geòrgia) l'any 1977, es van aprovar els objectius de l'Educació Ambiental que van establir els criteris i directrius que haurien d'inspirar tot el desenvolupament d'aquest moviment educatiu en les dècades següents. Gairebé simultàniament a la celebració de la Conferència de Tbilissi s'inaugurava al PNM l'Escola de Natura Can Lleonart.²

A principis del 1978, a proposta del Zoo de Barcelona, aleshores dirigit per Antoni Jonch, i fruit d'un acord amb la Diputació de Barcelona, es va nomenar el naturalista Martí Boada director responsable del Museu Monogràfic del Montseny, ubicat al mas El Vilar (Fogars de Montclús), i encarregat dels itineraris pedagògics i les activitats d'educació ambiental a la Vall de Santa Fe. Així, amb el repte d'iniciar el projecte de l'Escola de Natura Can Lleonart durant els primers anys, Boada va estar al capdavant de l'equipament i, en cinc anys, el 1982 hi havien passat uns 30.000 alumnes, 1.000 universitaris i 500 professors. Els inicis de les activitats pedagògiques coincideixen amb la declaració del Parc Natural del

1 Cf. *Educació ambiental i comunicació al parc natural del Montseny* (Monografies 31) Barcelona: Diputació de Barcelona 2000

2 Cf. Aa.Vv., *Diagnosi ambiental al Parc Natural del Montseny*, Barcelona: Diputació de Barcelona 2004

Montseny com a Reserva de la Biosfera dins el programa MaB (Manand Biosphere, Home i Biosfera) de la UNESCO el 28 d'abril del 1978.³

Al 1985 naixien altres iniciatives com La Farga del Montseny a Sant Celoni, l'Escola de Natura Can Pons a Campins i el Centre d'Educació Ambiental Santa Marta a Viladrau. Aquestes dues darreres iniciatives han anat evolucionant al llarg dels anys i han passat de ser exclusivament aules de natura a ser també empreses i equips tècnics en temes socioambientals.

A l'aula de natura Santa Marta (foto Ll. Pagespetit).

Can Pons, ara Minuartia, consultoria experta en gestió i conservació de fauna i biodiversitat i Santa Marta, a més d'aula de natura és una empresa de formació de professorat, assessora centres educatius i administracions i crea recursos i materials pedagògics, campanyes d'educació, participació i comunicació ambiental.

A tall d'exemple, al Centre Santa Marta de Viladrau, durant aquests 35 anys hi han fet estada i activitats (pernoctació) més de 25.000 alumnes de tots els nivells educatius i s'han fet uns 17.500 itineraris-guiatges (un dia).

L'Escola de Natura Can Lleonart ha estat gestionada, des de la seva creació fins al 1994, pel Servei de Parcs Naturals, i del 1994 al 2001, per l'entitat Talp comunicació, i del 2001 fins a l'actualitat pel grup naturalista Sigantus. Ara, el model de gestió està en revisió, i es busquen noves propostes d'educació i interpretació ambiental, d'acord amb els reptes actuals dels objectius per al desenvolupament sostenible.

Per adonar-nos de la dimensió de l'ús educatiu del Montseny des del 1978 fins al 2015, podem esmentar que els diferents equipaments d'EA gestionats pel Parc varen acollir uns 710.000 alumnes i professors, dels quals 251.000 varen anar a l'escola de Natura Can Lleonart. Si hi sumem els que reben els equipaments de gestió privada, sobrepassaríem de llarg el milió d'usuaris de serveis educatius en aquests primers 40 anys.

3 40 anys de l'Escola de Natura Can Lleonart, Diputació de Barcelona i Diputació de Girona 2018.

Al Montseny es disposa de deu equips, de titularitat pública i privada, que ofereixen propostes educatives; ADEMC Itineraris, Aprèn L'Estació del Figaró, Centre Santa Marta, Educa, Escola de Natura Can Lleonart, Escola de

Can Lleonart (foto Ll. Pagespetit)

Natura La Traïna, Escola de Natura Vallcàrquera, Espai Montseny, Museu de Ciències Naturals de Granollers-Centre de Documentació i el Museu Etnològic del Montseny, La Gabella-Centre de documentació.

Des del Parc s'han promogut propostes educatives emblemàtiques, des del l'itinerari Can Lleonart (tres edicions) fins a: Coneguem els nostres

Parcs, el programa educatiu de Viu el Parc amb l'agenda escolar, Unitats didàctiques del Montseny, Jornades tècniques i El Montseny a l'Escola entre d'altres. Aquest any 2020, una exposició creada per la Societat Catalana d'Educació Ambiental es podrà visitar als divuit municipis del Parc. Recull en tres àmbits, escola de natura, espai viu i espai mil·lenari, aquests 40 anys d'educació ambiental i conservació.

Hi ha doncs múltiples exemples de l'ús del massís com a espai d'aprenentatge, però en destacarem tres exemples singulars: una ruta literària, un projecte interdisciplinari de batxillerat i el "Programa Erola", iniciativa de servei comunitari.

Ruta literària

Una experiència dirigida per Isabel Tirado i Josep Camps de l'Institut Alexandre Satorras de Mataró amb setanta alumnes i vuit professors durant vuit dies del setembre del 1990. La preparació durà dos cursos, durant els quals es feren dues estades prèvies a la zona de cinc dies de durada cadascuna. Aprenentatge integral, consistent en l'estudi d'una àrea geogràfica sobre la realitat i en tractar-hi totes les matèries i aspectes educatius possibles relacionats entre si i en el propi entorn. Era doncs una experiència multidisciplinària i alhora interdisciplinària. Una ruta per desenvolupar les àrees de llengua i ciències socials, complementades per les de ciències experimentals, plàstica i música, articulades en un o

diversos crèdits variables; confeccionar l'itinerari, els equips, la preparació física, organitzar els allotjaments i mitjans de transport. El nucli inicial fou el seminari de Català i d'Història, que ho varen proposar a membres d'altres departaments, fent un equip de vuit professors. Reunions quinzenals per programar tasques i, cada dos, mesos trobades d'alumnes i professors.

Una ruta d'uns cinquanta quilòmetres. Durant el trajecte s'anaven efectuant diverses parades que eren aprofitades per llegir textos en els llocs a què feien referència, per observar la flora i la fauna, per parlar d'art i d'història i per observar del patrimoni arquitectònic... L'itinerari s'iniciava a Santa Maria de Palautordera per passar per: Sant Pere de Vilamajor, Sant Celoni, Breda, Riells, Gualba de Dalt, Riera de Gualba, Gorg Negre, Santa Fe, Turó de Morou, Turó de l'Home, Les Agudes, Sant Marçal, Coll Pregon, Matagalls, Viladrau, Ca l'Herbolari, Font de les Paitides, Rusquelles, El Mas Noguera, Font de l'Oreneta de Viladrau, Espinelves, Vilarmau, l'Erola, Sant Segimon, Sant Miquel dels Barretons, Gorg Negre, Can Gat, La Sala, Espinzella, Seva, el Brull, Coll Formic, Pla de la Calma, Montseny, Arbúcies.... i amb helicòpter, sobrevolar el Massís.

Àrees i aspectes que es treballaren durant la ruta.

Ciències experimentals. a) Climatologia: la processó d'Arbúcies. b) Flora: alzines i arbustos a la riera de Santa Fe; la fageda camí del Turó de l'Home per Passavets; ginestells i falgueres camí de Matagalls per Sant Marçal; els arbres del parc a Ca l'Herbolari; castanyeredes a Can Gat. Fauna: la granota roja a la riera de Santa Fe, la salamandra a les fonts baixant del Matagalls. Astronomia: observació del cel des de Viladrau. Geologia: el relleu del Turó de l'Home i Les Agudes, la formació geològica del massís.

Ciències socials. a) Geografia: la Riera de Gualba; les comarques del massís; les entrades naturals (riera d'Arbúcies i la Vall de La Tordera); el Matagalls. b) Història: ordes dinàstics de l'edat mitjana a Sant Marçal; la Contrareforma i el Barroc i la desamortització eclesiàstica al segle XIX a Sant Segimon; el bandolerisme i la figura de Joan Sala i Ferrer "Serrallonga" a la Sala vella de Viladrau. c) Art: el romànic a Sant Antoni de Vilamajor, Breda, Sant Marçal, el Brull i Seva; el gòtic a Santa Maria de Palautordera i al Casal d'Espinella; el renaixentista i el barroc a Sant Celoni; el modernista-historicista a l'Hostal de Santa Fe, l'Herbolari i el santuari de Casademont. d) L'economia: com a introducció el Museu de la Gabella a Arbúcies; la ceràmica a Breda; la masia com a nucli econòmic autosuficient; la ramaderia i les mines de marbre a la riera de Gualba; la indústria hidroelèctrica a l'estany de Santa Fe; la pedrera roja a Viladrau; els nous cultius (avets de Nadal a Espinelves. e) Música: cantada de goigs

a les ermites de Sant Martí de Riells, Santa Fe, Mare de Déu del Noguer i Mare de Déu de l'Erola.

Llengua. a) Literatura: lectura de textos literaris durant l'itinerari; visita a mossèn Pere Ribot a Riells; les dones d'aigua al Gorg Negre; evocacions de Marià Manent a Ca l'Herbolari; Guerau de Liost a Rusquelles; Jaume Novelles de Molins a La Sala vella i Bartomeu Rosselló-Pòrcel al santuari de Casademont. b) Dramatúrgia: representació a la Sala de l'obra Don Joan de Serrallonga, per part d'alumnes i professors.⁴

PROJECTE INTERDISCIPLINARI

Programa d'Intervenció Socioeconòmica. Els alumnes tenen el repte de crear una nova proposta ecoturística, en el marc d'un acord de custòdia i amb els criteris de sostenibilitat de la CETS (Carta Europea de Turisme Sostenible) a l'espai natural protegit del Montseny. De la mà de Jus López

Treball a la bassa (foto Ll. Pagespetit)

i Eudald Díaz, professors de l'escola Vedruna-L'Escorial de Vic. Vint-i-cinc alumnes de segon de batxillerat redacten quatre projectes.

Primer duen a terme un estudi de l'indret (context): el parc natural-reserva de la biosfera. Per conèixer bé un territori cal començar sempre observant. Primer, anàlisi del paisatge, els compo-

nents físics, els biòtics i els antròpics, sobre el territori que hem acotat prèviament, per mitjà d'una sortida guiada d'un dia de durada (què hem viscut, què hem observat?)

Una llibreta de camp, mapes i guies naturalístiques com a suport per escriure i dibuixar. Segona anàlisi, responem preguntes en petit grup: la biodiversitat, què vol dir un "hotspot" de biodiversitat. Responem preguntes: per què a l'àrea mediterrània hi ha tanta biodiversitat? està disminuint, quines són les causes principals?, què es pot fer per preservar la biodiversitat? què és l'ecoturisme i la preservació dels boscos madurs de

4 Cf. Revista Crònica d'Ensenyament 58, Generalitat de Catalunya, Departament Ensenyament 1993.

Catalunya? Definim necessitats, busquem eines de gestió, la custòdia en les seves variants com a recurs estratègic.

Després d'aquesta primera jornada, una estada de tres dies per fer un treball de camp. Primer, per fer l'anàlisi i caracterització del bosc i del seu valor patrimonial (índex de biodiversitat...), l'experimentació per un recorregut artístic i sensorial, un bany de bosc i el bosc amb els cinc sentits. Segon, per establir "intercanvi de sabers", diàlegs amb els agents i actors del territori. Tercer, per dissenyar en petit grup propostes d'acció i d'intervenció. Cadascun dels projectes té els mateixos descriptors: descripció, objectius, ubicació, accions previstes, pressupost, cronograma, pla de comunicació i resultats esperats i es presenten amb una defensa oral davant dels altres companys. Com a cloenda, cadascun dels grups fa la valoració del resultat i del procés en la realització del treball i, conjuntament amb els companys, es fa una valoració de cadascun dels projectes presentats. Els quatre projectes presentats foren: un escape room, un itinerari didàctic de percepció i sentits, la recuperació de la Bassa del Comú i un itinerari terapèutic a la Serra de Rosquelles.⁵

APRENTATGE SERVEI "PROGRAMA EROLA"

La Fundació Vincles té un acord de custòdia (2010-2020) amb el bisbat de Vic a l'ermita de l'Erola. En aquest acord es preveu realitzar-hi activitats socioambientals amb infants i joves en risc d'exclusió social. En aquest marc, un grup de 15/17 joves de 16 a 20 anys de la Fundació Pare Manel i dels serveis socials de la Mancomunitat La Plana, a l'estiu hi fan un camp de treball anual. Un camp de treball amb seu a Viladrau, amb la finalitat d'afavorir l'autogestió dels joves en les tasques d'intendència quotidianes i en l'organització col·lectiva per realitzar petits treballs de fusteria, paletaeria i electricitat al mas de l'Erola. Cinc dies per decidir activitats i treballs de manera autònoma i per augmentar l'autoestima. Aquesta proposta inclusiva comporta també organitzar els espais de lleure educatiu.

En el marc del camp també es realitzen guiatges per a la interpretació ambiental de l'entorn proper, per a conèixer els trets més característics de la vall del Matagalls i els valors patrimonials del massís.

El programa d'activitats consisteix a portar, sense fer servir vehicles de motor, els aliments, materials i eines necessaris per realitzar els petits treballs. Es necessari doncs crear un pla de treball ben acurat amb una planificació de tasques i una logística que contempli tots els elements: menjar, equip, materials, gestió dels residus, farmaciola... Aspectes que comporten desenvolupar estratègies i destreses per part dels participants,

5 Una proposta d'intervenció ecoturística, <viladraueducacio.com> 2018-19.

que per primera vegada poden conèixer un entorn com el Montseny i portar-hi a terme de manera cooperativa una activitat de custòdia, que són aspectes allunyats de la seva vida diària.⁶

Aquest tipus de propostes educatives tenen un alt grau de complexitat, cal tenir en compte aspectes curriculars, logístics i organitzatius; recollir informació prèvia; establir la temporalització de les diverses activitats, l'adequació física; demanar permisos de pas a propietaris; acordar llocs de pernoctació; suport tècnic... sense oblidar la intenció i l'equipament dels participants de les activitats. Però els aprenentatges adquirits partint de realitats ambientals i necessitats reals els fan altament transferibles i són integrats com a noves capacitats i habilitats per part de l'alumnat, que descobreix, en moltes ocasions per primera vegada un Parc Natural.

La consciència cívica sobre la realitat ambiental ha crescut considerablement en els darrers anys. No ho ha fet prou però, perquè es generin actituds personals i polítiques governamentals prou enèrgiques, globals i sostingudes per encarar amb efectivitat els perills que ens afecten. Anem per bon camí, i avui són nombroses les experiències i iniciatives que es despleguen. Al principi, les iniciatives eren de caire més estrictament naturalístic, i ara, sense que aquestes hagin desaparegut, van adquirint un caire més transversal, social i globalitzador.⁷

No podem acabar sense tornar a mencionar l'artífex de l'inici i l'èxit fa quaranta anys, de l'Escola de Natura Can Lleonart, en Martí Boada i Juncà. L'Escola de Natura Can Lleonart va estar en una situació de *crescendo* continuat que ens va portar a definir noves formes d'interpretació activa del medi, fins al punt que actualment, el model s'imparteix a escala universitària, en biogeografia i ciències ambientals, disciplines ambdues que, una vegada acabada l'etapa de Can Lleonart i de manera evolutiva, ens van portar a impartir la docència sobre el medi a escala acadèmica. Martí Boada, diu també en una entrevista: "M'enorgulleix afirmar que una part molt elevada del que jo sé prové del contacte amb la gent".⁸

Montseny és sinònim per a molta gent d'educació ambiental: qui no ha anat amb els companys de l'escola, amb la família, a gaudir d'una activitat educativa al PNM-RB? Molta sort i encerts per als propers 40 anys.

6 Camp de treball, Fundació Vincles, participació educació i sostenibilitat 2015-19.

7 J. CARBONELL, "Guia de llibres. Educació ambiental" (Crònica d'Ensenyament 58), 1993

8 Entrevista a Martí Boada, Revista Escola Catalana núm. 415, 2004.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. (1990), *L'educació ambiental a l'abast*, Revista Perspectiva Escolar.
- AA.VV. (2017), *Educació ambiental d'on venim? Cap a on anem?*, Col·lecció Estudis. Sèrie Medi Ambient, 4, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- AMBRÓS, J. (2011), *El Parc Natural del Montseny, un diàleg entre l'home i el territori* [en línia], <http://www1.diba.cat/llibreria/1stDetall_Publicacions.asp?Opener=Diputacio&ID=58766> [consulta: abril 2020], Àrea de Territori i Sostenibilitat de la Diputació de Barcelona amb la col·laboració de l'Ajuntament de Montseny.
- BOADA I JUNCÀ, M. (1987), "10 anys d'educació ambiental activa", *Natura i educació*, Revista Perspectiva Escolar 116 [en línia] <<https://www.rosasensat.org/es/revista/natura-i-educacio-num-116/>> [consulta: abril 2020], Barcelona: Rosa Sensat.
- FUNDACIÓ VINCLES (2018), *40 anys de l'Escola de Natura Can Lleonart i d'educació ambiental al Montseny 1978-2018*, opuscle, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA. ÀREA D'ESPAIS NATURALS. OFICINA TÈCNICA DE PREVENCIÓ MUNICIPAL D'INCENDIS FORESTALS [COO.], LORENZO, C. (2007), *Guia de rutes literàries per la Xarxa de Parcs Naturals*, Àrea de d'Espais Naturals (promotora), Barcelona: Diputació de Barcelona.
- SOLÀ CAMP, J. (1958). "Geografía literaria El Montseny" (Cuadernos didácticos 344), Madrid: Ministerio de Educación Nacional.

El pi pinyer (“*Pinus pinea*”) al Montseny

JOSEP M. PANAREDA – JOSEP MASNOU

The stone pine (“Pinus pinea”) on Montseny

El pi pinyer (*Pinus pinea* L.) és un arbre introduït al Montseny en temps reculats per a diversos usos i pel simbolisme. Viu en els boscos mediterranis esclarissats i en les màquies i pradells, en especial damunt de terres sorrenques. Ha estat molt afavorit per a fusta, llenya i carbó i plantat com a ornamental. Els pinyons són molt apreciats com a fruit sec i en pastisseria. El pi pinyer rarament supera els 900 metres d'altitud i és localment abundant a la meitat oriental del Montseny, on predomina la roca granítica. Destaquen les masses denses de pi pinyer entre Cànoves i Breda i a l'entorn de la Costa del Montseny i de la Garriga. Darrerament l'extensió del pi pinyer ha minvat a causa de la dinàmica espontània de la vegetació que evoluciona cap a alzinars i rouredes, i pels efectes de diverses plagues.

Paraules clau: bosc mixt, pinyó, repoblació forestal, successió vegetal.

The stone pine (“Pinus pinea”) is a tree that was introduced in the Montseny massif far back in time for different uses and for its symbolism. It grows in open Mediterranean forests and in maquis shrublands and pastures, above all in sandy soil. It has been greatly favoured for the production of timber, firewood and charcoal, and it has also been planted as an ornamental tree. Pine nuts are highly appreciated as snacks and in pastry. The stone pine is rarely found at altitudes of over 900 metres and it is locally abundant in the eastern half of Montseny, where granite predominates. There are notably dense stands of stone pine between the towns of Cànoves and Breda and in the area around La Costa del Montseny and La Garriga. Its extension has declined in recent years as a result of the spontaneous dynamics of the local vegetation, which is evolving towards holm oak or pubescent oak forests, and due to various pests.

Keywords: Mixed forest, pine nut, reforestation, plant succession.

INTRODUCCIÓ

El pi pinyer (*Pinus pinea* L.) és un arbre introduït, força abundant a les terres montsenyenques mediterrànies i que ha tingut significats i usos diversos en relació amb les estratègies d'aprofitament de cada moment històric. En aquest breu article es presenten els trets més significatius generals i els referents al Montseny. Primer s'exposa com és l'arbre, l'origen, l'ecologia i la distribució, i després es tracten els usos i aprofitaments.

Comunament és conegut per pi pinyer, o simplement pi, però pel Montseny i terres veïnes és nomenat també pi bo, pi de llei, pi de pinya, pi de pinyó, pi pinyoner i pi vertader. Cal tenir present que només en català s'han identificat 23 maneres diferents per designar el pi pinyer (VALLÈS et al., 2014: 701).

L'ARBRE

El pi pinyer és un arbre de tronc dret, cilíndric, gruixut i amb capçada ampla en forma de para-sol. Pot assolir fins als 30 metres d'alçada, excepcionalment més alt damunt de sòls fèrtils, profunds i no massa secs. Té un sistema radical potent i ben desenvolupat. L'escorça és gruixuda, d'un bru gris a rogenc i molt clivellada, i forma plaques que es desprenen deixant-ne d'altres de noves d'un color rogenc molt viu; popularment és coneguda com carrotxa o escarrotxa.

Pi d'en Villena, un pi pinyer singular i de grans dimensions a la serra de Sant Guillem, Campins.

(Foto J.M. Panareda, 1 de desembre de 2018).

A vegades, es deixen pins solitaris o en petit grup sense tallar, de manera que assoleixen dimensions notables i esdevenen arbres singulars amb nom i a vegades catalogats d'interès local o comarcal. Alguns són localitzats vora una masia o a l'extrem d'una feixa o un quintà, com punt de referència o lloc de repòs. Altres se situen en indrets termenals o es deixen al bosc per la producció de llavors per a la germinació de nous peus (Vives, 1996). El pi pinyer pot assolir els 500 anys, sobretot si se situa en indrets amb sòls profunds i no pateix sequeres intenses.

Les fulles són primes (1,5-2 mm de gruix), llargues (8-15 cm de llarg), una mica rígides, punxants i d'un

verd clar. S'agrupen de dues en dues per una beina petita membranosa que les embolica per la base, i se situen damunt una petita tija de creixement limitat o braquiblast. Romanen tres o quatre anys d'alt de l'arbre.

És monoic, és a dir, té les flors masculines i femenines separades i en un mateix arbre. Les masculines s'agrupen en cons masculins d'un groc daurat i de fins a 1,5 cm de llarg, els quals s'apleguen en espigues allargassades a l'extrem dels branquillons. En canvi, les flors femenines són solitàries o en grups de 2-3; són brillants i de color verd purpuri. Les pinyes maduren la tardor del tercer any i són força grosses (8-14 cm x 7-10 cm), arrodonides, brillants i d'un color primer verd i després d'un bru-rogenc. Tenen les esquames eixamplades cap a la punta i amb l'escudet ample, entre rombals i hexagonal, i una mica prominent amb l'umbó central gris i poc marcat. Cada esquama porta dos pinyons grossos (15-20 mm x 6-9 mm)

Branca de pi amb la pinya seca i oberta, coneguda com pinyoca.

(Foto J.M. Panareda, 6 d'octubre de 2018).

amb closca dura, aplanats per la cara inferior, de color bru fosc i amb una ala ampla i molt curta. Els pinyons es desprenen amb facilitat a partir de la tardor del tercer any o de la primavera del quart.

Floreix des del març fins al maig. El pi pinyer és anyívol o anyer, és a dir, no lleva fruit tots els anys igual, sovint solament un any per altre, a vegades de manera irregular en relació amb les variacions meteorològiques o altres factors.

ORIGEN I DISTRIBUCIÓ

Molt probablement és originari de la Mediterrània oriental i introduït en temps força reculats. Actualment creix a gairebé tota la regió mediterrània, on ha estat molt plantat. Viu en els boscos mediterranis esclarissats i en les màquies, brolles i pradells, sobretot damunt de terres sorrenques, soltes i profundes. Prefereix els terrenys silicis, però suporta els indrets calcaris. Viu malament damunt d'argiles compactes i de margues. En general, és un arbre heliòfil, xeròfil i termòfil.

A Catalunya es localitza sobretot a les terres litorals i prelitorals, especialment sobre substrats silicis i preferentment en vessants solells. El

fet d'haver estat introduït fa molts segles dificulta saber l'espontaneïtat de les poblacions actuals, ja que una vegada plantat en un lloc, el pi pinyer es reproduïx fàcilment si té les condicions adients, en especial que tingui la llum necessària. En un sotabosc estassat i amb arbres esparsos la germinació pot ser elevada, però pràcticament nul·la en un bosc dens i amb un estrat arbustiu atapeït.

Des de molt antic es plantà per la fusta, la llenya i els pinyons. Se sap que quan una vinya es tornava al propietari, una vegada s'esgotava un contracte a causa de l'envelliment dels ceps i dels sòls exhaurits, sovint calia fer-ho amb el terreny plantat de pi pinyer, segons constava en el mateix contracte.

A la darrerria del segle XIX a causa de la plaga de la fil·loxera moltes vinyes no es tornaren a plantar, sinó que es feu amb arbres que aleshores interessaven més, com la surera i el pi pinyer. El pi pinyer també s'emprà per repoblar feixes abandonades al llarg de la primera meitat del segle XX. Aquests fets han condicionat que a mitjan segle XX fossin nombroses les pinedes de pi pinyer a les comarques litorals i prelitorals. Al llarg de la segona meitat del segle XX es repoblà sobretot amb pinastre i pi insigne (LLOBET, 1947; PANAREDA, 1991 i 2002).

Mentre la rendibilitat de les pinedes de pi pinyer ha estat notable, els propietaris en tenien bona cura, en especial de les situades en condicions climàtiques i edàfiques adients.

Estat i situació del pi pinyer més corrents en l'actualitat en el Montseny: el pi pinyer destaca enmig d'un alzinar esclarissat.

(Foto J.M. Panareda, 10 de març de 2012).

El sotabosc s'estassava abans d'una tallada, el que facilitava la regeneració espontània dels pins, que posteriorment eren afavorits amb estassades periòdiques que els hi treia la competència d'altres plantes. Però el canvi socioeconòmic iniciat a mitjan segle XX motivà l'abandó del sistema forestal tradicional, de manera que espontàniament el sotabosc s'anà espessint amb altres arbres, com l'alzina i el roure. I arribà el moment en què els pins

no poden germinar i els exemplars grossos moren de vells o són tombats i desarrelats pel vent. Les alzines i els roures van ocupant progressivament més espai fins a substituir els pins.

En cas d'incendi la germinació és important si dalt dels pins resten pinyes, ja que aquestes són normalment abastades per obtenir pinyons.

Tanmateix, ben aviat apareixen també peus d'alzines i roures, procedents de germinacions o de rebrotades d'exemplars preexistents, que malviven enmig de l'espessor de mates. El foc deixa l'espai obert el que facilita un desenvolupament ràpid de les plantes rebrotadores, les quals agafen avantatge al costat dels pins. Només una estassava pot invertir el procés, però ara se'n fan ben poques pel cost, que no és compensat pel baix preu del pi pinyer.

A més a més, cal considerar les diverses plagues que afecten al pi pinyer.

Tot plegat ha fet que el pi pinyer hagi minvat globalment durant les darreres dècades. Cada vegada les pinedes pures ocupen menys superfície i augmenten els boscos mixtos de pi pinyer amb sureres, alzines i rouredes. Tanmateix, la presència del pi pinyer en els boscos mixtos va minvant, sobretot en els boscos més ben desenvolupats, que es localitzen en condicions edàfiques i climàtiques millors. De fet, es tracta d'una successió natural que mena les pinedes cap a rouredes i alzinars. Els pins romanen més temps en vessants inclinats i rocosos i en carenes, indrets on la vegetació potencial estaria constituïda per rouredes i alzinars esclarissats, on el pi pot ser-hi permanent a causa d'una menor competència de les alzines i els roures (BOLÒS, 1983).

Actualment més del 50% de les poblacions de pi pinyer de Catalunya es concentra només en tres comarques, la Selva, el Vallès Oriental i el Maresme.

Tanmateix, en alguns indrets s'han efectuat noves plantacions de pi pinyer en feixes per a la producció de pinyes. Es tracta de pins empeltats a partir de genotips seleccionats i gestionats com una plantació de fruiters en relació amb el tractament del sòl, la selecció de peus i sistemes d'empelt, el control de plagues, la poda i la recol·lecció i comercialització de les pinyes.

En el Montseny el pi pinyer és considerat globalment un arbre comú. Fins a la cota 650 és molt comú i a partir d'aquesta cota es fa cada vegada més escàs; a partir de 950 metres és ja molt rar. Les dades disponibles, obtingudes a partir d'inventaris efectuats en tots els quadrats d'1 km x 1 km de la retícula UTM, mostren que un 70% dels 567 quadrats de l'àrea d'estudi (el rectangle que engloba el conjunt del Montseny) hi ha algun peu de pi pinyer. D'aquests un 40% hi és freqüent i un 7% abundant.

USOS

Si el pi pinyer ha estat introduït i ocupa una superfície notable significa que ha estat un arbre que ha tingut usos i aprofitaments notables. Del pi pinyer s'aprofitava tot, des de les arrels fins les fulles, passant pel tronc, l'escorça i les pinyes.

De la fusta se n'han fet bigues, taüts o caixes de morts, vaixells, pals d'electricitat i telèfon, pals de mina, travesses per a vies de tren, tanques i sobretot caixes d'embalatge. Els pins més grossos i amb millors troncs s'han utilitzat tradicionalment per a fusteria de ribera, és a dir, per a la construcció de vaixells. El pi pinyer, com els altres arbres, s'ha tallat amb destrall o amb serra de dues mans, actualment amb serra mecànica, fins abatre el pi. Després cal pelar-lo, treure l'escorça i la pell, fora que abans hagi estat escorçat, i es talla a mida segons el destí i el sistema de transport (BOADA, 1989).

Se'n feien caixes per a guardar i embalar molts tipus de productes, des de peix fins a pots de llet condensada o conserva, sabons, fruita, etc. Molts d'aquests usos ja són totalment històrics o pràcticament residuals. Actualment s'empra sobretot per a perxes de tanques, caixes d'embalatge i palets d'obra. Una vegada buida la caixa es podria reciclar per guardar un altre producte o es desfeien les fustes que eren emprades per encendre el foc dels forns i de les llars de foc.

Del tronc se'n feien objectes diversos. Els més coneguts eren els esclops, que es podien fabricar amb certa facilitat perquè la fusta no és gaire dura.

De les soques de pi que quedaven després d'una tallada se n'obtenia pega. Del cor del tronc i de l'arrel del pi se'n treia una fusta molt resinosa, la teia, que crema amb molta facilitat en flama pel que s'emprava per il·luminar els capvespres. Com que els pins tallats no rebroten les soques es deixaven podrir, de manera que la part externa desapareixia aviat i quedava la teia. En forns específics, els forns de pega, s'escalfava i es feia "suar" la teia. La pega obtinguda és una substància negra, dura i trencadissa, que s'estova si s'escalfa. S'utilitzava per calafatar, tapar les juntures d'una carrosseria, d'una coberta o de les taules d'una nau. També s'emprava per impermeabilitzar les botes de cuir, per a untar el fil de cosir sabates, per protegir els empelts dels arbres i per a la preparació d'ungüents amb aplicacions medicinals.

Dels troncs de pi també s'obté pasta de paper.

De la brancada s'aprofitava segons la mida i la forma del tronc i segons el destí final. Anar a fer torrat era esporgar els troncs més gruixuts per a llenya; se'n feien feixos per als forns de pa. Del brancatge prim del pi juntament amb altres de bruc i tot tipus de mata se'n feien feixos, feixines o gavelles per als forns de ceràmica, d'obra o de calç. Les feixines es lligaven amb cordills o amb ginestes. Els troncs de pi pinyer cremen ràpidament, però desprenen una gran quantitat de calor. Quan s'estassava o s'esmatissava el bosc normalment només es tallava, no s'arrencaven les mates de soca-rel, però no era rar trobar boscaters amb el magall a les mans arrencant soques

de brucs que es venien per fer pipes de fumar, o fins i tot roures petits, ja que es volia afavorir l'alzina que donava un carbó millor.

L'escorça (carrotxa o escarrotxa) de pi ha tingut diversos aprofitaments, a part de l'anecdòtic per a joguines i vaixells per a jugar els vailets. Els pins s'escorçaven per a l'obtenció de tints, que s'empraven per adobar les pells, i també per tenyir (BONET I VALLÈS, 2006: 375). Aquesta antiga feina era feta pels escorçaires en el moment que el pi no saba, entre setembre i abril, i just abans de tallar el pi. L'escorça era ensacada i duta a les adoberies, que temps enrere n'hi havia força als entorns del Montseny, o cap a Igualada, on n'havia una concentració notable d'adoberies. La carrotxa també s'emprava en jardineria, i encara té un aprofitament destacat per a cobrir terres enjardinades i evitar la pèrdua de terra i d'humitat o evitar el creixement d'herbes.

Del pi pinyer també es feia carbó, però donava un carbó fluix i amb poc tremp. S'emprava sobretot quan calia carbó amb poc poder calorífic, com és el cas dels rellotgers. Amb els brancatge prim del pi pinyer s'obtenia el carbonet, que és un carbó de petites dimensions, emprat per a encendre el foc o per als brasers.

Però l'aprofitament principal del pi pinyer i que actualment pot donar bons beneficis econòmics és el pinyó. Tots els pins produeixen pinyons, però només uns pocs els formen de mida suficientment grossa perquè l'aprofitament sigui rendible. I el pi pinyer n'és un d'aquest. És un fruit molt apreciat en la cuina i en pastisseria, pel que molts pins han estat plantats i mantinguts preferentment per a l'obtenció de pinyons.

Pi pinyer afectat per un llamp. El cartell d'avís de prohibició d'agafar pinyes és una mostra de la problemàtica actual derivada dels furs de pinyes.

(Foto J.M. Panareda, 4 de juliol de 2016).

Sovint les pinyes s'abastaven amb el suport d'una escala i un ganxo per fer-les caure a terra. Si el pi era molt alt calia enfilars'hi com un esquiol i amb l'ajut d'un ganxo arribar a totes les pinyes i fer-les caure. Si el pi era baix no calia cap escala ni enfilars-se, i n'hi havia prou amb el suport d'un ganxo. En alguns indrets els pins ja es preparen de manera que sigui fàcil abastar-les i que produeixin el màxim de pinyes. Cal que la densitat dels

pins sigui baixa per tal d'afavorir el desenvolupament de la capçada. Fins en alguns indrets tallen el tronc central, dificulten el creixement vertical i afavoreixen l'obertura de la capçada; aquest sistema de forçar la capçada ampla i en forma de gàbia és perjudicial per la producció de fusta. Cal tenir present que les pinyes creixen en els extrems de les branques.

La situació de les pinyes, dalt d'arbres esparsos i alts, i l'elevat preu que es paga fan que la seva collita estigui plena de conflictes, sobretot perquè són abastades furtivament i els propietaris sovint no en treuen cap profit.

L'aspecte singular del pi pinyer, sobretot quan es solitari o una mica separat d'altres arbres, el fa atractiu com arbre ornamental sobretot prop de cases de pagès, en passeigs i jardins.

També s'ha emprat per a la fixació de dunes, com en la desembocadura de la Tordera, en especial a la platja de s'Abanell a Blanes, on a la darreria del segle XIX hi havia una gran massa dunar. Una vegada la duna fou estabilitzada amb la plantació de pins, el paratge fou parcialment urbanitzat (el barri és conegut com Els Pins), o transformat en àrea de càmping.

El pi pinyer ha tingut tradicionalment moltes aplicacions remeieres (Bonet i Vallès, 2006: 373-376). Les mares portaven la mainada als boscos de pi pinyer per a prevenir i curar refredats i qualsevol malaltia broncopulmonar; es deia que seure sota un pi era molt bo per la salut. Els mateixos autors d'aquest article ho han viscut. També han participat en la preparació del xarop per curar l'asma, les malalties broncopulmonars i tot tipus de refredats, que s'obtenia posant pinyes i brots tendres amb sucre. A vegades, s'aconseguia bullint les pinyes, els brots (les candeles de pi) i les fulles, tot ben tendre, amb cervesa o vi. També es preparava per maceració, uns quants dies a sol i a serena. Normalment les pinyes i els brots es tallaven a rodanxes per facilitar la sortida del suc de la planta. També s'emprava la resina directament, semblantment com la de l'abet. Les parts tendres del pi pinyer també s'empren en l'elaboració de la ratafia.

PLAGUES

El pi pinyer, com els altres pins, estan patint diverses plagues (insectes, àcars i nematodes) i malures (fongs, bacteris). No és el lloc per fer-ne una exposició detallada de la qüestió ni dels aspectes més destacats perquè n'hi ha molts i de diversa mena, però sí assenyalar-ne la importància en l'evolució de les pinedes i en la rendibilitat de les pinyes.

Entre les principals plagues que afecten al pi pinyer hi ha la d'insectes defoliadors com la processionària del pi (*Thaumetopoea pityocampa*), d'insectes perforadors del troc com l'escolítid del pi (*Tomicus destruens*),

i insectes perforadors de les pinyes com el corc de la pinya (*Pissodes validirostris*), l'arna de la pinya (*Dioryctria mendacella*) i la xinxa americana del pi (*Leptoglossus occidentalis*).

Només ens detindrem amb aquesta darrera, que constitueix una de les plagues actuals més perjudicials pel pi pinyer. Es tracta d'un insecte originari de l'oest dels Estats Units d'Amèrica amb una gran capacitat invasora i d'adaptabilitat al medi. A Europa es va citar per primera vegada el 1999, al nord d'Itàlia. A Catalunya fou vista ja el 2003 i ràpidament s'ha estès pel territori de les pinedes i d'altres coníferes. És un insecte xuclador que s'alimenta de la saba dels brots, de les pinyes i dels pinyons en formació i provoca la deformació de les pinyes i la disminució de la capacitat germinativa dels pinyons.

BIBLIOGRAFIA

- BOADA, M. (1989), *Els arbres de la regió del Montseny (I). La vida entorn de l'arbre*, Barcelona: ICE.
- DE BOLÒS, O. (1983), *La vegetació del Montseny*, Barcelona: Diputació de Barcelona, Servei de Parcs Naturals, Mapa 1:50.000.
- BONET, M.A. – VALLÈS, J. (2006), *Plantes, remeis i cultura popular del Montseny*, Figueres: Brau edicions.
- LLOBET, S. (1947), *El medio y la vida en El Montseny, Estudio geográfico*. Barcelona: C.S.I.C.
- PANAREDA, J.M. (1991). *El Montseny. Visió geogràfica*, Vic: Eumo editorial.
- PANAREDA, J.M. (2002), "Canvis en el paisatge del Montseny en el darrer mig segle", en *Ponències. Revista del Centre d'Estudis de Granollers 2002*, Granollers: Centre d'Estudis de Granollers, pàgs. 11-45; [en línia] <<https://raco.cat/index.php/Ponencies/article/view/70439/86552>> [consulta: abril 2020].
- VALLÈS, J. (ed.) (2014), *Noms de plantes: corpus de fitonímia catalana*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Termcat.
- VIVES, J.M. (1996), "Arbres monumentals i singulars del Montseny" (Monografies del Montseny 11), pàgs. 69-92.

Més encara sobre Sant Segimon

ANTONI PLADEVALL I FONT

More information on Sant Segimon

Darrer treball d'un seguit de notícies publicades a Monografies del Montseny, sobretot en el seu núm.1 de 1986, sobre el santuari de Sant Segimon del Montseny, del municipi de Viladrau (Osona) i sobre els problemes de la seva propietat, que voldria que fos un clam pel seu estat de deixadesa i per ajudar a la seva definitiva restauració.

Paraules clau: Sant Segimon, Viladrau, Can Gat.

This is the latest work of various published editions at Monografies del Montseny, especially number 1, of 1986, regarding Sant Segimon Sanctuary, in Viladrau (Osona) also in relation to the property problem, that tries to be reclaimed because of its such abandoned state in which it is in now and also to help towards its definitive restoration.

Keywords: Sant Segimon, Viladrau, Can Gat.

Aplec de Sant Segimon, 1 de maig 2019. (Foto Genis Sañé).

Sant Segimon fou des de molt antic el santuari més popular i esplendorós del Montseny, tant per la seva posició en un replec de la muntanya, com per la seva llegenda sobre el sant rei i màrtir que el va popularitzar. També la seva relativa facilitat d'accés el feren molt popular pels habitants i fins parròquies del gran rodal, de muntanya i pla que li foren tradicionalment devots.

Encara avui dia a desgrat de trobar-se pràcticament abandonat, després d'uns vuitanta anys des de la seva profanació, que tingué lloc en la desventurada Guerra Civil, i que encara marca un notable abans i després en la nostra història, és visitat per molts excursionistes i gent del país.

S'hi han fet alguns notables treballs i intents de restauració o consolidació per la seva actual propietat i fins i tot s'han renovat els vells aplecs, però el seu estat continua encara demanant millores del seus edificis i en l'acolliment de visitants.

Monografies del Montseny se n'ha ocupat des del seu primer número de l'any 1986 i el seu actual propietari hi ha fet algunes obres que n'han evitat la seva destrucció total, però tota visita al santuari deixa encara un petit regust d'abandonament i deixadesa. La seva destrucció no fou pas únicament en la Guerra Civil. Ara fa unes poques desenes que va experimentar una altra destrucció després de la restauració que, a càrrec del seu propietari, hi va emprendre l'arquitecte Josep Maria Pericas a partir del 1960, que va renovar el petit campanar que l'orna i va revisar els teulats del cos principal i netejar un xic l'interior, fins al punt de poder-hi fer alguna celebració religiosa.

Aquesta desgraciada destrucció, tingué lloc poc després, quan algun o alguns pobres homes varen robar la campana que s'havia restituit al lloc, llançant-la del campanaret a sobre la teulada de la seva església, construïda entre el 1732 i el 1775, fent-hi un gran esvoranc i posant en perill tota la seva volta barroca. Així l'interior del temple quedà mancat de tot emblema religiós i el seu interès es va reduir a la seva façana barroca i a la petita i mig malmesa capella construïda dintre la balma on la llegenda diu que el penitent Segimon hi feia vida fins que el seu pare el va venir a buscar per retornar-lo al palau real de Borgonya d'on més tard Segimon n'esdevingué rei.

En els nostres dies és molt trist i vergonyós que Sant Segimon continuï essent una ruïna venerable, a desgrat de diferents obres que hi ha anat fent el seu propietari, com arrançant-hi en l'edifici o cobert de la part del nord de l'església un petit hostal o lloc d'acolliment. També cal reconèixer que, el culte no ha desertat del lloc, un grup d'amants del Montseny, capitanejats per alguns membres del grup excursionista de Vic, com Ramon Masferrer,

Martí Cassany i altres encara vivents, que varen restaurar els aplecs de l'1 de maig, festa del sant, i varen fer esculpir per l'artista Seguranyes de Vic una imatge de Sant Segimon que encara ara es guarda al santuari.

Caldria que algun grup o entitat, d'acord amb la família propietària fes alguns passos o pressió per recuperar i restaurar Sant Segimon, a semblança de com a Osona s'han restaurat darrerament antics i notables edificis com Sant Pere de Casserres o el casal-castell de Mont-rodon, aquest entre Taradell i Tona.

Avui dia es critica i s'ataca l'Església per la gran quantitat d'edificis eclesiàstics, com esglésies parroquials, santuaris o capelles de les que en posseeix la titularitat, però ella amb els seus mitjans, amb els captiris fets als fidels, recorrent a entitats comarcals o estatals, o com sigui, ajuda al manteniment dels seus edificis .

El cas de la propietat de Sant Segimon és un xic singular i segurament per això no s'ha pogut fer una plena restauració.

Breument, sense voler entrar en cap polèmica ni partidisme, només volent el millor pel santuari, resumirem aquí el cas singular de la seva titularitat o propietat. Les principals dades procedeixen del *Llibre de Sant Segimon*, ara en poder meu per compra, però que aviat passarà a domini públic o be de l'Arxiu Diocesà de Vic, o del mateix Sant Segimon, si mai el podem veure ben restaurat.

Crec que és interessant la breu exposició que aquí intentaré sintetitzar per entendre quin és el principal calvari del propi santuari, que justifica un bon xic el seu estat actual.

Sant Segimon el 9 de maig de 1948. (Foto Joan Tous).

Crec que cal també aclarir quin és el meu interès perquè es pugui restaurar plenament aquest santuari, i aquest no és altre que el somni de poder-lo veure de nou amb plena vida.

Com en altres ocasions ja he exposat, sóc propietari del *Llibre de Sant Segimon*. Aquest llibre o gros quadern, no tot ell escrit, es va redactar aplegant notícies de l'Arxiu parroquial de Viladrau i altres informacions, algunes segurament ja perdudes, que va fer el sacerdot, fill de Vic, Mn. Francesc Corominas, que fou un zelós rector de Viladrau entre 1879 i 1893.

Mn. Corominas va voler aclarir per què Sant Segimon, que inicialment junt amb la major part del Montseny pertanyia als barons de Taradell i de Viladrau (que per diferents successions i canvis de cognom foren els Vilademany, Cruïlles i Perapertusa, i que per aliances matrimonials esdevingueren marquesos de Rupit, comtes d'Aranda i ducs d'Híxer), aquests n'havien cedit la seva cura als rectors i feligresos, passant així pràcticament a ser

Vista del santuari des de la cova, gener 2002.
(Foto Genis Sañé).

l'edifici i entorn a domini particular.

El mossèn n'estava convençut perquè li deia la gent de Viladrau i ho va trobar als documents que ja havia començat a reunir el seu rector antecessor, Mn. Bartomeu Bayer, i per això va intentar recuperar el domini del santuari, recorrent al bisbe Morgades, el qual tampoc va poder enllestir el problema,

per això ell en deixar de ser rector s'emportà el llibre a casa seva. Mort ell va quedar en poder de la seva majordoma, Roser Blancafort, que el va vendre a un antiquari al que jo el vaig comprar, ordenar i relligar.

D'aquesta propietat de l'església i del seu entorn n'estaven convençuts per les antigues concessions i alguns permisos que havien rebut els anterior rectors de Viladrau i dels seus feligresos sobre Sant Segimon i el seu redós, en els que mai havia intervingut cap propietari de la finca veïna de Can Gat, que en aquell temps era de propietat del senyor Ignasi Puig i Bòria.

Fins entrat el segle XIX del santuari en tenien cura dos ermitans que eren examinats i aprovats pel rector de Viladrau i els seus obrers parroquials i pel procurador del duc d'Híxer. Com ja s'ha exposat en altres treballs, els ermitans tenien cura del santuari i de les seves feixes i residien allà des del primer de maig, quan es celebrava la festa del sant, fins a Tots Sants, quan començaven els primers freds. Aleshores passaven a viure a l'Erola, la petita caseta i capella, dins l'antiga propietat del mas Puig de Viladrau, construïda en un solar o petita era, regalat, a la parròquia i santuari.

Tot i l'autonomia, els rectors i junta parroquial, en afers de certa importància necessitaven el permís o autorització del procurador del duc d'Híxer, com ho indica un document del *Llibre de Sant Segimon* del 1832, on consta entre altres autoritzacions, que el duc d'Híxer va concedir al santuari el privilegi de tenir l'hostal obert, taverna, fleca i carnisseria per acollir els

visitants o pelegrins pagant al senyor 40 rals pel privilegi i un cens anyal de 12 rals.

Un testimoni molt clar i evident de com la parròquia de Viladrau i tot el poble o feligresia consideraven que el santuari era seu, el trobem en un fet molt clar i evident que tingué lloc els primers anys del segle XIX en plena lluita d'Espanya contra la invasió francesa feta per les tropes de Napoleó i que portà molt mal estar a tot al país.

L'any 1810 un escamot de soldats francesos passà per Viladrau on foren mal rebuts i pitjor tractats per la gent del poble, els francesos varen demanar ajut per a ells a la tropa que es trobava a Arbúcies. La gent de Viladrau, els homes sobretot, per evitar represàlies de la tropa fugiren cap a Sant Segimon, on dos dies després foren perseguits pels francesos que pujaren al santuari però no hi trobaren ningú perquè els viladrauencs quan els varen veure venir abandonaren el lloc i fugiren Montseny amunt i tots s'escapoliren de la ira francesa.

Els francesos en trobar el lloc buit incendiaren l'església i la hostatgeria i sense continuar la persecució tornaren a Viladrau deixant aviat el lloc.

Arribada la pau, després del 1812, la gent de Viladrau ajudats per gent de pobles veïns decidiren restaurar el santuari, cal suposar que amb el consentiment i beneplàcit del senyor del Montseny, i ho feren fent cadena d'homes i dones, que pujaven teules i rajoles al santuari, mentre paletes i homes voluntaris reparaven la part més maltractada de l'edifici.

No sabem més detalls per que no els dóna el *Llibre de Sant Segimon*, on el rector Mn. Corominas ho explica el fet només per demostrar que el poble considerava seu el santuari.

Els rectors de Viladrau, confiats en els seus drets concedits pel senyor del Montseny, no es varen preocupar de les disposicions fiscals del 1829 i del 1845 que disposaven crear el Registre de la propietat, depenent d'Hisenda. El Sr. Puig i Bòria pel seu compte va anar a registrar la seva propietat i sense dir res al rector, en ella hi va incloure el santuari de Sant Segimon i els seus horts.

Entremig d'aquests decrets, el 1837 es va crear el de la desamortització de tots els bens jurisdiccionals que abolia el que restava del vell feudalisme. Mentre això succeïa, el Sr. Ignasi Puig Bòria va presentar els documents del Registre d'Hipoteques per legalitzar els seus dominis i així quedava en poder seu tota la petita propietat considerada de Sant Segimon i tot seguit hi va posar una placa en el que es deia propietari del santuari.

Coneixedors dels fets el rector i l'ajuntament de Viladrau varen protestar d'aquest fet que consideraven un greu espoli dels seus drets, però el

Sr. Puig Bòria va presentar al seu torn, el 2 d'octubre de 1852, els seus documents a l'Audiència de Barcelona que sense més ni menys va deixar tot el patrimoni territorial de Sant Segimon, com encara segueix, com a part de la finca de can Gat.

Amb això no pretenem res més que exposar els fets que varen tenir com a conseqüència que la parròquia de Viladrau en senyal de protesta suprimís les processons que hi feia cada any el dia de Sant Segimon, i en altres ocasions, com pestes i sequeres, i que posés una imatge del sant a la capella de la Pietat, capella construïda feia anys al costat del cementiri parroquial, ara espai públic, i el sant i culte encara són en ella, bé que ara el dia de Sant Segimon no es considera com abans festa de precepte per la parròquia de Viladrau.

Portal d'accés a l'església i el seu interior, desembre 2000 (foto Genis Sañé).

Per tot el que hem dit del nostre estimat i encara força malmès santuari, voldríem només esperonar els responsables de l'edifici de completar la recuperació i restauració del conjunt. Com és lògic aquesta hauria d'anar a càrrec dels propietaris encara que potser seria una cosa d'un cost excessiu.

En el cas que els propietaris veiessin que aquest cost depassava llurs mitjans, es podria fer amb una bona concòrdia entre tots els devots i la propietat fent uns pactes i convenis d'ús i conservació de la seva obra.

Avui dia hi ha estaments i serveis públics que vetllen i protegeixen la conservació d'edificis importants o històrics amb disposicions legals i a vegades econòmiques, que ajuden a la seva conservació o manteniment.

Veure restaurat i recuperat Sant Segimon seria un gran goig pels viladrauencs i per molts que estimem Sant Segimon i a vegades el visitem i hem procurat des de fa molts anys mantenir el seu record i interès estudiant el seu passat.

“El vel de Maia”, de Marià Manent: Dietari de vivències de la Guerra Civil des de Viladrau

JOAN PORTALS MARTÍ

“El vel de Maia”, by Marià Manent: A diary of the experiences of the Civil War from Viladrau.

Aquest treball presenta una part de l'extens Dietari que Marià Manent va escriure entre els anys 1918 i 1986. Es tracta de *El vel de maia*, un resum de les vivències dels anys de la Guerra Civil que el seu autor va experimentar des de Ca l'Herbolari de Viladrau, la casa de Bofill i Ferro on s'havia refugiat amb la seva família fugint de la revolució i la guerra que es patia a Barcelona. En aquest dietari es contraposa de manera continuada la pau del paisatge del Montseny i de la vida rural als voltants de Viladrau amb la realitat crua d'una guerra cada vegada més propera. L'obra té dues virtuts: per una banda, és un document històric de primer ordre d'aquells anys difícils i, per l'altra, conté una descripció del paisatge del Montseny i dels voltants de Viladrau que no té res a envejar a les millors pàgines que sobre aquest paisatge s'han escrit en la nostra literatura.

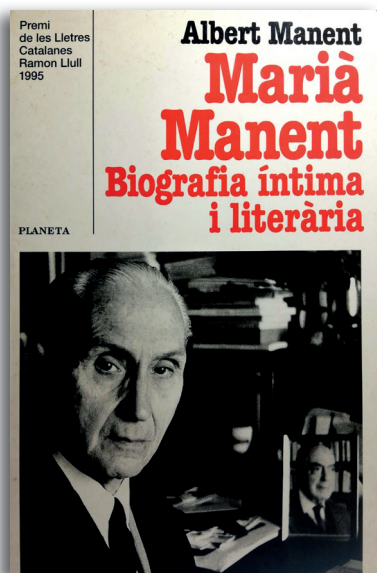
Paraules clau: Marià Manent, Guerra Civil Espanyola, Viladrau.

This work presents a part of the extensive diary which Marià Manent wrote since 1918 to 1986. It is entitled “El vel de maia” (The Veil of Maia), a summary of his experiences during the Spanish Civil War written at Ca l'Herbolari in Viladrau, the house belonging to Jaume Bofill i Ferro, where he had taken refuge with his family when they fled the revolution and the conflict that were raging in Barcelona. The diary constantly contrasts the peace of the Montseny landscape and country life around Viladrau with the harsh reality of a war that was coming ever closer. The diary has two virtues: firstly, as an outstanding historical record of those difficult years and, secondly, as a description of the Montseny landscape around Viladrau that bears comparison with the finest pages written about it in Catalan literature.

Keywords: Marià Manent, Spanish Civil War, Viladrau.

En una de les entrevistes que es van fer a Marià Manent després que l'any 1974 *El vel de Maia* guanyés el Premi Josep Pla de l'Editorial Destino, ell mateix va definir el contingut i el perquè d'aquesta obra: "En realitat, es tracta d'un llibre que no fou escrit per a ésser publicat. És realment el dietari dels tres anys de guerra, amb l'excepció dels primers mesos. Vaig començar a escriure'l pel gener de 1937 en què em vaig instal·lar amb la meva família a Viladrau, a la casa de Jaume Bofill i Ferro [...]. Vaig escriure primer unes petites memòries dels mesos anteriors i després anava anotant regularment les vivències d'aquells dies. Però hi donava el propòsit que fos un testimoniatge personal per als meus fills i el meus néts [...]. És un híbrid de dietari poètic i d'un paisatge per mi molt estimat com el del Montseny, que aleshores encara tenia un caràcter geòrgic, amb el contrast de la guerra viscuda als carrers de Barcelona, on baixava regularment per atendre les meves feines habituals".

Són paraules que, anys més tard, el seu fill Albert Manent reproduirà a les pàgines de la *Biografia íntima i literària* del pare, una biografia que en presenta la trajectòria vital, estètica, espiritual i ideològica i que l'any 1995 va merèixer el Premi de les Lletres Catalanes Ramon Llull.

Portada de la biografia de Marià Manent escrita pel seu fill, Albert.

El mateix Marià Manent, en el pròleg de *El vel de Maia* explica els seus sentiments en aquells moments difícils tot destacant "el contrapunt entre la més exquisida pau geòrgica i les crispacions i angúnies d'una revolució i d'una guerra". Subratlla, a més, que es tracta del "dietari d'uns anys terribles, però també l'elogi d'un paisatge i d'una gent senzilla i serena...", i reconeix que aquest dietari vol ser "una petita rapsòdia al Montseny". En definitiva, diu, que "és el mirall que ofería a la Revolució i a la guerra un poeta urbà i petit-burgès, arrecerat en una deliciosa regió muntanyenca".

Va ser, doncs, el mateix autor qui va definir perfectament el contingut i l'escenari d'una obra que poc després de la seva publicació va merèixer que Josep Pla li dedicés un

article a la revista *Destino* destacant-ne la qualitat literària i la capacitat d'observació, afegint, potser de manera hiperbòlica, que en ella Manent havia arribat a extrems d'expressivitat que superaven moltes vegades el

que sobre la muntanya del Montseny havia escrit un esperit tan sensible com el poeta Jaume Bofill i Mates.

Cal observar, però, que *El vel de Maia* és només una part d'un extens dietari que l'autor havia iniciat l'any 1918 i que amb diferent regularitat va continuar escrivint fins l'any 1986; algunes parts d'aquest extens dietari es van també publicar amb els títols *A flor d'oblit* i *L'aroma de l'arç*. Com ell mateix explica a les primeres pàgines de *A flor d'oblit*, corroborant el que manifestarà després en el pròleg de *El vel de Maia*, el dietari tenia una destinació personal ja que en ell "anotava les coses per mi, obsedit per la voracitat del temps que tot ho esborra...".

Abans d'endinsar-nos en el contingut de la part del dietari publicat sota el títol de *El vel de Maia*, que abasta el període comprès entre el 19 de gener de 1937 i el 15 de febrer de 1939, és obligat fer una breu presentació de l'autor, encara que la seva figura sigui prou coneguda pels qui s'han acostat a la llarga llista de escriptors que, en un o altre moment, han convertit el Montseny en protagonista de les seves obres.

Marià Manent i Cisa va néixer a Barcelona el 27 de novembre de l'any 1898 en una família amb fondes arrels al Maresme, concretament a Premià de Dalt, vila a la qual va estar molt vinculat durant la joventut i, almenys, fins a la Guerra Civil. Podem seguir amb tot detall la seva biografia en l'obra del seu fill Albert esmentada al principi. En ella destaca que va ser un alumne estudiós i brillant del Col·legi La Salle Comtal, situat davant de l'edifici del Palau de la Música, on, a part d'una sòlida formació en lletres, idiomes i comerç, se li desvetllà la passió per la literatura. Allà adquirí també una formació religiosa que va marcar per sempre la seva vida.

A la *Història de la literatura catalana* dirigida per Martí de Riquer, Antoni Comas i Joaquim Molas, dins el capítol que Enric Bou dedica a la poesia post-simbolista, hi trobem un llarg apartat referit a Marià Manent, on es destaca la seva vida "aparentment discreta, lluny sempre de qualsevol mena d'estridència, caracteritzada per una equanimitat, rigor i voluntat de treball ben d'acord amb les consignes noucentistes dels primers anys del segle".

Format en el Noucentisme, Manent gaudí de l'amistat de Josep Carner, Carles Riba, Jaume Bofill i Mates i Eugeni d'Ors, entre molts altres escriptors. Els seus coneixements profunds de l'anglès li van permetre afrontar com a traductor molts textos de poesia anglesa i d'aquesta manera acostar-los al català. Empleat durant un temps a La Caixa, poc a poc va aproximar-se al món editorial i va col·laborar intensament en moltes activitats culturals relacionades amb la poesia, com van ser la fundació l'any 1920 dels *Amics de la poesia* juntament amb Jaume Bofill i Ferro, Josep Carner, Francesc

Sitjà, Carles Soldevila i Ramon Sunyer; pocs anys més tard (1925-1927) va dirigir la *Revista de Poesia* i, del 1935 al 1936 dirigí també els *Quaderns de Poesia* amb J.V. Foix, Tomàs Garcés, Carles Riba i Joan Teixidor.

Persona d'una extensa cultura i d'una gran inquietud intel·lectual i capacitat de treball, a part de escriure poesia, va dedicar-se intensament a la traducció, a la redacció dels dietaris i a l'exercici de la crítica literària amb una remarcable activitat periodística. La seva obra, en prosa i en

vers, va merèixer l'any 1985 el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Va morir a Barcelona el 24 de novembre de 1988 quan faltaven només tres dies perquè complís 90 anys.

Ca l'Herbolari, casa de Jaume Bofill i Ferro on es refugia la família Manent. (Foto L. Roisin).

Un aspecte destacable en l'obra de Marià Manent és la influència que tingueren en ella els diversos paisatges que va gaudir al llarg de la seva vida. Primer, el familiar de Sant Pere de Premià, que

en els seus anys infantils va alternar amb el de Samalús. Després, el de Viladrau, la *Muntanya d'ametistes* de Bofill i Mates, on passà moltes temporades, especialment en els anys de la guerra, i, finalment, el de l'Aleixar, al peu de les muntanyes de Prades.

Home conservador i catòlic, a l'iniciar-se la guerra amb el consegüent esclat revolucionari anarquista dels primers moments, no va fugir del país, com tants d'altres, sinó que va cercar refugi a Viladrau, en un entorn més segur que Barcelona per una persona que hauria pogut ser objecte de la persecució revolucionària. Com explica Sergi Font en el treball *L'actitud de quatre escriptors catalans davant la guerra civil (1936-1939)*. Joan Sales, Pere Calders, Avel·lí Artís Gener i Marià Manent, l'autor de *El vel de Maia* es va mantenir sempre fidel a les institucions catalanes des del seu exili voluntari a Viladrau i va saber conservar en tot moment l'equilibri entre la seva opció política-ideològica conservadora i el seu patriotisme, malgrat les enormes dificultats que això suposava. Ni les passejades dels pistolers de la FAI ni la persecució anticlerical van aconseguir que es passés al bàndol rebel.

Després de diverses incidències en els primers dies de la guerra a Barcelona, en els quals Marià Manent va estar cridat per algun comitè anarquista per

respondre de responsabilitats polítiques sense que l'acusessin de res en concret, a finals del mes d'agost de 1936 la família Manent es va instal·lar a Viladrau a ca l'Herbolari, la casa pairal propietat de Jaume Bofill i Ferro.

I és a partir del 19 de gener de 1937 quan recomença el dietari que havia interromput feia onze anys: "Avui fa sis mesos que començà la guerra. Som en un racó de muntanya, tranquil i solitari, ben diferents d'aquella ciutat frenètica, tràgica, incendiada del 19 de juliol [...]. Després d'unes setmanes d'angoixa, de depressió terrible [...] ens vam instal·lar en aquest recer muntanyenc on la pau verda dels arbres semblava un paradís [...]. Era un oasi tranquil enmig de la tragèdia".

Ben aviat el record dels colors de la tardor a Viladrau impressiona el poeta: "Després de l'estiu, la tardor, amb faigs de color de púrpura i d'aram, la flor de la vidalba abocant-se pels arbres com una cascada cotonosa. I més enllà de l'octubre, els boscos nus, color de mare de vi, amb les taques negres dels avets, com uns rengles de penitents amb caputxa".

I al record de tardors passades segueix la realitat d'un hivern benigne: "Sol tebi, cel pur, amb algun núvol blanc, com una llarga cascada que el ponent aboca damunt la muntanya [...] Pels pendissos blancs lliscaven uns minyons amb luges. Casquets de llana, galtes roges, vitalitat i joia del fred i de la joventut. La guerra que lluny! Però cor endins no ens abandonava".

Malgrat la visió poètica, la vida en aquell entorn no era exempta de duresa, com explica el seu fill Albert, qui en l'esmentada biografia subratlla que "l'adaptació fou lenta. No hi havia electricitat a la casa i brandàvem llums de petroli i de carbur. Quan feia molt de fred enceníem una gran estufa de llenya i també teníem brasers".

Aquesta mescla de poesia i de rudesia propi de l'entorn rural no amaga el rerefons sempre present de la guerra, i la visió pessimista de Manent, qui davant la realitat del moment no veu "possible, ara com ara, altra cosa que una dictadura roja o una dictadura blanca, tot lamentant que els diaris només parlen de victòries, morts, presoners, proclames, odi..." mentre blasma els crims del revolucionaris en els primers moments afirmant que "els Fronts Populars són la maquinària perfecta que s'ha inventat per a la fabricació del feixisme...".

Tot i el rerefons bèl·lic, les pàgines de *El vel de Maia* són un cant continu al paisatge del Montseny: "El Montseny té una llum sense contrastos: muntanya d'un verd rossenc, amb la massa moradenca dels boscos sense fulles i ratlles fines de neu als cims (4 febrer). El cim de la muntanya és embolcallat d'una boira argentada. Després, cap a migdia, el cel es va enfosquint i es posa a pedregar: calamarsa barrejada amb neu; més tard,

neu sola [...]. Però tot d'una la gran tremolor blanca s'aclareix, s'il·lumina [...]. Era que tornava a sortir el sol. Feia sol i nevava... I al cap de deu minuts [...] lluïa el cel blau [...]. Havíem passat bruscament, teatralment, d'una visió d'hivern a un joiós paisatge de primavera (28 de febrer)".

Aquells dies d'hivern del 1937 la vida en aquell entorn rural seguia el seu ritme: "Al nostre veïnat de les Paitides (una dotzena de cases grises, aclofades entre els sembrats, amb olles blaves d'alfàbrega o d'herba de Sant Segimon a la finestra) s'ha celebrat diverses vegades la gran festa rústica de l'hivern: la matança del porc [...]. Fa vent. Anem a buscar llenya. Arreu dels alzinars fumen carboneres".

Eren dies en què la família Manent anava a fer llenya i a cercar menjar per l'entorn de ca l'Herbolari: "Hem passat el matí al Pujol de Muntanya. És la masia més típica, més bonica que hagi vist mai... I un altre: Al matí

anem al Noguer... L'aigua, a la Riera Major fa un gran renou..." Feia menys d'una setmana que l'objecte de la visita havia estat Rosquelles, "avui esdevinguda una casa històrica, un indret de pelegrinatge literari on arreu hi ha l'empremta de la personalitat poderosa de Jaume Bofill i Mates..."

Viladrau a l'hivern (foto L. Roisin)

Són els mateixos dies del mes de febrer en què "hi va haver un fort bombardeig

naval a Barcelona", fet que va provocar un tall d'electricitat a Viladrau. I el contrast amb la pau del Montseny es fa encara més fort quan va a Barcelona el 16 d'aquell mateix mes de febrer i veu passar al Passeig de Gràcia l'enterrament de les víctimes d'aquell bombardeig: "Han passat divuit cotxes de morts, amb flors, corones..."

A les pàgines del dietari el rerefons de la guerra alterna amb abrandades descripcions de la natura que l'envolta: "Obsessió de la guerra, sempre, sempre. Gairebé no parlem d'altra cosa" (25 de febrer). I, només tres dies després, la visió de la Natura amb tota la seva força s'imposa una vegada més: "Avui, en obrir la finestra, veig els avets del parc plens de neu. Al cap de poc surt el sol, i la neu es fon en gotes de llum viva [...]. Després, cap a migdia, el cel es va enfosquint i es posa a pedregar: calamarsa barrejada amb neu; més tard, neu sola. Però tot d'una la gran tremolor

blanca s'aclareix, s'il·lumina [...]. Era que tornava a sortir el sol. Feia sol i nevava [...]. I al cap de deu minuts [...] lluià el cel blau [...] havíem passat bruscament, teatralment, d'una visió d'hivern a un joiós paisatge de primavera".

És el pas inexorable del temps i l'evolució estacional d'una natura més present que mai en aquell entorn rural presidit pel cim de Matagalls el que captiva a Manent. Les pàgines es van succeint entre el record de la guerra llunyana, les escapades a Barcelona i també a Premià de Dalt, i el treball incessant de l'autor com a traductor, com a escriptor i, a més, com a lector infatigable de la premsa i d'autors estrangers. Són treballs que no l'impedeixen, però, mantenir el contacte amb escriptors i intel·lectuals amics així com amb molts dels habitants d'aquell món rural en que la família Manent havia cercat refugi.

I arriba el primer aniversari de la guerra, un aniversari que li fa escriure: "Un any de guerra! Aquesta nit ha fet un any que escoltava la ràdio fins a les quatre de la matinada, nerviós, frenètic. L'endemà, trets, canonades, incendis, gent armada en cotxes furients. Que lluny que és tot i que a la vora! Aquell extrem de violència i d'horror en ha dut a aquest extrem de pau, d'idil·li geòrgic. Garberes, rostolls, clavells de pastor, puputs, grives, orengues florides".

És un sentiment que es va repetint. Així, el següent 24 d'agost recorda la seva arribada a Viladrau: "Avui fa un any que vaig arribar amb l'àvia, la Fina i les nenes. Un any de guerra al cor de la pau muntanyana. Angoixa i idil·li inextricablement enllaçats [...]. Aquest record s'enllaça amb el que pocs dies després expressa a l'evocar que avui fa un any que vaig trobar el pis de Barcelona fet un caos a causa de l'escorcoll de les patrulles de control. Imatges destrossades, tot el contingut dels calaixos per terra, les cartes meves de festeig i les de la Josefina escampades d'ací i d'allà".

Continuen les anades i vingudes a Barcelona, on sovint se li barregen sentiments de basarda, de pietat i d'horror. A cada tornada a Viladrau, la seva sensació és la mateixa tal com expressa, per exemple, el 2 d'octubre: "Dona bo de tornar a ser en aquest refugi de muntanya després d'uns dies de sirenes i bombes".

Mentrestant segueix mantenint contacte amb intel·lectuals i escriptors amics com Alexandre Galí, Armand Obiols, Carles Riba i molts altres. També té ocasió de conèixer a Salvador Espriu, a qui descriu en poques paraules: "fred i ben educat, interessant...".

I arriba el Nadal, "segon Nadal de guerra. Nadal trist, però a la vegada dolç, en aquest recer de muntanya...". Un Nadal que contrasta amb el final

d'any que es viu a Barcelona on les alarmes es succeeixen com explica ben cruament: "Jo era al centre de la ciutat i intento en va circular pels carrers. Tot és fosc, negríssim. Fa basarda".

La crònica de l'any 1938 seguirà les mateixes pautes que l'anterior amb l'alternança entre la pau de la muntanya i els horrors de la ciutat. La primera anotació correspon al dia 2 de gener i en ella Manent reflecteix el seu esperit religiós, un sentiment que impregnarà tothora la seva personalitat: "Vaig a dinar a Valldoreix, a casa del meu cosí Anton Garriga. Al matí he oït missa –la meua primera missa durant la Revolució–. M'ha fet una emoció molt forta".

Fa un hivern suau a Viladrau. Manent passeja per aquell entorn idíl·lic que recorre molts dies tot cercant aliments per a la subsistència familiar a les cases més properes: "al serrat de Cerdans a pagar la llet... al Pujolar a comprar ous...". Pel camí aprofita per admirar aquella natura que el captiva: "Reposant en un recer, hem vist les Agudes clapejades de neu i il·luminades encara d'un pàl·lid sol de posta quan el massís del Matagalls ja era ple d'ombra".

L'anada a Barcelona pocs dies després li permet gaudir per una vegada de "la impertorbable dolçor barcelonina amb la dalla de la Mort dissimulada en la blavor del cel d'hivern". Aquella "dolçor barcelonina" no deixa de ser un miratge ja que, en una nova visita a la ciutat unes setmanes després, resta impressionat per la visió de les cases esfondrades a la Gran Via pel terrible bombardeig del 30 de gener.

Aquell hivern suau al Viladrau de les primeries de l'any ha canviat de sobte el seu signe i la neu i el fred són ara els protagonistes. Així, el 17 de febrer, "hi ha un pam i mig de neu, i els homes del veïnat de les Paitides han obert camí amb pales, cap el poble... tot és blanc, gris, aturat...". El mal temps, però, dura poc i el sol torna a imposar el seu domini a muntanya mentre Manent passa els dies corregint proves, repassant la premsa, escrivint, i gaudint d'aquell entorn gairebé primaveral.

Una nova anada a Barcelona a mitjans d'aquell mes de març l'enfronta una vegada més amb la dura realitat, una realitat que, diu, produeix "un gran aclaparament entre els intel·lectuals de la Institució de les Lletres Catalanes" amb qui es reuneix. No els falta motiu: sirenes, apagades de llums, detonacions, soroll dels antiaeris, bombardeigs recurrents trenquen la calma de la nit barcelonina. Són bombardeigos que es repeteixen un dia rere l'altre i que afecten tota la ciutat, "la gent fuig ... la desmoralització és general...". Mentrestant, la guerra i alguns dels seus protagonistes comencen a acostar-se a Viladrau.

A principis d'abril, passen per les muntanyes properes diversos fugitius del front en un èxode que dies després s'intensifica. Així, el 6 d'abril en passen divuit per una masia del poble. Manent segueix treballant i anant pels indrets propers a ca l'Herbolari gaudint d'una "pau lluminosa" que no amaga, però, "el ressò sinistre, el tro velat de la guerra...". Sembla que vindran a Viladrau noranta refugiats més, mentre continua l'èxode del front, com confirma la presència en una masia propera de disset fugitius, decaiguts, cansadíssims...

Continuen les contradiccions: "Fa prop de dos anys que passo, en brusques alternatives, del més dolç idil·li geòrgic a la més dura obsessió bèl·lica: del perill de morir sota una casa de sis pisos esberlada per l'aire líquid, a la contemplació dels presseguers florits; de l'hòrrida cacera dels antiaeris a la joia de les calàndries entre els blats".

Els esdeveniments, però, se succeeixen: "Uns carrabiners a l'aguait al camí del Pujolar han detingut uns desertors i sembla, també, que ha estat trobat un fugitiu de la guerra mort de fam...". Pel que fa al temps, a l'exuberant primavera d'uns dies enrere l'havia seguit alguna nevada tardana, "una nevada primaveral, breu i indecisa". El 15 d'abril, Divendres Sant, Manent alça els ulls a la Creu de Matagalls, tot pensant "en aquells oficis de les esglésies cremades, de la Bonanova que ja no existeix, on només hi ha un espai nu". I davant les notícies que parlen de grans concentracions de tropes a la propera ciutat de Vic, manifesta el seu temor a que "la guerra pugui acostar-se al nostre recer, malmetre els boscos vellutats, la dolça solitud agrícola...".

Passen les setmanes entre la placidesa del temps a muntanya i el temor d'una guerra cada vegada més propera. A mitjans de juny es detecta la presència de 300 carrabiners per buscar desertors a la muntanya, amb l'amenaça que "pasarán por las armas" als qui en tinguin amagats a casa. Tot plegat, fa que el 30 de juny Manent confessi que es sent deprimat, sense esma de treballar.

Continuen les anades puntuals a Barcelona. Hi veu poca gent a peu i pocs vehicles pels carrers i, esporàdicament, sent el retronar dels canons antiaeris. Quan torna a Viladrau reprèn amb decisió els seus treballs, les lectures diverses, les traduccions d'autors anglesos... mentre és fascinat per les feines de sega i de batre dels pagesos. Mentrestant, però, el 28 de juliol sent diverses explosions provinents del Pirineu... una mostra més de les contradiccions del dia a dia: "Sembla impossible que la mort s'escampi en aquesta dolçor de juliol, enllà dels boscos verds i tranquils, sota aquests núvols blancs, d'una opulència barroca. Guerra folla i dura!".

En diverses de les anotacions del dietari es troben referències a l'obligada recerca de menjar que Manent i la seva família fan per moltes de les masies properes. No és un fet casual, tal com ell mateix explica en una nota del 10 d'agost on, davant la carta d'un amic anglès anunciant que els enviarà queviures, manifesta la seva alegria: "Ja somiem el sucre, el cacau, les galetes, la llet condensada... Aquesta alegria dona la mesura exacta de les privacions que passem. "És un sentiment reiteratiu que apareix ben cruament al dietari pocs dies després, el 28 d'agost: "La por a la fam ens circumda com una obsessió. Només es parla de la guerra o del menjar".

A principis de setembre rep la visita de Bofill i Ferro acompanyat de Joan Vinyoli amb els qui comparteix uns dies d'amistat i contacte amb la natura: el bosc de Viarmau, el Sot de Cerdans, Cortils "al bell cor de la muntanya", Coll de Joan i Borderiol són alguns dels escenaris que els tres amics trepitgen. Són dies en que el paisatge "i el temps tenen un aspecte ben tardoral amb lents núvols blancs, boscos d'un verd mullat, aire puríssim i vent fred, tònic".

Poc després, és visitat per Josep Palau-Fabre, "agradable, ple de seny, home d'una passió viva però continguda..." amb qui gaudeix també d'aquell paisatge tardoral tot patint la realitat sinistra de la guerra.

Continuen els contactes amb intel·lectuals amics. A finals de setembre amb Duran i Sanpere, qui havia tornat feia poc de Suïssa, Bèlgica i França. Mentrestant, segueixen les trameses d'aliments dels amics estrangers com un paquet que el mateix Duran li du de Ginebra amb 16 quilos de "formatge, llet, arròs, sucre, cacau, xocolata... els nens estaven contents com el dia de Reis".

El 15 d'octubre, Manent parla amb Duran i Sanpere a Viladrau qui li manifesta que el proper dilluns podrà començar a treballar a l'Arxiu, cosa que farà el dia 17 d'octubre al Noguer. El dia abans al matí havia oït missa a casa amb la família, una "cerimònia en l'ambient domèstic sense cap pompa ni solemnitat" que li produeix una gran emoció.

A la segona quinzena d'octubre alterna el seu treball d'arxiver al Noguer amb les feines intel·lectuals habituals, tot contemplant els canvis de temps d'una tardor força inestable en la qual s'alternen la pluja forta i les llevantades amb canvis sobtats que fan baixar la temperatura als zero graus amb un cel seré i tramuntana. El dia 31 va a Vic "on ja no hi ha tant de moviment militar com temps enrere", però sí que hi troba soldats de les Brigades Internacionals.

Els primers dies de novembre la llunyana batalla de l'Ebre continua "amb una intensitat esfereïdora" i es fa sentir a Viladrau amb el pas de nombrosos

avions i el soroll dels bombardeigs. El dia 8 és especialment dur en aquest sentit: "Tot avui s'ha sentit fortíssim el bombardeig de l'Ebre. Alternaven els trons llargs, terribles de l'aviació amb les detonacions espaiades de l'artilleria...".

Malgrat tot, Manent continua els seus treballs a l'Arxiu, uns treballs que li produeixen un sentiment estètic de noblesa i equilibri. El 27 de novembre compleix quaranta anys, una edat –diu– "que em situa al cor de la maduresa". Recorda amb tendresa "el festeig vora els gessamins" i s'emociona amb la presència d'aquests "tres rostres d'infant que graviten cap a mi com amb un ímpetu d'astre...". Lamenta, però, que "quan assaboríem la felicitat tranquil·la [...] ha vingut la guerra, les privacions, la por a la mort violenta, el viure arrecerat, però dur, en aquest racó de muntanya".

La vida segueix en el tercer desembre de guerra que s'inicia amb el mateix sentiment de sempre: "tristesia, monotonia, solitud...". Continuen els recorreguts habituals: el poble, el Noguer, Vilarmau, el Pujolar... i les converses amb els intel·lectuals amics: Bofill i Ferro, Vinyoli, Duran i Sanpere. El dia 8, a l'anar al poble a buscar el pa, té ocasió de parlar amb alguns veïns, els quals "estan deprimits per la lentitud de la guerra que implica tants sofriments...".

Estudi i treball s'alternen en el seu dia a dia, un dia a dia que no oblida, però, les activitats més bàsiques per la subsistència familiar, com ho fa el dia 15 quan amb la seva esposa Josefina van "a buscar la llet a una masia pròxima. Travessàvem els tolls, ens mullàvem, topàvem amb les pedres, en la gran nit silenciosa. Hem vist com munyien les vaques. L'estable era tebi, i la llum crua de l'acetilè il·luminava les gran còrpores de les bèsties que remugaven lentament".

A les vigílies de Nadal el fred es deixa sentir amb tota cruïda a Viladrau i la guerra mostra la seva cara més implacable. El dia 21 de desembre, quan era al Noguer, sent "un bombardeig terrible" i "cap el tard ens diuen que han bombardejat Vic... Tothom creu que ha començat una gran ofensiva. Nadal de foc i sang. Déu meu!".

El dia de Nadal "el cel és blau i alegre damunt la neu del Matagalls". Després d'oïr missa en una casa "rònega i mísera, amb escala de fusta corcada i sostres ennegrits d'avets del Montseny..." la família dina "amb una alegria ombrejada per l'aprensió tràgica de la guerra, per la inseguretat del nostre oasi en aquests temps sinistres; però també amb l'esperança que la tragèdia ja no pot durar gaire més".

L'any acaba, però, Manent expressa els seus temors: "Se'ns acostarà la guerra al nostre oasi? Vivim dies neguitosos i intensos".

Comença el 1939: treball al Noguer, anades al poble a buscar pa, les tropes franquistes avancen mentre hi ha rumors de crides de més lleves fins que arriba el dia de Reis: "Alegria trista, com la de Nadal. Reis de guerra en aquest racó de món, voltats de grans muntanyes, de gebre i d'inquietud".

Passen els dies. Continua la forta ofensiva franquista i el ritme de les operacions militars s'accelera. "Són uns dies anguniosos i intensíssims; tant com pel juliol del 36". Manent ha de fer llit ja que es troba força engripat. El dia 20 es produeix un dels bombardeigs més forts i impressionants que havia sentit mai i els vidres de la casa tremolen però "després la tarda de gener era mansa, suau, amb nuvolats i cel pur". Cara i creu de la mateixa realitat.

El 23 va al poble i li diuen que ha estat proclamat l'estat de guerra i que els franquistes són ja a uns 30 quilòmetres de Barcelona. A Viladrau fa tres o quatre dies que hi ha un Estat Major i han requisat l'Hotel i moltes torres. El 26 les tropes franquistes han entrat a Barcelona. Manent continua malalt al llit amb febre mentre les carreteres són plenes de caravanes de fugitius, les tropes franquistes avancen sense trobar resistència i els republicans es retiren sense lluita.

L'1 de febrer és "un dels dies més agitats de la guerra": pas d'avions, disparats d'antiaeris, explosions fortíssimes amb batzegada de vidres que impressiona als estadants de ca l'Herbolari amb un canó emplaçat sota mateix de la casa. Els nens ploren. Mentre, Manent es troba encara molt dèbil. L'endemà continua "el crescendo d'emocions", segons les seves paraules. Des de la finestra es veuen avançar un centenar de soldats desplegats en guerrilla els quals acaben acampant vora l'estable dels masovers i al mateix pati de la casa.

El dia 3 "és un dia crucial, un dels més dramàtics de la meua vida". Al matí, els soldats de la columna Líster estan als voltants de la casa i sembla es preparen per marxar. A migdia, el comissari polític i dos capitans entren a escalfar-se a la cuina. Aviat ressona el soroll de les metralladores. Manent ordena a la seva família refugiar-se a la cova de can Bofill, cosa que fan amb algunes famílies veïnes. A la remor de les metralladores succeeix el silenci i tots surten de la mina. Al pati no hi ha els soldats del matí, sinó "uns soldats que diuen que són d'en Franco".

Efectivament, un alferes espanyol i diversos soldats marroquins havien ocupat el lloc on hores abans s'estaven les milícies de la columna Líster, després de vèncer la seva resistència. Malgrat tot, Manent no s'està de dibuixar el paisatge en aquella nit tan especial: "Era una nit claríssima, amb lluna en el cel pur; el Matagalls es retallava, net, solemne, amb una pinzellada blanca a la carena [...] el tac-tac-tac de les metralladores semblava un timbaleig inofensiu en la nit ampla i clara".

L'endemà, anada a Vilarmau a buscar l'avi, que el dia abans havia anat a buscar-hi llet i no havia pogut tornar a causa de la lluita... presència de moros... notícia d'escorcolls a La Sala on hi havia desertors amagats amb requisa d'objectes de valor inclosa... i tornada a ca l'Herbolari amb els moros acampats per l'entorn... mentre "el Pirineu era blanc, assolellat en el matí pur de febrer. El brogit de la guerra tenia una estranya i terrible majestat en aquell paisatge de neu i de boscos".

Passen pocs dies, i el desig de tornar a Barcelona és compartit per tota la família "després de tant temps". Per fi, arriba el dia 15, "dia pur, fred, amb tramuntana. Ve la carreta de bous del Pujolar a recollir l'equipatge. A tres quarts de deu sortim tots del poble en el carro del Valent. Quan arribem a Barcelona, quina impressió profunda em fa la ciutat il·luminada! És com un somni, com un conte de fades".

És ja el final d'aquest *Vel de Maia*, un final el darrer paràgraf del qual assaboria la pau, "una pau gairebé en abstracte [...] una pau deslligada de les seves circumstàncies històriques [...] però que en el fons tenia un gust ben amarg; cor endins hi havia una altra mena de fosca".

Així culmina aquest Dietari, al llarg de les pàgines del qual, aquella guerra en principi llunyana es va acostant a aquell entorn idíl·lic i bucòlic fins a protagonitzar-ne també la dura realitat del dia a dia, especialment en els seus darrers moments. Però fins i tot en aquells darrers instants dramàtics, el paisatge del Montseny no deixa de ser qui presideix les pàgines del llibre i condiciona en tot moment la mirada poètica del seu autor, Marià Manent. En realitat, és qui esdevé el protagonista principal de l'obra.

BIBLIOGRAFIA

FONT, S. (2010), *L'actitud de quatre escriptors catalans davant la Guerra Civil (1936-1939)*. Joan Sales, Pere Calders, Avel·lí Artís-Gener i Marià Manent [en línia], UOC <<http://hdl.handle.net/10609/1203>> [consulta: gener 2020].

MANENT, A.(1995), *Marià Manent. Biografia íntima i literària*, Barcelona: Editorial Planeta.

MANENT, M.(1975), *El vel de Maia*, Barcelona: Edicions Destino.

DE RIQUER, M. – COMAS, A. – MOLAS, J. (1987), *Història de la literatura catalana*, volum 9, Barcelona: Editorial Ariel.

Flors del Montseny

JOAQUIM REBERTÉ – PERE BARNOLA

Montseny flowers

El Montseny ha tingut, té i tindrà sempre una bona colla d'estudiosos que ens han ensenyat gairebé totes les vessants possibles que es puguin donar en les seves contrades: història, geografia, biologia, literatura i poemes, pintura, fotografia i, segurament, moltes més que queden en el tinter. Crear una visió nova i diferent pot resultar una mica més complicat. Combinar els coneixements de flora comparant les localitzacions d'aquí i les de fora del país, buscant nous indrets, confeccionant les característiques dels seus hàbitats, elaborant una col·lecció de imatges i fent una cerca dels possibles noms populars, i plasmar-ho tot junt en una exposició, ens va semblar que potser era una idea que no s'havia portat a terme i que, a més, ens donava tema per poder-la ampliar en un futur, estenent-nos en més conceptes o varietats. I aquí queda la primera part, esperant la continuació.

Paraules clau: flora, endemismes, flors rares, orquídiades, macrofotografia.

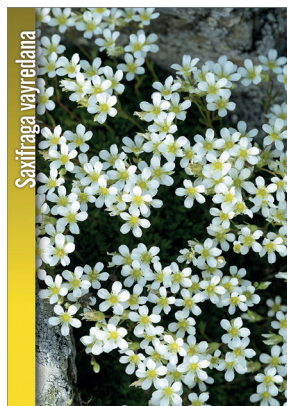
Montseny has had, has and will always have a good group of specialists who have taught us about almost all the possible aspects taking place in its areas: history, geography, biology, literature and poems, painting, photography and, surely, many other that may be left unsaid. Thus, to create a new and different vision can be a bit complicated. The combination of flora knowledge, by comparing its local and worldwide locations, finding new places, compiling its habitats features, collecting images and searching for popular names, all together in an exhibition appeared to be a fresh idea never accomplished before. Besides, it also led to the opportunity of enlarging it in the future, including other concepts or varieties. And here ends the first part, looking forward to the second one.

Keywords: Flora, endemism, rare flowers, wild orchids, macro photography

PLANTES INCLOSES AL CATÀLEG DE LA FLORA AMENACADA DE CATALUNYA

Saxifraga vayredana

Anomenada popularment com a Herba de Sant Segimon fou descrita pel botànic Luizet el 1913. Endemisme del Montseny-Guilleries és juntament amb la *Saxifraga genesiana* una de les dues joies de la flora vascular d'aquest massís. Aquesta planta es pot trobar pels cims del turó de l'Home, les Agudes i Matagalls entre les fissures de roques i tarteres. Fa unes tofes de fulles molt variables i a finals de juny comença a florir. És emprada en medicina popular.

Saxifraga vayredana.
(Foto J. Reberté).

Saxifraga genesiana

L'any 1977 el botànic P. Vargas descriu aquesta planta del Montseny com a *S. genesiana* separant la planta del Montseny-Guilleries de la *Saxifraga geranioides* que es pot trobar als estatges subalpí i alpí dels Pirineus.

Conviu amb l'herba de Sant Segimon a les tarteres i replans de roca dels cims del Montseny. En els mateixos llocs es pot trobar un híbrid de les dues que Luizet i Soulié van descriure com a *S. x cadevallii*.

Botrychium matricariifolium

A Catalunya fins fa pocs anys aquest petit pteridòfit només estava documentat als Pirineus. El 2010 Gerard Pié la troba a la vall de Santa Fe i més endavant en Joan Altimira troba una nova localitat en una freixeneda propera a l'hotel de Santa Fe.

Epipogium aphyllum (foto J. Reberté).

Epipogium aphyllum

Aquesta rara orquídia coneguda popularment amb el nom d'"orquídia fantasma" a Catalunya es coneixia del Pirineu lleidatà. L'any 2009 Jordi Vila va documentar una nova localitat al Montseny. Viu a la fullaraca del bosc de faigs i sembla ser

Botrychium matricariifolium
(foto J. Reberté).

que la seva floració respon a una pluviositat elevada a la primavera i a un estiu calorós i humit.

Cypripedium calceolus

Aquesta espectacular i formosa orquídia actualment no es troba o no s'ha trobat al Montseny, però que l'hem volgut incloure en la exposició ja que hi ha constància de la seva presència al Pla de la Calma per mitjà d'un plec d'herbari del botànic Antoni Cebrià i Costa, que la va trobar al segle XIX (1864). La localitat de la Calma representaria el límit meridional a la península Ibèrica.

Melampyrum cataaunicum

Aquesta planta crida l'atenció pel contrast del color verd de les fulles amb el to violaci de les bràctees que envolten les flors i el groc de la corol·la. Viu en boscos de caducifolis humits i fins fa poc havia estat considerada com un sub-endemisme català, encara que actualment es coneix del sud-oest d'Europa.

PLANTES RARES A CATALUNYA

Viola bubanii. (Foto J. Reberté).

Viola bubanii

Coneguda popularment com a Pensament del Montseny, és una planta de distribució molt reduïda a Catalunya encara que al Montseny sigui una espècie molt comuna per la part alta del massís.

Es reconeix fàcilment per la grandària de les seves flors (de 2-3,5 cm) i la distribució dels pètals (quatre pètals dirigits cap amunt i un cap avall). De distribució atlàntica als Països Catalans, fora del Montseny es coneix només a la Catalunya nord, concretament al Vallespir.

Potentilla montana

És una planta que recorda a la maduixera per les seves flors blanques i les fulles amb tres folíols. Al Montseny és bastant comú als prats de pastura de mitja muntanya fins als cims. De distribució atlàntica a Catalunya només es troba al Montseny com a límit més meridional i a la Vall d'Aran.

Ophioglossum azoricum

Petita falguera documentada per primera vegada del Pla de la Calma al Pla del Clot per Cèsar Gutiérrez el 1997. El 2017 en una sortida del Grup local de Flora Catalana del Baix Montseny per veure les orquídiades de la Calma, vam trobar una segona localitat en un cremat al Pla de la Llacuna.

Hypericum pulchrum

Aquesta planta que recorda a la coneguda popularment com a Herba de Sant Joan (*Hypericum perforatum*) i emprada en medicina popular, es diferencia entre altres trets per tenir les anteres de les seves flors de color de carbassa. Viu en boscos humits i al Paísos Catalans es troba documentada fora del massís, al Montnegre i al Vallespir.

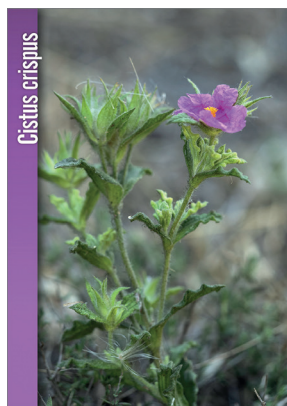
PLANTES RARES AL MASSÍS

Drosera rotundifolia

Flora que pertany al grup anomenat plantes carnívores, és en realitat una planta insectívora ja que no menja carn sinó que atrau, captura i digereix animals petits sobretot insectes que utilitza com a font suplementària de nitrogen orgànic. Desapareguda els anys seixanta ha estat observada de nou al 1999.

Cistus crispus

Hi ha la creença generalitzada que les plantes notables i importants per la seva raresa i vistositat es troben a les parts altes de les muntanyes. L'estepa crespa (*Cistus crispus*) anomenada així per les seves fulles amb el contorn arrissat, és una planta que viu a la part baixa del massís i que actualment només es coneixen dues localitats: una al terme municipal de Palautordera i l'altre a Mosqueroles (Fogars de Montclús). És una planta de distribució mediterrània que té el seu òptim a Catalunya al massís de les Gavarres.

Cistus crispus. (Foto J. Reberté).

Ophrys speculum

Orquídia també anomenada abellera de mirall o mirall de Venus entre d'altres noms populars, és una de les abelleres més espectaculars. Pel seu color blau-lilós de la màcula, llargs pels i color groc i marró vermellós del seu label, i també per la forma dels pètals i sèpals. No ens consta que s'hagi citat en el Montseny, si bé es coneix actualment una localització en

el Pla de la Calma des de l’any 2012, trobada per Josep Roma. Aquesta localització que frega els 1200 m estaria quasi al límit d’alçada del seu estatus.

PLANTES AMB EL LÍMIT MERIDIONAL AL MONTSENY

Cytisus oromediterraneus

Del bàlec, en Joan Coromines en el Diccionari etimològic i complementari de Catalunya en diu el següent: “La meva vida de muntanyenc em permet d’assegurar que no es diferencia de la ginesta als ulls de l’observador llec però atent, més que per la seva talla nana i l’escassa ufanor de les seves flors, però creix amb tronc més robust i en masses enormes, sovint quasi impenetrables”.

Aquestes mates es poden trobar a les landes dels Pirineus i al vessant occidental del Matagalls, com a límit meridional a Catalunya.

Galeopsis pyrenaica

Sub-endemisme català, és una planta que viu a les tarteres de l’alta muntanya pirinenca i en el Montseny ha estat observada darrerament a la riera de Riudeteix.

Pedicularis comosa

Planta de distribució alpina que viu en peus de penyals, fondalades humides i fagedes de les parts altes del massís del Montseny i que representa el seu límit meridional a Catalunya. El nom genèric de *Pedicularis* deriva del llatí *pediculus* (el poll), perquè segons una antiquíssima creença el bestiar que menja d’aquestes plantes a les pastures es cobreix de polls.

LLISTAT DE PLANTES	
NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR
<i>Saxifraga genesiana</i> P. Vargas	
<i>Saxifraga vayredana</i> Luizet	Herba de Sant Segimon
<i>Cirsium richterianum</i> Gillotsubsp. <i>costae</i> (Sennen& Pau) Talavera & Valdés	Cardigassa
<i>Dianthus seguieri</i> Vill. subsp. <i>requienii</i> (Godr.) Bernal, M. Laínz & Muñoz-Garm.	Clavell de bosc. Clavell de pastor
<i>Galeopsis pyrenaica</i> Bartl.	Galeopsis pirinenca
<i>Ophrys catalaunica</i> O. Danesch & E. Danesch	Abellera catalana

LLISTAT DE PLANTES	
NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR
<i>Ramonda myconi</i> (L.) Rchb.	Orella d'ós
<i>Botrychium matricariifolium</i> (Retz.) Koch	
<i>Epipactis exilis</i> P. Delforge	
<i>Epipogium aphyllum</i> Sw.	Orquídia fantasma
<i>Hypericum pulchrum</i> L.	Hipèric pulcre. Pericópolit
<i>Ophioglossum azoricum</i> C. Presl	Llengua de serp. Llança de Crist
<i>Potentilla montana</i> Brot.	Fragassa de muntanya
<i>Viola bubanii</i> Timb.-Lagr.	Pensament del Montseny
<i>Cypripedium calceolus</i> L.	Cipripedi. Esclops. Sabatetes de la Mare de Déu. Sabatetes del Nen Jesús
<i>Aconitum vulparia</i> subsp. <i>ranunculifolium</i> (Rchb.) M. Laínz	Tora blanca
<i>Cistus crispus</i> L.	Estepa crespa
<i>Dactylorhiza sambucina</i> (L.) Soó	Orquis sambucí
<i>Drosera rotundifolia</i> L.	Dròsera. Herba de la gota. Resplendor de la nit. Rosella d'or
<i>Gentiana lutea</i> L. subsp. <i>lutea</i>	Genciana. Gençana
<i>Ophrys speculum</i> Link subsp. <i>speculum</i>	Abellera de miral
<i>Dactylorhiza majalis</i> (Rchb.) P. F. Hunt & Summerh. subsp. <i>majalis</i>	Botonets de gos. Orquislatifoli
<i>Armeria arenaria</i> (Pers.) Schult. subsp. <i>arenaria</i>	Gasó
<i>Cytisus oromediterraneus</i> Rivas Mart.	Bàlec
<i>Galeopsis segetum</i> Neck.	Galeopsis d'esquei
<i>Pedicularis comosa</i> L. subsp. <i>comosa</i>	Pedicularis comosa
<i>Persicaria alpina</i> (L.) H. Gross	Caganiu. Fajol alpí
<i>Polygonatum verticillatum</i> (L.) All.	Segell verticil·lat
<i>Ranunculus platanifolius</i> L.	Ranuncle platanifoli
<i>Alchemilla flabellata</i> Buser	Alquemilla flabel·lada
<i>Antennaria dioica</i> (L.) Gaertn.	Pota de gat

LLISTAT DE PLANTES	
NOM CIENTÍFIC	NOM POPULAR
<i>Carlina acaulis</i> L. subsp. <i>caulescens</i> (Lam.) Schübl. & G. Martens	Carlina cardiguera
<i>Chrysosplenium oppositifolium</i> L.	Crisospleni. Aiguarola
<i>Daphne mezereum</i> L. subsp. <i>mezereum</i>	Tintorell. Olivereta de bosc
<i>Equisetum hyemale</i> L.	Aspreta
<i>Geranium sylvaticum</i> L.	Gerani de bosc
<i>Melampyrum catalaunicum</i> Freyn	
<i>Persicaria bistorta</i> (L.) Samp. subsp. <i>bistorta</i>	Bistorta. Llengua de bou. Serpentària
<i>Pinguicula vulgaris</i> L.	Viola d'aigua. Pingüicula comuna
<i>Saxifraga paniculata</i> Mill. subsp. <i>paniculata</i>	Corona de reina. Herba de tall

Des de la finalització d'aquesta primera part del projecte, en l'actualitat estem treballant en una ampliació de l'exposició i tenim previst completarlo amb un catàleg d'un centenar de plantes notables, que tenen el seu límit meridional de Catalunya al Montseny o que són rares al massís.

Aquesta segona part esperem que surti a la llum i estigui llesta per la seva exhibició i publicació el 2021.

Volem fer constar també el nostre agraïment a en Josep Maria Panareda, gran coneixedor de la nostra muntanya, que ens ha fet costat des de bon començament amb els seus consells i suggerències.

BIBLIOGRAFIA

ASSOCIACIÓ FLORA CATALANA (2018), [en línia] <www.floracatalana.cat> [consulta: abril 2020].

Base de dades de biodiversitat de Catalunya, Generalitat de Catalunya [en línia] <<http://biodiver.bio.ub.es/biocat/homepage.html>> [consulta: abril 2020].

Catàleg de la Flora amenaçada de Catalunya (2015), [en línia] <http://bioc.org.es/bioc/index.php?option=com_content&view=article&id=872:ampliacio-del-catalog-de-flora-amenacada-de-catalunya&catid=20:e-opini&Itemid=54> [consulta: abril 2020].

- DE BOLÒS, O. – VIGO, J. (2001), *Flora dels Països Catalans*, Barcelona: Editorial Barcino.
- Global Biodiversity Information Facility* (2020), [en línia] <www.gbif.com> [consulta: abril 2020].
- GOC – ICHN Grup Orquidològic de Catalunya (2020), [en línia] <www.ophrys.cat> [consulta: abril 2020].
- SÁEZ, LL. – PIÉ, G. – CARNICERO, P. (2017), *Catàleg de la flora vascular del massís del Montseny*, Diputació de Barcelona.
- VALLÈS, J. et al. (2014), *Noms de plantes Corpus de fitonímia catalana*, TERMCAT.

Les aromes i els sabors del Montseny

SALVADOR RIERA I IBERN

Montseny's flavours and tastes

Els nostres boscos, conreus, erms, landes, etc., contenen gran varietat d'espècies vegetals, algunes de les quals tenen interessants propietats organolèptiques que són utilitzades en la medicina tradicional, la gastronomia, la jardineria i, fins i tot, en la indústria de les aromes i les fragàncies. Entre les mostres que podrem flairar, n'hi ha de provinents d'essències obtingudes de manera natural, així com de sintètiques, reproduïdes amb molècules químiques. Entre elles i a manera d'exemple les següents: Roure (*Quercus canariensis*) Llorer (*Laurus nobilis*) Eucaliptus (*Eucalyptus globulus*) Pi (*Pinus pinea*) Saüc (*Sambucus nigra*) Avet (*Abies alba*).

Paraules clau: aromes, sabors, bosc

*Our forests, crops, waste lands, heaths, etc., include a great variety of plant species. Some of them have interesting organoleptic properties that are used in traditional medicine, gastronomy, gardening and even in the flavourings and fragrances industry. Some of the samples we can smell are naturally obtained and some others are synthetically obtained. Among the samples that we can smell, there are those that come from natural, as well as synthetic. Among them, as examples, the following: Oak (*Quercus canariensis*), Laurel (*Laurus nobilis*), Eucalyptus (*Eucalyptus globulus*), Pine (*Pinus pinea*), Elder (*Sambucus nigra*), Fir (*Abies alba*).*

Keywords: flavors, taste, forest

INTRODUCCIÓ

Els nostres boscos, conreus, erms, landes, etc., contenen gran varietat d'espècies vegetals, algunes de les quals, tenen interessants propietats organolèptiques, que són utilitzades en la medicina tradicional, la gastronomia, la jardineria, i fins i tot en la indústria de les aromes i les fragàncies.

Les olors i els sabors els podem trobar en les arrels, bulbs, tiges, fulles, flors, fruits, llavors i en la planta sencera.

Arran del projecte del Museu Europeu del Bosc, previst de ser ubicat a Sant Celoni, al bell mig del triangle Montseny–Corredor–Montnegre, i amb l'expectativa de presentar en una de les sales una mostra de les olors i els sabors de la nostra muntanya, l'autor ha anat estudiant aromes de moltes d'elles fins al punt de que ja n'hi ha preparades una cinquantena.

Atès que aquest Museu, impulsat per en Martí Boada i Juncà, l'Ajuntament de Sant Celoni, el Cercle Econòmic i Social Baix Montseny, i altres entitats, està en una fase de replanteig, bàsicament per manca de pressupost, i com que l'autor del treball, químic aromista de professió, ja hi porta treballant un quants anys, compaginat la seva feina habitual amb aquesta tasca particular d'investigació i recopilació d'aromes i sabors, ha decidit mostra-ho pel seu coneixement al marge de que una vegada completada amb més recreacions, ja es pugui arribar a mostrar en la ubicació per la que va ser plantejada en un inici.

Els treballs s'han fet utilitzant bibliografia especialitzada, tècniques de laboratori, amb ingredients i recursos personals de l'autor, al marge de qualsevol patrocini públic.

De les més de 1.700 espècies botàniques que hi ha citades als boscos, s'han anat creant, de moment, les més representatives, tot i que la llista es va incrementant a mesura que els treballs d'investigació i reproducció dels perfils sensorials, van progressant.

D'entre les mostres que es poden flairar, algunes són d'origen natural, obtingudes per procediments físics (tintures, infusions, extraccions hidroalcohòliques o amb dissolvents orgànics, arrossegament amb vapor i destil·lació seca), mentre que d'altres, s'han reconstituït per composició amb molècules químiques sintètiques.

ESPÈCIES BOTÀNIQUES

	NOM CIENTÍFIC	CATALÀ	FRANCÈS	ANGLÈS	CASTELLÀ
1	<i>Betula alba</i>	Fum (bedoll)	Bouleau	Birch	Abedul
2	<i>Quercus petrea</i>	Roure	Chêne	Oak	Roble
3	<i>Larus nobilis</i>	Llorer	Lorier	Bay	Laurel
4	<i>Eucaliptus globulus</i>	Eucaliptus	Eucaliptus	Eucaliptus	Eucalipto
5	<i>Pinus pinea</i>	Pi	Pin	Pine	Pino
6	<i>Cedrus deodara</i>	Cedre	Cèdre	Cidar	Cedro
7	<i>Pistacea lentiscus</i>	Mata - llentiscle	Mastic	Mastic	Lentisco
8	<i>Angelica sylvestris</i>	Angèlica	Angelique	Angelica	Angélica
9	<i>Cistus salvifolius</i>	Estepa	Ciste	Esteppe	Jara
10	<i>Lavandula officinalis</i>	Espígol	Lavande	Lavander	Espliego
11	<i>Foeniculum vulgare</i>	Fenoll	Fenouil	Fennel	Hinojo
12	<i>Santolina chamaecysaryssus</i>	Espernellac	Santoline	Helycrusum	Siempreviva
13	<i>Matricaria chamomila</i>	Camamilla	Camomille	Chamomille	Manzanilla
14	<i>Menta piperita</i>	Menta	Mente	Mint	Menta
15	<i>Tymus vulgaris</i>	Farigola	Tyme	Tyme	Tomillo
16	<i>Origanum vulgaris</i>	Orenga	Origan	Origanum	Orégano
17	<i>Rosmarinus officinalis</i>	Romaní	Rosmarin	Rosemary	Romero
18	<i>Salvia officinalis</i>	Salvia	Sage	Sauge	Salvia
19	<i>Viola odorata</i>	Violeta	Violette	Viola	Violeta
20	<i>Petroselinum crispum</i>	Julivert	Persyl	Parselly	Perejil

	NOM CIENTÍFIC	CATALÀ	FRANCÈS	ANGLÈS	CASTELLÀ
21	<i>Ruta graveolens</i>	Ruda	Rue	Ruta	Ruda
22	<i>Mentha pulegium</i>	Poniol	Pouliot	Pennyroyal	Poleo
23	<i>Rosa canina</i>	Rosa	Rose	Rose	Rosa
24	<i>Boletus edulis</i>	Cep	Cèpe	Penny bun	Boletus
25	<i>Tuber melanosporum</i>	Tófona	Truffe	Truffle	Trufa
26	<i>Corylus avellana</i>	Avellana	Noisette	Hazelnut	Avellana
27	<i>Juglans regia</i>	Nou	Noix	Walnut	Nuez
28	<i>Rubus idaeus</i>	Gerd	Framboise	Raspberry	Frambuesa
29	<i>Fragaria vesca</i>	Maduixa	Fraise	Strawberry	Fresa
30	<i>Pirus malus</i>	Poma	Pomme	Apple	Manzana
31	<i>Rubus ulmifolius</i>	Mora	Mûre	Blackberry	Mora
32	<i>Prunus avium</i>	Cirera	Cerise	Cherry	Cereza
33	<i>Juniperus communis</i>	Ginebró	Genévrier	Juniper	Enebro
34	<i>Sobus domestica</i>	Serva	Cormier	Service fruit	Serval
35	<i>Ziziphus jububa</i>	Gínjol	Jujube	Jujube	Azufaifo
36	<i>Rubus rubrum</i>	Grosella	Groseille	Red currant	Grosella
37	<i>Vitis vinifera</i>	Raïm	Raisin	Grape	Uva
38	<i>Vacinium myrtillus</i>	Mirtíl - nabiu	Myrtille	Blueberry	Arándano
39	<i>Lilium perenne</i>	Fenc	Foin	Hay	Heno
40	<i>Apis milifera</i>	Mel	Miel	Honey	Miel
41	<i>Pimpinella anisum</i>	Matafaluga	Anis verd	Anise	Matalahuga
42	<i>Narcissus jonquilla</i>	Jonquill	Jonquille	Jonquil	Narciso
43	<i>Prunus persica</i>	Préssec	Pêche	Peach	Melocotón
44	<i>Vitis vinifera</i>	Vi blanc	Vine blanc	White wine	Vino blanco

	NOM CIENTÍFIC	CATALÀ	FRANCÈS	ANGLÈS	CASTELLÀ
45	<i>Asparagus acutifolius</i>	Espàrrec	Asperge	Asparagus	Espárrago
46	<i>Occimum basilicum</i>	Alfàbrega	Basilic	Basil	Albahaca

Espècies botàniques mostrades al llarg de l'exposició.

DESENVOLUPAMENT DE L'EXPOSICIÓ

A l'hora d'exposar-les, les olors es poden presentar en forma líquida, tal com s'obtenen pels mètodes explicats, o bé en pols, adsorbides sobre diòxid de silici, substància inodora i fluida, que permet passar les olors a formes sòlides sense interferències olfactives.

Si es mostren de forma líquida, també es poden olorar sucades amb una tira de paper adsorbent.

Les aromes dels flascons, sobretot si es presenten en forma sòlida, s'han de renovar periòdicament, fent revisions trimestrals, per detectar evaporacions o símptomes d'oxidació que repercuteixen en una pèrdua del perfil propi del producte fresc.

Les substàncies responsables de les olors, poden pertànyer a qualsevol de les funcions químiques, de manera que en l'estructura d'elles podem trobar-hi terpens, alcohols, aldehids, cetones, ésters, piracines, mercaptans, fenols, lactones, entre altres.

Cada mostra, dins del seu flascó, tapat, es situa al davant d'un pòster, que aniria penjat segons la seva mida, i que conté, a més a més de la fotografia del vegetal en qüestió, una informació relativa al nom del que proven escrit en llatí, català, anglès, francès i castellà, així com la part emprada per a l'obtenció de l'essència, algunes de les seves utilitzacions, el mètode d'elaboració, una descripció de l'olor o sabor i alguns dels components químics principals, responsables d'aquest perfil sensorial que

Fitxa i recipient de l'aroma del Pi pinyer.

les caracteritza. També una fotografia que il·lustra algun dels productes on l'aroma pot ser utilitzada, tan a nivell artesanal com industrial. El visitant, destapa el flascó, olora i el torna a tancar.

A manera d'exemple, es mostra el contingut d'un dels pòsters, corresponent al pi pinyer amb l'aroma a la part inferior.

La seva exposició per a persones, estaments, associacions, entitats, etc., que hi estiguin interessades, es pot fer en sales amb una durada determinada o bé a títol permanent. La mostra es pot adaptar a la capacitat de les sales d'acollida, bé amb la mida dels pòsters o amb el nombre de flascons exposats.

Totes les mostres han estat elaborades amb ingredients d'acord amb la normativa Espanya-CEE (Reglament (CE) núm. 1334/2008 sobre aromes i el Reglament (CE) núm. 1333/2008 sobre additius, per la qual cosa, les seves aplicacions sobre matrius adequades i a les dosis convenients, poden ser degustades.

També es pot mostrar d'una manera puntual, a manera de conferència, acompanyada de les corresponents explicacions de l'autor, amb una presentació amb diapositives, i una olfacció personalitzada, com és ara la corresponent al llorer.

3 LLORE (laurus nobilis)

família: lauràcies

- Anglès: Bay Francès: Laurier Castellà: Laurel
- Part emprada: fulles i flors
- Utilització: condiments, medicina.
- Obtenció: Arrossegament amb vapor.
- Descripció de l'olor: balsàmica
- Components: cineol, sabinè, eugenol, etc

Fitxa del pòster del llorer a la presentació de la exposició.

XXXVIIè Premi Montseny - certamen poètic

El jurat del XXXVIIè Premi Montseny – certamen poètic, integrat pels sotasignats Àngela Asenjo Gomez, Viorica Chiric, Imma Gómez, Victor Pallàs, Joan Mercé i Antón Carrera, com a secretari, després de valorar els 27 originals rebuts, es plau a fer públic el seu veredict.

Un cop valorats els poemaris seleccionats per cadascuns dels membres del jurat i després de fer un estudi acurat dels coincidents, s'han seleccionat tres originals per la seva qualitat. El jurat proclama guanyador del XXXVIIè Premi Montseny el poemari número 15 i atorgar la condició de finalistes les obres corresponents als números 10 i 25.

Així, esmentats els números, els títols i els lemes dels poemaris, el jurat ha proclamat com a finalistes els poemaris següents:

Número 10. Títol: Riu avall per l'existència

Número 25. Títol: Conca de pluja

I ha proclamat guanyador el poemari següent.

Número 15. Títol: Els ulls de les mosques

El jurat felicita els autors de les obres guanyadores, que seran publicades en el proper volum de les Monografies del Montseny, que es proposa editar l'any que ve l'Associació d'Amics del Montseny, organitzadora d'aquest certamen poètic.

Imma Gómez, Viorica Chiric, Àngela Asenjo Gomez, Victor Pallàs, Joan Mercé i Antón Carrera

A Viladrau, 3 d'agost de 2019

Obertes i examinades les pliques, es comprova que els originals classificats d'enguany corresponen als autors que s'esmenten a continuació:

FINALISTES

Premi d'una placa commemorativa:

Número 10. Títol: Riu avall per l'existència

Lema: Camins d'aigua

Autor: Salvador Obiols Gómez de Viladecans

Número 25. Títol: Conca de pluja

Lema: Tankes

Autor: Marisa Olivera i Torres de Barcelona

GUANYADOR

Premi dotat amb 500 euros i trofeu commemoratiu consistent en una pedra d'ametistes amb escut d'argent.

Número 15. Títol: Els ulls de les mosques

Lema: Chagall

Autor: Joan Carles González Pujalte de Mataró

A Viladrau, 3 d'agost de 2019

Els ulls de les mosques

JOAN CARLES GONZÁLEZ PUJALTE (MATARÓ)
(Guanyador)

Miòpsies: defecte ocular que es manifesta en la visió com un conjunt de taques, punts o filaments suspesos en el camp visual que no es correspon amb objectes externs reals.

1

La mosca que m'assalta, tenaç, les comissures del miratge
s'ha aturat en un racó indeterminat de l'espai que encercla
la meva mirada polsosa, agra de les sals de la impaciència.
Aquesta vida efímera, treballada, en quasi bromera, dissimula
el seu perfil caní a dues tintes, voracitat austera, licantròpica,
upírica tenebra que vola i remena el baf de la cigarreta
que he encès amb el cadàver d'una altra cigarreta.
Sembla que amb els seus llavis goluts absorbeix l'instant
que l'ha fet viure l'encontre casual de l'amor amb la indecència
quan ha vist la meva camisa oberta i el meu greix damunt la taula
de dissecció sota una bombeta de pocs vats.

2

Em mantinc en equilibri damunt d'un èter que desconec,
en perspectiva inexacta i amb tot el cor a mig desfer i en coses
trencades damunt d'un matalàs amb marques d'humors d'altres
antics fantasmes que habitaren antany aquestes cambres,
sortint-se de l'escuma dels mobles mentre a fora sona l'ascensor
de l'infern.

Em remeno les aixelles i m'hi trobo insectes, musclos de roca,
cartílags que no són meus i el brot incipient d'unes ales venoses.
Al peu del llit una cadira amb un gat ple de les ditades
acumulades durant les seves anteriors sis vides malbaratades.
La nit no cap per la porta, plena de mugrons i cuques
amuntegades unes damunt les altres. Llaga per on m'entren
una a una totes les mosques que em pertorben la mirada.³

3

Tot és decorat per a la nostàlgia, peixera per al peix,
tisora per al pèl, esparadrap per a la ferida, fogons per a la cuina,
gel per a la glacera i endoll per al microones.
És fàcil de dir: tardor, atmosfera, draps, fulles seques,
llibres de Lovecraft i lectures poètiques de Jaime Gil de Biedma.
És fàcil de parlar: naufragis, testimoni de la bomba,
nanses de l'àmfora trencada i pastilles per als trastorns
de personalitat, deprax i sertralina, aquesta química que té nom
de princesa bàrbara.

4

Però tornem a Venècia. Escumes d'un vi sense consistència.
Sant Marc o Alexandre el Gran. Un mort al capdavant.
O tornem a citar Pascal. O tornem a tractar el seu insomni
i els meus passejos noctàmbuls on algun cop
m'he creuat amb Ezra Pound, i l'he escopit els meus somnis
no somiats a la mirada. O mirar, què fàcil,
per la finestra els repics metàl·lics de la pluja a les llambordes
del carrer de Friuli i, més lluny, damunt del bronze equí i fals
que decora el timpà de la catedral, aquell vapor que surt de tot
quan se't fa un nou séc a la parpella inferior.

5

Aquest empobriment lent i silenciós del que sóc, dels filferros que em sustenten, que m'han domesticat dins l'espai convertit en pedra d'spicàtum, racó del mur on s'aplanen les sargantanes. Aquest rovell de les membranes que m'han fet teranyina entre els mobles de la sala, entre els tornaveus de les fredes estances que fa tant de temps que no escombro perquè escombrar cansa. Aquest gel que ha cruixit rere les meves ulleres quan he mogut d'un cantó a un altre la calavera i que ha omplert el vidre de la irrealitat del que visc, les quatre coses que m'han envaït, tot allò que hi cap al submón de la retina.

Aquesta amenaça que m'ha fet una esquerdada al mur de les palpitations a cops de calfreds, en el pit, quan l'antropoide dels insomnis s'ha atrevit a respirar la boira densa del que no tinc (paciència, empatia, sentit de la realitat, constància).

Aquests humors de no-res que duc entre el pit i la camisa com rumors d'un pou ple d'escolopendres m'han portat al punt final de l'últim laberint de l'amor.

Aquests braços, aquests dits i aquest tors i aquest sexe que em penja de l'engonal com una gotera, com un codony de l'arbre.

Aquestes ombres que passen fugisseres com si al replà de l'escala comencés l'infern i en qualsevol moment hagués d'aparèixer el gos cerber.

Aquesta condemna de repics a la paret, de passes al sostre, de veus somortes i sinistres interaccions entre les coses.

Sentir-ho així quan veig que a la bústia hi ha només propaganda d'un restaurant xinès.

I cap carta teva.

6

Oh. En la soledat multitudinària d'avingudes, de nit ciorana
quan s'ha fet gran buit del no-res, quan cavalls sense genet corren
i renillen sobre l'asfalt moll del desencís; així creuar els semàfors muts,
capcot cap a la presó de l'eternitat, enorme lloc de Piranesi,
un cop menys, un cop més, abatut sota una calitja d'informe tristesa
que em condemna a ser el que sóc, febre d'inconsistència,
reclam del mineral terrífic que empudega la bassa de la meva inutilitat.
Una mena de Nastagi perseguint la donzella que Botticelli va aclarir
que no, que no era pas Simonetta.

7

Som tu i jo dues coses elementals en un espai ascètic
de sis metres quadrats, com simplíssims gerros en un quadre
de Zurbarán.
Som com pomes blaves de Cèzanne cercant un espai
on deixar la seva perspectiva pertorbada.
Som carn que respira i s'olora i calla o es belluga
en un estatisme de tactes semibruts i quasi distesos,
semitombats uns damunt dels altres, semitons enredats
en les traces dels esquemes elementals, en creu,
entortolligats de mans i filferrades de camps de refugiats,
substàncies mínimes, papers en blanc, veus prehistòriques
que callen udolant, breus paraules, un tu i un jo, dues soledats.
Amb les tres pomes de Cèzanne faig una realitat que no t'esperaves.
La perspectiva de sempre, ara que soc cru, nu i a contrallum,
em sembla falsejada.
Però sí soc jo; no un miratge, no una al·lucinació perversa
de les felicitats àcides.

La bogeria sempre ha estat la meva defensa davant la norma.

Riu avall per l'existència

SALVADOR OBIOLS GÓMEZ (VILADECANS)
(*Finalista*)

*Tota cosa mortal tindrà un mateix atzar,
un sepulcre mateix l'orgull i la tristesa.
El lang-tsi-kiang s'allunya, amb l'aigua ben estesa,
cap l'abís del mar.*

LI PO. Interpr.: Marià Manent. (*A la ciutat de Nan-king*).

*Fes el teu curs per la vida
com els astres per l'espai,
sense pressa, dins la mida,
més també sens parar mai.*

GOETHE. Trad.: Josep Lleonar. (*Pensaments*)

Fill meu, anem riu avall per l'existència.
RABINDRANATH TAGORE. (*L'ofrena*)

1 – M'ENCARO A REVOLTS...

M'encaro a revolts plens de desventures,
fresso pels vorells escarpats dels fraus,
caic pels penyalars feréstecs i braus,
serpentejo corb lliscant per planures.
No em deturo mai ni em quedo estancat,
mudo d'horitzó a cada meandre,
supero l'arrest que em vol fer romandre,
igual com un Job, submís i apocat.
Accepto estoic l'aigua de les fonts,
sens discriminar tèrboles ni clares,
amagant els mals al fangar del fons.
Sempre, rost avall pels solcs de la cara,
llàgrimes d'un cor ple d'emocions,
quan veu que el ribàs no li fa d'empara.

2 – VAIG AMB PEUS DE PLOM...

Vaig amb peus de plom pel riu de la vida,
trepitjant tarters, planes arenoses,
salvant els esculls, saltant les rescloses;
per cuitar camí sens perdre la mida.
Pago el preu de cost que té l'existència,
penes i treballs, sens regatejar;
el meu doll de sang li dono a vessar,
i un grapat de pols li deixo en herència.
La creu dels recels se'm fa carregosa,
tinc els ànims molts de dur-la damunt.
No trec l'entrellat a la veu dubtosa,
tot i constatar un credo rotund:
que l'aigua del riu és més lluminosa,
quan pot fecundar en un pou profund.

3 – SEMPRE EN CADA LLOC...

Sempre en cada lloc i en cada moment
hi ha un camí fixat que està a l'espera,
sigui enrevessat, sigui fent dreuera,
per on avançar els peus i la ment.
La llera del riu té el pas expedit,
no hi ha més traçat que el camí d'anada,
privat d'opció per fer reculada;
del broll a la mar hi ha el curs definit.
No es pot escollir com viure amb bon peu,
faci temporal o faci bonança,
cal continuar a qualsevol preu.
El do del saber arriba amb tardança,
el congost del seny té l'accés molt breu,
per poder escatir la lleu benaurança.

4 – EL TEMPS S'ESMICOLA...

El temps s'esmicola, instant rere instant;
així és l'existència, sempre riu avall.
Tot és davallada sens cap aturall;
el mar que m'espera no em diu on ni quant.
Per no aguantar empentes vaig fent rodolons,
per no esporgar els dubtes visc a dins d'un bosc.
Si la descreença em fa veure fosc,
forço la mirada per arribar al fons.
No es buiden les penes d'un cor afligit
que a canvi d'estima tan sols rep menyspreu,
que posen a prova el meu esperit.
Vaig ple de nafrades, del cap fins als peus.
¿Si no vull que vegin que estic mal ferit,
com vull que m'ajudin a portar la creu?

5 – COM UNA PEDRA...

Com pedra que arria l'aigua viatgera
per la torrentada dels cimals més alts;
sigui arrossegant-me o a través de salts,
perdo les arestes baixant per la glera.
Les ensopegades em fan rodolar
i em maten els caires punyents i rebels.
No puc criar molsa ni puc fixar arrels,
tampoc fer ses sopes en el codolar.
Córrer és el que em dóna l'efecte de viure
i el que em predestina: a pugna instintiva
i a creure possible: llegir abans d'escriure.
Aquesta quimera no és més que impulsiva,
em fa anar lluny d'osques quan crec que em fa lliure.
Per no restar immòbil, vaig a la deriva.

6 – EL ROCAM S'ESBERLA...

El rocam s'esberla damunt les carenes,
en rebre en el rostre totes les tempestes,
tant les més propícies com les més funestes.
Així s'esmicolen el cor i les penes.
La pedra quan cau, mai no cria molsa;
si no troba fre a la davallada,
no es deixa temptar per cap estacada,
ni per un ressòl que enfanga o empolsa.
Els neguits s'allisen quan van rodolant.
Enmig de les aigües que van riu avall
l'esperit més sòlid es va modelant,
des de la muntanya fins que és a la vall.
Igual que la vida: frec a frec constant,
fressant les arestes que són un encall.

7 – PER SER UN ARGENT VIU...

Per ser un argent viu no faig pa d'arrels,
en sòl infecund no em quedo fixat,
d'una llar hostil en sóc trasplantat,
en terreny molsós no em creixen anhels.
De rebre tropells baixant per les gleres,
m'he fet demacrat, he perdut arestes.
Aquell cor rebel propens a grans gestes,
els anys l'han fet caut per vies planeres.
Llis i transparent del fons a l'escorça,
no he marcat els daus abans de jugar,
dic sempre el que crec, la parla no es torça.
Les branques del mal les faig esporgar.
Si sóc el que sóc és per fina força,
ni el vent més hostil em pot subjugar.

Conca de pluja

MARISA OLIVERA I TORRES (BARCELONA)
(Finalista)

FINAL DE PRIMAVERA

Cauen dels arbres
diminutes flors grogues
en dansa lenta.
Petites volianes
efímeres com pluja.

Oh, amics arbres
que ens acompanyeu sempre
fidels i humils!
Veu de fusta callada.
Caliu d'amor que crema.

NIT AL BOSC

Gotes de pluja
amb brillantor de lluna,
l'herba que cruix.
Estrelles dins de l'aigua,
que ens guarden de la fosca.

ALTAMAR

Els teus ulls vesprals
—com fars definitius
dels meus anhels
reclosos per l'oratge—
foragiten les ones.

Corre el salvatge

triomf del vent per l'alta

nit orgullosa...

Carles Riba – *Del joc i del foc*

Gemega el vent,
el sol abrusa l'herba.
L'amor ens crema
talment un foc molt tendre
que ens recorre l'escorça.

Fa temps deixares
la casa inacabada
per marxar lluny.
Dins de la teva ombra
han fet niu els coloms.

Reneix el dia.
Dessota els núvols blancs
crida un cavall.
L'herba del camp tremola
en sentir el crit de viure.

Al bar de la plaça
els coloms s'amunteguen.
Em sento sola.
Se m'acosten, res saben
de la meva fam trista!

VIATGE EN TREN

Per la finestra
miro l'astre de foc
que ja s'amaga.
Dalles rogenques solquen
encara el meu cel vespral.

FOC DE CAPVESPRES

El sol s'apaga...
Les llars de foc s'encenen,
dansen les flames.
Les brases són com llengües
en la nit dels amants.

Mentre les flors
es parlen l'una a l'altra,
el vent les bressa.
Música massa tendra
per les nostres oïdes.

Serens i eterns
com silencis que parlen:
els arbres nus
i el bronzir de les mosques
al poble quiet.

TREKKING

Puc sentir el bleix
de pedres que trepitjo
per les senderes...
On em duen les ànsies?
És nòmada el destí?

Rellotge intrèpid,
no atures mai desitjos
i et menges hores.
Potser és en el no-temps
on dorm la veritat

Carrers deserts.
Una veu sense arrels.
Eco de res.
Només les passes buides
d'una ombra que camina.

El mar és blanc...
seran pètals de flor?
O és neu? O és cel?
O és el teu amor
que entre núvols s'allunya?

L'aranya enterca
teixeix lenta les hores
prô el temps avança.
Un nou neguit dins meu
creix tan silent com l'herba.

Mira el bambú
d'on pengen fulles tendres,
jove esperança.
La quietud de les aigües
despertarà els teus somnis.

Canta el pit-roig.
Ja han passat tretze llunes
i tu no tornes...
Necessito els teus llavis,
vull ser conca de pluja.

Índex d'autors de les Monografies del Montseny (1986-2020)

ABRIL LÓPEZ, Josep M.

- (1995) Un retaule de Destorrents i el canonge barceloní Bernat Vallès. 10, p. 85-97
- (2015) Josep Alfaras i Prat i l'arribada de l'electricitat a Sant Celoni el 1909. 30, p. 211-227
- (2016) L'empremta del pintor Josep Morell a Sant Celoni i a Sant Esteve de Palautordera. 31, p. 25-44
- (2017) La capella de Sant Celdoni i la formació del primer nucli urbà de Sant Celoni. 32, p. 37-60
- (2020) Francesc Guinart Candelich (1886-1974). Pintor dels aplecs del Baix Montseny. 35, p. 25-37

ADROER I TÀSIS, Anna Maria

- (1987) El castell de Fluvià. 2, p. 11-22

ALABAJOS I FERRER, Pau

- (2004) Insubordinacions. 19, p. 35-40 [Suplement]

ALBESA I RIBA, Carles

- (2000) Artur Osona, primer cicerone del Montseny. 15, p. 27-34
- (2001) Pere Ribot: vint Nadals montsenyencs i un de bèl·lic. 16, p. 25-28
- (2003) Una poesia inèdita (i insòlita) de mossèn Pere Ribot. 18, p. 69-74
- (2004) «Mossèn Anton a les muntanyes del Montseny». 19, p. 63-68

- (2005) Pòrtic. 20, p. 11-14
- (2005) Ramon Arabia, explorador del Montseny. 20, p. 15-21
- (2006) Accidents d'aviació al Montseny. 21, p. 137- 145
- (2007) Una poesia de mossèn Pere Ribot premiada als Jocs Florals de Sant Celoni de 1946. 22, p. 137-143
- (2008) Frenologia i taumatúrgia a Arbúcies. Marià Cubí, Josep Oriol i la família Milans. 23, p. 163-170
- (2009) Penitencial montsenyenc. La cova de la Penitent(a). 24, p.211-217
- (2010) Mosqueroles, 9 de juliol de 1932. La colla del Colon visita la Masia Mariona. 25, p. 57-67
- (2012) Aparicions misterioses al Montseny. La por, extraterrestres i ovnis. 27, p. 117-125
- (2013) Una germandat arbucienca de mitjan segle XIX. 28, p.51-57
- (2014) Salvador Espriu a Viladrau. 29, p. 97-102
- (2015) Arbúcies vista pels primers excursionistes. 30, p. 155-160
- (2016) Una quinta columna al Montseny (1936-1939). 31, p. 17-24
- (2017) En el vintè aniversari de la mort de Mossèn Pere Ribot. 32, p. 137-140
- (2018) Ermita de Sant Marçal 1957-1966. Missa anual en sufragi dels excursionistes morts a muntanya, 33, p. 15-18

ALCÀZAR SERRAT, Tomàs-Ivan

- (2007) Tres maragdes al basal. 22, p. 17-21 [Suplement]

ÁLVAREZ HENARES, Cristina

- (2002) No d'aquí, no d'ara. 17, p. 21-24 [Suplement]

AMAT I ORRIOLS, Fèlix

- (2006) Aproximació a l'evolució i biologia del tritó del Montseny. Conservació d'una raresa amagada i singular. 21, p. 165-191
- (2010) Les serps del Montseny. Alguns apunts sobre biogeografia, ecologia i conservació dels ofidis del massís. 25, p. 295-321

ANGLADA, M. Àngels

- (1999) Als Amics del Montseny. 14, p. 13-14

ARDÈVOL I LLOPIS, Jordi

- Vegeu: Clop i Garcia. Les inscultures de la Pedra...

ARIET BARBERIS, Antoni

- (1991) Proses del Montseny. El primer accident desgraciat d'aviació. 6, p. 145-151

- (1991) Topografia mèdica de Viladrau. 6, p. 125-144 [Facsimil de l'edició de Barcelona: Fidel Giró, 1915]

ARMENGOL, Antoni

- (2019) La vespa asiàtica (*Vespa velutina nigrithorax*) al Montseny. 34, p. 19-30
- (2020) La vespa asiàtica (*Vespa velutina nigrithorax*) al Montseny (II). 35, p. 39-48

ARNAN I VIADIU, Xavier

- Vegeu: Boet i Escarceller. Efectes dels incendis...

ARNAU I FIGUEROLA, Josep

- (1989) Pròleg. 4, p. 9-10

ARRIZABALAGA I BLANCH, Toni

- (1989) Els petits mamífers del Vallès. 4, p. 99-114
- (1992) El Museu de Ciències Naturals i el Centre de Documentació del Parc Natural del Montseny. 7, p. 149-154
- (1993) Els rat-penats al Montseny. 8, p. 93-100
- Vegeu: Freixas. El liró gris del Montseny...

ARXÉ I GÀLVEZ, Joaquim

- (1990) L'arqueologia a l'àrea del Montseny. Evolució del poblament a l'antiguitat. 5, p. 145-169

ASENSIO I OLIVA, Jaume

- (2004) Quadern de Rocatova. 19, p. 23-28 [Suplement]

AUQUÉ RIBAS, Maria Emília

- (1995) Claps de llum i d'ombra. 10, p. 13-16 [Suplement]
- (2001) A toc de pell. 16, p. 19-22 [Suplement]

AVENTÍN, Mercè

- (2001) Documents d'història medieval de Gualba i el Baix Montseny. 16, p. 45-58

ÀVILA CASTELLS, Anna

- (2019) La contaminació atmosfèrica al Montseny: el cas de la deposició de sofre. 34, p. 31-38
- (2020) El fantàstic viatge de la papallona migradora dels cards (*Vanessa cardui* L.) entre l'Àfrica tropical i el nord d'Europa. 35, p. 49-57

BARBA MIRALPEIX, Júlia

- (2003) Evolució dels usos i cobertes del sòl al Parc Natural del Montseny en els darrers cinquanta anys. 18, p. 123-142

BARNOLA ECHENIQUE, Pere

- Vegeu: Reberté. Flors del Montseny...

BARRIACH I SUGRANYES, Aleix

- (1997) Amor filial. 12, p. 17-20 [Suplement]

BARTOLOMÉ I FILELLA, Jordi

- (2003) Els pastors, personatges cabdals per a la conservació del Parc Natural del Montseny. 18, p. 43-50

BATLLE, Maria

- Vegeu: Oliver i Bruy. La «Rúbrica dels actes...»

BAUCELLS I REIG, Josep

- (2003) Panoràmiques de Sant Esteve de Palautordera i de la rodalia al segle XIV. 18, p. 23-42
- (2006) Dinamisme vital a l'angle sud-oest del Montseny el segle XIV (I part). La Garriga, Sant Cristòfol de Monteugues, Sant Pau de Montmany i Sant Pere de Vallcàrcara. 21, p. 87-124
- (2007) Dinamisme vital a l'angle sud-oest del Montseny el segle XIV (II part). La Garriga, Sant Cristòfol de Monteugues, Sant Pau de Montmany i Sant Pere de Vallcàrcara. 22, p. 63-79
- (2009) Nissagues dels senyors o barons de Taradell-Viladrau. 24, p. 79-92
- (2015) Sant Celoni, un nucli urbà d'empenta. 30, p. 229-245
- (2017) Sant Celoni, cap territorial. 32, p. 25-36

BAYÉS DE LUNA, Pilarín

- (2003) Acte de lliurament del XX Premi Montseny. 18, p. 7-21 [Suplement]

BENET I CLARÀ, Albert

- (1995) Localització de l'encontre entre Claudi Neró i Asdrúbal a l'Ausetània. 10, p. 165-172

BERTRAN DUARTE, Jordi

- (1994) Estructura i estratigrafia del massís del Montseny. 9, p. 211-248

BIGORRA I RIUS, Rafel

- (2002) Quan Mambrú se'n va anar a Seva. 17, p. 223-229

BLANCAFORT I PARÍS, Manuel

- (1996) Manuel Blancafort (1897-1987). 11, p. 39-56

BOADA I JUNCÀ, Martí

- (1989) Aproximació a la fauna del massís del Montseny. 4, p. 87- 97
- (1990) La recerca científica en els massissos del Montseny i del Montnegre.5, p. 93-114
- (1992) Alguns aspectes del faig, «Fagus sylvatica», en el massís del Montseny. Dibuixos de Carles Puche. 7, p. 111-133
- (1993) Alguns aspectes del castanyer, «Castanea sativa mill.» en el massís del Montseny. Dibuixos de Carles Puche. 8, p. 81-92
- (1994) Evolució dels oficis, mobilitat nupcial i immigracions. La conca de la Tordera (1900-1936). 9, p. 49-72
- (1995) L'Arboretum del Montseny, una experiència lúdico-pedagògica a Sta. Maria de Palautordera. Fotografies Jordi Morera 10, p. 99-114
- (1995) Montseny, focs de l'estiu de 1994. 10, p. 43-60
- (1996) El fenomen de la metropolització al massís del Montseny. El cas del turisme escolar. 11, p. 139-155
- (1997) Riscos globals i mortalitat associada, al massís del Montseny. 12, p. 121-143
- (1999) Canvi ambiental global, Una perspectiva històrica. El Montseny com a exemple. 14, p. 93-110
- (2000) Els boscos de faig del Montseny, indicadors de canvi ambiental. 15, p. 159-178
- (2001) Canvi ambiental a les zones supraforestals de l'Alt Montseny. Plantacions forestals i bioinvasions. 16, p. 149-161
- (2002) Manifestacions del canvi ambiental al Montseny. Orígens i conclusions. 17, p. 77-94
- (2020) El massís del Montseny, paisatge sentinella. 35 p. 59-72
- Vegeu: Pujantell i Albós. Els campaments de les milícies...
- Vegeu: Sánchez Mateo. La producció hidroelèctrica...

BOCCIO, Maravillas

- Vegeu: Panareda. (2010) La distribució de les plantes rupícoles...
- Vegeu: Panareda. (2011) Les moixeres del Montseny...
- Vegeu: Panareda. (2012) Els aurons i les blades
- Vegeu: Panareda. (2013) El paisatge actual del Triador...
- Vegeu: Panareda. (2014) El Sot de les Cordes, un refugi...
- Vegeu: Panareda. (2015) El paisatge dels Cingles de Bovilà...
- Vegeu: Panareda. (2016) Els castanyers grossos del Montseny...
- Vegeu: Panareda. (2017) Avets i avetedes al Montseny...

BOET ESCARCELLER, Olga

- (2003) Efectes dels incendis forestals sobre les comunitats de formigues. 18, p. 143-161

BOFILL I BOFILL, Eugeni

- (1996) Una història romàntica. 11, p. 219-228
- (2012) Alexandre Novellas. 27, p. 25-30

BOFILL, Eugènia

- (2010) Carlota Bofill i Mates (1887-1977). Una mirada al passat de Mas Rusquelles de Viladrau. 25, p. 233-249
- (2012) Jacint Verdaguer i dues famílies de Folgueroles: els Bonay i els Coma Puigseslloses. 27, p. 219-227

BOFILL I PORTABELLA, Ramon

- (1989) Els sometents de Viladrau i d'Espinelves en la Guerra del Francès. 4, p. 135-144
- (1990) Els arbres de Mas Noguer de Viladrau. 5, p. 187-203

BOFILL I PORTABELLA, Roser

- (1991) Ramon Bofill, o la passió del Montseny. 6, p.23-27
- (1992) Presentació. 7, p. 11-12
- (2001) Pròleg. 16, p. 13-15
- (2004) Pòrtic. 19, p. 13-16
- (2005) Els inicis de l'estiueig a Viladrau. 20, p. 49-78
- (2007) Felip Graugés, Mestre en Gai Saber. 22, p. 15-22

BOFILL I SURÍS, Francesc

- (2015) Retorn al Montseny. 30, p. 275-280

BOIX, Carmina

- (2006) Llum d'atzavara. 22, p. 12-16 [Suplement]

BOMBÍ, Antoni

- Vegeu: López Cortijo. Les fonts de la vall...

BONAFONT GIMÉNEZ, Maria

- (2015) Misteri a quatre mans. 30, p. 363-365
- (2018) Les quatre ombres. 33, p. 103-108

BONET I GALOBART, M. Àngels

- (1994) Recerca etnobotànica al Montseny. Primers resultats. 9, p. 91-108
- (2008) Etnobotànica del Montseny. Plantes, remeis i cultura popular. 23, p. 171-195

BOSCH I LLORET, Àngel

- (1991) La Feixa Llarga (Arbúcies). Un testimoni de la presència de comunitats ramaderes prehistòriques al Montseny. 6, p. 105-112

BOU I MAQUEDA, Enric

- (1989) Guerau de Liost, poeta del Montseny. 4, p. 73-86

BOSCH I MARCET, Quim

- (2003) El fill del foc. 18, p. 31-33 [Suplement]
- (2006) Mentre el dia ensopega. 21, p. 33-34 [Suplement]

BRETON, Françoise

- (1993) Cases i comunitats a la Catalunya Vella: una reflexió sobre les relacions entre societat i territori. 8, p. 37-57

BROEKMAN, Annelies

- (2020) Descobrint el misteriós laberint de les aigües del massís amb el Comitè Assessor d'Hidròlegs pel PNRB Montseny. 35, p. 73-80

BURJACHS I CASES, Francesc

- Vegeu: Rueda. El paisatge vegetal...

BUSQUET I PUJÓS, Víctor

- (1996) La missa de mossèn Pere. 11, p. 21-22 [Suplement]

BUSQUETS CALM, Oriol

- (2004) El Montseny: un nexa d'unió entre Jaume Bofill i Mates i Marià Manent. 19, p. 17-30

CABALLÉ I CRIVILLÉS, Antoni

- (1992) El castell de Taradell: un exemple d'intervenció en el patrimoni històric (1984-1989). 7, p. 167-186

CABAÑAS ANGUITA, Núria

- Vegeu: Gea. El Molinot

CABESTANY I FORT, J.-F.

- Vegeu: Adroer. El castell de Fluvià

CABOT, Pilar

- (1996) La plàcida mirada de Guerau. 11, p. 9-11 [Suplement]

CAMPAÑÀ I ROS, Joan

- (2002) Pròleg. 17, p. 13-16

- (2007) Guerau de Liost, Sant Marçal i la Penya Soler. 22, p. 39-49
- (2007) Pòrtic. 22, p. 11-14
- (2012) Pòrtic. 27, p. 15-18
- (2013) Pròleg. 28, p. 15-18
- (2014) Pòrtic. 29, p. 13-16

CAMPENY VALLS, Roser

- (2004) El poblament d'amfibis del Montseny. 19, p. 175-194

CAMPRODON I SUBIRACHS, Jordi

- (2007) Maduresa de l'hàbitat, gestió forestal i abundància d'ocells. Les fagedes del Montseny en relació amb altres localitats catalanes. 22, p. 181-201

CANALS SANGRÀ, Núria

- Vegeu: Pagespetit. Castanyers centenaris...

CANALS I SURÍS, Manuel

- (1989) Taula rodona «Les guerres carlines al Montseny». 4, p. 39-60
- (1995) Jaume Bofill i Mates, una trajectòria política. 10, p. 61-84
- (1999) Estadística d'autors publicats a Monografies del Montseny. 14, p. 215-229
- (2000) Estadística d'autors publicats a Monografies del Montseny. 15, p. 213-22
- (2000) L'efímer noucentisme. 15, p. 35-56
- (2001) Estadística d'autors publicats a Monografies del Montseny. 16, p. 209-225
- (2002) Estada de Joan Maragall a la Figuera. 17, p. 17-36
- (2002) Estadística d'autors publicats a Monografies del Montseny. 17, p. 239-255
- (2003) Estadística d'autors publicats a Monografies del Montseny. 18, p. 243-260
- (2006) Marià Pidelaserra, pintor del Montseny. 21, p. 41-46

CARALT, Delmiro de

- (1988) L'ermita de Sant Bernat a Montseny. 3, p. 51-60

CARANDELL BARUZZI, Miquel

- (2019) L'excursionisme científic en el Montseny durant la presidència de l'Agrupació Excursionista de Granollers d'Antoni Jonch (1944-1957). 34, p. 39-50

CARDONA, Ferran

— Vegeu: Roma. La terra de paraire de Viladrau.

CARDONA I ROMEU, Margarida

— (1992) 1909. Esports de neu al Montseny. 7, p. 99-109

CARRANZA, Salvador

— Vegeu: Amat. Aproximació a l'evolució...

CASALS I GINESTA, Enric

— (1987) Arbúcies, gent, astúcies, matavalons. 2, p. 159-180

— (2000) Arbúcies, Santiago Rusiñol i el Montseny. 15, p. 17-25

— (2009) El Montseny perd un dels seus millors amants: Enric Garolera Bohils. 24, p. 17-20

CASANELLAS BASSOLS, Francesc

— (2014) Gravats rupestres al Pla de la Calma. 29, p.165-180

CASAS, Raquel

— (2005) Record de València. 20, p. 21-24

CASES I MAS, Jaume

— (2019) La pell de fang. 34, p. 211-216

CASTELLA, Antoni

— (1996) Pròleg. 11, p. 11-13

— (2007) El rebombori del pa de 1789. 22, p. 119-136

CASTELLÓ I SALA, Ramon

— (1989) Llegendes del Montseny. 4, p. 163-171

CASTELLÓ I VIDAL, Joan Ignasi

— (1990) El Montseny, Parc Nacional de Catalunya. 5, p. 39-54

— (1996) El Patronat de la Muntanya del Montseny entre 1928 i 1959. 11, p. 15-37

— (2006) Notícia sobre una fundació pia a la rodalia de Santa Fe del Montseny. 21, p. 63-70

CASTRO, Òscar de

— (2012) El Bosc del Quer, un jaciment arqueològic a cavall entre la Plana de Vic i el Montseny. 27, p. 47-59

CATALÀ ROCA, Pere

- Vegeu: Pladevall. (1988) El castell de Tagamanent

CATEURA I VALLS, Xavier

- (2007) Els hereus de La Figuera (Tagamanent), 22, p. 101-118
- (2009) Un estudiant d'arquitectura al Montseny. 24, p. 41-63
- (2010) Estances de febre. El sanatori del Montseny. 25, p. 181-232
- (2013) Esbós biogràfic del claretià, nascut a la Castanya, Frederic Vila i Bartrolí. 28, p. 31-49
- (2014) Els germans Puigneró, rectors de la Castanya. 29, p. 17-54
- (2015) La fàbrica de cadires «Guàrdia» de Tona i la «Corbadora» d'Arbúcies. 30, p. 305-337
- (2017) Francesc Pujols al Montseny. Cartes a Joan Maragall i a Josep Pijoan. 32, p. 183-212
- (2019) L'Orfeó de la falda del Montseny. 34, p. 51-68

CERVERA I BATARIU, Joan

- (2009) Les pàgines del «Mai enrra» i el Montseny. 24, p. 189-196
- (2010) Els noms populars dels núvols, boires i vents al Vallès Oriental. 25, p. 355-360
- (2011) Terminologia popular dels fenòmens atmosfèrics a la comarca de la Selva. 26, p. 161-166
- (2012) Els noms populars dels núvols, boires i vents a la comarca d'Osona. 27, p. 209-218
- (2013) Galceran, l'heroi de la guerra negra. 28, p. 19-30
- (2014) Enric Garriga i Trullols. Un patriota català. 29, p. 55-60

CHÀVEZ, Anna

- (2010) El castell de Sant Martí, o dels Centelles, abans de ser castell reial (segles IX-XIV). Problemàtiques històriques i arqueològiques. 25, p. 115-134

CHECA, Josep

- (2005) El fruit amarg. 20, p. 25-29 [Suplement]

CHECA I FALGÀ, Joan

- (2006) Insòlita percepció. 21, p. 24-28 [Suplement]

CLARASÓ COLLBATALLÉ, Helena

- (2004) Les successions de la família propietària del mas Tortadés. 19, p. 107-122

CLOP I GARCIA, Xavier

- (1993) Les inscultures de la Pedra del Gili (Vilalleons, Osona). 8, p. 145-162
- (1995) Primera troballa de ceràmica campaniforme a les Guillerries. 10, p. 173-189

CLOPÉS TRAVERIA, Carme

- Vegeu: Masnou. Barraques de pedra...
- Vegeu: Masnou. Troballa d'un assentament...

COLET I GIRALT, Josep

- (2002) El nostre Ernest. En memòria del poeta i amic Ernest Torra i Duran. 17, p. 65-75

COLL, Carles

- (2010) Joaquim Mir i Gualba. 25, p. 287-293

COLOMINA I COLL, Joaquim

- (1993) La Rectoria Vella de Sant Celoni: un punt de referència al Baix Montseny i Montnegre. 8, p. 71-80

COMAJUAN I MORÉ, Esteve

- (1992) Museu Comajuan. Arbres i fauna vertebrada del massís del Montseny. 7, p. 155-165

CORBERA, Jordi

- Vegeu: Fernández-Martínez. El Montseny: terra de fonts....

CORELLA MORAGAS, Adrià

- Vegeu: Farrerons. El patrimoni històric, cultural i

COROMINES VILARDELL, Neus

- (2010) Travessant els ponts. 25, p. 11-13 [Suplement]

CRUELLS I PADRÓS, Albert de S.

- (1988) Aiguafreda i el mercat de Granollers. 3, p. 167-172
- (1988) Joan Maragall, Tagamanent i la masia de la Figuera. 3, p. 91-98
- (1988) Un moment important per a Aiguafreda: la nova carretera. 3, p. 159-166
- (2006) Les ermites del Montseny. Sant Salvador d'Avencó a Aiguafreda. 21, p. 47-62
- (2007) Poemari del Montseny. Costumari i estacions. 22, p. 235- 242
- (2009) Històries de can Bellit. Una important família del Montseny. 24, p. 135-150

DARDER I VIDAL, Pere

— Vegeu: Soliguer i Valls. Jaume Bofill i Bofill

DÍAZ DE QUIJANO BARBERO, Maria

— Vegeu: Pagespetit. Castanyers centenaris...

D'ORS, Eugeni

— (1991) Gualba, la de mil veus. 6, p. 39-46

DOMÉNECH TURIELLA, Eduard

— Vegeu: Reberté. Història d'una experiència al peu...

DUART I RIBA SENSERRICH, Guillem

— (2012) «Jau!» 27, p. 177-207

DURAN I CAIXAL, Montserrat

— (2008) El Camp de les Lloses (Tona. Osona). La museïtzació gradual d'un jaciment en procés d'excavació i la creació del seu centre d'interpretació. 23, p. 197- 209

DURAN I LLEIDA, Josep Anton

— (1998) Acte de lliurament del XV Premi Montseny. 13, p. 9-14 [Suplement]

DURAN TORT, Carola

- (2007) Anton Busquets i Punset i el Montseny. 22, p. 213-234
- (2008) Passatgers intrèpids: el pas del Congost. 23, p. 143-161
- (2010) «La creu de Matagalls (1894)» a la revista La Creu del Montseny (1899). 25, p. 251-270
- (2015) «Montsenyenques» de Jaume Novellas de Molins. 30, p. 67-91
- (2016) Miquel Bosch i Jover, mestre i poeta. 31, p. 127-141
- (2018) Primera ressenya d'una excursió al Montseny 1879. 33, p. 19-30
- (2019) Dues excursions científiques al Montseny (1880). 34, p. 85-100

ESCALÈ BOSCH, Joan

— (2020) Corpus Bibliogràfic Excursionista Català. 35, p. 81-92

ESCOLÀ RIBOT, Hermínia

— (2007) Les fonts de La Garriga. 22, p. 163-177

ESPADA, Arcadi.

— (1991) Ramon, la mort múltiple. 6, p. 29-32

ESTRADA, Ferran

- (2003) Mas i poblament al Montseny. 18, p. 177-189

FÀBREGA I SELVA, Josep

- (2009) Obsedit. 24, p. 7-19 [Suplement]
- (2018) I el vers es va fer carn. 33, p. 109-114

FÀBREGAS, Pilar G.

- (1997) Port del Montseny. 12, p. 9-11 [Suplement]

FARRERONS VIDAL, Oscar

- (2016) Gènesi, desenvolupament i maduresa dels primers cinquanta anys de l'Aplec de Matagalls a través dels seus Àlbums. 31, p. 45-66
- (2017) Les fonts de la conca hidrogràfica de la Riera Major de Viladrau a la Vall de Matagalls. Des de la Creu a La Noguerola. 32, p. 101-136
- (2018) El patrimoni històric, cultural i natural de Breda més enllà del monestir i la terrissa. Les fonts breddenques. 33, p. 31-46
- (2019) Asmarats i les fonts d'Aiguafreda. 34, p. 101-112
- (2019) Pròleg. 34, p. 15-17
- (2020) Pòrtic. 35, p. 21-23
- (2020) Àngel Rabat i Graugés, apassionat del Montseny i Viladrau. 35, p. 93-105

FAURA I VENDRELL, Josep Miquel

- Vegeu: Clop i Garcia. Primera troballa...

FERNÁNDEZ-MARTÍNEZ, Marcos

- (2019) El Montseny: terra de fonts, fonts de briòfits. 34, p. 113-22

FERRÀNDIZ I ROVIRA, Joaquim

- (1990) Les orquídiades del Montseny. 5, p. 11-23

FERRÉ I TRILL, Xavier

- (2005) El Montseny vist pel reusenc Joaquim Santasusagna. 20, p. 23-31

FERRER RUNDAN, Mercè

- (2004) Recull de Haibuns. 19, p. 17-22 [Suplement]

FIERRO, Xavier

- Vegeu: López Mullor. Les muralles del Montgròs...

FIGUERAS I COSCOLLA, Nydia

- (1996) L'observatori meteorològic del Turó de l'Home. 11, p. 105-115

FLAQUER I SÁNCHEZ, Carles

- (2002) Els ultrasons dels ratpenats del Montseny. 17, p. 185-191

FONOLLOSA, Anna

- (2005) Hores d'ombra. 20, p. 9-14 [Suplement]

FONT I RIUS, Joan

- (1990) Els goigs del Montseny. 5, p. 115-127

FONT I RIUS, Josep Maria

- (2006) Parlament. Acte de presentació de «Monografies del Montseny, 20». 21, p. 1-7 [Suplement]

FONT I VALENTÍ, Gemma

- (1998) Els sistemes d'aprofitament dels recursos hidràulics al castell de Montsoriu. 13, p. 177-191
- (2000) El poblament ibèric a la vall d'Arbúcies. 15, p. 71-83
- (2001) Els aprofitaments hidràulics de la conca de la Tordera. L'exemple del Mas Bonamic (Sant Esteve de Palautordera). 16, p. 119-130
- (2004) El comerç de la neu del Montseny en època moderna. 19, p. 133-156
- (2008) Síntesi històrica del castell de Montsoriu. 23, p. 109-134
- (2009) Interpretació poliorcètica de les reformes del segle XIV al castell de Montsoriu. 24, p. 119-133
- (2015) 100 anys de recuperació del castell de Montsoriu. 30, p. 49-66
- Vegeu: Estrada. (2003) Mas i poblament...
- Vegeu: Illa i Colomer. (2011) L'explotació forestal
- Vegeu: Illa i Colomer. (2019) Els llibres parroquials....
- Vegeu: Mateu i Gasquet. (1997) Les activitats i els oficis...

FONTSECA I AUMATELL, Jordi

- (2006) Haver-nos d'adormir. 21, p. 29-32

FORN I CHIARIELLO, Joaquim

- (2020) Pròleg. 35, p. 15-18

FORTUNY I FELIU, Antoni

- (1995) Montseny crismal. 10, p. 17-20 [Suplement]

FREIXAS I MOPRA, Lúdia

- (2011) El liró gris al Montseny. Seguiment d'un rosegador peculiar en un massís únic. 26, p. 91-99

GALEA APOLO, Nemesi

- (2002) El ciment de Campins. 17, p. 125-132
- (2013) Construcció i funcionament dels forns de ciment de Campins. 28, p. 101-116
- (2015) El Sot de les Mines. Campins. 30, p. 25-39
- (2019) Projecte d'instal·lació d'una via Decauville de Campins a Sant Celoni. 34, p. 123-128

GALEA AGUSTÍ, Elisabet

- Vegeu: Galea Apolo. El ciment de Campins.

GALÍ, David

- Vegeu: López Mullor. Les muralles del Montgròs...

GALLARDO I MATHEU, Joan Maria

- (1996) Els funiculars del Montseny. 11, p. 115-137
- (2001) Projecte d'un ferrocarril de cremallera a Santa Fe. 16, p. 163-171

GANGONELLS I RIFÀ, Mercè

- Vegeu: Clop Garcia. Primera troballa...

GARCIA ELENA, Albert

- (2000) Mobiliari urbà. 15, p. 17-21 [Suplement]
- (2001) Fragment d'un exili. 16, p. 25-28 [Suplement]
- (2011) El vent de les crineres. 26, p. 230-234
- (2017) El cos del missatge. 32, p. 221-227

GARCIA MARÍ, Emmanuel David

- (2001) Cercles 2000. 16, p. 29-33 [Suplement]

GARCIA MOLSOSA, Arnau

- (2013) La presència humana als sectors supraforestals del massís del Montseny al llarg de la història Resultats d'una recerca arqueològica al Pla de la Calma i el Matagalls. 28, p. 125-139

GARCIA-PEY I PEY, Enric

- (1999) La ratafia. 14, p. 179-199
- (2005) Oficis tradicionals de Gualba. 20, p. 141-164
- (2006) Can Dragó a Gualba. 21, p. 147-163

GARCIA PORTERO, Elisabet

- (2004) Canvi ambiental global al municipi de Viladrau. 19, p. 221-233

GARCIA I PUJADES, Xavier

- (1995) 40 anys de Festa Poètica a Sant Martí de Riells. 10, p. 115-124

GARZÓN DE ALBIOL, Virginia

- (2020) Salvar la fauna del Montseny de la hiperfreqüentació. 35, p. 107-118

GÀZQUEZ PICÓN, Antonio

- (2004) Alguns trets sobre els climes del Montseny. 19, p. 207-219

GEA I BULLICH, Miquel

- (2015) El Molinot. 30, p. 41-47

GINEBRA I MOLINS, Rafel

- (1998) Tradició i història. L'assassinat d'Antoni Molins (1628) i el duel entre Serrallonga i Fèlix Torrelles. 13, p. 101-134
- (1999) Les parròquies del Montseny al 1330, segons les visites parroquials del bisbat de Vic. 14, p. 69-92
- (2004) Inversions de la comunitat de beneficiats de la Pietat de Vic al Montseny al segle XVIII. La configuració d'un gran patrimoni coherent. 19, p. 81-106
- (2006) La crònica del Prat de Seva. Context i síntesi de la «Breu relació» de Josep Molins i Prat (1838-1923). 21, p. 71-85

GISPert, Núria de

- (2012) Discurs de la Presidenta del Parlament de Catalunya en el XXIX Premi Literari del Montseny. 27, p. 229-238

GOL ROCA, Toni

- (2013) Paterna rura. 28, p. 233-237
- (2014) Tòbit. 29, p. 194-198
- (2016) Tanques de la portella. 31, p. 196-20

GOMIS SANAHUJA, Llorenç

- (1993) Introducció. 8, p. 11-13

GONZÁLEZ FELIP, Marisol

- (2002) València. 17, p. 15-20 [Suplement]

GONZÁLEZ PUJALTE, Joan Carles

- (2013) Els festivals de l'aire. 28, p. 221-225
- (2020) Els ulls de les mosques. 35, p. 223-227

GORDILLO BEL, Dídac

- (2020) Algunes obres de l'arquitecte Raimon Duran i Reynals a Viladrau. 35, p. 119-129

GORGOLL I NOELL, Pere

- (2000) Els fills de Kosovo. 15, p. 23-25 [Suplement]
- (2008) Licantropia. 23, p. 23-28 [Suplement]

GRAU XENA, Jaume

- Vegeu: Reberté. Història d'una experiència al peu del Montseny...

GUASP, Joan

- (2003) Poemes descentralitzats. 18, p. 23-30 [Suplement]

GUDIOL I CONILL, Josep

- (1988) Collformich. Relació històrica dels successos ocorreguts des del dia 8 al 11 de gener de 1874, amb motiu de l'entrada dels carlins a Vic. 3, p. 13-50 (Facsimil de l'original de 1913)

GUILLAMON I MOTA, Julià

- (2020) Com he escrit «Les Cuques». 35, p. 131-140

GUIX I FERRERES, Josep M.

- (1998) Pròleg. 13, p. 15-22

HERNANDES I OLIVERES, Joan

- (1988) L'aigua termal, factor determinant de la Garriga. 3, p. 181-190

IGUAL, Josep

- (2008) Davant la darrera foscor. 23, p. 17-22 [Suplement]

ILLA, Faustí

- (1990) Quaranta anys d'aplecs a Matagalls i millores fetes al Montseny. 5, p. 55-63

ILLA I COLOMER, Joan

- (2001) Consueta de la parròquia de Sant Quirze i Santa Julita d'Arbúcies i les sufragànies de Santa Maria de Liors i Sant Pere Desplà. 16, p. 73-97
- (2002) Les enramades d'Arbúcies. 17, p. 167-184
- (2010) Els límits de la diòcesi de Girona en el Montseny i les Guílleries. 25, p. 135-143

- (2011) L'exploració forestal a Arbúcies per la construcció de galeres (s. XVI i XVII). 26, p. 73-89
- (2014) El domini de la baronia de Dosrius al Montseny. 29, p. 103-114
- (2019) Els llibres parroquials de baptismes d'Arbúcies, una font pel coneixement de la societat en època moderna. 34, p. 69-84

ILLA I VILA CLARA, Valentí

- (1996) Joan de Serrallonga. 11, p. 13-15 [Suplement]

JAIME I LOZANO, Maria

- (2013) Les respostes inèdites del municipi de La Garriga al qüestionari del «Correo General de España» de F.M. Nipho (1770). 28, p. 59-77

JARDÍ, Enric

- (1991) «Xenius» i Gualba. 6, p. 33-38

JOFRE, Lluís

- Vegeu: Vendrell, Lluís. El visible i l'invisible...

JONCH I CUSPINERA, Antoni

- (1991) Salvador Llobet. S'ha parat el tren de la vida però continua viu l'esperit. 6, p. 153-157

JORDI MAJEM, Xavier

- (2019) Viladrau i la postal antiga. 24, p. 129-134

JUANTO BENERIA, Idoia

- Vegeu: Barba Miralpeix. Evolució dels usos...

JULIÀ I GARRIGA, Jordi

- (2003) L'altra natura. 18, p. 35-39

JUNYENT, Eduard

- (1988) El beat Miró de Tagamanent, canonge de Sant Joan de les Abadesses. 3, p. 75-80

LACUESTA, Raquel

- Vegeu: López Mullor. Les muralles del Montgròs...

LATORRE I PIEDRAFITA, Xavier

- (2009) La problemàtica de l'aigua al Montseny. 24, p. 197-210

LIZ I RODRÍGUEZ, Josep

— Vegeu: Boada. El fenomen de la metropolització...

LLEÓ I BERTRAN, Mireia

— (1998) Sense pròrroga. 13, p. 27-29 [Suplement]

LLESUY I SUÑOL, Josep M.

— (2009) Pòrtic. 24, p. 13-15

LLOBET I REVERTER, Salvador

— (1990) Gènesi geològica, erosió i periglaciària en el Montseny. 5, p. 79-92

LLORENS, Josep Maria

— (1992) El castell de Montsoriu. 7, p. 187-209

— Vegeu: Font i Valentí. (2015) 100 anys de recuperació...

LLORENS I BAULENAS, Montserrat.

— (1999) Quan tornis de la nit. 14, p. 19-22 [Suplement]

LLORENS I RAMS, Josep M.

— Vegeu: Bosch i Lloret. La Feixa Llarga...

LÓPEZ CORTIJO, Joan

— (1989) Camins del Montseny. 4, p. 115-134

— (1991) Les fonts de la vall de Santa Fe. 6, p. 159-187

— (1992) Els pous de neu i de glaç del Montseny. 7, p. 61-97

— (1997) Topònims amb cua. 12, p. 65-82

— (2000) Records de Morou. 15, p. 191-203

— (2001) La tronca del Pujol i altres surgències intermitents. 16, p. 131-137

— (2003) La balma d'en Pere Coix. 18, p. 191-198

— (2007) Supersticions a la parròquia de Montseny. 22, p. 203-211

— (2008) La llum d'en Manel. 23, p. 237-244

— (2019) Raimon Camprubí, el fotògraf discret. 34, p. 135-140

— Vegeu: Rovira. Records dels Vimeners...

LÓPEZ MULLOR, Albert

— (2010) Les muralles del Montgrós a El Brull. 25, p. 69-114

MALUQUER I SOSTRES, Joaquim

— (2010) L'«Univers Patxot» a la masia Mariona de Mosqueroles. 25, p. 35-55

- (2010) Reconeixement i homenatge a Rafael Patxot i Jubert. 25, p. 25-33

MANEJA ZARAGOZA, Roser

- Vegeu: Barba Miralpeix. Evolució dels usos...

MANENT I SEGIMON, Albert

- (1990) Pere Ribot, un símbol de l'exili interior. 5, p.65-77
- (1994) Jaume Bofill i Ferro: retrat d'un crític humanista. 9, p. 15-21

MARÍ, Manuel

- (2002) Sonets del barri. 17, p. 25-28 [Suplement]

MARTÍ, Xavier

- (2010) Protecció i desenvolupament en la reserva de la biosfera del Montseny. 25, p. 361-372

MARTÍ I POL, Miquel

- (2002) Discurs en l'acte de lliurament del XIX Premi Montseny. 17, p. 7-13 [Suplement]

MARTÍNEZ-PASTOR, Esther

- (1995) Cita al Montseny. 10, p. 9-12 [Suplement]

MARTÍNEZ I TEN, Daniel

- (2002) L'abast de la bellesa. 17, p. 29-33 [Suplement]

MARTORI I ROIG, Raquel

- (1987) El mas Martorell de Sant Esteve de Palautordera. 2, p. 23-36

MASFERRER I TORRENT, Jesús

- (1989) L'avet de Mas Joan «Abies Mas Joanis». Història de la seva aparició, obtenció, descobriment i nominació. 4, p. 145- 153
- (1998) Espinelves, context històric i geogràfic. 13, p.23-39

MASNOU CLOPÉS, Josep

- (2008) Troballa d'un assentament d'emprivers. 23, p. 245-250
- (2013) Barraques de pedra seca al Montseny. 28, p. 117-123
- Vegeu: Panareda. (2009) Els aprofitaments forestals...
- Vegeu: Panareda. (2010) La distribució de les plantes rupícoles...
- Vegeu: Panareda. (2011) Les moixeres del Montseny
- Vegeu: Panareda. (2012) Els aurons i les blades...
- Vegeu: Panareda. (2013) El paisatge actual del Triador...
- Vegeu: Panareda. (2014) El Sot de les Cordes, un refugi...

- Vegeu: Panareda. (2015) El paisatge dels cingles de Bovilà...
- Vegeu: Panareda. (2016) Els castanyers grossos del Montseny...
- Vegeu: Panareda. (2017) Avets i avetedes al Montseny...
- Vegeu: Panareda. (2018) El paisatge del Cafè...
- Vegeu: Panareda. (2019) Històries dels arbres singulars...
- Vegeu: Panareda. (2020) El pi pinyer...

MASVIDAL I VALLE, Carles

- Vegeu: Canals i Surís. Taula rodona...

MATARÓ, Montserrat

- Vegeu: Llorens. El castell de Montsoriu...

MATEU I GASQUET, Joaquim

- (1997) Les activitats i els oficis tradicionals al Montseny. 12, p. 145-164
- (2013) Arbúcies 1714. 28, p.191-206
- Vegeu: Estrada. Mas i poblament...
- Vegeu: Font i Valentí. (1998) Els sistemes d'aprofitament...
- Vegeu: Font i Valentí. (2000) El poblament ibèric...
- Vegeu: Font i Valentí. (2001) Els aprofitaments hidràulics...
- Vegeu: Font i Valentí. (2004) El comerç de la neu...
- Vegeu: Font i Valentí. (2008) Síntesi històrica del castell...
- Vegeu: Font i Valentí. (2009) Interpretació poliorcètica...
- Vegeu: Font i Valentí. (2015) 100 anys de recuperació...

MATEU I SUBIRÀ, Joaquim

- (1994) Les fargues del Montseny. 9, p. 157-180
- (1995) Les fargues d'aram en el Montseny. 10, p. 147-163

MAYER I OLIVER, Marc

- (1996) La via romana del Congost. 11, p. 93-103

MENACHO I SOLÀ-MORALES, Antoni

- Vegeu: Canals i Surís. Taula rodona...

MÉNDEZ I GRANADOS, Ricard

- Vegeu: Comajuan. Museu Comajuan...

MERCADER I SUÑER, Joan

- (1997) Montseny viu. 12, p. 21-22 [Suplement]
- (2015) La vall humiliada. 30, p. 367-369
- (2016) Roselles sense sang. 31, p. 189-193

MESSEGUER I GARCIA DE CASTRO, Miquel

— Vegeu: Figueras i Coscolla. L'observatori meteorològic...

MESTRES SANTACREU, Imma

— Vegeu: Duran i Caixal. El Camp de les Lloses...

MILLET I BEL, Salvador

— (1991) Presentació. 6, p. 11

MIQUEL RUIZ, Sergi

— Vegeu: Barba Miralpeix. Evolució dels usos...

MOLIST I MONTAÑA, Miquel

— Vegeu: Clop i Garcia. Les inscultures de la Pedra...

MONREAL I TEJADA, Lluís

— (1987) Montclús, poblat ibèric i castell medieval. 2, p. 147-157

— (1987) «Sant Esteve de Nadal» fiesta en Palautordera. 2, p. 181- 188

MONTAGUD I BLAS, Elia

— (1992) Els protagonistes de la recerca naturalística al Montseny al segle XIX i primera meitat del segle XX. 7, p. 135-142

— Vegeu: Arrizabalaga. Els petits mamífers...

— Vegeu: Arrizabalaga. Els rat-penats al Montseny...

MORERA, Jordi

— Vegeu: Boada. L'Arboretum del Montseny...

MUNTASELL SERRET, Joan

— Vegeu: Reberté. Història d'una experiència al peu...

NOGUERA I SANMARTÍ, Esteve

— Vegeu: Escolà Ribot. Les fonts de La Garriga...

NOSÀS I SISQUELLA, Enric

— (2004) Acte de lliurament del XIX Premi Montseny. 19, p. 7-15

NOVELLAS I DE MARTÍ, Alexandre

— (1986) Pròleg. 1, p. 7-8

— (1987) Pròleg. 2, p. 9-10

— (1988) Pròleg. 3, p. 9-11

— (1991) [Necrològica de Ramon Bofill]. 6, p. 13-15.

— (1997) Entre el record i l'enyor. 12, p. 179- 191

NUET I BADIA, Josep

- Vegeu: Panareda. (1998) Cartografia de les plantes...
- Vegeu: Panareda. (1999) La vegetació del turó dels Garrigs...
- Vegeu: Panareda. (2000) La vegetació del turó de Collformic...
- Vegeu: Panareda. (2001) La vegetació del Puig Sacarbassa...
- Vegeu: Panareda. (2002) El paisatge vegetal del sector...
- Vegeu: Panareda. (2003) El paisatge vegetal del Rigròs...
- Vegeu: Panareda. (2004) El paisatge vegetal dels cingles...
- Vegeu: Panareda. (2005) Un vol per la Calma...

OBIOLS GÓMEZ, Salvador

- (2020) Riu avall per l'existència. 35, p. 229-233

OLIVA PRAT, Isabel

- (2011) Paradís retrobat. 26, p. 235-240

OLIVÉ I GUILERA, Francesc

- (1998) El Matagalls, una fita en el mesurament del meridià de París i el sistema mètric decimal. 13, p. 41-54

OLIVER I BRUY, Jaume

- (2003) Entre el Congost i el Montseny. Nous llibres sobre Figaró-Montmany i Tagamanent. 18, p. 199-206
- (2004) La Guerra del Francès i el Vot de Poble de la parròquia de Vallcàrquera. 19, p. 47-62
- (2005) L'exemple de l'estiueig com a font de conflicte al Figueró i Montmany. 20, p. 89-100
- (2012) Origen, funcionament i destrucció planificada del regadiu de les Roques d'en Nualart de La Garriga (segles XVIII-XXI). 27, p. 61-82
- (2013) Origen i desenvolupament dels veïnats de camí ral de la vall del Congost: El Figueró i Gallicant (segles XIV-XVIII). 28, p. 141-162
- (2015) La «Rúbrica dels actes en pergamí de la casa y mas Agustí de Tagamanent»: els pergamins de l'arxiu patrimonial actualment perdut. 30, p. 115-143
- (2017) L'accés de les elits rurals al monopoli senyorial de la metal·lúrgia a principis de l'època moderna. El cas de la farga de can Caselles de La Garriga. 32 (2017), p. 83-100
- (2018) El testament inèdit d'Ermetrut d'Aiguafreda, vídua de l'Aloer Odesind, 33, p. 47-54
- (2020) Reforma catòlica i renovació de les esglésies medievals. Contextualització històrico-arquitectònica del retaule de Sant Pere de Vallcàrquera (1595). 35, p. 141-152
- Vegeu: Chàvez. El castell de Sant Martí...

OLIVERA I TORRES, Marisa

- (2020) Conca de pluja. 35, p. 235-240

ORENES I NAVARRO, Francesc

- (2004) 10 poemes a la carta. 19, p. 29-34 [Suplement]

ORÓ I BADIA, Ignasi

- Vegeu: Montagud i Blas. Els protagonistes de la recerca...

ORS I SELLABONA, Josep

- (1999) Poemes sense metàfora. 14, p. 15-18 [Suplement]

PADRÓS GÓMEZ, Carles

- (2011) Ausetans i ositans, estat de la qüestió. 26, p. 23-36

PAGÈS I PLA, Ramon

- (1991) A Ramon Bofill i Portabella. 6, p. 18-19
- Vegeu: Colet i Giralt. El nostre Ernest...

PAGÈS I ROVIRA, Josep

- (2015) Itineraris romànics pel voltant del Montseny. Els campanars llombards. 30, p. 247-262
- (2016) Itineraris romànics pels voltants del Montseny I. 31, p. 155-169
- (2017) Itineraris romànics pel voltant del Montseny – II. 32, p. 169-182
- (2018) Itineraris romànics pels voltants del Montseny – III. 33, p. 55-64
- (2019) Itineraris romànics pels voltants del Montseny – IV. 34, p. 141-150
- (2020) Itineraris romànics pels voltants del Montseny – V. 35, p. 153-163

PAGESPETIT I BLANCAFORT, Lluís

- (2012) Castanyers centenaris de Viladrau, aproximació d'estudi-inventari i catalogació. 27, p. 151-162
- (2015) L'Erola de Viladrau. Breu història, una vivència i el Trobador de la Mare de Déu. 30, p. 263-274
- (2020) 40 anys d'Educació Ambiental al Montseny. 35, p. 165-173

PANAREDA I CLOPÉS, Josep M.

- (1998) Cartografia de les plantes del Montseny. 13, p. 55-75
- (1999) La vegetació del Turó dels Garrics. 14, p. 123-134
- (2000) La vegetació del Turó de Collformic (Matagalls). 15, p. 147-157
- (2001) La vegetació del Puig Sacarbassa (Montseny). 16, p. 139-147
- (2002) El paisatge vegetal del sector granític de la Garriga. 17, p. 107-123
- (2003) El paisatge vegetal del Rigròs (Montseny). 18, p. 83-99

- (2004) El paisatge vegetal dels cingles d'en Jeroni (Montseny). 19, p. 165-174
- (2005) Un vol per la Calma, l'altiplà del Montseny. 20, p. 187-202
- (2009) Els aprofitaments forestals dels brucs al Montseny. 24, p. 173-187
- (2010) La distribució de les plantes rupícoles al Parc Natural del Montseny. 25, p.329-343
- (2011) Les moixeres al Montseny. 26, p. 181-189
- (2011) Pòrtic. 26, p. 13-15
- (2012) Els aurons i les blades del Montseny. 27, p. 163-175
- (2013) El paisatge actual del Triador del Cot: Alzinars i castanyers. 28, p. 177-189
- (2014) El Sot de les Cordes, un refugi biològic al cor del Montseny. 29, p. 149-164.
- (2015) El paisatge dels Cingles de Bovilà. 30, p. 293- 303
- (2016) Els castanyers grossos del Montseny. 31, p. 67-87
- (2016) Pròleg. 31, p. 15-16
- (2017) Avets i avetedes al Montseny. 32, p. 141-160
- (2017) Pròleg. 32, p. 13-15
- (2018) El paisatge del Cafè de la Calma del Montseny, 33, p. 65- 82
- (2018) Pròleg. 33, p 11-13
- (2019) Històries dels arbres singulars del Montseny. 34, p. 151- 162
- (2020) El pi pinyer (*Pinus pinea*) al Montseny. 35, p. 175-183
- Vegeu: Escolà. Les fonts de La Garriga...

PANIKKAR, Raimon

- (2004) Els estius a ca l'Herbolari abans de la guerra civil. 19, p. 31-35

PARELLA I CODINA, Miquel

- (1989) Aproximació històrica al cultiu de la vinya a l'alta vall del Congost. 4, p. 193-205
- (1991) Els règims pluviomètrics d'Aiguafreda, Centelles, La Garriga i Balenyà, comparats. 6, p. 71-82

PARÍS I VIDAL-RIBAS, Santiago

- (1994) Una conspiració contra el domini francès a mitjans del segle XVII. 9, p. 109-124

PASSOLA, Josep M.

- (2002) Les ametistes del Montseny en el memorial Josep Puigrubí (1651-1690). 17, p. 133-143

PASTOR, Isidre

- Vegeu: Chàvez. El castell de Sant Martí...

PERA, Albert

- (1997) Pare nostre, Montseny. 12, p. 13-15 [Suplement]

PERAIRE I ALCUBIERRE, Josefina

- (2015) Per rutes de silenci i crits de tramuntana. Paisatges íntims. 30, p. 371-374

PICANYOL VALLS, Gisela

- Vegeu: Pagespetit. Castanyers centenaris...

PIE, Gerard

- (2010) Noves aportacions a la flora vascular del Montseny. 25, p. 345-354
- (2011) Noves aportacions a la flora vascular del Montseny (II). 26, p. 167-174

PLA PLANAS, Jordi

- (2014) Temps de recompondre. 29, p. 185-188
- (2019) Un silenci turgent. 34, p. 217-221

PLA I REVERTER, Joan

- (1989) El Montseny que jo he conegut. 4, p. 155-161

PLADEVALL I FONT, Antoni

- (1986) Introducció. 1, p. 9-37
- (1986) La Sala de Viladrau. Antic casal medieval i bressol del bandoler Joan Sala, àlies Serrallonga. 1, p. 183-215
- (1986) Les ametistes del Montseny. 1, p. 75-92
- (1986) Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII. 1, p. 93-165
- (1986) Rodalia i consuetud de la parròquia de Sant Martí de Viladrau. 1, p. 39-74
- (1986) Un cas curiós de condomini en el Montseny. 1, p. 167-181
- (1987) Les arrels històriques de Palautordera. Pregó de les Festes del Remei del 1979. 2, p. 45-70
- (1987) Sant Pere Desplà. Un racó interessant de les Guílleries-Montseny. 2, 189-198
- (1987) Santa Magdalena de Mosqueroles. 2, p. 37-44
- (1987) Síntesi històrica i geogràfica dels municipis de les vessants vallesana i selvatana del Montseny. 2, p. 71-145
- (1988) El castell de Tagamanent. 3, p. 61-74
- (1988) El turó del Montgròs del Brull. Un lloc de gran interès arqueològic. 3, p. 173-180

- (1988) Evocació de Tagamanent. 3, p. 81-90
- (1988) Les malifetes dels trabucaires. Seva al segle XIX. 3, p. 151-158
- (1988) Síntesi històrica i geogràfica dels municipis de les vessants vallesana, del Congost i osonenca. 3, p. 99-150
- (1989) El monestir de Sant Marçal del Montseny. 4, p. 11-38
- (1989) Notícies històriques d'Espinelves. 4, p. 173-192
- (1990) Santa Fe del Montseny. 5, p. 129-144
- (1991) El doctor Antoni Ariet i la «Topografia mèdica de Viladrau». 6, p. 117-123
- (1991) El Montseny a l'època medieval. Dominis i jurisdiccions. 6, p. 83-106
- (1991) La petita història del mas Noguer de Viladrau, una gran hisenda i pairalia del Montseny. 6, p. 47-56
- (1992) La Creu del Carlí del Pla de Terrades (Seva). 7, p. 227-236
- (1992) Mossèn Ramon Garriga i Boixader. 7, p. 13-35
- (1993) El Montseny a l'època medieval. L'organització religiosa. 8, p. 101-124
- (1993) La Fossa d'en Toca-Son. Vida, mort i mite d'un bandoler montsenyenc. 8, p. 163-185
- (1994) Introducció. 9, p. 11-14
- (1994) La Batllia d'Orri i Arbúcies. 9, p. 125-135
- (1995) Alguns aspectes de la vida quotidiana dels bandolers de la quadrilla d'en Serrallonga. 19, p. 31-42
- (1995) Dos nous llibres sobre el Montseny. 10, p. 205-213
- (1995) Joan Sala i Ferrer, àlies Serrallonga (Viladrau 1594-Barcelona 1634). Evocació del famós bandoler amb motiu dels quatre-cents anys del seu naixement. 10, p. 17-30
- (1996) Josep Francesc de Ferrer, baró de Savassona. 11, p. 57-68
- (1997) El mas Casademunt del Brull. De mas a sanatori i a casa d'espiritualitat. 12, p. 15-28
- (1998) Sant Cebrià de la Mora, una antiga parròquia del Montseny. 13, p. 87-99
- (1999) El Brull, un terme entre la Plana de Vic i el Montseny. 14, p. 55-67
- (2000) Algunes aportacions noves a la història i a la toponímia del Montseny segons un document del 1722. 15, p. 93-108
- (2000) Pròleg. 15, p. 13-16
- (2001) Sant Segimon, el més important santuari del Montseny, ara en curs de restauració. 16, p. 59-71
- (2002) El benefici de Santa Maria de Puigdot de l'església de Sant Martí de Viladrau. 17, p. 145-154

- (2003) Les masies del Montseny. Viladrau i el Pujol de muntanya. 18, p. 163-176
- (2004) Algunes notícies sobre el bandolerisme a Arbúcies. 19, p. 37-46
- (2005) La Guerra del Francès a Viladrau. 20, p. 33-47
- (2006) «Serrallonga, l'últim bandoler» de Llorenç Soldevila. 21, p. 193-198
- (2006) Recordant Llorenç Gomis Sanahuja (1924-2005). 21, p. 15-27
- (2007) El mas Gat de Viladrau i els emprius del Montseny. 22, p. 51-61
- (2008) «Notas per a'l resident prevere de la Mora». 23, p. 89-10
- (2008) La «Crònica» de Joan Camps de Seva i el Montseny. 23, p. 51-65
- (2009) El Casal d'Espinzell. 24, p. 65-78
- (2009) Serrallonga. Comentari crític d'un film i d'una novel·la sobre el bandoler. 24, p. 219-228
- (2010) Fra Ramon de Vilademany i Roger de Vilademany. Dos nobles afincats al Montseny. 25, p. 145-154
- (2010) Pòrtic. 25, p. 19-23
- (2011) Ildefons Cerdà i Sunyer. 26, p. 17-22
- (2011) Santa Maria de Tagamanent i els seus rectors. 26, p. 37-46
- (2012) Roser Bofill. 27, 19-24
- (2013) L'aprofitament del bosc i de les pastures del Montseny de Viladrau i un vell molí serrador. 28, p. 91-100
- (2014) La fi dels trabucaires del Montseny. 29, p. 75-83
- (2015) Josep Moragues, un montsenyenc il·lustre, en el tercer centenari de la seva mort. 30, p. 281-291
- (2015) Pròleg. 30, p. 19-23
- (2016) El Montseny segons el Diccionari Madoz. 31, p.171-181
- (2017) Viladrau, el Montseny i Sant Segimon: un llibre a mig fer. 32, p. 17-24
- (2018) El llibre de Sant Segimon, 33, p. 83-88
- (2019) Més sobre Sant Segimon. 34, p. 163-170
- (2020) Més encara sobre Sant Segimon. 35, p. 185-190

POCH I RUESTES, Josep

- (1994) La rectoria de Sant Pere de Vilamajor esdevé un centre d'art. 9, p. 33-48

PONS FERNÁNDEZ, Xavier

- Vegeu: Ribas. Avaluació dels poblements...

PORTALS I MARTÍ, Joan

- (1994) Ermitans a Sant Elies (1665-1906). 9, p. 189-209
- (1996) Arbúcies, vila de pas i Fogars, lloc de refugi a la Guerra del Francès. 11, p. 177-202

- (1997) El pagament del delme a la parròquia de Sant Esteve de la Costa del Montseny. 12, p. 99-111
- (1998) Les guerres carlines a Sant Esteve de Palautordera. 13, p. 135-151
- (1999) Un capellà guerriller. Mn. Josep Baborés, cronista de la Guerra del Francès a Gualba. 14, p. 35-54
- (2000) Una nova dada de la història antiga de l'ermita de Santa Fe. La donació de Guillem de Montclús el 1261. 15, p. 121-130
- (2001) Orígens històrics de les comunitats de regants de Santa Maria i Sant Esteve de Palautordera (1680). Els llargs plets amb la vila de Sant Celoni (1722-1826). 16, p. 99-118
- (2002) Aprofitament hidroelèctric de les aigües de la Tordera per a usos industrials. Els projectes presentats per Domènec Sert i Ramon Tàpies l'any 1909. 17, p. 193-209
- (2003) Records de la darrera pujada de mossèn Jacint Verdaguer al Matagalls el 18 d'agost de 1901. 18, p. 51-67
- (2004) La febre dels minerals al Montseny al voltant del 1900. 19, p. 157-164
- (2005) Allotjaments militars al Baix Montseny: el memorial de Sant Celoni (1653-1657). 20, p. 125-140
- (2006) El sindicat remença de 1448 al Montseny. 21, p. 125-136
- (2007) Parròquies i ermites sota l'advocació de Sant Martí al Montseny. 22, p. 81-100
- (2008) La Guerra de Successió al Montseny. Anys 1713-1714. 23, p. 211-235
- (2009) Les ordinacions per al govern de la vila de Sant Celoni. 24, p. 93-118
- (2010) Apunts sobre la Guerra del Francès a Sant Esteve de Palautordera. 25, p. 155-177
- (2011) Les fortificacions i altres aspectes inèdits de la tercera guerra carlina a Sant Celoni. 26, p. 47-72
- (2012) Vida i medi natural al Viladrau del 1900. La «Topografia mèdica» del dr. Antoni Ariet, metge rural i alcalde. 27, p. 127-150
- (2014) Josep Jubany, un pagès de Montseny a la Guerra dels Matiners. 29, p. 85-96
- (2015) El Montseny de Víctor Balaguer. «Al pie de la encina», una aproximació romàntica i llegendària al Montseny de finals del segle XIX. 30, p. 191-209
- (2016) Algunes formes d'explotació del negoci de la neu al Montseny. 31, p. 143-153
- (2017) La plaga de la llagosta de 1687-1688 a Sant Celoni, origen de la festa major de setembre en honor de la Verge del Puig de Bellver. 32, p. 61-82.

- (2018) “Una anada a Matagalls”, 33, p. 89-100
- (2019) La Costa del Montseny i Santa Susanna. Dos exemples de l'evolució de la població al Montseny des de mitjan segle XIX fins avui. 34, p.171-184
- (2020) “El vel de Maia”, de Marià Manent: Dietari de vivències de la Guerra Civil des de Viladrau. 35, p. 191-203
- Vegeu: Duran. (2016) Miquel Bosch i Jover....

POU, Jordi

- (2012) La pervivència de models d'assentament a la vall d'Arbúcies. 27, p. 31-45

PREMI MONTSENY

- XII Premi Montseny. Certamen poètic. 10 (1995), p. 3-9 [Suplement]
- XIII Premi Montseny. Certamen poètic. 11 (1996), p. 3-7 [Suplement]
- XIV Premi Montseny. Certamen poètic. 12 (1997), p. 3-8 [Suplement]
- XV Premi Montseny. Certamen poètic. 13 (1998), 1-8 [Suplement]
- XVI Premi Montseny. Certamen poètic. 14 (1999), p. 3-8 [Suplement]
- XVII Premi Montseny. Certamen poètic, 15 (2000), p. 3-6 [Suplement]
- XVIII Premi Montseny. Certamen poètic, 16 (2001), p. 3-6 [Suplement]
- XIX Premi Montseny. Certamen poètic, 17 (2002), p. 3-6 [Suplement]
- XX Premi Montseny. Certamen poètic. 18 (2003), p. 3-6 [Suplement]
- XXI Premi Montseny. Certamen poètic. 19 (2004), p. 3-6 [Suplement]
- XXII Premi Montseny. Certamen poètic. 20 (2005), p. 3-7 [Suplement]
- XXIII Premi Montseny. Certamen poètic. 21 (2006), p. 11-17 [Suplement]
- XXIV Premi Montseny. Certamen poètic. 22 (2007), p. 3-6 [Suplement]
- XXV Premi Montseny. Certamen poètic. 23 (2008), p. 11-12 [Suplement]
- XXVI Premi Montseny. Certamen poètic. 24 (2009), p. 5-6 [Suplement]
- XXVII Premi Montseny. Certamen poètic i de fotografia. 25 (2010), p. 1-10 [Suplement]
- XXVIII Premi Montseny. Certamen poètic. 26 (2011), p. 223-226
- XXIX Premi Montseny. Certamen poètic. 27 (2012), p. 239-240
- XXX Premi Montseny. Certamen poètic. 28 (2013), p. 215-219
- XXXI Premi Montseny. Certamen poètic. 29 (2014), p. 181-183
- XXXII Premi Montseny. Certamen poètic. 30 (2015), p. 357-361
- XXXIII Premi Montseny. Certamen poètic. 31 (2016), p. 183-201
- XXXIV Premi Montseny. Certamen poètic. 32 (2017), p. 213-228
- XXXV Premi Montseny. Certamen poètic. 33 (2018), p. 101-124
- XXXVI Premi Montseny. Certamen poètic. 34 (2019), p. 209-226
- XXXVII Premi Montseny. Certamen poètic. 35 (2020), p. 221-240

PRESSEGUER GRAU, Joan

— Vegeu: Pagespetit. Castanyers centenaris...

PUCHE I RIUS, Carles

— Vegeu: Boada. Alguns aspectes del castanyer...

— Vegeu: Boada. Alguns aspectes del faig...

PUIG I FONT, Pere

— (1996) Caminadors de l'alba. 11, p. 203-207

PUIGFERRAT I OLIVA, Carles

— (1993) La quadra i els masos de Terrassola a l'Edat Mitjana. 8, p. 125-143

— (1997) La quadra d'Aiguafreda. Història d'un senyoriu del Montseny. 12, p. 83-97

— (2004) Les fonts del tonencs a Matagalls. 19, p. 69-80

PUIGPELAT, Bàrbara

— (2011) Els últims masovers. 26, p. 101-160

PUJADAS I MITJÀ, Sandra

— Vegeu: Estrada. Mas i poblament...

— Vegeu: Font i Valentí. (1998) Els sistemes d'aprofitament...

— Vegeu: Font i Valentí. (2000) El poblament ibèric...

— Vegeu: Font i Valentí. (2001) Els aprofitaments hidràulics...

— Vegeu: Font i Valentí. (2004) El comerç de la neu...

— Vegeu: Font i Valentí. (2008) Síntesi històrica del castell...

— Vegeu: Font i Valentí. (2009) Interpretació poliorcètica...

— Vegeu: Font i Valentí. (2015) 100 anys de recuperació...

— Vegeu: Mateu i Gasquet. (1997) Les activitats i els oficis...

PUJALTE, Carles G.

— (2010) Llum. 25, p. 14-23 [Suplement]

PUJANTELL I ALBÓS, Josep

— (2014) Els campaments de les milícies universitàries a la vall de santa Fe (1943-1947). 29, p. 115-131

— Vegeu: Sánchez Mateo. La producció hidroelèctrica...

— Vegeu: Boada. El massís del Montseny, paisatge sentinella...

PUJOL I SOLEY, Jordi

— (2008) Discurs. 23, p. 5-10 [Suplement]

PUJOL I MAS, Andreu

- (2013) 1968: Per molts anys, Breda! 28, p. 79-89
- (2014) La revista «Montseny» de Miquel Grivé. 29, p. 61-74
- (2015) Les antigues escoles de Sant Antoni de Vilamajor. 30, p. 145-154

PUYOL TORRES, Carme

- (2002) Una obra de l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch al Montseny. El Casal de Sobrevia (Seva). 17, p. 211-222

Querol Roig, Esther

- Vegeu: Garcia Portero. Canvi ambiental...

RAURELL I SALVADOR, Judith

- (1994) Breu història sobre els forns de pega. 9, p. 181-187
- (1995) Evolució dels prenomes d'infants a través dels llibres sacramentals de baptismes de la parròquia de Sant Celoni. 10, p. 191-203
- (1997) La fàbrica de gel de Cardedeu. 12, p. 113-120

RAURELL, Carles

- Vegeu: Puigpelat, Bàrbara. Els últims masovers...

REBERTÉ FERRAN, Joaquim

- (2019) Història d'una experiència al peu del Montseny: La Galeria TAU. 34, p.185-196
- (2020) Flors del Montseny. 35, p. 205-213

REDACCIÓ, Consell de

- (2002) El Montseny cada vegada més conegut. Dos nous llibres sobre els termes i poblacions de Gualba i Seva. 17, p. 231-246

REDONDO, Carmen

- (2001) Marcos Redondo a Viladrau. 16, p. 17-24

REDONDO, Maruja

- Vegeu: Redondo, Carmen. Marcos Redondo....

REIXACH I BRIÀ, Roser

- (2016) El curs de l'any al Montseny segons Joan Amades. 31, p. 89-106

REIXACH I FELIPE, Jaume

- (2003) Pòrtic. 18, p. 17-21

RENAU I MANENT, Xavier

- (2000) Demografia a la vall de Gualba (1376-1722), 15, p. 109-119
- (2001) Les llegendes de les dones d'aigua. 16, p. 173-183

REVENTÓS I CARNER, Joan

- (1997) Pròleg. 12, p. 11-14

RIBAS FALOMIR, Josep

- (1999) Avaluacions dels poblaments avifaunístics nidificants del massís del Montseny i àrees limítrofes. 14, p. 157-177

RIBOT, Pere

- (1995) Del meu Montseny. 10, p. 11-16

RIBOT BAYÉ, Cristina

- (2016) Hermen Anglada-Camarasa a Arbúcies: pintura, paisatge i refugi a la darrerria del segle XIX. 31, p. 107-126

RIERA I IBERN, Salvador

- (2010) L'alimentació dels tudons (*Columba palumbus*). 25, p. 323-328
- (2020) Les aromes i els sabors del Montseny. 35, p. 215-220

RIERA D'ORISTÀ, Josep

- (1998) Com ara jo. 13, p. 15-17 [Suplement]

RIGOL I ROIG, Joan

- (2001) Acte de lliurament del XVIII Premi Montseny. 16, p. 7-13 [Suplement]

RIU I BARRERA, Eduard

- (2000) Vestigis arqueològics i edificis històrics als termes de Cànoves i Samalús. 15, p. 57-69

RIVERO I ESCRICH, Mònica

- Vegeu: Boada. Els boscos de faig...

ROCA I TORNDELACREU, Enric

- (2006) Pòrtic. 21, p. 13-14

Rocabert, Oscar

- (2016) Mala bugada. 31, p. 194-195

ROCAFIGUERA I GARCIA, Francesc

- (1992) El capbreu del terme del castell del Brull de 1419. 7, p. 211-226

ROCOSA I MITJAVILA, Jaume

- (1995) Bell Montseny. 10, p. 21-23 [Suplement]

RODÀ I DE LLANÇA, Isabel

- (2009) L'arqueologia pre-romana i romana al Montseny. 24, p. 27-40
- Vegeu: Mayer. La via romana del Congost...

RODRIGO I DOMINGUES, Anselm

- Vegeu: Boet. Efectes dels incendis...

ROIG I PI, Jordi

- (2006) Fets paral·lels. 21, p. 19-23 [Suplement]
- (2009) Faltes d'ortografia. 24, p. 11-14 [Suplement]

ROIGÉ, Xavier

- Vegeu: Estrada. Mas i poblament...

ROJAS, Loli

- Vegeu: Bofill, Eugènia. Jacint Verdaguer...

ROMA I CASANOVAS, Francesc

- (2015) Pere Serra i Pou (a) «Matagossos» (1909- 1947), 30, p. 93-113.
- (2019) La terra de paraire de Viladrau. 34, p. 197-208

ROMERO GÓMEZ, Mar

- Vegeu: Pagespetit. Castanyers centenaris...

ROVIRA I ROSÉS, Joan

- (1994) Records dels Vimeners. Transcripció de López Cortijo. 9, p. 73-89

ROYES, Manuel

- (1990) [Salutació]. 5, p. 9-10

RUEDA TORRES, Josep Manuel

- (1989) La Gabella d'Arbúcies: un centre de conservació del patrimoni del Montseny. 4, p. 61-72
- (1993) El Corpus i les Enramades d'Arbúcies. Una festa en transformació. 8, p. 59-70
- (1996) El llibre d'actes del comú d'Arbúcies. 11, p.157-175
- (1999) El paisatge vegetal a la vall d'Arbúcies en època ibèrica (Can Pons) i a l'Edat Mitjana (Castell de Montsoriu). 14, p. 111-121
- Vegeu: Bosch i Lloret. La Feixa Llarga...

- Vegeu: Estrada. Mas i poblament...
- Vegeu: Font i Valentí. (1998) Els sistemes d'aprofitament...
- Vegeu: Font i Valentí. (2000) El poblament ibèric...
- Vegeu: Llorens. El castell de Montsoriu...

RUSCALLEDA I GALLART, Santiago

- (2007) Francesc Camprodon, montsenyenc il·lustre. 22, p. 23-37

SALES CARBONELL, Jordina

- (2004) Excavació arqueològica d'una necròpolis tardoantiga o altmedieval al turó del Prat d'Ori. 19, p. 123-131
- (2005) La necròpolis del turó del Prat d'Ori. La transició del món antic al món medieval a les terres d'Osona. 20, p. 165-180

SALES I LLAVIÀ, Joan

- (1998) Plantes medicinals d'avantguarda en el Montseny (I). 13, p. 77-86
- (2000) Plantes medicinals d'avantguarda en el Montseny (II). 15, p. 131-145
- (2002) Plantes medicinals d'avantguarda en el Montseny (III). 17, p. 95-105
- (2004) Plantes medicinals d'avantguarda en el Montseny (IV). 19, p. 195-205

SALRACH I MARÉS, Josep M.

- (2000) Inguilrada, la gran propietària del Montseny de fa mil anys. 15, p. 85-92
- Vegeu: Aventín. Documents d'història...

SÁNCHEZ MATEO, Sònia

- (2015) La producció hidroelèctrica a la vall de santa Fe. L'obtenció d'una nova font d'energia per al Baix Montseny a principis del segle XX. 30, p. 339- 356.

SANTAMARIA I PUIG, Santi

- (1990) La cuina dels bolets. 5, p. 25-38

SÀRRIAS MOSSO, Cristóbal

- (2000) Quan Sant Esteve es deia Vallflorida... 15, p. 205-212
- (2005) Els refugiats. 20, p. 181-186
- (2012) (Sense títol). 27, p. 241-243

SERRA LLOBET, Anna

- Vegeu: Garcia Portero. Canvi ambiental...

SERRA I SALA, Rosa

- (1997) Can Saleta i can Massaguer. Dues experiències de colònies escolars al Montseny. 12, p. 165-178

SERRALLONGA I MORER, Segimon

- (1999) Acte de lliurament del XVI Premi Montseny. 14, p. 7-14 [Suplement]

SERRAMIÀ I SAMSÓ, Teresa

- (2007) Hora baixa íntima. 22, p. 7-11 [Suplement]
- (2009) Dents de llet. 24, p. 15-19 [Suplement]
- (2013) Miralls. 28, p. 227-231
- (2019) Escala de cargol (Llum). 34, p. 223-226

SIBINA I MASVIDAL, Joan

- (2007) El faig del Montseny (*Fagus sylvatica*). L'aprofitament: fusta, llenya o carbó. 22, p. 145-151

SIDERA I PLANA, Joan

- (2008) Mossèn Anton Claret, regent de la parròquia de Sant Martí de Viladrau. 23, p. 19-49

SIMARRO I MONTANÉ, Francesc Xavier

- (2008) Ruta cega. 23, p. 13-16

SIMÓ, Isabel Clara

- (2000) Acte de lliurament del XVII Premi Montseny. 15, p. 7-10 [Suplement]

SOLIGUER I VALLS, Roser

- (1999) Jaume Bofill i Bofill. 14, p. 21-34

STEFANESCU, Constantí

- Vegeu: Àvila. El fantàstic viatge de la papallona....

SUÑER I CASADEVALL, Frederic

- (1999) Pròleg. 14, p. 17-20

SUNYER, Salvador

- (2005) Primavera a Weimar. 20, p. 15-19 [Suplement]

SUNYER I COMA, Enric

- (2009) Els grans valors geològics del Montseny Occidental. La vall del Congost i el pla de la Calma. 24, p. 151-171

SUNYOL I GENÍS, Joan

- (1990) Sobre la «Comedia famosa, El martyr de tres coronas, San Segismundo, rey de Borgoña». 5, p. 171-186
- (1991) Elegia en record de Ramon Bofill. 6, p. 20-21
- (1994) Un llibre escrit a Viladrau. 9, p. 23-32

SUNYOL I BUSQUETS, Martí

- (1988) Santa Maria del Camí (La Garriga). 3, p. 191-198

TARRAGÓ I VIDAL, Mercè

- Vegeu: Bertran. Estructura i estratigrafia...

TARRÉS I TURON, Josep

- (2003) Mossèn Cinto, l'excursionista Osona i el tinent Serra. 18, p. 75-82

TICOULAT I COLL, Anna M.

- (1996) Aigua del Montseny. 11, p. 17-19 [Suplement]

TOLOSA I CABANÍ, Ferran

- (1998) Camins tradicionals de Viladrau. 13, p. 153- 175

TORRA, Ignasi

- Vegeu: Freixas. El liró gris al Montseny...

TORRA I DURAN, Ernest

- (1991) La tristor dels avets. 6, p. 17

TORRENTS I BUXÓ, Jacint

- (2015) L'Ecomuseu del Blat, una xarxa per posar en valor la cultura pagesa. 30, p. 161-189

TRAVERSA DANÉS, Sergi

- Vegeu: Pagespetit. Castanyers centenaris...

TRES I ARNAL, Joan

- (2005) Joaquim Vilardebò, un metge originari de Tagamanent amb afeccions literàries. 20, p. 101-124

TRUJILLO, Aureli

- (2018) Mas d'absències. 33, p. 115-124

TUBAU I PASQUAL, Sadurní

- (2000) Llumombra, ombrallum. 15, p. 13-16 [Suplement]

TURA I MASNOU, Jordi

- Vegeu: Estrada. Mas i poblament...
- Vegeu: Font i Valentí. (1998) Els sistemes d'aprofitament...
- Vegeu: Font i Valentí. (2000) El poblament ibèric...
- Vegeu: Font i Valentí. (2004) El comerç de la neu...
- Vegeu: Font i Valentí. (2008) Síntesi històrica del castell...
- Vegeu: Font i Valentí. (2015) 100 anys de recuperació...
- Vegeu: Llorens. El castell de Montsoriu...
- Vegeu: Mateu i Gasquet. (2013) Arbúcies 1714...
- Vegeu: Rueda. (1993) El Corpus i les Enramades...

ÚBEDA I IRANZO, Pepa

- (2014) Hi havia l'espant. 29, p. 189-193

VENDRELL, Lluís

- (2013) El visible i l'invisible. 28, p. 163-175

VENDRELL, Isabel

- Vegeu: Vendrell, Lluís. El visible i l'invisible...

VERDAGUER I VIVET, Lluís

- (2008) Pòrtic. 23, p. 15-18

VIDAL I BONAFont, Amadeu

- (1997) Postals d'ametista. 12, p. 23-25 [Suplement]
- (1998) Camins onírics. 13, p. 19-26 [Suplement]
- (1999) Les formes de la pols. 14, p. 23-26 [Suplement]
- (2001) Rastres. 16, p. 15-18 [Suplement]

VILA I CABA, Miquel

- (2008) Escletxa poètica del Montseny. Petita història de la recerca d'un segon cognom. 23, p. 67-74
- (2012) Del Maresme al Montseny, subseguint una oratòria. Rvd. P. Lluís M. de Valls i Riera. 27, p. 93-115

VILA PUJOL, Judit

- Vegeu: Garcia Portero. Canvi ambiental...

VILALLONGA, Jordi

— Vegeu: Roma. La terra de paraire...

VILALTA I VIDAL, Enric

— (2012) Un montsenyenc desconegut. El brigadier i notable militar Francesc Palou i Palou, nascut a Viladrau. 27, p. 83-91

VILAPLANA BARNÉS, Silvestre

— (2011) Foscós vaixells. 26, p. 227-229

VILAR I SAIS, Lluís

— Vegeu: Pie. Noves aportacions... (I)

— Vegeu: Pie. Noves aportacions... (II)

VILAR I SAIS, Joaquim

— (2017) La millor unitat poètica és el bosc. 32, p. 215-220

VILASECA I BASCO, David

— (2011) Del Montseny a la Maladeta. Excursió d'Emili Juncadella i Joan Baptista d'Aguilar-Amat. 26, p. 175-180

VIVES, Ignacio

— (2017) Pregó de la Festa Major de Seva 2016. 32, p. 161-168

VIVES DE QUADRAS, Josep M.

— (1996) Arbres monumentals i singulars del Montseny. 11, p. 69-92

— (1999) Arbres exòtics del Montseny. 14, p. 135-156

— (2003) Plagues d'insectes que afecten els arbres del Montseny. 18, p. 101-121

— (2014) 30 anys després del foc del 1983. 29, p. 133-148

VIVES I RÓDENAS, Enric

— (1996) En Pep de can Tallada, carter rural de Tagamanent. 11, p. 209-217

— (2001) Coses passades i viscudes. Records d'Adelaida Vila i Vilardebò. 16, p. 185-207

VULART I RIERA, Agustí

— (1992) Rondalles i llegendes del Montseny. 7, p. 237-259

— (1998) La pintura i els seus artistes al Montseny. 13, p. 193-201

— (2005) Guerau de Liost, Sant Marçal i Viladrau. 20, p. 81-87

WILLAERT I GARCIA, Lluís

— (2008) El sanatori del Montseny. 23, p. 135-141

YLLA-CATALÀ I GENIS, Miquel

- (1991) Sant Miquel dels Sants i la muntanya del Montseny. 6, p.57-69
- (1993) El Montseny en la vida i obra de Jacint Verdaguer. 8, p.15-35
- (1995) La llegenda de Sant Segimon. 10, p. 125-145
- (2007) L'herba de Sant Segimon i altres saxifragàcies a la muntanya del Montseny. 22, p. 153-162

ZAMORA I ESCALA, Jaume Enric

- (1992) El carboneig al Montseny. 7, p. 37-59
- (1994) Els molins fariners de Viladrau (I). 9, p.137-151
- (1996) Viladrau, refugi dels arxius catalans durant la guerra civil espanyola (1936-1939). 11, p. 229-260
- (1997) Els últims llops del Montseny. 12, p. 29-64
- (1998) Els edificis religiosos de l'àrea del Montseny: estat de conservació durant la guerra civil espanyola. 13, p. 203-227
- (1999) Els Godayol, família de campaners de Viladrau. 14, p. 201- 213
- (2000) Tractament arxivístic del fons documental de Jaume Bofill i Ferro (1891-1968). 15, p. 179-190
- (2001) L'homenatge a Guerau de Liost a Viladrau el 1936. 16, p.29-44
- (2002) Correspondència entre Jaume Bofill i Mates i Jaume Bofill i Ferro. 17, p. 37-64
- (2003) Tomàs Balvey i Bas i el salvament dels arxius catalans durant la guerra civil espanyola (1936-1939). 18, p. 207-242
- (2006) Noia russa al Montseny. 21, p. 29-40
- (2008) Joan Mirambell i Ferran: un dissenyador de jardins oblidat. 23, p. 75-87
- (2010) Agustí Duran i Sanpere i el Montseny. Memòria i paisatge. 25, p. 271-286
- Vegeu: Bofill, Roser. Els inicis de l'estiueig...

ZAMORANO I RODRIGO, Roger

- (2002) La transformació urbanística d'Arbúcies. 17, p. 155-166